УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до організації освітнього процесу в закладах освіти у 2019 – 2020 навчальному році

Інформаційно-методичний бюлетень

Рівне – 2019

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до організації освітнього процесу в закладах освіти у 2019 – 2020 навчальному році

Інформаційно-методичний бюлетень

Рівне – 2019

Рекомендовано науково-методичною радою Рівненського ОІППО

(протокол № 2 від 27 травня 2019 р.)

Методичні рекомендації до організації освітнього процесу в закладах освіти у 2019 – 2020 навчальному році: інформаційно-методичний бюлетень / за заг. ред. А. Л. Черній; відпов. за вип. Н. А. Мельник. – Рівне: РОІППО, 2019. – 233 с.

За загальною редакцією:
Черній Алли Леонідівни, *кандидата політичних наук, доцента, ректора Рівненського ОІППО.*

Відповідальний за випуск:
Мельник Надія Адамівна, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, економіки та менеджменту освіти, проректор із науково-методичної роботи Рівненського ОІППО.*

Означені методичні рекомендації розміщені на сайті Рівненського ОІППО станом на 18 червня 2019 року. Стежте за оновленнями.

Усі матеріали подаються в редакції авторів.
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

© Колектив авторів, 2019
© Рівненський ОІППО, 2019

ЗМІСТ

АБРАМОВИЧ Т. Педагогіка партнерства як пріоритетний напрям діяльності психологічної служби в Новій українській школі …….....6
АНДРІЙЧУК В. Письмо з «відкритими правилами» в одну лінію з першого класу …….....9
БАСАРАБА Н., ГОРНИЦЬКА О. Методичні рекомендації щодо розвитку цифрової компетентності педагога у європейському суспільстві ……...…15
БАШИНСЬКА А. Особливості вивчення педагогічної діяльності вчителя під час атестації…….…...21
БУНЯК В. Методичні рекомендації щодо вивчення інформатики у 2019 – 2020 навчальному році ……..…25
ГУЗЬ Н. Робота з батьками дітей з особливими потребами у спеціальних закладах освіти в умовах Нової української школи ……..…32
ДАВИДЮК Н. Методичні рекомендації щодо організації позашкільної освіти та науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогів закладів позашкільної освіти у 2019 – 2020 навчальному році ……..……37
ДЖАМАН Т. Сучасна бібліотека для дітей – центр інформації, духовного розвитку та організації дозвілля ……..43
КЛИМКО Л. Коуч-технологія як інструмент ефективного управління закладом загальної середньої освіти ……...51
КУЗЬМІН О., ЛЕВОСЮК А. Орієнтовна програма науково-методичного супроводу професійного зростання педагогічних працівників у процесі формування ключових компетентностей обдарованої дитини в умовах Нової української школи ……57
КУКЛА О., КУКЛА В. Особливості організації освітнього процесу з англійської мови на початковому етапі навчання в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» ……..…74
КУШНЕРУК Р. Європейське мовне портфоліо як один із методів оцінювання учнів на уроках іноземної мови ……..78
ЛАВРЕНЧУК М. Методичні рекомендації щодо науково-методичного супроводу освітнього процесу вивчення зарубіжної літератури та російської мови у закладах загальної середньої освіти ……...83
ЛИС Ю. Методичні рекомендації щодо організації методичної роботи та вивчення географії в закладах загальної середньої освіти Рівненської області у 2019 – 2020 навчальному році ……90
ЛЮШИНА В. Особливості організації освітнього процесу з трудового навчання (технологій), креслення у 2019 – 2020 навчальному році: методичний аспект……..95
МЕДВЕДЧУК Л. Методичні рекомендації щодо організації методичної роботи та вивчення економіки в закладах загальної середньої освіти Рівненської області у 2019 – 2020 навчальному році ……..104
МІНАКОВА Н. Музейний простір закладу освіти: стан і перспективи ……..110
МІНАКОВА Н. Сучасні вектори виховного процесу Нової української школи ……...116

МОТОРНА О. Методичні рекомендації щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу у 2019 – 2020 навчальному році ……...…126
НЕСТЕРУК Г. Методичні рекомендації щодо викладання хімії у 2019 – 2020 навчальному році ……135
ОГОРОДНИК О. Методичні рекомендації щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дітьми із порушеннями зору ……138
ПЕКАРСЬКА Л., МЕЛЬНИК Г., ВИБАЧ А. Рекомендації щодо організації освітнього процесу з математики у 2019 – 2020 навчальному році …..……..142
ПІДДУБНИЙ М. Пріоритетні напрями підготовки вчителя-словесника до роботи в умовах Нової української школи у 2019 – 2020 навчальному році…147
ПРОФОРУК М. Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Захист Вітчизни» у 2019 – 2020 навчальному році ……..…154
ПРОФОРУК М. Методичні рекомендації щодо викладання фізичної культури у 2019 – 2020 навчальному році ……159
САЛТИШЕВА В. Організація роботи початкової школи у 2019 – 2020 навчальному році ……163
ТИМОЩУК О. Інструктивно-методичні рекомендації щодо навчання інформатики в початковій школі у 2019 – 2020 навчальному році ……...172
ТРОФІМЧУК А. Методичні рекомендації щодо вивчення фізики та астрономії у 2019 – 2020 навчальному році ……177
ФУРМАН В., АВДИМИРЕЦЬ Л. Методичні рекомендації вчителеві щодо викладання предметів галузі «Суспільствознавство» у 2019 – 2020 навчальному році ……...191
ШАГІЄВА Р. Методичні рекомендації щодо вивчення біології та екології у 2019 – 2020 навчальному році ……..196
ШАГІЄВА Р. Методичні рекомендації щодо вивчення природознавства у 2019 – 2020 навчальному році ……...202
ШИШОЛІК Л. Праця – ефективний засіб формування предметно-практичної компетенції дошкільників ……..208
ШМИРУК Н. Організація самоосвітньої діяльності молодих педагогів …….218
ОПОЛЬСЬКИЙ І. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації та проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти у 2019-2020 начальному році ……....223

Тетяна АБРАМОВИЧ,
кандидат педагогічних наук,
методист навчально-методичного кабінету
психологічної служби Рівненського ОІППО

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Головна ідея Нової української школи –
фізична, емоційна та психологічна безпека дітей у школах.
Лілія Гриневич

У системі освіти України відповідно до Закону України «Про освіту» (стаття 76) функціонує психологічна служба, що забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти [3].

Метою діяльності психологічної служби є сприяння створенню умов для соціального й інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти [3].

Концепцією Нової української школи [2] одним із державних пріоритетів в освіті визначено особистісно орієнтоване навчання і виховання, що потребує психологізації освітнього процесу шляхом підвищення психологічної компетентності всіх його учасників: здобувачів освіти, вчителів, батьків.

Значної уваги в Концепції набувають ключові аспекти педагогіки партнерства між усіма учасниками освітнього процесу, головне завдання якої полягає в переході на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу, що реалізовується шляхом організації спільної діяльності педагогів, здобувачів освіти і батьків, налагодження взаєморозуміння між ними, об'єднання їхніх інтересів та прагнень задля особистісного розвитку дитини.

Кожна дитина – неповторна. Тому місія нової української школи – допомогти їй розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Педагогіка партнерства передбачає доброзичливе та позитивне ставлення, довіру та взаємоповагу у відносинах, соціальне партнерство, сутність якого полягає в добровільному прийнятті зобов'язань, обов'язковому виконанні домовленостей.

Учні, батьки та вчителі мають бути об'єднані спільними цілями і прагненнями, бути рівноправними учасниками освітнього процесу та відповідати за результат. У новій українській школі батьки зможуть здобувати спеціальні знання про розвиток дитини, спільно вибудовувати ефективні

стратегії підтримки в дитини сильних сторін характеру і чеснот залежно від її індивідуальних особливостей [1].

Сучасна сім'я функціонує в суперечливих умовах суспільної ситуації. З одного боку, зростає увага суспільства до проблем сім'ї, розробляються і реалізуються комплексні цільові програми зі зміцнення та підвищення її значущості у вихованні дітей, а з іншого – відбуваються процеси, що призводять до загострення сімейних проблем: зниження соціального рівня сімей, проблеми економічного, а подекуди і фізичного виживання, що сприяють відстороненню багатьох батьків від вирішення питань виховання і особистісного розвитку дитини. Батькам у таких складних сучасних умовах потрібна систематична і кваліфікована допомога з боку закладу освіти. Тому впровадження педагогіки партнерства має забезпечити взаємодію сім'ї і школи, сприяти активному включенню батьків у освітній процес.

Психологічна служба в новій українській школі стає посередником між закладом освіти і батьками та сприяє налагодженню позитивної взаємодії між ними. Для цього необхідне здійснення комплексу взаємопов'язаних освітніх, інформаційних заходів (тренінгів, воркшопів, інтерактивних заходів, психологічних практикумів), спрямованих на підвищення престижу сім'ї, які варто включати в річні плани роботи практичного психолога та соціального педагога.

У системі відносин «батьки – діти» батьки є провідною ланкою і від них значною мірою залежить, як складаються ці відносини. Тому батьки мають володіти знаннями стосовно того, що потрібно дитині, аби вона стала успішною, та як формувати навички співпраці з нею, зокрема:

- розширювати можливості розуміння своєї дитини;
- покращувати рефлексію своїх взаємодій із дитиною;
- формувати нові навички взаємодії;
- активізувати комунікацію в сім'ї.

Завдання психолога у роботі з батьками:

- навчити батьків бачити і приймати дитину такою, якою вона є;
- допомогти батькам усвідомити «сильні» сторони і таланти дитини;
- усвідомити наслідки того типу взаємодії з дитиною, який уже склався, і вирішити, чи потрібні такі зміни, а якщо так, то які саме;
- допомогти батькам знайти ефективні способи транслювання головних сімейних цінностей;
- підтримати і посилити здатність батьків упоратися із фрустрацією в тих ситуаціях, коли дитина не відповідає їхнім очікуванням.

Світова практика психологічної допомоги дітям та їх батькам показала, що навіть найважчі проблеми у вихованні підлягають вирішенню, якщо вдається відновити сприятливий стиль спілкування в сім'ї.

Ефективність участі в просвітницьких, профілактичних заходах закладу освіти багато в чому залежить від загальних установок батьків на групову роботу, від готовності та вміння чути різні думки, отримувати з цього певний досвід.

Надзвичайно важливо, щоб у результаті такої роботи у батьків з'явилася можливість самостійно вирішувати проблеми, що виникають.

Тематика можливих тренінгів для батьків:

- «Емоційне поле сім’ї та щаслива дитина»;
- «Формула батьківської рівноваги»;
- «Стрес як ресурс»;
- «Як стати батьками успішної дитини»;
- «Мистецтво ефективного спілкування з дитиною» тощо.

Працівникам психологічної служби необхідно, окрім індивідуальних консультацій із батьками за запитом, спланувати групові заняття з таких тем:

- «Вікові психологічні особливості першокласників: криза семи років»;
- «Формування успішної особистості першокласника»;
- «Роль батьків у період адаптації дитини до умов навчання»;
- «Вплив емоційного середовища сім’ї на успішний розвиток дитини»;
- «Батьківська підтримка та вміння її надавати»;
- «Ресурсність стилю сімейного виховання та єдності виховних підходів»;
- «Способи емоційного розвантаження дітей » та ін.

Емоційному єднанню учасників освітнього процесу, відкритому обговоренню спільних проблем, формуванню позитивного освітнього середовища сприяє використання інноваційних методів роботи, зокрема й арт-терапії [4]. Напрями арт-терапії найрізноманітніші, як-от: ізо-терапія, МАК (метафоричні асоціативні карти), казкотерапія, тістопластика, ляльковтерапія, фототерапія, бібліотерапія тощо. Спільна робота батьків і дітей при допомозі практичного психолога сформує довіру та інтерес у системі відносин «батьки – дитина», партнерство у прийнятті рішень, розвине вміння висловлювати подяку та сприяє пошуку ресурсів для подальшого руху і розвитку.

Педагогічні працівники та психологічна служба закладу освіти можуть сформувати добірку практичних порад, психологічних рекомендацій для батьків щодо налагодження позитивної взаємодії з дітьми, підтримки їх у період адаптації до умов навчання та створення гармонійних родинних стосунків.

Одна з пріоритетних переваг Нової української школи – цінність дитиноцентризму, вивчення динаміки розвитку особистості, розкриття потенційних можливостей. У цьому контексті фахівцям психологічної служби необхідно усвідомити свою важливу роль у період змін та впровадження інновацій у систему освіти, організувати такий психолого-педагогічний супровід освітнього процесу, при якому всі його суб’єкти зможуть якісно й по-новому розкрити власний освітній потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Афоніна Є. В. Психолог в НУШ: радісно та впевнено руш! Путівник психолога в новій українській школі / Є. В. Афоніна, В. А. Головко, І. М. Гордієнко та ін. – Краматорськ, 2018. – 250 с.

2. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepcziya.html (дата звернення: 12.03.2019).

3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про психологічну службу в системі освіти України» від 22.05.2018

№ 509 [Електронний ресурс]. URL: https://drive.google.com/file/d/1kX--tmR5YnW0QmzB1WatXduf0ufMM2hB/view (дата звернення: 05.05.2019).

4. Тараріна О. В. Арт-терапія та арт-педагогіка в допомогу батькам та дітям в складних ситуаціях / О. В. Тараріна. – Київ, 2018. – 48 с.

Валентина АНДРІЙЧУК,
методист кабінету дошкільної,
початкової та спеціальної освіти РОІППО

ПИСЬМО З «ВІДКРИТИМИ ПРАВИЛАМИ» В ОДНУ ЛІНІЮ – З ПЕРШОГО КЛАСУ

У Державному стандарті початкової освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87, зазначається, що однією з головних компетентностей здобувачів освіти є вільне володіння державною мовою. Розвиток цієї компетентності передбачає вміння злито і розбірливо писати рукописними літерами, адже, розбірливе письмо є істотною ознакою культури писемного спілкування.

Методика навчання письма постійно розвивається і причинами цього є:

- зміни потреб суспільства щодо оформлення думок у письмовому вигляді (від переписувачів – до друкарства, від письмового оформлення документів – до машинопису і так далі);
- зміна знарядь і матеріалів для письма;
- психофізіологічні особливості учнів певної вікової категорії;
- висновки, отримані під час власної практичної діяльності вчителя або на основі спостереження чи узагальнення досвіду інших учителів;
- досвід навчання в інших країнах.

Цілком природно, що будь-яка нова методика розвивається на основі попередніх досягнень. Для того, щоб у процесі формування графічних навичок письма було менше догматизму, необхідна певна професійна культура вчителя:

- знання методів, прийомів, методик навчання письма;
- закономірностей формування навичок у певному віці;
- знання індивідуальних особливостей дітей;
- творчий підхід до процесу навчання;
- захопленість своєю роботою.

Перехід на навчання дітей із більш раннього віку спонукало методистів різних країн до пошуків вирішення проблеми формування навичок письма, особливо графічних.

Охарактеризуємо процес письма більш ґрунтовніше та спробуємо з’ясувати можливі причини труднощів, пов’язаних із формуванням почерку у дітей.

Писемна навичка є однією з тих, які, з’явившись одного разу, не зникають уже ніколи. Процес письма є психофізіологічним актом і визначається умовно-рефлекторною системою рухів, які складаються зі свідомих та автоматичних (підсвідомих) компонентів.

Формування будь-якої навички пов’язано зі своєрідним малюванням в уяві відповідного образу. І допоки у «голові» дитини не сформується відповідний моторний образ того, як буде виконаний відповідний рух, правильне його виконання неможливе. У зв’язку з цим слушною є думка М. Бернштейна, який зауважив: «При тренуванні будь-якого руху (зокрема й писемної навички) передусім тренуються не руки, а мозок». Науковці визнають, що формування уявного образу руху викликає зміни у різних системах (соматична, вегетативна, психічна) організму. Підтвердженням цьому є яскраве уявлення дії, пов'язаної із певним нервово-психічним або емоційним навантаженням, яке будь-коли довелося пережити людині. Наприклад, уявлення стрибка з парашутом, висоти, вільного падіння, у людей, які не мають досвіду в цьому, викликає тривогу, ситуативне збільшення частоти серцевих скорочень. Те ж саме виникає і при уявленні процесу написання, хоча й на значно нижчому рівні. У дитини потрібний образ ще не сформований, а тому це викликає відповідні реакції, що негативно відображаються на почерку (конфігурація букв, нахил, висота).

Процесом письма керують ті ділянки головного мозку, які відповідають за нормальну роботу кінестетичного, зорового та слухового аналізаторів. Тому можна уявити, наскільки важко дитячому організму, який ще не сформувався повністю, одночасно керувати всіма цими діями для якісного виконання найелементарнішого письмового завдання.

Індивідуальність розвитку всіх органів, які беруть участь у процесі письма, нервових зв'язків між ними, навіть стан м'язової системи, а також неповторність уміння формувати образи в уяві, безумовно, впливає на специфічність почерку кожної дитини.

Науковцями доведено, що характер людини і її почерк – взаємопов'язані феномени і за почерком можна діагностувати як окремі риси характеру, так і його тип у цілому. З іншого боку, штучно змінюючи почерк, можна корегувати характер (графотерапія). У дітей 6-7 років, коли вони починають вчитися писати, характер ще не сформований, що значною мірою впливає на почерк. У однієї групи маленьких школярів, тих, які ще не зовсім урівноважені, надміру рухливі, іноді агресивні та імпульсивні, почерк характеризується більшими, ніж у інших дітей, буквами, їх елементи мають кутоподібну форму, натиск і нахил непостійні, написання без лінійок для них майже неможливе, адже рядки «повзуть» догори або донизу. У інших, малопомітних у дитячому колективі, зніяковілих, певною мірою тривожних і плаксивих дітей, може проявлятися «тремтіння» у «стінках» букв; слабкий натиск, який постійно змінюється; зменшений, у порівнянні з іншими, розмір літер. При написанні на нелінованому папері цей розмір може зменшуватися до кінця рядка.

Якщо негативно оцінювати успіхи дитини під час письма, то це викликає у них відповідні емоції, які в одних дітей проходять у формі зустрічної агресії, а в інших – підвищується рівень ситуативної тривоги. Такі емоції помітні за вегето-судинними проявами (почервоніння, збліднення, збільшення частоти серцевих скорочень та дихання, виникнення тремтіння). Безумовно, таке порушення нормального функціонування організму відображається на почерку. Діти починають писати зі ще більшим недотриманням лінії рядка, різними за розміром буквами, з «танцюючим» нахилом. Зрештою почерк стає жахливим. Дорослі ж (учителі, батьки), сприймаючи це все за лінь, відсутність

наполегливості, намагаються застосовувати методи виховання (зазвичай марні у цій ситуації).

Найгірше, що діти, формування навичок яких відбувається у педагогічно несприятливих умовах, як правило, так і не навчаються писати красиво та ще й ламається їх індивідуальність, неправильно формується характер, що з часом може призвести до унеможливлення нормального творчого розвитку особистості з повноцінним задіянням усіх внутрішніх сил дитини.

Покращити почерк можна лише у ситуації створення позитивного мікроклімату для дитини як під час навчальних занять, так і вдома.

Як свідчить практика, у дітей 6-ти років, на жаль, ще не сформована координація і точність рухів, вони мають низький рівень розвитку моторних навичок, що виявляється насамперед у невмінні рівно накреслити пряму лінію, написати друковану літеру за зразком, вирізати щось із паперу та охайно приклеїти, намалювати тощо.

Психологічні дослідження показують, що існує пряма залежність між розвитком моторних навичок і рівнем загального психічного й інтелектуального розвитку дитини. У цьому ми не раз переконувалися на власному досвіді: якщо учень міг правильно та охайно відтворити графічний матеріал (букви та їх елементи, цифри, лінії), то він значно успішніше оволодіє навчальною програмою, і навпаки, чим гірше розвинуті такі навички, тим більше труднощів трапляється на їхньому шляху.

У дітей із вадами мовлення спостерігається загальна моторна недостатність, виражена різною мірою, а також відхилення в розвитку рухів пальців рук. Учені, які вивчають діяльність дитячого мозку та психіку дітей, відзначають, що рівень розвитку їхнього мовлення перебуває у прямій залежності від міри сформованості тонких рухів пальців рук.

Так, на основі проведених досліджень та обстеження значної кількості дітей була виявлена така закономірність: якщо розвиток рухів пальців відповідає віку, то і мовленнєвий розвиток – у межах норми. Якщо ж розвиток рухів пальців відстає, то затримується і мовленнєвий розвиток, хоча загальна моторика може бути нормальною і навіть вищою за норму. Отже, формування мовних ділянок кори головного мозку відбувається під впливом кінестетичних імпульсів від рук, зокрема пальців. Як наслідок – щодня дуже корисно робити пальчикові вправи.

Перепоною у процесі письма може бути неправильно розташоване передпліччя стосовно рядка, в якому пише дитина. Починаючи писати, слід тримати передпліччя посередині сторінки, щоб ручка впиралася в середину рядка, на якому вона писатиме. Таким чином, рука і рядок становитимуть рівний «молоточок». Також варто слідкувати за правильним положенням зошита на парті, щоб забезпечити правильний нахил письма. Важливе значення, і не лише для становлення почерку, а й для збереження здоров’я учнів, має правильна посадка за партою, тривалість безперервного письма, зміна видів діяльності.

Для відпрацювання правильного написання букв зручно користуватися «рухомим зразком». Відомо, що до кінця рядка написані дітьми букви, склади стають менш охайними, ніж на його початку. Пояснюється це передусім тим, що на почерк першокласника починають впливати букви чи склади, написані

перед тим. Тому для підвищення якості написаного дітям можна давати зразки написаних букв на вузьких смужках паперу. Вони кладуть рухомі зразки над рядком, в якому пишуть і пересувають їх під час виконання вправ на сторінці. Букви виходять набагато кращими і це додає дітям упевненості та забезпечує ситуацію успіху. Допомагає зняти психологічне перевантаження письмо простим олівцем.

Як навчити дитину гарно та акуратно писати? Як зняти психологічне і фізичне перевантаження? Як зацікавити першокласників процесом письма? Як забезпечити їм перший успіх? Відповіді на ці запитання дає методика письма з ***«відкритими правилами»*** в одну лінію, яку варто застосовувати з першого класу.

Переваги методики письма з «відкритими правилами»:

1. Це письмо без переучування, що в перспективі дає змогу удвічі зекономити час, який витрачається на адаптацію, переходячи від: прописів до зошитів у косу лінію, а згодом від зошитів у косу лінію до зошитів в одну лінію.
2. Із перших днів занять із письма школяр чітко визначає розмір і межі елементів букв, що допомагає виробити чіткий стереотип письма.
3. В учнів раніше формується почерк, удосконалюється безвідривність письма, підвищується його швидкість.
4. Ігровий сюжет сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.
5. Математичний розрахунок, голосове промовляння впливає на осмисленість процесу письма.
6. Дана методика допомагає швидко навчити писати навіть дітей із низьким рівнем розвитку.
7. Дітям починають подобатися уроки письма, адже вони бачать позитивний результат своєї роботи.

Чому в 3-му класі, коли діти переходять на письмо в зошитах в одну лінію, в усіх учнів «ламається» почерк і традиційна методика дає тріщину? Причина проста – у них не натренований окомір. А за який період окомір краще натренується: за півтора роки чи за чотири? Питання риторичне. Тому краще одразу починати працювати в зошиті у широку лінію.

Проблема розлініювання зошитів у багатьох країнах світу вирішується таким чином: коса сітка і лінії, що визначають напрямок нахилу, зняті. Даються лише нижня і верхня лінії. Це пов’язано з тим, що будь-які додаткові лінії, що обмежують висоту літер, спричиняють переучування дітей на наступних етапах навчання. Нахил букв залежить не від похилої лінії в зошиті, а передусім від правильного нахилу зошита.

Методиці відомі різні альтернативні варіанти формування дій письма без прописів. Так, відомий французький педагог Жан Жозеф Жакато, який винайшов аналітичний спосіб навчання грамоти, пропонував учням освоювати каліграфію на нерозлінованому папері, письма ж по лінійках він зовсім не допускав. У 50-ті роки XX століття позитивний досвід роботи в зошитах у широку лінію був описаний у книзі «Психологія навчання письма: формування графічних навичок письма» психологом Є. Гур’яновим.

Методика навчання письма у дуже густій графічній сітці відома із XIX століття. Завдяки їй у дітей формувався гарний почерк, але знижувалася гострота їх зору. Тому в школах Німеччини дана методика була заборонена.

Використовуючи методику письма з «відкритими правилами» в одну лінію з першого класу вчитель повинен дотримуватися таких *найважливіших етапів* у роботі з формування навичок письма:

1. Введення дітей у нову для них діяльність повинно ґрунтуватися на казковому матеріалі.

2. Ознайомлення дітей з основним алгоритмом письма, що складається з семи пунктів, які є визначальними для всього процесу формування графічного навику.

3. Використання основного алгоритму письма при написанні всіх букв, відпрацювання специфічних елементів написання кожної букви, що займає весь букварний період.

4. Автоматизація графічної навички і подальший розвиток здатності промовляти спосіб написання букви.

5. Розділення процесу навчання письма на окремі етапи носить умовний характер.

Щоб потрапити у дивовижне королівство «Букволандію», потрібно відчинити сім ворітець. Хоча вони й маленькі, але лише через них можна потрапити у казкове королівство знаків.

Вправи, які застосовуються на перших уроках письма

1. Написання прямих похилих ліній із дотриманням точних інтервалів і паралельності ліній.

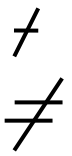

2. Уміння ділити похилу лінію, а разом із нею робочий рядок на 2 і 3 частини по вертикалі з метою підготовки до правильного виконання з'єднань елементів букв і букв у слові, тобто включення математичного розрахунку в написання букв, слів.

3. Уміння правильно виконувати закруглення на нижній лінії робочого рядка.

4. Уміння після закруглення правильно піднятися вгору – вправо, до середини висоти малої літери – письмо гачкової лінії.

5. Письмо із «секретом» – лінії, яка продовжує гачкову лінію від середини до висоти малої літери.

6. Письмо лінії вниз по «секрету» до нижньої лінії рядка, тобто написання другої похилої лінії, паралельної першій, що означає - «заховати секрет».

7. Завершення написання другого гачка (друге закруглення і друга гачкова лінія).

Важливим етапом у формуванні навички письма є урок знайомства з королевою усіх букв: буквою «и». Це важливо не тільки тому, що елементи її написання використовуються у кожній букві, а ще і тому, що на її прикладі дуже легко пояснити дітям основи письма.

Назви елементів букв і послідовність їх уведення

У ході ознайомлення дітей із письмом із «відкритими правилами» бажано зберігати запропоновану послідовність уведення перших семи елементів, а вже наступні можна змінювати місцями. Назви елементів також можна змінювати

1. Написання прямих похилих довгих і коротких паличок.
2. Поділ довгих та коротких паличок на дві частини.
3. Написання довгих і коротких паличок з поділом їх на три частини.
4. Написання прямих похилих довгих і коротких паличок з «поворотом на місці» (закруглити).
5. Написання гачка «ніжка балерини».
6. Письмо гачка із «секретом».
7. Письмо гачка із закритим «секретом» або «цариці» всіх букв.
8. Письмо зламаного «секрету».
9. Написання «петлі» (перший елемент у буквах «л», «м» , який починаємо писати на 1/3 висоти малої чи великої літери вище нижньої лінії рядка, ведемо донизу, затримуємося на нижній лінії, піднімаємося угору до того місця, де починаємо виписувати «секрет».
10. Письмо довгих паличок на межі двох рядків.
11. Письмо «петельки» (нижній елемент у малих буквах «д», «у»).
12. Письмо прямих «ключок» (нижній елемент великої букви «Р»).
13. Письмо перевернутих «ключок» (верхній елемент великої букви «Г»).
14. Письмо подвійної «ключки» (верхній елемент великої букви «Р»).

Під час написання елементів не можна поспішати і думати про швидкість. Кожен рух повинен бути усвідомлений дитиною. На якість письма впливає не так кількість написаного, як усвідомлена робота під час написання знака або кількох знаків. Мозок дитини повинен постійний контролювати довгий і складний процес – формування навичок письма. У цей період рука повинна підкорятися сигналам мозку, тоді акт письма буде проходити усвідомлено, правильно, так щоб згодом всі «траєкторії рухів» вийшли з-під контролю свідомості. Це означає довести графічні навички до автоматизму, коли людина вже не думає про написання букв, а зайнята лише змістом.

Починати навчання письма потрібно із найнеобхіднішого – із промовляння уголос усіх рухів руки. Промовляння і є початком думання, регулятором діяльності.

Будова вольового акту довгий час була загадкою для психології, зокрема Л. Виготський розгадав її, аналізуючи мовленнєвий розвиток: спочатку руховий акт, розділений між дитиною і дорослим (мовлення дорослого викликає й спрямовує рухи дитини); згодом дитина сама оволодіває мовленням і почне давати собі мовні накази (спочатку розгорнуто і вголос, згодом мовлення згортається і переходить у фрагментарне, після цього у мовлення «пошепки» і, зрештою, у мовлення подумки, «про себе»).

Внутрішнє мовлення має зовсім іншу будову, ніж зовнішнє, але воно у будь-який момент може перетворитися у зовнішнє, тому, що виникло від нього.

Психологи доводять: завдання за зразком дитина виконує з помилками – якщо мовчки, і правильно – якщо промовляє порядок своїх дій, регулює дії за допомогою мовлення. Так, за теорією поетапного формування розумових дій П. Гальперіна дія подумки є п’ятим етапом, якому передують:

1 – формування мотивів;

2 – побудова схеми орієнтовної основи майбутньої дії (план);

3 – дії з предметами чи їх моделями;

4 – дії у мовленнєвій формі.

І пам’ятайте: не потрібно боятися промовляння на уроках, не потрібно боятися робочого шуму. Коли на високому рівні відпрацьовано розгорнуте мовлення, діти самі починають його «згортати».

Допоки всі системи організму дитини не будуть працювати якісно і центральна нервова система не буде забезпечувати взаємодію між ними, почерк буде формуватися, а з його допомогою і особистість дитини.

Якщо ми зможете виховати здорову, активну, розумну, спокійну, з почуттям гумору та іншими позитивними якостями Людину, то її письмо буде достатньо рівним, нормального розміру та ще й добре читатися. Тому і вчителям, і батькам потрібно насамперед зосередитися не на покаранні, а на більш приємних і позитивно перспективних справах виховання.

Наталія БАСАРАБА,
завідувач кабінету
інформаційно-комунікаційних технологій
Рівненського ОІППО

Оксана ГОРНИЦЬКА,
методист кабінету
інформаційно-комунікаційних технологій
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Як відомо, світ сьогодні є оцифрованим. Наявність цифрових пристроїв і додатків вимагає від сучасних педагогів розвитку цифрової компетентності.

У Концепції Нової української школи окреслено орієнтири для професійного розвитку вчителів, зокрема ключову роль відведено цифровій компетентної як учителя, так і учня.

Цифрова компетентність (*digital competence*) передбачає впевнене, критичне й відповідальне використання цифрових технологій для навчання, роботи та участі у житті суспільства.

Починаючи із 2013 року, європейськими науковими спільнотами та практиками розроблялася, а у 2016 – 2017 роках була представлена Європейська рамка цифрової компетентності для громадян (DigComp) [2] – концептуальна еталонна модель, побудована у п’яти вимірах:

Вимір 1. Області компетентності, визначені як частини цифрової компетентності.

Вимір 2. Дескриптори компетентності та назви, що відповідають областям.

Вимір 3. Рівні оволодіння кожною компетентністю.

Вимір 4. Знання, вміння та ставлення, що стосуються кожної компетентності.

Вимір 5. Приклади використання, застосування компетентності для різних цілей.

Означені вище п’ять вимірів окреслюють такі сфери:

Інформація та грамотність даних:

- бракування, пошук і фільтрація даних, інформації та цифрового контенту;
- оцінка даних, інформації та цифрового контенту;
- управління даними, інформацією і цифровим контентом.

Зв’язок і співробітництво:

- взаємодія за допомогою цифрових технологій;
- взаємодія через цифрові технології;
- залучення до громадянства за допомогою цифрових технологій;
- взаємодія за допомогою цифрового контенту;
- мережевий етикет;
- управління цифровою ідентифікацією.

Створення цифрового контенту:

- розробка цифрового контенту;
- інтеграція й реорганізація цифрового контенту;
- авторське право і ліцензії;
- програмування.

Безпека:

- захист пристроїв;
- захист особистих даних і конфіденційність;
- захист здоров’я і добробуту;
- захист навколишнього середовища.

Розв’язання проблем:

- вирішення технічних проблем;
- визначення потреб і відповідних технічних дій;
- свідоме використання цифрових технологій;
- визначення прогалин у цифрових компетенціях.

Професійна залученість:

- організаційні комунікації;
- професійна співпраця.

Перші два виміри було оновлено у 2016 році, зокрема було представлено українську версію «DigComp 2.0» [4]. У 2017 році додано ще три виміри щодо рівнів майстерності та докладного опису знань, умінь та ставлень, які стосуються кожної компетентності.

Компетентності та дескриптори

1. Інформаційна грамотність та грамотність даних

1.1. Перегляд, пошук, фільтрування даних, інформації та цифрового контенту:

- формулювати інформаційні потреби, здійснювати пошук даних, інформації, контент у цифрових середовищах, доступ та виконання навігації щодо них;

- створювати та оновлювати особисті стратегії пошуку.

1.2. Оцінювання даних, інформації та цифрового контенту:

- аналізувати, порівнювати та критично оцінювати достовірність і надійність джерел даних, інформації й цифрового контенту;
- аналізувати, інтерпретувати та критично оцінювати дані, інформацію та цифровий контент.

1.3. Керування даними, інформацією та цифровим контентом:

- організовувати, зберігати та обирати дані, інформацію та контент у цифрових середовищах;
- організовувати та обробляти їх у структурованому середовищі.

2. Комунікації та співпраця

2.1. Взаємодія за допомогою цифрових технологій:

- взаємодіяти за допомогою різноманітних цифрових технологій, визначати, які засоби цифрової комунікації доречні у даному контексті.

2.2. Поширення за допомогою цифрових технологій:

- поширювати дані, інформацію та цифровий контент для інших за допомогою відповідних цифрових технологій;
- діяти на умовах посередника, володіти знаннями про практики посилань та цитування.

2.3. Залучення до громадянського суспільства за допомогою цифрових технологій:

- брати участь у суспільній діяльності за допомогою державних та приватних цифрових сервісів;
- пошук можливостей для розширення своїх прав та можливостей, вираження громадянської позиції за допомогою відповідних цифрових технологій.

2.4. Співпраця за допомогою цифрових технологій:

- використовувати цифрові інструменти та технології з метою співпраці, а також спільного конструювання та співтворення даних, ресурсів і знань.

2.5. Нетикет:

- знати норми поведінки та нововведення при використанні цифрових технологій і взаємодії у цифрових середовищах;
- адаптувати комунікаційні стратегії до конкретної аудиторії й усвідомлювати культурну різноманітність та різноманітність поколінь у цифрових середовищах.

2.6. Керування цифровою ідентичністю:

- створювати та керувати однією або кількома цифровими ідентичностями;
- уміти захищати власну репутацію;
- працювати з даними, які створюються внаслідок використання кількох цифрових інструментів, середовищ та сервісів.

3. Створення цифрового контенту

3.1. Розробка цифрового контенту:

- створювати та редагувати цифровий контент у різних форматах, самовиражатися завдяки цифровим засобам.

3.2. Інтеграція та повторна розробка цифрового контенту:

- змінювати, покращувати, вдосконалювати й інтегрувати інформацію і контент із метою створення нового, оригінального та релевантного контенту та знань.

3.3. Авторське право та ліцензування:

- розуміти, як авторське право та ліцензування стосуються даних, інформації та цифрового контенту.

3.4. Програмування:

- планувати та розробляти для комп'ютерної системи послідовність зрозумілих інструкцій із метою вирішення певної проблеми чи виконання конкретної задачі.

4. Безпека

4.1. Захист пристроїв:

- захищати пристрої та цифровий контент, розуміти ризики і загрози у цифрових середовищах:
- володіти інформацією про заходи безпеки та захисту, належно враховувати надійність та конфіденційність.

4.2. Захист особистих даних та конфіденційність:

- захищати особисті дані та конфіденційність у цифрових середовищах;
- розуміти, як використовувати та ділитися інформацією, що ідентифікує особу, вміти захистити себе та інших від шкоди;
- розуміти, що цифрові сервіси використовують «політику конфіденційності» для інформування про використання особистих даних.

4.3. Захист здоров'я та добробуту:

- уміти уникати ризиків для здоров'я та загроз фізичному та психологічному благополуччю при використанні цифрових технологій;
- уміти захистити себе та інших від можливих небезпек цифрових середовищ (наприклад, кібербулінгу);
- усвідомлювати роль цифрових технологій для соціального благополуччя та соціальної інклюзії.

4.4. Захист довкілля:

- усвідомлювати вплив цифрових технологій та їх застосування на довкілля.

5. Вирішення наявних проблем

5.1. Усунення технічних проблем:

- ідентифікувати технічні проблеми у ході користування пристроями та використання цифрових середовищ;
- уміти вирішувати їх (від усунення дрібних неполадок до складніших проблем).

5.2. Визначення потреб і технологічні відповіді:

- оцінювати потреби, ідентифікувати, оцінювати, обирати й використовувати цифрові інструменти та можливі технологічні рішення для задоволення означених потреб;
- налагоджувати та пристосовувати цифрові середовища під особисті потреби (наприклад, доступність для людей з особливими потребами).

5.3. Творче використання цифрових технологій:

- використовувати цифрові інструменти й технології для створення знань та інновацій у процесах і продуктах;

- долучатися когнітивного опрацювання з метою розуміння та вирішення концептуальних проблем і проблемних ситуацій у цифрових середовищах.

5.4. Визначення прогалин цифрової компетентності:

- розуміти аспекти, в яких потрібно вдосконалити чи оновити власну цифрову компетентність;
- уміти підтримати інших у розвитку їхньої цифрової компетентності;
- здійснювa пошук можливостей саморозвитку та бути компетентним у питаннях цифрової еволюції.

Зазначимо, що рекомендації Європейського Парламенту і Ради (ЄС) щодо цифрової компетентності педагога DigCompEdu [3] орієнтовані на вчителів та викладачів усіх рівнів освіти – від дитячого садка до вищої та післядипломної освіти, загальної та професійної, навчання осіб з особливими потребами та у неформальних навчальних контекстах. Цифрова компетентність учителя виражається у шести основних секторах і 22-х складниках *(див. рис.1)*.

Рис. 1. Сектори цифрової компетентності вчителя

Сектор 1. **Професійна залученість –** використання цифрових технологій для спілкування, співпраці та професійного розвитку.

Сектор 2. **Цифрові ресурси –** пошук, створення та поширення цифрових ресурсів.

Сектор 3. **Навчання та викладання –** керування та організація використання цифрових технологій у викладанні та навчанні.

Сектор 4. **Оцінювання –** використання цифрових технологій та стратегій для вдосконалення оцінювання.

Сектор 5. **Розширення можливостей учнів –** використання цифрових технологій для вдосконалення інклюзії, персоналізації та активного залучення учнів.

Сектор 6. **Сприяння цифровій компетентності учнів –** забезпечення можливостей креативного та відповідального використання цифрових технологій для комунікації, роботи з інформацією, створення контенту, добробуту та вирішення різноманітних питань.

Основна увага спрямована передусім на те, як цифрові технології можуть бути використані з метою вдосконалення інновацій у сфері освіти та навчання *(див. рис. 2)*.

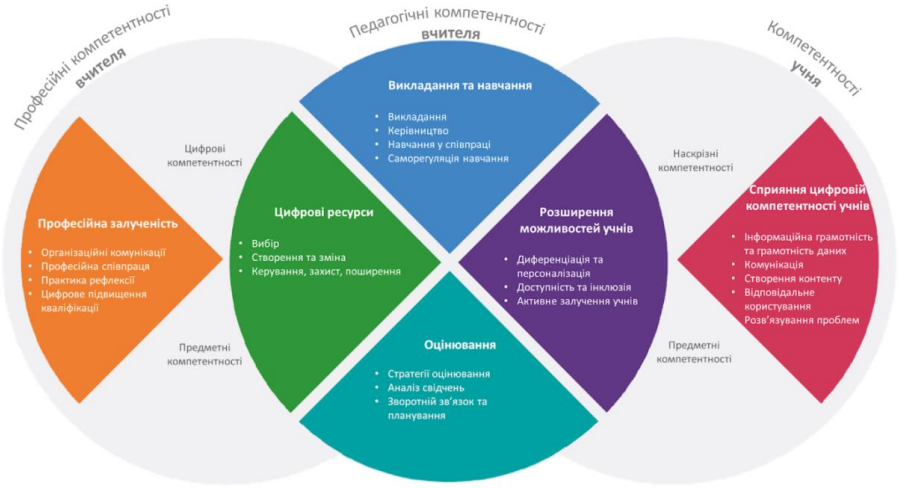

Рис. 2. Приклади використання цифрових інновацій

Дослідження DigCompEdu ґрунтується на попередній роботі, здійсненій з метою визначення цифрової компетентності (Digital Competence) громадян у цілому та Digitally Competent Education Oragnisations (DigCompOrg).

Запропонована Європейським Парламентом і Радою (ЄС) модель цифрової компетентності покликана допомогти педагогам зрозуміти їхні «сильні» та «слабкі» сторони, а також визначитися, на якому рівні розвитку цифрової компетентності вони знаходяться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дистанційне та змішане навчання інформатики : блог про дистанційне та змішане навчання інформатики. Технології та системи дистанційного навчання Moodle [Електронний ресурс]. URL: http://dystosvita.blogspot.com/2018/04/digcompedu.html (дата звернення: 20.05.2019).

2. EU SCIENCE HUB. The European Commission's science and knowledge [Електронний ресурс] Сайт Європейського Союзу. URL: https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/digcomp-21-digital-competence-framework-citizens-eight-proficiency-levels-and-examples-use (дата звернення: 25.05.2019).

3. EU SCIENCE HUB. The European Commission's science and knowledge e [Електронний ресурс] Сайт Європейського Союзу. URL: https://ec.europa.eu/jrc/en/digcompedu (дата звернення: 22.05.2019).

4. DigComp 2.0: Система цифрової компетентності громадян [Електронний ресурс]. URL: https://drive.google.com/file/d/1HkpSqv3ehhjfIot6WwOH1nASR5zBXNL7/view (дата звернення: 23.05.2019).

Алла БАШИНСЬКА,
методист кабінету освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПІД ЧАС АТЕСТАЦІЇ

Метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству. Ключовою постаттю в освітньому процесі закладу освіти є вчитель. Його діяльність спрямована на становлення дитини як особистості, громадянина і фахівця, а також на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації.

Педагогічна (*грец. paidos – «дитина» і ago – «веду»*) діяльність – вид діяльності, змістом якої є навчання, виховання, освіта і розвиток підростаючого покоління.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що *педагогічна діяльність* це – інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та професійних компетентностей.

Педагогічна діяльність є предметом вивчення у процесі атестації педагогічного працівника, зокрема в статті 50 Закону України «Про освіту» визначено, що атестація педагогічних працівників – це система заходів, спрямованих на всебічне та комплексне оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників.

Атестація педагогічних працівників може бути черговою або позачерговою. Педагогічний працівник проходить чергову атестацію не менше одного разу на п’ять років, окрім випадків, передбачених законодавством. За результатами атестації визначається відповідність педагогічного працівника займаній посаді, присвоюються кваліфікаційні категорії, педагогічні звання. Перелік категорій і звань педагогічних працівників визначається Кабінетом Міністрів України. Рішення атестаційної комісії може бути підставою для звільнення педагогічного працівника з роботи в порядку, встановленому законодавством.

Педагогічна діяльність є одним із напрямів, який вивчається при інституційному аудиті, що регламентовано Законом України «Про освіту», (розділ V, стаття 41, пункт 4).

Для здійснення оцінки діяльності будь-якого вчителя можна скористатися процедурою проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти, що затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» та зареєстрований у Міністерстві юстиції України від 12.03.2019 за № 250/33221.

У додатку до Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (пункт 6) визначені критерії оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти за напрямами оцінювання.

Напрям оцінювання «Педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти» здійснюється за визначеними правилами освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти, кожне з яких має чіткі критерії.

Ефективність планування педагогічними працівниками своєї діяльності, використання сучасних освітніх підходів до організації освітнього процесу з метою формування ключових компетентностей здобувачів освіти можна оцінити за тим, як педагогічні працівники:

- планують свою діяльність та аналізують її результативність;
- застосовують освітні технології, спрямовані на формування ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти;
- беруть участь у формуванні та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій для здобувачів освіти (за потреби);
- створюють або використовують освітні ресурси (електронні презентації, відеоматеріали, методичні розробки, веб-сайти, блоги тощо);
- сприяють формуванню суспільних цінностей у здобувачів освіти в процесі їх навчання, виховання та розвитку;
- використовують інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі.

Постійне підвищення професійного рівня і педагогічної майстерності педагогічних працівників оцінюють за тим, як працівники забезпечують власний професійний розвиток і підвищення кваліфікації, зокрема щодо методик роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а також здійснюють інноваційну освітню діяльність, беруть участь в освітніх проектах, залучаються до роботи як освітні експерти.

Правило налагодження співпраці зі здобувачами освіти, їхніми батьками, працівниками закладу освіти визначають за діяльністю педагогічних працівників: на засадах педагогіки партнерства; співпраці з батьками здобувачів освіти з питань організації освітнього процесу, що забезпечує постійний зворотний зв’язок; коли в закладі освіти існує практика педагогічного наставництва, взаємонавчання та інших форм професійної співпраці.

Організація педагогічної діяльності та навчання здобувачів освіти на засадах академічної доброчесності оцінюється за тим, як педагогічні працівники під час провадження педагогічної та наукової (творчої) діяльності дотримуються академічної доброчесності та сприяють дотриманню норм академічної доброчесності здобувачами освіти.

Приблизно за такими ж критеріями буде оцінюватися педагогічна діяльність учителів і під час сертифікації.

Вивчення діяльності педагога здійснюватиметься відповідно до «Методики експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації», затвердженої наказом Державної служби якості освіти України

від 01.03.2019 № 01-11/9 «Про затвердження Методики експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації».

Дана методика призначена для проведення експертного оцінювання педагогічної діяльності вчителів шляхом вивчення практичного досвіду їх роботи та включає 5 критеріїв, що передбачають 20 показників.

Критерій 1. Здатність планувати і реалізовувати освітній процес на основі особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів. Оцінювання відбувається за тим, як учитель:

- *планує освітній процес з урахуванням вимог Державного стандарту початкової освіти та освітньої програми;*
- *використовує педагогічні технології в освітньому процесі особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів;*
- *надає дітям рівні можливості участі в різних формах взаємодії, зокрема організовує співпрацю учнів у парах, мікрогрупах, групах;*
- *організовує роботу учнів з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей (зокрема дітей з особливими освітніми потребами), добираючи доцільні методи, прийоми, засоби навчання;*
- *забезпечує баланс між активним, пасивним та інтерактивним навчанням;*
- *демонструє позитивні навички вербальної та невербальної комунікації з учнями;*
- *застосовує різноманітні форми оцінювання роботи учнів та проводить аналіз результативності їхньої навчальної діяльності.*

Критерій 2. Здатність здійснювати процес навчання, виховання і розвитку учнів, основою якого є повага до прав людини, патріотизм, демократичні та інші загальнолюдські цінності. Оцінюється за тими показниками, як педагог:

- *формує в учнів повагу до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина; нетерпимість до приниження честі та гідності людини, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;*
- *розвиває в учнів патріотизм, повагу до державної мови і державних символів України, шанобливе ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, традицій і надбань українського народу;*
- *забезпечує позитивне ставлення до індивідуальних відмінностей учнів, цінує, враховує особливості та захищає права кожного з них.*

Критерій 3. Здатність створювати безпечне та психологічно комфортне освітнє середовище, орієнтоване на розвиток дітей та їх мотивацію до навчання. Передбачає показники, за якими оцінюється те, як педагог:

- *створює комфортне освітнє середовище з дотриманням вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни;*
- *мотивує учнів до вибору виду діяльності та активного навчання, організовуючи освітні осередки, зокрема для їхньої індивідуальної роботи;*
- *використовує в освітньому середовищі навчальні матеріали відповідно до інтересів і потреб дітей;*
- *забезпечує емоційну і психологічну комфортність освітнього середовища для учнів.*

Критерій 4. Здатність налагоджувати і підтримувати партнерські стосунки з родинами учнів задля розвитку здібностей та можливостей кожної дитини. Даний критерій оцінюється за тим, як педагог:

- *співпрацює з родинами учнів, використовуючи різні форми комунікації щодо успіхів у навчанні та розвитку їх дітей, зокрема для розроблення та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії;*
- *долучає батьків до організації освітнього процесу та проводить спільно з ними заходи для дітей.*

Критерій 5. Здатність до постійного професійного розвитку, самооцінювання та рефлексії. Оцінюється, як педагог:

- *аналізує сильні і слабкі сторони своєї професійної діяльності, формує й розвиває власну інформативну компетентність та визначає шляхи подальшого саморозвитку;*
- *здійснює оцінювання своєї роботи на підставі інформації із різних джерел (результати оцінювання учнів, зворотний зв'язок від колег, керівництва, учнів, їхніх батьків) та враховує його результати для професійного й особистісного зростання;*
- *бере участь у семінарах, тренінгах, майстер-класах, науково-практичних конференціях, вебінарах, роботі творчих груп із професійних питань;*
- *постійно співпрацює з іншими вчителями з метою підвищення не лише власної, а й їхньої професійної компетентності.*

У 2019 році за вищеозначеними критеріями здійснюється оцінка педагогічної діяльності вчителів, зокрема й початкових класів (пілотний проект).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту».
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти», зареєстрований у Міністерстві юстиції України від 12.03.2019 за № 250/33221.
3. Наказ Державної служби якості освіти України від 01.03.2019 № 01-11/19 «Про затвердження Методики експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації».

Володимир БУНЯК,
методист кабінету математики
та технологій Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАТИКИ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2019 – 2020 навчальному році вивчення інформатики в основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за навчальними програмами *(див. табл.),* які розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Таблиця

Навчальні програми для вивчення інформатики в основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти

Класи (рівні)	Рік затвердження програми	Посилання
Основна школа (5–9 класи)		
5–8	2017	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/8-informatika.docx
9	2015	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/programa-informatika-5-9-traven-2015.pdf
Поглиблене вивчення інформатики		
8–9	2016	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/informatika.pdf
Старша школа (10-11 класи)		
Рівень стандарту	2018	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatika-standart-10-11.docx
Профільний рівень		https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11-profilniy-riven.docx
Академічний рівень	2017	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/inf-ak.pdf
Поглиблене вивчення		https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/inf-pogl.pdf

Основна школа

У 2019 – 2020 навчальному році за новою навчальною програмою з інформатики, призначеною для учнів, що вивчали інформатику у 2–4 класах, вперше навчатимуться учні ***8 класів***. Це так званий другий рівень (8–9 класи) за новою програмою для 5–9 класів (перший рівень був для 5–7 класів). Другий рівень передбачає повноцінне формування ключових та предметних ІТ-компетентностей. На цьому рівні має, зокрема, формуватися понятійний апарат, достатній для набуття відомих 10 ключових компетентностей в курсі

інформатики. Для цього рекомендується використовувати повнофункціональні, а не імітаційні, програмні засоби та середовища.

Очікувані результати навчання вказано у змістовому розділі програми для кожної теми курсу в кожному класі. Час, що необхідний для досягнення цих результатів, визначається вчителем залежно від рівня попередньої підготовки учнів, обраної методики навчання, наявного обладнання тощо. Однак на опанування тем змістової лінії «Моделювання, алгоритмізація та програмування» має приділятися не менше 40 % навчального часу в 5–8 класах і не менше 30 % у 9 класі. За необхідності вчитель може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи змістових зв'язків між ними.

Отже, згідно з новою програмою учні ***8 класів*** будуть розглядати п'ять тем: «Кодування даних та апаратне забезпечення», «Опрацювання текстових даних», «Створення та публікація веб-ресурсів», «Опрацювання мультимедійних об'єктів», «Алгоритми та програми».

У ***9 класі*** завершується вивчення курсу інформатики основної школи за програмою 2015 року, що була оновлена у 2017 році. Надалі ця програма вже не буде використовуватися. У зв'язку з цим значну увагу слід приділити узагальненню й повторенню матеріалу, повноцінному й цілісному формуванню ІТ-компетентностей. Так, теми «Інформаційні технології у суспільстві» та «Основи інформаційної безпеки» завершують змістову лінію «Інформація, інформаційні процеси, системи, технології». Хоча певний матеріал з означених тем (наприклад, «Інформаційні процеси та системи», «Апаратне та програмне забезпечення інформаційної системи») учні вже вивчали в попередніх класах, у 9 класі його слід розглянути на більш глибокому рівні з урахуванням того, що у 8 класі вивчалися основні поняття кодування інформації та вимірювання довжини двійкових повідомлень. Також особливу увагу в згаданих темах слід приділити суспільному значенню інформаційних технологій, етичним і правовим аспектам спільного використання інформаційних продуктів.

Спільне використання інформаційних систем і продуктів є переважно наскрізною лінією у 9 класі, що розкривається в темах «Комп'ютерні презентації» (через демонстрацію презентації перед аудиторією і її спільне обговорення), «Комп'ютерне моделювання» (колективне складання карт знань) та «Створення персонального навчального середовища» (елемент середовища колективної взаємодії в мережі Інтернет).

За умов спільного використання інформаційних систем і продуктів важливим є вміння грамотно й переконливо подати інформацію, формування якого є іншою наскрізною лінією курсу в 9 класі, що розкривається в темах «Комп'ютерні презентації», «Комп'ютерні публікації» та «Комп'ютерна графіка. Векторний графічний редактор». Оскільки в комп'ютерних презентаціях і публікаціях використовуються векторні графічні об'єкти, то, за бажанням учителя, тему «Комп'ютерна графіка. Векторний графічний редактор» можна вивчати до презентацій і публікацій.

Темою «Табличні величини та алгоритми їх опрацювання» завершується вивчення змістової лінії основ алгоритмізації та програмування в основній школі. Йдеться про алгоритми роботи з масивами чи аналогічними структурами даних. Ще до початку вивчення теми учні повинні розуміти призначення цих алгоритмів та вміти застосовувати їх у розв'язуванні задач, оскільки означений

матеріал вивчався в темі «Технології опрацювання числових даних у середовищі табличного процесора» у 8 класі. На ці знання потрібно опиратися та актуалізувати їх. Вдалим методичним прийомом є також розгляд рядка чи стовпця електронної таблиці як зразка одновимірного масиву. Отже, вивчення вищеозначеної теми полягає в розкритті та програмуванні змісту алгоритмів, які учні вже вміють застосовувати в іншому програмному середовищі. Це стосується і такого матеріалу, як «Візуалізація елементів табличної величини за допомогою графічних примітивів», що передбачає побудову графіка чи гістограми програмним шляхом. Що стосується введення та виведення табличних величин (у навчальній програмі пропонується застосовувати з цією метою багаторядкове текстове поле), вчитель може обрати й інші засоби, якщо це буде доцільним з огляду на особливості мови та середовища програмування.

Варто зауважити, якщо в даних рекомендаціях не містяться поради щодо будь-якого виду навчальної діяльності (наприклад, робота з обдарованими учнями, позакласна робота тощо), дійсними лишаються рекомендації, подані впродовж останніх трьох років.

Старша школа

Змін не передбачається. Вивчення інформатики у старшій школі відбуватиметься за рекомендаціями МОН України на 2018 – 2019 н. р. (для всіх рівнів). Однак варто зважати на нові, цьогорічні, рекомендації МОНУ.

Організація сучасного уроку інформатики

Методика проведення кожного уроку з інформатики визначається вчителем з урахуванням того, що обов’язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів з індивідуальним доступом кожного учня до роботи з персональним комп’ютером.

При плануванні та підготовці до уроків учителю варто зважати на основні принципи шкільної інформатики:

1. Застосування на практиці отриманих знань та навичок, розвиток предметних та ключових компетентностей учнів.
2. Спрямованість на реальне життя та інтеграцію з іншими предметами.
3. Активне навчання та творчість.
4. Інновації як в освіті, так і в технологіях.
5. Спільна навчальна діяльність завдяки роботі в парах та малих групах.
6. Створення нових інформаційних продуктів та пошук нових знань.
7. Вільний вибір програмних засобів та онлайн-сервісів для навчальної та практичної діяльності, зокрема можливість використання вільно поширюваного програмного забезпечення як альтернативи пропрієтарним програмним продуктам.
8. Використання безпечних веб-середовищ та дотримання конфіденційності мережевої особистості учнів.
9. Дотримання авторських прав розробників програм, добропорядне використання контенту.

Важливим чинником розвитку ключових компетентностей є інтегрованість змісту уроку інформатики, яка передбачає:

- проблемну орієнтованість пропонованих на уроках завдань, що стимулює дискусію, обговорення, пошук різноманітних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;

- пов'язаність змісту уроку з реальним життям;

- практичну значущість інформації, що знаходить підтвердження через реальні факти та в змодельованих на уроці ситуаціях.

Ключові компетентності можна розвивати завдяки відповідним формам роботи, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчального процесу.

Із цією метою потрібно використовувати:

- інтерактивні форми та методи роботи, які забезпечують активну діяльність учнів у процесі опанування навчального матеріалу;

- кооперативне навчання, під час якого формуються соціальні вміння, лідерські якості;

- рольові та ділові ігри, що допомагають пізнати світ і себе в ньому, підвищують самооцінку та попит на інновації;

- проектні технології, завдяки яким в учнів формується проектне мислення, почуття відповідальності та досвід цілеспрямованої співпраці, вони вчаться застосовувати знання на практиці, працювати в команді над конкретним завданням, презентувати свої результати;

- методи змішаного навчання, які поєднують у собі традиційне й дистанційне навчання та найбільше відповідають інтересам і вподобанням учнів, які живуть у період стрімкого інформаційно-технологічного розвитку суспільства;

- звернення до досвіду учнів, що гарантує перетворення кожного учня на справжнього учасника освітнього процесу, співтворця й конструктора нових знань;

- відповідні форми оцінювання, а саме: самооцінювання, яке формує здатність до самоаналізу, спостережливість за собою, вміння бачити та визнавати власні помилки; взаємооцінювання, що виховує відкритість до критики з боку інших, здатність відокремлювати об'єкт від суб'єкта оцінювання, вміння слухати, аналізувати й порівнювати.

Планування та організація навчальної діяльності проводиться на основі базових цінностей, загальних компетенцій з урахуванням цілей, змісту та очікуваних результатів навчання, які зазначені в навчальних програмах, підтримки інтеграції з іншими предметами та суб'єктами навчальної діяльності, змістовими лініями курсу інформатики. Очікувані результати навчання вчитель визначає відповідно до складових компетентностей, зазначених у програмі з інформатики.

Програма не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителя, передбачаючи гнучкість вибору та розподілу навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання. Вона не встановлює кількість годин та порядок вивчення тем у рамках навчального року, а лише вказує на очікувані результати навчання та зміст навчального матеріалу, вивчення якого є об'єктом тематичного оцінювання. Учитель може розподіляти навчальний час на власний розсуд, ураховуючи особливості наявного матеріально-технічного забезпечення, попередній досвід, рівень знань учнів та

інші фактори. За необхідності педагог може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи при цьому змістових та логічних зв'язків між ними та враховуючи, що на вивчення змістової лінії «Алгоритми та програми» має приділятися не менше 40% загального навчального часу у 5–8 класах і не менше 30% навчального часу у 9 класі.

Звертаємо увагу, що хоча з програми вилучені розділи узагальнення та повторення матеріалу, а також резервні години, учитель може передбачити необхідний на його думку час для повторення як на початку, так і наприкінці навчального року або півріччя.

Усі уроки курсу інформатики передбачають практичну роботу учнів за комп'ютером. У практичних завданнях слід передбачати використання актуального для учнів змістового матеріалу й завдань з інших предметних галузей.

Проектну діяльність та розв'язування компетентнісних задач у програмі інформатики можна застосовувати під час вивчення різних тем. Виконання навчальних проектів дозволяє вчителю розширити рамки теми, а учневі – проявити свої творчі здібності. Проектні завдання в курсі інформатики виконуються в невеликих групах, а компетентнісні – індивідуально. Таким способом учням надається можливість практичного використання отриманих у межах теми (курсу) вмінь. Результати означеної діяльності необхідно представити у вигляді закінченого інформаційного продукту для того, щоб учні могли порівнювати свої роботи і навчатися один в одного у процесі публічної презентації виконаних робіт перед класом. Під час представлення проекту оцінюється:

- планування дослідження, творчість і раціональність запропонованого розв'язання;
- досягнення результатів навчання та компетенцій;
- технічні характеристики, естетика й оригінальність розроблених матеріалів;
- розвиток та самонавчання учня.

Компетентнісно орієнтовані завдання у своєму змісті містять:

- мотивацію (стимул), що є введенням у проблему (практично-орієнтовану) і відповідає на запитання «З якою метою необхідно це робити?»;
- формулювання завдання – відповідає на запитання «Що саме треба зробити?». Учень для себе має чітко визначити суть завдання: відповісти на запитання, систематизувати початкові дані, підібрати необхідні інформаційні ресурси та програмні засоби, оцінити доцільність їх використання тощо;
- інформацію (додаткову), необхідну для розв'язання задачі. Ця частина відповідає на запитання «Чому?»;
- перевірку (критерії) – результат виконання, відповідає на запитання «Що, в якій формі потрібно зазначити?».

У процесі вивчення інформатики у старшій школі важливим фактором є самостійна навчальна діяльність учнів у способі навчання та перенесення учнями результатів навчання на більш широкий контекст. У зв'язку з цим необхідно надавати учням можливість учитися самостійно та разом з іншими учасниками освітнього процесу (індивідуальні, парні та групові роботи) для підтримки їх активності. Під час самостійної навчальної діяльності формується

особиста відповідальність учня за вибір засобів інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення навчальних цілей. Вони дають змогу індивідуалізувати процес навчання та об'єднати різноманітні види роботи – групову, самостійну, дистанційну.

Перелік деяких корисних ресурсів для самоосвіти учнів

Електронні підручники, курси:

http://www.ed-era.com
http://disted.edu.vn.ua/
http://itknyga.com.ua/index/bezkoshtovno/0-19
https://dystosvita.gnomio.com/

Ресурси для навчання програмуванню:

https://blockly-games.appspot.com/
https://code.org/
https://www.e-olymp.com/uk/
http://scratch.mit.edu/projects/editor
https://www.playcodemonkey.com/

Для практичних робіт при вивченні відповідних тем, а також для розвитку в учнів навичок алгоритмічного мислення радимо використовувати інтерактивні та ігрові задачі міжнародного конкурсу з інформатики «Бобер» попередніх років (http://bober.net.ua/page.php?name=archive&), завдання якого можна застосовувати під час вивчення всього курсу інформатики – із 2-го по 11-й класи.

Також корисним є безкоштовний інформаційний ресурс http://thefuture.tilda.ws/about, на якому розміщуються науково-популярні статті про новітні технології для учнів та вчителів. Напрями, що охоплюють матеріали ресурсу: 3D-друк, Інтернет речей, Розумний дім, використання дронів та ін.

Для вчителів інформатики рекомендується використовувати безкоштовний масовий відкритий онлайн-курс «Алгоритми і проекти Scratch» на українській платформі масових відкритих онлайн-курсів «Prometheus» (https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:KPI+Scratch101+2017_T1/about).

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Варто зауважити, що впровадження компетентнісного підходу зумовлює переосмислення технологій контролю й оцінювання: із оцінювання предметних знань, умінь і навичок до оцінювання компетентностей, зокрема готовності та здатності учнів застосовувати здобуті знання і сформовані навички у своїй практичній діяльності. Тепер о*б'єктом оцінювання* навчальних досягнень учнів з інформатики є рівень розвитку їх компетентностей, які інтегрують знання, вміння, навички, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності. При оцінюванні навчально-пізнавальної діяльності учнів варто збалансовано оцінювати всі три компоненти, що відповідають складникам компетентності: діяльнісний (діяльність/уміння), знаннєвий (знання), ціннісний (ставлення). Навчальна програма розрахована на те, що при вивченні кожної теми формуються як технологічні навички/вміння, так і

ціннісне ставлення до сучасних інформаційних технологій та їх вплив на суспільство й особистість. Знаннєвий складник включає перелік обов'язкових термінів і понять, якими учень оперуватиме після вивчення кожної теми. **Протягом вивчення теми мають проводитися оцінювані практичні роботи, результати яких повинні враховуватися під час виставлення тематичної оцінки.**

Форми оцінювання при вивченні інформатики:

- виконання завдань практичного змісту;
- тестування за допомогою програмних засобів або онлайн-сервісів;
- урахування особистих досягнень в опануванні інформаційних технологій;
- співбесіда (інтерв'ю) як доповнення до тестування або практичної роботи;
- взаємоконтроль учнів у парах або групах та самооцінка.

Організація діяльності на уроках інформатики

Умови навчання повинні забезпечувати ефективне засвоєння учнями програмового матеріалу та відповідати вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу, що наведені в Державних санітарних правилах і нормах влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01, Правилах пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України та Правилах безпеки під час навчання в кабінетах інформатики навчальних закладів системи загальної середньої освіти. Обладнання навчального приміщення (класу, кабінету) має відповідати вимогам (технічним, педагогічним тощо) Положення про кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів, Типового переліку комп'ютерного обладнання для закладів дошкільної, середньої та професійної освіти (наказ МОН від 02.11.2017 № 1440).

Відповідно до листа МОН від 17.07.2013 № 1/9-497 «Про використання інструктивно-методичних матеріалів із питань створення безпечних умов для роботи в кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів» щороку перед початком роботи учнів у кабінеті інформатики вчитель проводить первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності, який ознайомлює учнів із правилами поведінки в кабінеті.

Звертаємо увагу, що Державні санітарні правила та норми «Влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах ДСанПіН 5.5.6.009-98» втратили чинність на підставі наказу МОЗ від 26.06.2017 № 709. Насамперед це свідчить про те, що ***тривалість безперервної роботи за комп'ютером учнів нормативно не регламентується.***

Наталія ГУЗЬ,
методист кабінету дошкільної, початкової
та спеціальної освіти Рівненського ОІППО

РОБОТА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Лише разом із батьками, спільними зусиллями,
вчителі можуть дати дітям велике людське щастя.
В. О. Сухомлинський

Сучасна педагогіка розглядає сім'ю як один із найвпливовіших факторів, що впливають на становлення особистості дитини. В Концепції Нової української школи відзначено, що сучасний навчальний заклад повинен діяти у тісній співпраці з батьками.

Однією із дев'яти складових формули Нової української школи є саме педагогіка партнерства, а розділ 8 Концепції має назву «Співпраця з батьками». Головними принципами педагогіки партнерства є: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (активність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). Влучно про педагогіку партнерства зауважував ще В. Сухомлинський: «Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий прогрес суспільства».

Сучасна школа-інтернат повинна забезпечувати партнерство вчителів, вихователів, учнів та громадськості, створюючи єдиний культурно-освітній простір. Єдність вимог як зі сторони батьків, так і педагогічних працівників (учителів, вихователів) забезпечує якісне зростання рівня знань вихованців, їхній душевний і психологічний комфорт, розвиток природних обдарувань, формування особистості, здатної творити себе і своє життя.

Особливого значення набувають ці вимоги, коли ми говоримо про дітей з особливими освітніми потребами, які виховуються в спеціальних школах-інтернатах. Саме на вчителів, вихователів у цих закладах покладено подвійну відповідальність, адже діти, маючи різні порушення розвитку і проживаючи в стінах школи 5–7 днів на тиждень, дуже гостро відчувають нестачу сімейної уваги, любові, турботи. Вони відірвані від батьків, а якщо не буде створено родинної атмосфери в закладі, це може мати негативні наслідки: погіршення психофізичного стану, поведінки дитини, розвиток різних комплексів, вироблення споживацького ставлення до оточуючого середовища, вихованці можуть замкнутися в собі тощо.

Разом із тим, у спеціальній школі не завжди може бути використаний у повному обсязі досвід роботи з батьками, накопичений у закладах загальної середньої освіти. Це пов'язано із психофізичними особливостями контингенту учнів, особливостями соціального положення і недостатнього культурного рівня сімей вихованців. У більшості батьків дітей спостерігається брак знань із психології та педагогіки, неусвідомлення впливу власної поведінки на дитину, невміння створити в родині позитивну атмосферу, умови для гармонійного розвитку дитячої особистості тощо.

Ставлення таких батьків до дитини в багатьох випадках відрізняється непослідовністю. На нервовій системі дитини згубно позначається напружена сімейна атмосфера, конфлікти між батьками. Значної шкоди завдає несвоєчасне влаштування дитини у спеціальну школу. Затримуючи учня із порушеннями розвитку в закладі загальної середньої освіти, батьки тим самим гальмують його розвиток. У цьому випадку дитина, не розуміючи навчального матеріалу, перебуває у постійній напрузі, втрачає впевненість у собі та інтерес до навчання, а як наслідок – формується сприятливий ґрунт для нервових і психічних зривів.

Коли дитина все ж потрапляє в спеціальний заклад, де їй на високому рівні надається професійна допомога, то з часом і в батьків зникає упередження проти школи-інтернату. Вони змінюють негативне ставлення до закладу упродовж періоду перебування тут дитини, а це, безсумнівно, позначається і на ставленні їхніх дітей до закладу. Педагоги спеціальних шкіл-інтернатів роблять усе можливе, щоб вплинути на характер взаємин батьків і дітей, батьків і вчителів, учителів і дітей, розуміючи, що лише разом школа може стати «наукою для всіх – для вчителів і для батьків» (В. Сухомлинський).

Сприятливі передумови для успішного здійснення виховання дитини з особливими потребами можуть бути створені лише на основі оздоровлення сімейної атмосфери, нормалізації відносин у сім'ї, ставлення до своєї дитини, до вчителів, вихователів і до школи-інтернату в цілому. Саме цьому мають навчити батьків педагоги, адже, як зауважував американський психолог Мартін Селігман, «неможливо допомогти дитині, не допомагаючи сім'ї».

Отже, для здійснення коригуючого виховного впливу на сім'ї вихованців у спеціальних школах-інтернатах необхідно організувати «батьківський всеобуч», який буде вирішувати такі нагальні завдання:

- допомогти сформувати адекватні взаємини між батьками, іншими членами сім’ї та дитиною із порушеннями психофізичного розвитку;
- допомогти дорослим створити комфортну для такої дитини сімейну атмосферу;
- розширити інформованість батьків про потенційні можливості своєї дитини, її перспективи у різних аспектах життя;
- створити умови для активної участі батьків у розвитку дитини;
- навчити батьків прийомам отримання знань дитиною в освітньому процесі;
- підвищити рівень психічного здоров’я самих батьків.

Робота з сім’ями має будуватися на таких принципах:

1. *Партнерство із батьками* – педагог сприймає батьків не як об’єкт свого впливу, а як рівноправних партнерів у вихованні дитини, проведенні з нею корекційної роботи. Завдяки цьому принципу скорочується дистанція між учасниками освітнього процесу і недовіра, яка часто виникає у батьків до спеціалістів, вони починають прагнути підтримки, допомоги вчителя-дефектолога, прислуховуються до нього, виконують його поради.

2. *Комплексний підхід до організації корекційно-педагогічного процесу* – у роботі із сім’ями мають брати участь різні фахівці навчального закладу: вчитель-дефектолог, учитель-логопед, практичний психолог, соціальний педагог, лікар тощо. Саме комплексний підхід забезпечує подолання різних проблем, що виникають у сім’ях, і дає змогу надати дитині та її батькам необхідну допомогу.

3. *Єдність діагностики і корекції* – фахівці інтернатного закладу мають продовжити обстеження дитини, розпочате за місцем проживання, визначити шляхи корекційної роботи з дитиною, скласти індивідуальну програму розвитку дитини із визначенням місця сім’ї у цьому процесі.

4. *Вивчення сім'ї вихованця* – фахівці мають вивчати родину в цілому, коригуючи ставлення до дитини.

5. *Позитивна характеристика дитини* – передусім слід концентрувати увагу батьків на позитивних, збережених якостях їхньої дитини, перспективних можливостях її розвитку, лише після цього говорити про порушення і труднощі. Це допомагає підтримати віру батьків у розвиток дитини, спонукає їх організовувати освітню діяльність, формувати адекватні стосунки з дитиною.

6. *Урахування стану, думки, досвіду батьків* – під час вибору змісту, форм і методів роботи з сім’ями педагог повинен враховувати: здоров’я батьків, їх психологічний стан, їх можливості, моральні установки, досвід, ставлення до проблем дитини, сімейні стосунки, уміння членів сім’ї розв’язувати проблеми, соціальні зв’язки, приналежність до певного соціального класу.

7. *Повага до батька і матері* – у стосунках з батьками має домінувати повага, розуміння їхніх турбот. Це виявляється у формах звернення до батьків, у висловлюванні прохань і порад, у довірливому тоні розмови, у неприпустимості настанов і дорікань на адресу батьків, у збереженні відомих педагогу сімейних таємниць.

Для нормалізації взаємин між батьками і дітьми із порушеннями розвитку здійснюється *коригуючий виховний вплив на сім'ю*, насамперед на ознайомлення батьків з особливостями їх:

- психофізичного розвитку;
- індивідуальними особливостями кожної конкретної дитини, зумовленими характером порушення;
- вторинних відхилень у розвитку, що можуть виникнути в несприятливих умовах під впливом первинних дефектів;
- корекційними завданнями спеціальної школи;
- методами і змістом виховної роботи в спеціальній школі.

Педагогам спеціальних шкіл у своїй роботі необхідно використовувати різноманітні *форми роботи* з батьками вихованців, зокрема:

- індивідуальні – відвідування сім'ї, запрошення до школи, педагогічні індивідуальні бесіди, листування, дні відкритих дверей;

- групові – збори батьківського активу, групові бесіди, консультації, батьківські консиліуми;

- колективні – лекції, бесіди, науково-практичні конференції, вечори питань і відповідей, загальношкільні збори, збори-концерти, конференції з обміну досвідом, педагогічні колегіуми, зустрічі за «круглим столом», диспути, педагогічний всеобуч, усні журнали;

- традиційні методи та прийоми роботи – спостереження, бесіди, анкетування, учнівські твори-роздуми;

- інноваційні форми роботи – педагогічний десант (виступ педагогів в організаціях, де працюють батьки); дерево родоводу (зустрічі поколінь, роздуми над проблемами виховання); родинний міст (збори дітей, батьків, членів родини); сімейна скринька (добірка матеріалів з позитивним досвідом родинного виховання); народні світлиці (спільне проведення традиційних спілкувань); дні довіри (у вибрані дні батьки-лікарі, батьки-юристи проводять консультації); аукціон педагогічних ідей (обмін досвідом родинного виховання); батьківські педагогічні ринги (спільне розв'язання проблем); батьківські «педагогічні табу» (спільне обговорення шляхів виходу із кризових ситуацій); психологічні тренінги»; збори-практикуми; збори-діалоги.

Сподіваємося цікавими будуть, наприклад, такі заходи: «На сімейний вогник», «Сімейні традиції», «Автопортрет сім'ї», «Світ захоплень моєї сім'ї», «Сімейна кулінарія», «Можна» й «не можна» у нашій родині», «Тато, мама і я − бережлива сім'я», «Співочі сім'ї», «Візьми гітару», «Кобзар у нашій родині», «День батька», «День матері» тощо.

Надзвичайно цікавими можуть бути такі *форми роботи* з батьками: проведення класно-групових батьківських зборів, групових консультацій та бесід. Продуктивною буде робота з батьками за: типом сім'ї; помилками батьків у сімейному вихованні; проблемами, що виникають в освітньому процесі, спілкуванні з товаришами тощо. Класно-групові батьківські збори слід проводити не рідше двох разів на семестр. З цією метою батькам завчасно надсилаються гарно оформлені запрошення із порядком денним. До кожних зборів відповідним чином оформлюється класна кімната, організовується виставка учнівських робіт.

Педагогічна практика доводить, що найбільш позитивно впливають на відношення батьків до дитини з особливими потребами і в багатьох випадках на взаємини між батьками *індивідуальні бесіди* та *консультації*. Індивідуальні консультації можуть проводитися з ініціативи батьків або з ініціативи вихователя чи класного керівника. При підготовці та проведенні індивідуальної роботи з сім'єю потрібно дотримуватися певної етики спілкування з батьками. Необхідно заздалегідь обговорити можливість проведення такої консультації.

1. Батьки повинні бути запрошені на консультацію в доброзичливій і спокійній формі.

2. Час консультації або бесіди повинні бути чітко визначені.

3. Батьки не повинні чекати під дверима своєї долі.

4. Бажано, щоб на зустрічі були присутні обоє батьків.

5. Необхідно чітко формулювати мету консультації, її актуальність.

6. Батьки повинні мати можливість повною мірою висловитися з обговорюваної проблеми.

7. Усі докази батьків, їхні аргументи «за» і «проти» повинні бути уважно вислухані.

8. У ході консультації батьки повинні отримати чіткі рекомендації та пропозиції з обговорюваної проблеми.

9. Якщо в цьому є необхідність, у ході консультації батьки отримують можливість зустрітися з фахівцями та організувати додаткове консультування дитини.

10. Якщо присутність дитини в ході консультації обов'язкова, вона також запрошується на зустріч.

У ході *індивідуальної консультації* можна використовувати анкету «Моя дитина», яка заповнюється педагогом спільно із батьками. Серед тем консультацій для батьків можемо запропонувати такі: «Погані звички − спадковість чи вплив соціуму?», «Що ви робите, якщо у дитини проблеми з дисципліною?», «Чи можна карати дитину?», «Що робити, якщо тато не цікавиться вихованням власної дитини?», «Як навчити дитину завжди та скрізь бути людиною?», «Чи потрібні дитині сімейні свята?», «Спокуси та шляхи їх подолання» тощо.

Останнім часом досить ефективною формою роботи з батьками є *батьківські тренінги* – активна форма роботи з тими батьками, які усвідомлюють проблемні ситуації в родині, хочуть змінити свою взаємодію з власною дитиною. Неабияке значення мають батьківські тренінги для тих батьків, які лише розпочали свою роботу на шляху набуття досвіду виховання дитини-школяра. Батьківський тренінг проводиться, як правило, психологом школи.

Цікавою формою колективної творчої діяльності батьків можуть бути *ділові* та *рольові ігри*. Темами ділових ігор із батьками можуть бути такі: «Ранок у вашому домі», «Син (дочка) повернувся зі школи», «Вас запросили в школу», «Як навчитися казати «дякую» своїй дитині» та ін. Ділова гра дозволяє не лише рефлексивно оцінити ту чи іншу модель поведінки, а й дає цікавий матеріал про життя родини, її традиції, розподіл внутрішньосімейних ролей, способи розв'язання конфліктів. Особливо ефективне використання ділової гри за участю дітей, адже іноді саме присутність усієї родини «у комплекті» дозволяє побачити специфіку взаємодії дорослих і дітей.

З огляду на особливості комплектування спеціальних шкіл-інтернатів (віддаленість місця проживання сімей вихованців від території школи) використовується і така форма зв'язку з батьками як *листування*, що відбувається з метою: звернення батьків до педагогів; звернення педагогів до батьків; звернення керівників школи до батьків із певними пропозиціями тощо.

Листи батькам можуть містити інформацію про проведені заходи, успіхи дитини, подяку за хороше виховання дитини, рекомендації щодо питань виховання, здійснення лікувально-оздоровчого режиму, привітання чи запрошення.

У закладах, де навчаються діти з особливими потребами, педагоги мають надавати родині не лише інформаційно-педагогічну, а й емоційну підтримку. Доведено, що багатьох конфліктів вдалося б запобігти на початковому етапі,

якби педагоги пам’ятали, що існує ще одна функція в їхній діяльності − *психотерапевтична*. Тому при підвищенні кваліфікації педагогічного колективу важливо звернути увагу на навчання вчителів саме цьому виду комунікації.

Показником ефективності окреслених вище форм роботи можна вважати адекватні відносини дітей та батьків, активну позицію батьків у процесі виховання дітей, наявність у свідомості батьків відповідальності та почуття причетності до процесу отримання освітніх послуг дитиною, підвищення рівня компетентності батьків у питаннях корекційного розвитку, довірливі відносини між батьками і педагогом, адекватне оцінювання батьками власної дитини.

Наталія ДАВИДЮК,
кандидат педагогічних наук,
методист кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

(методистам із позашкільної освіти районних, міських методичних кабінетів, ОТГ, працівникам закладів позашкільної освіти)

І. Стратегічні орієнтири розвитку позашкільної освіти.

У документі «Стратегія розвитку позашкільної освіти», який був презентований у Міністерстві освіти і науки України 9 серпня 2018 року, зазначається, що в сучасному світі позашкільна освіта набуває нового значення, що обумовлено трьома факторами: підвищенням значення позашкільної освіти для розвитку людини, держави і суспільства; посиленням ролі позашкільної освіти як складової системи освіти, навчання впродовж життя; закріпленням правового статусу позашкільної освіти, увагою міжнародної спільноти. Відповідно основними трендами позашкільної освіти XXI століття стають: формування людського капіталу, особистісна і професійна реалізація кожної особистості, навчання впродовж життя [5].

Головною метою реформ у позашкільній освіті є підтримка якісної, доступної системи позашкільної освіти, розширення функцій закладів позашкільної освіти в адміністративно-територіальній одиниці як центрів освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності з урахуванням навчання впродовж життя, оновлення змісту і методики позашкільної освіти на компетентнісних засадах. Відповідно до Закону України «Про освіту» у закладах позашкільної освіти передбачена можливість навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, яке здійснюється за рахунок коштів освітніх субвенцій, державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством (розділ ІІ, ст. 19, п. 6) [1].

Розроблена Стратегія є підсумком ситуаційного аналізу і представляє орієнтири розвитку позашкільної освіти України за п'ятьма стратегічними векторами: «Правовий вектор розвитку позашкільної освіти», «Управлінський вектор розвитку позашкільної освіти», «Освітній вектор розвитку позашкільної освіти», «Інформаційний вектор розвитку позашкільної освіти», «Фінансовий вектор розвитку позашкільної освіти».

Стратегічні вектори розвитку позашкільної освіти України включають стратегічні цілі: *правовий вектор розвитку позашкільної освіти* (реалізація конституційного права на позашкільну освіту, розвиток людського капіталу і безпекових вимірів, висока якість і доступність позашкільної освіти); *управлінський вектор розвитку позашкільної освіти* (забезпечення кадрами, створення належних умов професійного розвитку та праці, розвиток менеджменту позашкільної освіти, розширення співробітництва); *освітній вектор розвитку позашкільної освіти* (розвиток освітньої діяльності закладів позашкільної освіти, соціокультурна діяльність закладів позашкільної освіти, громадянська діяльність закладів позашкільної освіти); *інформаційний вектор розвитку позашкільної освіти* (покращення навчально-методичного забезпечення позашкільної освіти, розвиток наукової діяльності у сфері позашкільної освіти); *фінансовий вектор розвитку позашкільної освіти* (економічна конкурентоспроможність і ефективність позашкільної освіти, забезпечення сучасного матеріально-технічного потенціалу позашкільної освіти) [5].

Розвиваючи мережу закладів позашкільної освіти в районі, місті, ОТГ, необхідно враховувати сильні сторони та можливості цієї освітньої галузі – ефективної системи формування людського капіталу, яка має багаторічний позитивний досвід функціонування і розвитку, включає різноманітні напрями позашкільної освіти та програми, швидко та гнучко реагує на соціальне замовлення і на яку є постійний запит батьківської громадськості.

Однак сучасні реалії життя вносять ризики у функціонування закладів позашкільної освіти, послаблюючи їхню освітню місію: недостатня поінформованість об'єднаних територіальних громад у можливостях позашкільної освіти, недостатнє ресурсне забезпечення, низька престижність праці у сфері позашкільної освіти, перехід позашкільної освіти у сферу комерційних послуг, закриття, злиття та перепрофілювання, скорочення робочих місць тощо. Звертаємо увагу, що відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 32) виконавчі органи сільських, селищних, міських рад відповідальні за «…створення необхідних умов для виховання дітей, молоді, розвитку їх здібностей, трудового навчання, професійної орієнтації, продуктивної праці учнів, сприяння діяльності …позашкільних навчально-виховних закладів, дитячих, молодіжних та науково-просвітницьких організацій». Про необхідність збереження мережі закладів позашкільної освіти йдеться в листах Міністерства освіти і науки України «Щодо забезпечення прав дітей на позашкільну освіту» від 02.02.2017 № 1/9-46; «Щодо необхідності збереження мережі позашкільних навчальних закладів в умовах обмеженого фінансування галузі освіти» від 06.04.2016 №1/9-171; «Про підтримку позашкільної освіти та збереження мережі позашкільних закладів» від 22.10.2014 №1/9-547 та ін.

Важливим напрямом реформування змісту позашкільної освіти є надання якісних освітніх послуг, формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Для цього варто практикувати самооцінювання якості роботи закладу. К. Петрунчак, начальник управління роботи із закладами професійно-технічної та позашкільної освіти департаменту інституційного аудиту Державної служби якості освіти України, радить звернути увагу на такі сфери діяльності закладу: освітнє середовище, педагогічні працівники, здобувачі освіти, управлінська діяльність. Така модель проходить апробацію в закладах загальної середньої освіти, однак цей підхід є універсальним і може використовуватись в усіх закладах освіти. В. Громовий, освітній експерт, заслужений учитель України, запропонував 5-факторну модель оцінювання якості освіти, яка включає такі компоненти: учні, освітнє середовище, зміст освіти, якість процесів, якість результатів. Він підкреслює, що лише те, що ми оцінюємо, те й розвиваємо. На його думку, саме дитина та її батьки відіграють ключову роль у формуванні уявлень про якість освіти. Таким чином, остаточне розуміння якості фактично конструюється усіма зацікавленими сторонами у процесі їх взаємодії у рамках системи внутрішнього забезпечення якості.

Сучасний освітній простір відповідно до Концепції Нової української школи повинен бути відкритим для дітей, громади, багатоваріантним, інтерактивним, розвиваючим та безпечним. Варто звернути увагу на зміну підходів до оцінювання результатів творчої діяльності дітей, тобто перейти від відносного оцінювання, яке базується на порівнянні з іншими, до оцінювання, яке спрямовує на порівняння і самим собою вчорашнім, передбачає особистий розвиток дітей.

Ураховуючи високу динамічність сучасного життя, перенасиченість інформаційного простору заклади позашкільної освіти повинні бути для дітей центрами культурного дозвілля й поліпшення їхнього психологічного здоров'я, зняття напруження після шкільного навчання. Тому для забезпечення емоційного благополуччя дітей рекомендуємо педагогам використовувати різноманітні форми рефлексії та експрес-діагностики емоційного стану дітей, забезпечувати їх емоційну включеність у пізнавальний процес на основі позитивних емоційних переживань.

ІІ. Модернізація змісту позашкільної освіти на основі упровадження STEM-підходу.

У проекті Концепції розвитку STEM-освіти в Україні поняття «STEM-освіта» розглядається як категорія, що окреслює відповідний педагогічний процес (технологію) формування і розвитку розумово-пізнавальних, творчих якостей молоді та професійної конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Цей термін також визначає підхід до навчання, який інтегрує зміст і методологію природничих наук, технологій, інженерії та математики.

При формуванні змісту освіти в комплексних, профільних та спеціалізованих закладах позашкільної освіти варто звертати увагу на напрями STEM-освіти, які могли б розвиватися в закладі: технічне моделювання, енергетика, енергозберігаючі технології, екологія, інформатика, обчислювальна техніка, мультимедійні технології, робототехніка, інтелектуальні системи, радіоелектроніка, авіація, космонавтика, промисловий дизайн, індустріальна естетика тощо.

Працівниками відділу STEM-освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» визначено рівні впровадження STEM у закладах позашкільної освіти:

- *початковий* – стимулювання допитливості та підтримка інтересу до навчання, творчого розвитку та пошуку знань, мотивація до самостійних досліджень, створення простих приладів, конструкцій;
- *основний (базовий)* – надання дітям знань, необхідних для подальшого використання у техносфері, залучення до дослідництва, винахідництва;
- *вищий (профільний)* – сприяння свідомому вибору подальшої освіти STEM-профілю, поглиблена підготовка з предметів STEM (профільне навчання), засвоєння наукової методології.

Крім гурткової роботи, вихованці повинні мати змогу долучатися до STEM під час конкурсів, фестивалів, хакатонів, веб-квестів природничо-наукового й інженерно-технічного спрямування. Перспективним є створення STEM-центрів, лабораторій. Зокрема, із діяльністю Лабораторії експериментальних досліджень «Ex Lab» можна ознайомитися на офіційному сайті Малої академії наук України, а діяльність STEM-центру «Сократ» презентовано за посиланням: http://socrat.in.ua/.

На допомогу педагогічним працівникам розроблено «Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти України» (лист ДНУ ІМЗО від 19.07.18 №22.1/10-2573).

ІІІ. Методичний супровід професійного розвитку педагогів закладів позашкільної освіти.

Для керівних та педагогічних працівників закладів позашкільної освіти організовує роботу Школа новаторства. Зокрема, цього навчального року в межах «Педагогічного стартапу» презентували свої напрацювання переможці Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості»: Ю. М. Шокало, І. Т. Юркевич, Т. А. Дибач, О. В. Сульжик, працівники ОКПНЗ «Рівненська Мала академія наук учнівської молоді» Рівненської обласної ради (http://man.rv.ua/konkursy/dzherelo-tvorchosti), а також О. П. Махоріна, керівник гуртка Будинку дитячої та юнацької творчості Кузнецовської міської ради (http://olga-makhorina.webnode.com.ua).

Ураховуючи актуальність STEM-підходу в освітній діяльності закладів позашкільної освіти, регіональна школа новаторства керівних і педагогічних працівників закладів позашкільної освіти запропонувала педагогам долучитися до вебінару із теми «Науково-методичні засади створення інноваційної моделі STEM-освіти». Учасникам пропонувалась електронна платформа для презентації власного досвіду роботи зі STEM. Серед матеріалів – відеоролики, світлини, презентації у програмі PowerPoint, статті, тези тощо.

Важливим напрямом роботи залишається підготовка педагогів до участі у конкурсах професійної майстерності.

Із метою підтримки талановитих педагогів закладів позашкільної освіти, сприяння їх самореалізації та стимулювання подальшої творчої педагогічної діяльності у січні-лютому 2019 року було проведено ІІ етап Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості» у номінації «Керівник гуртка – 2019». У конкурсі взяли участь 12 керівників гуртків із 8 районів та міст: Березнівського, Зарічненського, Костопільського, Рівненського, Рокитнівського, Сарненського, міст Вараш та Рівне, а також із ОКПНЗ «Рівненська Мала академія наук

учнівської молоді» Рівненської обласної ради та КЗ «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради. Учасники презентували власний досвід роботи у вигляді електронного портфоліо за такими напрямами позашкільної освіти: художньо-естетичний, дослідницько-експериментальний, військово-патріотичний, туристсько-краєзнавчий, еколого-натуралістичний. Переможцями обласного етапу конкурсу було визнано педагогів О. Я. Романів, керівника гуртка Обласного комунального позашкільного навчального закладу «Рівненська Мала академія наук учнівської молоді» Рівненської обласної ради (дослідницько-експериментальний напрям) та О. А. Лис, керівника гуртка Костопільського будинку школярів і юнацтва Костопільської районної ради (художньо-естетичний напрям), які представлятимуть свої професійні здобутки на всеукраїнському етапі конкурсу.

Із метою підвищення якості та удосконалення змісту позашкільної освіти, забезпечення гуртків, груп, секцій, студій та інших творчих об'єднань закладів позашкільної освіти якісною навчальною літературою у лютому – червні 2019 року проведено І етап Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти. Педагоги мали можливість презентувати навчальні програми та методичні розробки за військово-патріотичним, дослідницько-експериментальним, еколого-натуралістичним, науково-технічним, художньо-естетичним напрямами позашкільної освіти. Переможці обласного етапу конкурсу візьмуть участь у всеукраїнському етапі.

Звертаємо увагу педагогічних працівників, що у березні 2020 року вони матимуть можливість узяти участь в Обласному конкурсі-ярмарку педагогічної творчості в номінації «Позашкільна освіта». Документи та матеріали конкурсу-ярмарку попередніх років розміщено на сайті Рівненського ОІППО в розділі «Діяльність», «Професійні конкурси» (http://roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/professional_competitions.php/222/).

VI. Експертне оцінювання матеріалів працівників закладів позашкільної освіти.

Відповідно до пункту 5.2 Типового положення про атестацію педагогічних працівників (наказ МОН України від 06.10.2010 року № 930, зареєстрованого в Мінюсті України 14.10.2010 року, № 1255/18550) експертною комісією інституту в цьому навчальному році було розглянуто 9 матеріалів, автори яких претендували на присвоєння звання «керівник гуртка-методист», зокрема 2 керівники гуртків закладів загальної середньої освіти та 7 керівників гуртків закладів позашкільної освіти. Подані роботи відображали напрями професійної діяльності керівників гуртків: туристсько-краєзнавчий, художньо-естетичний, еколого-натуралістичний, військово-патріотичний, гуманітарний, соціально-реабілітаційний. Новації, які використовують педагоги, стосуються змісту, форм та методів роботи. Аналіз змісту поданих матеріалів засвідчив про те, що педагоги у своїй діяльності використовують сучасні форми та методи професійної взаємодії з вихованцями: проекти, тренінги, майстер-класи, роботу в групах тощо. Зміст для роботи з вихованцями добирається відповідно до навчальної програми, з урахуванням сучасних досягнень у галузі науки, культури, розвитку суспільства. Практичний характер змісту поданих матеріалів посилюється доданими до них сценаріями, розробками занять. Досягнення вихованців відображено на світлинах.

Експертною комісією розглянуто 30 програм закладів позашкільної освіти обласного підпорядкування та схвалено науково-методичною радою інституту (протокол № 2 від 27.05.2019 р.). Після затвердження наказом управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації вони будуть розміщені на порталі «Освіта Рівненщини» (http://rivneosvita.org.ua/).

Рекомендуємо при укладанні навчальних програм із позашкільної освіти користуватися методичними рекомендаціями, поданими у листі ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» від 05.06.2013 № 14.1/10-1685.

Навчальні програми, які мають гриф Міністерства освіти і науки України, розміщено на офіційних веб-сайтах Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України та державних центрів позашкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [Електронний ресурс]. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ 2145-19 (дата звернення: 05.05.2019).
2. Лист Міністерства освіти і науки України «Про методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм із позашкільної освіти» від 05.06.2013 № 14.1/10-1685.
3. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо нагальних питань упровадження Закону України «Про освіту»» від 13.10.2017 №1/9-554.
4. Наказ МОН «Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс «Джерело творчості» від 23.11.2017 № 1527.
5. Наказ управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації «Про підсумки ІІ етапу Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості» у номінації «Керівник гуртка – 2019» від 12.03.2019 № 88.
6. Стратегія розвитку позашкільної освіти // Освіта : спецвипуск. – 2018. – № 35–36. – С. 1–12.

Таміла ДЖАМАН,
завідувач кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ – ЦЕНТР ІНФОРМАЦІЇ, ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ

Людина, для якої книжка вже в дитинстві стала
такою необхідною, як скрипка для музиканта,
як пензель для художника, ніколи не відчує себе
обділеною, спустошеною і збідніло.
В. Сухомлинський

Бібліотека ніколи не існувала сама собою, вона була, є і буде частиною суспільства, яка завжди оперативно реагує на зміни у суспільно-політичному житті країни і відповідно до них змінює акценти у своїй роботі. Із розвитком та впровадженням інформаційних технологій основними соціальними функціями бібліотек стають інформаційна та освітня, особливої актуальності набуває виховна, а наприкінці 90-х додається ще й дозвіллєва. XXI століття – період переоцінки цінностей, що спонукало розставити нові акценти і у сфері бібліотечної діяльності. Сьогодні для нас найвищими цінностями є гідність, духовність, свобода, рівність, солідарність, згуртоване демократичне суспільство, правова держава, міжнаціональна та міжконфесійна злагода, взаємна повага і толерантність, справедливість та добро. І якщо ми хочемо зробити світ кращим, розпочинати потрібно з дітей. Усім добре відомо, що саме в дитинстві формується світогляд людини, закладаються основи її інтелекту, культури, освіти та однією з основних складових розвитку є читання. Зокрема, шкільні бібліотеки, пропагуючи істину, добро і красу, сіючи зерна духовності, покликані удосконалювати та розвивати внутрішній світ дитини, сприяти її всебічному і гармонійному розвитку.

Шкільна бібліотека – одне з доступних джерел інформації для учнів, що забезпечує їх інформаційними ресурсами; місце соціальних комунікацій, де трапляються учні різного віку. Бібліотека закладу загальної середньої освіти є його обов'язковим структурним підрозділом, який здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення освітнього процесу як в урочний, так і в позаурочний час. Свою діяльність організовує спільно з педагогічним колективом відповідно до планів роботи і регламентуючої документації, що затверджується директором закладу.

Зважаючи на сучасні вимоги, основними завдання шкільної бібліотеки є:

- підвищення інформаційної, освітньої, культурологічної, виховної, пізнавальної, інтелектуальної функцій шкільної бібліотеки, які включають найповніше інформаційне забезпечення освітнього процесу;
- забезпечення реалізації таких принципів функціонування шкільної бібліотеки, як пріоритет читацьких інтересів, глибоке і кропітке їх вивчення й задоволення відповідно до можливостей бібліотеки;
- формування в дітей стійкої потреби у книзі;

- підвищення бібліотечної культури учнів засобами бібліотечно-бібліографічних уроків, проведення дня бібліотеки, тижня книги;

- оновлення змісту, форм і методів індивідуальної та масової роботи з читачем;

- координація дій шкільної бібліотеки з учнями, педагогами, батьками щодо популяризації книги;

- задоволення інформаційних потреб книгокористувачів, формування навичок їх бібліотечно-бібліографічної освіти;

- систематична робота із збереження, зміцнення та розширення книжкового фонду бібліотеки за допомогою краєзнавчих матеріалів, літературних доробок місцевих авторів;

- розширення фонду засобами проведення доброчинних акцій «Подаруй книжку шкільній бібліотеці!»;

- забезпечення демократичного доступу книгокористувачів до інформації, вільний доступ до книжкового бібліотечного фонду, проведення днів інформацій, інформаційних перерв та інші засоби популяризації книги та періодики серед учнівської молоді;

- піднесення іміджу бібліотеки та шкільного бібліотекаря, доведення значимості його праці в освітньому процесі школи;

- зміцнення матеріальної бази шкільної бібліотеки.

Сьогодні гостро стоїть питання, яке майбутнє створить нове покоління? Адже воно залежить від неординарно мислячих, творчих особистостей, від тієї інтелектуальної духовної еліти, формування якої залежить і від нас.

Однією з найхарактерніших рис сучасного суспільного життя є інформатизація. На сьогоднішнього читача впливає зростаючий обсяг інформації, збільшення кількості різноманітної друкованої продукції, поширення відео-, аудіо-, електронних документів, тобто психологія споживача значно змінюється. Недаремно стурбованість світової громадськості викликає падіння показників підліткового читання і збільшення часу, який вони проводять біля телевізора або комп'ютера. А, за даними досліджень, читач відрізняється від нечитача рівнем інтелекту. Читач здатен творчо мислити, швидше знаходити правильне рішення, має більший обсяг пам'яті, активну уяву, краще володіє мовою.

ЗМІ, даючи інформаційно-пізнавальний і розважально-компенсаторний ефект, водночас здійснюють негативний вплив. Насамперед – це інформаційні перевантаження, тобто великий обсяг вживаної дітьми інформації, що призводить до перевтоми і нервових зривів (у неврологію вже входить термін «інформаційний невроз»). Насторожують і кримінальні наслідки отримання інформації зі ЗМІ: нарівні з дорослими діти та підлітки дивляться фільми з насиллям і вбивствами. Наркотичний ефект з'являється тоді, коли вони плутають події фільмів із реальним життям, сліпо наслідують поведінку екранних героїв (не завжди позитивних). Усе це підштовхує неповнолітніх до девіантної поведінки. Отже, головною проблемою для дитини сьогодні є проблема вибору. Як відрізнити серед маси інформації потрібну від непотрібної, глибоку від поверхневої, корисну від беззмістовної? Цілком очевидно, що самостійно дитині цього не зробити – він може просто загубитися в бездонному інформаційному морі. Саме тому прищепити дитині навички

читання, навчити самостійно знаходити інформацію та критично оцінювати її – актуальне і ключове завдання сучасної дитячої бібліотеки.

Ще у вересні 1991 року в Україні було ратифіковано Конвенцію ООН про права дитини, де окремим пунктом зазначено, що кожна дитина має право вільного доступу до інформації. У цьому контексті актуалізуються питання правової освіти, формування знань дітей про їхні права, а також виховання в дітей поваги до права і закону. Варто зазначити, що з цією метою у шкільних бібліотеках варто створити **інформаційно-правові центри, правові лекторії, банки даних**. Зауважуємо на важливості створення банку соціальної інформації «*Я і моє життя*», де акумулюватиметься інформація з різних питань, що стосуються життя дитини: навчання, оздоровлення, соціальні служби, адреси та телефони організацій, що займаються справами дітей, телефони довіри тощо.

Потреби і дітей, і батьків, і вчителів зобов'язують подумати про **інтегровану комп'ютерну мережу,** яка об'єднала б усіх учасників даного процесу. Така діяльність бібліотек певною мірою сприятиме виконанню програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» і реалізації Конвенції ООН. Повноцінне функціонування шкільних бібліотек – це забезпечення реалізації прав дітей на інформацію, а також права на відпочинок і дозвілля, це можливість роз'яснення права «на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку дитини». Це означає, що кожній дитині надається право вільно брати участь у культурному житті, іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та займатися мистецтвом.

Шкільна бібліотека – це установа, яка має можливості захистити дитину від негативного впливу середовища, створити умови для розвитку її здібностей. Вона може стати для дітей місцем, де панує дух взаєморозуміння, злагоди, поваги, рівних прав і єдності, хоча сьогодні дитину все складніше зацікавити книгою, залучити до читання, адже навколо стільки цікавого: комп'ютерні ігри, телевізор тощо.

Роль читання в житті юного покоління хвилює зараз не тільки бібліотекарів, а й батьків, освітян, громадськість, які з тривогою говорять про те, що діти дедалі менше читають. В Україні набирає темпів процес «кризи читання», що був характерним у 80-х роках в Європі та Америці. Дитяче читання – явище непросте, це не лише засіб отримання необхідної інформації, а й середовище спілкування, самопізнання, збагачення знаннями про життя різних людей і, звичайно, джерело насолоди. На читання сьогодні впливають економічні фактори, технічний рівень розвитку суспільства, стан видавничої справи, книжкової торгівлі, бібліотечної справи, рівень освіти читачів-дітей, наявність у них вільного часу.

Для майбутнього процвітання нації надзвичайно важливим є процес входження дітей у світ книжкової культури. У світовій практиці напрацьований значний досвід у вирішенні проблеми «кризи читання». Усвідомлення важливості підтримки читання та особливо читання дітей і підлітків упродовж останніх десятиріч стало предметом опікування з боку держави та суспільства в багатьох країнах світу. У низці європейських країн дитяче читання введене в ранг національної політики (Франція, Німеччина, Великобританія, Нідерланди, Швеція). Важливо зробити так, щоб діти насолоджувалися цим процесом. Із

цією метою необхідним є об'єднання зусиль державних органів, письменницьких та громадських організацій, бібліотек, шкіл, видавництв, засобів масової інформації, благодійних фондів.

Щоб читати сучасну нову українську книгу, необхідно володіти інформацією про її видання та надходження до бібліотеки. Місію популяризації нової книги серед дітей повинні взяти на себе бібліотекарі через такі форми бібліотечної роботи, як: за рекомендації книги самим бібліотекарем, із книжкових виставок, під час відвідування читачами масових заходів, за допомогою відкритого доступу, з інформаційних списків. Це і буде беззаперечним фактом впливу бібліотекаря на вибір книг юними користувачами.

На даний час публічно-шкільним бібліотекам вкрай необхідна нова дитяча українська книжка. Тому відсутність у сільській місцевості театрів, кінотеатрів, інтернет-центрів підсилює інформаційну, освітню, культурну та дозвіллєву функції публічно-шкільної бібліотеки, яка потребує нових інформаційних ресурсів.

Модель діяльності шкільної бібліотеки з ефективного забезпечення інформаційних потреб учнів розроблена в контексті інформатизації бібліотечної галузі та дидактики сучасної школи. Її складовими є:

1) дослідження інформаційних потреб учнів;

2) комплектування фондів бібліотек відповідно до їх потреб, професійна компетентність шкільного бібліотекаря, формування бібліотечно-інформаційних умінь (інформаційної культури) учнів старших класів.

Дослідження інформаційних потреб учнів дозволяє бібліотечним працівникам як посередникам між інформацією та користувачами реагувати на кардинальні зміни у сфері освіти, коригувати використання педагогічних технологій у практичній діяльності шкільних бібліотек.

Визначальне місце в моделі діяльності шкільної бібліотеки з ефективного забезпечення інформаційних потреб учнів належить комплектуванню фондів традиційними і нетрадиційними носіями інформації. Сучасний стан комплектування шкільних бібліотек потребує значного покращення, формування універсального фонду з урахуванням профілю навчання, його інформаційно-виховних функцій, запитів та інтересів користувачів.

Фонд шкільної бібліотеки має структуруватися:

- *за видами видань* – бібліотечний фонд (книги, документи), фонд періодичних видань (газети, журнали), фонд методичних та бібліографічних видань із методики викладання дисциплін, педагогіки та психології;

- *за типами видань* – довідково-інформаційний фонд: словники, галузеві довідники, енциклопедії, фонд підручників та навчальних посібників, фонд літератури іноземними мовами, фонд нетрадиційних носіїв інформації (відеофільмів, компакт-дисків, CD-ROM, нот, ізопродукції, картографічних матеріалів), фонд видань краєзнавчої тематики, фонд художньої літератури.

Важливим структурним компонентом моделі діяльності шкільної бібліотеки з ефективного забезпечення інформаційних потреб школярів є підвищення професійної компетентності шкільного бібліотекаря, що передбачає формування навичок співпраці з учителями щодо відбору та оцінювання навчальної літератури, планування, проектування інформаційних

джерел із навчальною метою; пошуки, поширення інформації відповідно до потреб користувачів, розробка процедури замовлення й отримання літератури. Професійна компетентність шкільного бібліотекаря передбачає також володіння кодексом етики бібліотекаря, знання законодавчо-нормативних документів, комплектування фонду традиційними і нетрадиційними носіями інформації відповідно до стандартів освіти в Україні, одержання й розміщення літератури, дотримання принципів загальнодоступності інформації та їх реалізацію у виховній та освітній діяльності, надання інформаційних послуг, управління ресурсами, планування і звітність діяльності, автоматизацію бібліотеки.

Шкільні бібліотекарі мають дати учням певні знання і навички ставити перед собою завдання в певній послідовності, тобто інформаційно грамотно: формулювання й аналіз потреб (що я повинен зробити?); виявлення й оцінка вірогідних джерел (куди мені звертатися?); пошук і знаходження конкретних ресурсів (яким чином отримати інформацію?); порівняльній аналіз (які ресурси використовувати?); аналіз, синтез, оцінка (чи отримав потрібну інформацію?).

Наступний структурний компонент моделі діяльності шкільної бібліотеки з ефективного забезпечення інформаційних потреб учнів – формування їх бібліотечно-інформаційних умінь (інформаційної культури). Йдеться про доцільність формування інформаційної культури учнів як соціального замовлення суспільства, складової міжнародної програми освіти. Бібліотечно-інформаційні вміння розглядаються як пошук, оцінка, генерування та розповсюдження інформації. Інформаційна культура школяра включає вміння:

- визначати і формулювати свої інформаційні потреби, користуватися послугами бібліотек та інформаційних служб;
- самостійно знаходити потрібне джерело інформації;
- знаходити інформацію за джерелом;
- самостійно підготувати доповідь, реферат на задану тему, скласти список літератури (сприймання та переробка інформації);
- використовувати інформацію з різних джерел (літератури, відеофільмів, комп'ютерної техніки);
- працювати з довідковими виданнями, каталогами і картотеками.

Із перших днів перебування дитини в школі значне місце в освітньому процесі посідає робота з дитячою книжкою із залученням дитини до самостійного спілкування з нею. Завдання, що стоїть перед керівником процесу читання, – виховати в учнів любов до книги, розширити їхні знання та пізнавальні інтереси, як-от:

- розширити і поглибити знання, набуті під час класного читання, з усіх предметів;
- навчити дітей знаходити необхідну книгу в бібліотеці та відповідно потрібний матеріал у книзі;
- ознайомити учнів із новими книгами;
- виховати читацьку активність і допитливість;
- розвивати індивідуальні інтереси і нахили.

Для вирішення вищеозначених завдань необхідно:

- ознайомлювати учнів із різноманітною дитячою літературою, її видами;

- ознайомлювати дітей з існуючими доступними їхньому віку видами бібліотечно-бібліографічної допомоги, що дасть можливість самостійно відповідно до власних уподобань знайти потрібну книжку;

- виробити вміння читати книгу, дотримуючись дидактичних і санітарно-гігієнічних вимог роботи з нею;

- розвивати вміння самостійно і змістовно проводити дозвілля за допомогою книги.

Шкільна програма вимагає від учнів навчитися користуватися дитячою довідковою літературою, виробити навички визначення орієнтовного змісту незнайомих книг за її елементами (титульною сторінкою, заголовком, передмовою, ілюстраціями). Для цього з учнями варто проводити практичні заняття під час бібліотечних уроків, створювати презентації, а для кожної вікової групи необхідно складати списки рекомендованої літератури.

Крім того, слід організовувати виставки книжкових новинок на теми національних, міжнародних та народних свят, виставки, які присвячені творчості письменників тощо. Слід пропагувати книги також у безпосередньому спілкуванні з учнями: у виступах бібліотекаря в класі чи бібліотеці. При цьому варто проводити бесіди зі школярами про ту книжку, яку вони зараз читають або вже прочитали, обмін власними думками, порівняння книжки з кінофільмом, обговорення ілюстрацій, перегляди записів школяра про прочитані книжки, аналіз творів-відгуків про прочитане.

У кожній школі діти ведуть читацькі щоденники, тому хорошою ідеєю буде запровадження в бібліотеці проведення конкурсів на кращий щоденник, вибір переможців, вручення подарунків.

Не має залишатися поза увагою робота бібліотеки з батьками учнів. Двері бібліотеки завжди мають бути відкритими для батьків. Основним напрямом роботи з батьками юних читачів є вивчення ролі сім'ї у читанні дитини. Варто проводити індивідуальні бесіди з батьками про життя дітей, їх відношення до книг та підручників. Батьки повинні знати захоплення своїх дітей, їх інтереси, допомагати в роботі з книгою, подавати особистий взірець високої культури загалом і читання зокрема. Спілкуючись із батьками на батьківських зборах, слід надавати консультації щодо керівництва дитячим читанням, вивчати стан справ із даного питання за допомогою анкет. Анкета для батьків дає можливість відшукати закономірності між інформаційною культурою учня-читача і його сім'єю; урізноманітнює та покращує ефективність роботи з батьками; надає можливість досягти конструктивних рішень у формуванні читацької культури та читацьких інтересів. Робота шкільного бібліотекаря з батьками має вестися постійно і систематично.

Створення позитивного іміджу, формування надійної репутації серед широкої учнівської та батьківської громадськості стає основою сучасного бібліотечного закладу та його пріоритетним напрямом роботи.

Сучасне становище бібліотек в інформаційному середовищі примушує їх активізувати свої зусилля для того, щоб довести свою значимість, постійно підвищувати свій престиж. Для створення ефективного позитивного іміджу сучасна бібліотека має впроваджувати його складові комплексно. Основними компонентами для формування іміджу бібліотеки в комплексі мають стати:

- професійна етика бібліотечних працівників;

- реклама послуг бібліотеки;
- веб-сайт бібліотеки;
- зв'язки з громадськістю;
- оформлення приміщення бібліотеки.

Позитивний імідж бібліотеки створюють етика бібліотекаря, його ерудиція та мовна культура. Дуже важливим є комунікативний процес. Уміння бібліотечного працівника спілкуватися з читачем є основою успішної роботи бібліотеки. Зважаючи на це, виникає необхідність постійного навчання та вдосконалення своїх комунікативних навичок бібліотечними працівниками.

Сьогодні бібліотечний працівник зобов'язаний володіти всім комплексом проблем у галузі інформації, пропонувати нові види інформаційних послуг, володіти навичками ділового спілкування, підвищувати свою професійну майстерність, дотримуватися професійної етики бібліотечного співтовариства, міжнародних стандартів і суспільних норм. Для цього методистам районних, міських відділів освіти варто спланувати свою методичну роботу так, аби туди входили семінари, тренінги, «круглі столи», конкурси для працівників бібліотек, що покликані підвищити їх культуру спілкування та ділову етику.

Зокрема, у 2019 – 2020 навчальному році буде проходити Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека – 2020» (Наказ МОН України від 25.02.2019 № 254 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2020»). Наказом МОН України від 26.04.2019 № 598 визначено номінації та критерії оцінювання конкурсу. Конкурс проходитиме у ІІ етапи – районний (листопад-грудень) та обласний (лютий-березень) у номінаціях: «Модель бібліотеки нової української ніколи», «Медіакультура в бібліотечному просторі», «Бібліотека – територія читання». Методистам відділів, управлінь освіти області, які відповідають за бібліотечну справу, варто спланувати свою роботу з урахуванням цих документів.

Іміджу бібліотеці додасть привабливість та реклама її послуг – не лише в самій бібліотеці (стенди, оголошення, інформаційні листи, сайт тощо), а й у засобах масової інформації (шкільне радіо, преса, місцеве телебачення). Реклама послуг бібліотеки спрямована на широке інформування читацької аудиторії з метою формування активного попиту на ці послуги. Із цією метою можна використовувати такі інструменти, як рекламу на власному сайті, роботу форуму на сайті, внутрішньобібліотечну стендову рекламу.

Бібліотеки – це поліфункціональні заклади, їх повноцінний розвиток як соціокультурного феномену визначається багатством напрямів діяльності. Прогнозуючи майбутнє бібліотеки, передбачаємо її розвиток як соціокультурного, дозвіллєвого центру, що організовує неформальне спілкування користувачів, зустрічі з цікавими людьми, інформує користувачів про літературно-художні новинки, публіцистику, у процесі бібліотечного обслуговування формує уявлення про бібліотеку як соціокультурний центр.

Розвиваючись, трансформуючись і адаптуючись, публічно-шкільна бібліотека залишається культурно-цивілізаційним феноменом із функціями суспільного інституту, що володіє універсальною компетенцією, яка включає всі досягнення культури та цивілізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольдов А. И. Культурная политика: реалии и тенденции / А. И. Арнольдов. – М., 2002. – 64 с.

2. Бібліотека – юнацтву: впровадження інновацій. Із досвіду використання інтерактивних форм у роботі з юнацтвом бібліотеки-філії № 5 Смілянської МЦБС / І. А. Огус. – Черкаси, 2006. – 28 с.

3. До підсумків року села в Україні // Бібліотечна планета. – 2007. – № 1. – С. 6–8.

4. Домаренко Е. Социально-культурная деятельность библиотек : научно-практическое пособие / Е. Домаренко. – М. : Либерея-Бибинформ, 2006. – Вып. 44. – 120 с.

5. Дудченко С. В. Библиотека – форпост культуры XXI века [Электронный ресурс] / С. В. Дудченко // Культура народов Причерноморья. – Симферополь : Межвузовский центр «Крым». – 2002. – № 36. – С. 219–221. URL: http://www.nbuv.gov.ua/ellib/Crimea/Dudchenko/avtor/knp36_57.pdf (дата звернення: 17.05.2019).

6. Костенко Л. Й. Розвиток інформаційних технологій та Інтернету в бібліотеках / Л. Й. Костенко // Бібліотечний вісник. – 2002. – № 1. – С. 16–18.

7. Матвійчук О. Є. Методика організації медіатек та шкільних бібліотечно-інформаційних центрів / О. Є. Матвійчук // Шкільна бібліотека. – 2005. – № 2. – С. 12–16.

8. Матвійчук О. Є. Науково-методичне забезпечення інноваційних процесів підготовки і перепідготовки шкільних бібліотекарів / О. Є. Матвійчук // Проблеми освіти. – 2006. – № 44. – С. 105–108.

9. Матвійчук О. Є. Сучасні інформаційні технології у бібліотеці / О. Є. Матвійчук // Шкільна бібліотека. – 2005. – № 4. – С. 103–106.

10. Матвійчук О. Є. Огляд сучасних педагогічних напрямків діяльності вчителя та вихователя, технології їхнього застосування у шкільній бібліотеці / О. Є. Матвійчук // Шкільна бібліотека. – 2005. – № 6. – С. 23.

11. Орлов П. І. Інформація та інформатизація: нормативно-правове забезпечення / П. І. Орлов. – Х., 2003. – 724 с.

12. Робоча тека методиста / уклад. Т. М. Нікітінська, Т. П. Сопова. – К. : Держ. б-ка України для юнацтва. – Вип. 3. – 2007. – 47 с.

13. Струни серця: методико-бібліографічні матеріали по роботі з літературно обдарованою молоддю: Черкаська обласна бібліотека для юнацтва ім. В. Симоненка / автор-укладач Н. М. Філахтова. – Черкаси, 2006. – 32 с.

14. Шкільна бібліотека як інформаційний соціокультурний центр : навчально-методичний посібник / укладач О. Є. Матвійчук // Шкільна бібліотека. – 2008. – № 9. – 155 с.

15. Хімчук О. Є. Бібліотекар школи нового типу: регіональний аспект / О. Є. Хімчук // Шкільна бібліотека. – 2012. – № 12. – С. 11–13.

16. Хімчук О. Є. Новітні інформаційні технології шкільної бібліотеки / О. Є. Хімчук // Шкільна бібліотека. – 2012. – № 2. – С. 17.

Лариса КЛИМКО,
методист кабінету освітнього
адміністрування Рівненського ОІППО

КОУЧ-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Саме ми маємо бути тими змінами,
які хочемо бачити у світі.

Магатма Ганді

Реалізація Концепції «Нова українська школа» передбачає перехід закладів загальної середньої освіти у режим інноваційного розвитку, необхідність втілення прогресивних сучасних педагогічних технологій, посилення вимог до професійної компетентності педагогічних працівників. Керівник закладу освіти повинен уміти швидко знаходити потрібні знання і в короткі терміни формувати нові навички.

У формуванні таких навичок найбільш ефективним та інноваційним є коучинговий підхід. Він обумовлений сучасними вимогами вітчизняної освіти, оскільки адаптивно й діяльнісно відповідає об'єктивним обставинам: складності завдань, які постають сьогодні перед педагогами й освітніми установами; динамічності й різноманітності завдань, які неможливо розв'язати традиційними шляхами; високій конкуренції на ринку освітніх послуг між різними організаціями й установами, які потребують створення нових освітніх програм, зміни контексту навчального матеріалу, підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Основна мета педагогічного коучингу – допомогти людям навчитися вчитися. Результатом коучингу є поглиблення знань, а його використання у сфері освіти сприяє професійному самовдосконаленню педагогічних працівників, формуванню освітніх компетенцій учнів.

Педагогічний коучинг має свої особливості й відмінності, а саме: використовується безпосередньо в освітньому процесі; сприяє розвитку професійної компетентності педагогів в особистісно орієнтованому навчанні учнів; формує нові знання та навички управління педагогічним та учнівським колективом; створює педагогічні умови для формування коучингової компетентності в педагогів та учнів; зарекомендував себе як ефективний індивідуальний і командний метод. Це процес співпраці, партнерства, що ґрунтується на взаєморозумінні, співробітництві, досягненні поставлених цілей.

Результатами коучингу є підвищення продуктивності діяльності кожної людини чи групи людей, покращення взаємовідносин, здатності швидко й ефективно реагувати в критичних ситуаціях, гнучкості й адаптивності до змін.

Коучинг, з одного боку, методологічно межує зі звичайним психологічним консультуванням, тренінговими методами розвитку особистості, психотерапією, а з іншого – концептуально й історично пов'язаний з управлінським консалтингом.

Сьогодні коучинг є не лише інструментом управлінського й організаційного розвитку, а й інструментом ефективного самоменеджменту та саморозвитку для кожної особистості незалежно від її стилю життя.

Заклади загальної середньої освіти, що використовують коучинг, мають за мету досягти кожним конкретним працівником оптимальних результатів у його професійній діяльності. Цей процес спрямований на довгострокове професійне зростання працівників, побудований на прийомах співробітництва, зацікавлення, згоди. Отже, коучинг – це ефективний спосіб досягнення конкретних результатів, який є наукою і мистецтвом сприяння саморозкриттю людини чи групи людей, інструментарієм інтерактивного процесу підтримки, максимальної допомоги у розкритті їх потенціалу, орієнтованого на здійснення позитивних змін між працівниками на підставі співробітництва та налагодження зворотного зв'язку.

Якщо розглядати коучинг у сфері освіти, то основними його принципами є диференціація та індивідуалізація, неперервність освіти, гуманізація, унікальність та позитивний підхід до людей, урахування їх інтересів і потреб, природовідповідність розвитку, оптимістичний погляд на людину, взаємодія, самокоригування, вимірювання. Принцип оптимістичного погляду на людину полягає в тому, що люди прагнуть зростати та розвиватися, рухатися вперед. Принципом унікальності людини є те, що кожна людина відрізняється від іншої й цю різницю необхідно поважати. Самоорганізованість, самоспрямованість, адаптованість особистості, яка контролює свій психологічний стан і спрямовує розвиток для підвищення продуктивності, процвітання та використання ресурсів розвитку з метою запобігання проблем розглядає принцип позитивного підходу до людини. Урахування багатогранної та цілісної особистості, вікових та індивідуальних особливостей дорослих забезпечує принцип природовідповідності розвитку педагогічного працівника. Мотивацію, стимуляцію, пошук нових форм, методів професійного розвитку передбачає принцип урахування інтересів і потреб суб'єктів коучингу. Процес співпраці керівника, педагогічного працівника та учня в суб'єкт-суб'єктних відносинах налагоджує принцип взаємодії. Формуванню самостійності у професійному зростанні сприяє принцип поточного самокоригування професійного розвитку. Стимулювання активності, розкриття творчої індивідуальності передбачає принцип диференціації та індивідуалізації професійного розвитку. Визнання індивідуальності й унікальності кожного учасника коучингової взаємодії, створення умов для формування кращих якостей і здібностей людини, вільного розвитку, самореалізації, самотворчості у процесі здійснення педагогічної діяльності розглядає принцип гуманізації. Процес постійної освіти-самоосвіти людини впродовж усього життя забезпечує принцип неперервності професійного розвитку. Принцип вимірюваності полягає у досягненні результату, який можна побачити, виміряти й оцінити.

Педагогічний коучинг – різновид технології науково-методичного супроводу, система андрагогічних принципів і прийомів, що сприяють розвитку потенціалу особистості, а також забезпечують його максимальне розкриття й ефективну реалізацію. Педагогічний коучинг передбачає системність, вертикальну та горизонтальну цілісність неперервного освітнього процесу; інтеграцію формальної, неформальної та інформальної освіти, навчальної,

практичної та самоосвітньої діяльності; урахування змісту освітніх потреб педагога; єдність професійної, загальної та гуманітарної освіти.

Педагогічний коучинг містить системний супровід керівника, спрямований на ефективне досягнення в конкретні терміни важливої для нього мети, у результаті чого формується гнучкість й адаптивність до змін, здатність швидко й ефективно реагувати у критичних ситуаціях, також розвиває партнерське комунікативне співробітництво, яке допомагає досягати значних результатів у різних сферах діяльності та забезпечує безперервний процес розвитку, вдосконалення, розкриття потенціалу особистості для досягнення максимального результату. Це індивідуальна підтримка особистості, що ставить своїм завданням професійне й особистісне зростання, підвищення персональної ефективності, визначення мети, планування діяльності та моніторинг. Коучинг передбачає позитив у всьому: заохочення, підтримку, постійний зворотний зв'язок, мотивацію до розвитку нових здібностей і можливостей, визначення, уточнення й оновлення цілей. Сьогодні коучинг є дієвою складовою концепції управління людськими ресурсами, оскільки його застосовують у плануванні, відборі, адаптації, мотивації, навчанні, розвитку, атестації, оцінюванні персоналу. Не є виключенням й заклади загальної середньої освіти, де застосування методів управлінського коучингу сприяє ефективній діяльності педагогічного, учнівського та батьківського колективів.

Управління в освіті у стилі коучингу – це погляд на педагогічних працівників як на стратегічний ресурс закладу освіти у процесі забезпечення його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Кожен педагогічний працівник закладу освіти має певний потенціал: творчість, здатність самостійно вирішувати чималу кількість завдань, виявляти ініціативу, робити вибір, брати на себе відповідальність у прийнятті рішення, яке не завжди розкривається і реалізується ним повною мірою. Саме коучинг забезпечує формування особистості фахівця, який зможе пристосовуватися до швидких змін у суспільстві, самостійно ставити перед собою цілі та досягати їх, брати на себе відповідальність за прийняття рішень і постійно прагнути до самоосвіти та самоконтролю.

Керівник має гармонійно поєднувати у своїй діяльності три стратегії: підприємництво, лідерство та менеджмент. Керівник-підприємець – людина, здатна побачити та реалізувати можливість. Керівник-лідер – це той, хто здатен вести за собою інших. Керівник-менеджер – людина, спроможна системно організовувати рух до мети шляхом ефективного управління ресурсами. Саме коучинг є тим процесом, який допомагає керівнику більш комфортно і вільно почуватися та відображає певний рівень партнерського взаєморозуміння у системі управління.

Найкращими передумовами для застосування коучингу під час управлінського процесу є гнучкість ієрархічних відносин у колективі та організації діяльності закладу освіти, які орієнтовані на досягнення цілей.

У коучингу кожен сам вирішує, що йому потрібно. Завдання керівника закладу освіти – створити умови для прийняття цих рішень. Для організації якісного процесу керівник закладу освіти повинен мати такі коучингові компетентності, як: установлення довірливих відносин, коучингова присутність, активне слухання, постановка «сильних питань», пряме

спілкування, стимулювання усвідомлення, проектування дій, планування та постановка цілей, управління зростанням і відповідальністю.

Установлення довірливих відносин між керівником та працівниками реалізуються через уміння, які забезпечують повагу, довіру та розвиток. Основним завданням цієї компетентності є встановлення певних правил спілкування; демонстрування особистої цілісності, чесності, щирості; укладання угод та виконання обіцянок.

Така компетентність керівника, як коучингова присутність, передбачає здатність усвідомлено створювати невимушені відносини, демонструвати відкриту, гнучку та впевнену манеру поведінки. Це – довіра, підтримка, партнерство, виклик, ризик, експеримент.

Основними складовими такої компетентності, як активне слухання, є уміння повністю зосереджуватися на тому, що говорить і про що замовчує підлеглий, зрозуміти сенс сказаного в контексті бажань, підтримати процес висловлювання працівником своїх почуттів і думок. Завдання керівника – бути спостережливим; ділитися своїми враженнями, опираючись на факти; навчитися усвідомлено керувати своїми думками, щоб бути максимально корисним. Керівник, який володіє вмінням постановки «сильних питань», здатний формулювати і ставити правильні запитання, які розкривають необхідну інформацію, спонукають до самоаналізу, провокують на роздуми, дискусії, дають простір для ідей.

Керівнику у процесі постановки питань варто враховувати їх різновиди:

- закриті питання – питання на «так»/«ні»: використовують для отримання підтвердження, уточнення; прийняття рішення, коли залишилося дві альтернативи;

- альтернативні питання – кілька варіантів, з’єднаних часткою «чи/або»: у коучингу краще утриматися від цього типу питань;

- відкриті питання: відповідь передбачає розгорнуту інформацію в довільній формі.

Компетентність прямого спілкування передбачає ефективне спілкування тією мовою, яка найбільш позитивно впливає на працівника. Керівник висловлюється чітко та прямо, коли ділиться певною інформацією або дає зворотний зв’язок; допомагає розібратися в тому, чого він прагне та в чому він не впевнений; передбачає ефективне спілкування та позитивний вплив. Критеріями ефективного спілкування є довіра, мотивація, готовність до співпраці, відкритість, результативність.

Компетентність стимулювання усвідомлення забезпечує здатність інтегрувати і точно оцінювати численні джерела інформації, інтерпретувати її таким чином, щоб допомогти усвідомити, що відбувається і тим самим досягти обумовлених результатів.

Компетентність проектування дій передбачає вміння створити разом можливості для безперервного навчання. З цією метою керівник організовує активні форми роботи; допомагає визначити ті дії, які дозволять йому продемонструвати, відпрацювати та поглибити нові знання; залучає до дослідження, оцінювання і прийняття відповідних рішень; відзначає успіхи та здібності, сприяє їх подальшому зростанню; підтримує робоче напруження,

заохочує постановку складних завдань, але разом із тим підтримує комфортний темп спілкування та навчання.

Компетентність планування та постановка цілей забезпечує керівнику вміння розробити ефективний план і дотримуватись його. У межах цієї компетентності керівник узагальнює зібрану інформацію, визначає тему та мету розвитку; формує план, який передбачає отримання конкретних результатів і містить терміни досягнення; вносить до плану зміни, якщо це потрібно та в разі зміни ситуації, допомагає відшукати й отримати доступ до інших ресурсів з метою навчання; визначає і окреслює перші значущі успіхи.

Компетентність управління прогресом і відповідальністю передбачає вміння зосереджувати увагу на тому, що важливо; відповідати за виконані дії. З цією метою керівник чітко запитує педагога про дії, які просувають його вперед до поставленої мети; дізнається, що вдалося зробити, що не вдалося, чого він навчився; ефективно готує, організовує та переглядає інформацію; концентрує увагу на плані й окреслених результатах; зосереджується на коригуванні і внесенні змін до плану; активізує самодисципліну і змушує відповідати за результати запланованих дій із певним часовим форматом. Для успішного впровадження коучингу в закладі освіти керівник має володіти багатою уявою, увагою, волею, вмінням довести розпочате до кінця. Ефективність діяльності закладу освіти в процесі реалізації освітніх реформ багато в чому залежить від активності та професіоналізму його керівника. Професіоналізація керівника – це процес усвідомлення своєї місії та освоєння функцій управління, досягнення майстерності, сприйняття соціальної відповідальності, визнання норм професійної етики й саморозкриття себе як особистості.

Сьогодні конкурують не заклади освіти, а управлінські команди. Тому виникає необхідність у формуванні команди однодумців, злагодженій роботі педагогів для досягнення поставленої мети, самостійному та колегіальному прийнятті рішень, прояві ініціативи, гнучкості. Саме завдяки впровадженню та використанню коуч-технологій у освітньому процесі керівник закладу освіти зможе мотивувати, заохочувати, винагороджувати та підтримувати своїх працівників у їхньому прагненні до змін. Коучинг, безперечно, повинен бути частиною управління, оскільки завдяки йому в закладі освіти встановлюють взаємовідносини, побудовані на довірі.

У процесі управління керівник закладу освіти виконує такі функції:

- цілепокладання – визначення цілей діяльності відповідно до стратегічної мети;
- планування – декомпозиція планових завдань;
- організації діяльності – забезпечення виконання завдань у плануванні;
- контролю – оцінювання якості роботи відповідно до стандартів та виконання показників.

Для ефективного управління закладом освіти в сучасних умовах керівнику потрібно опанувати інструменти, які б сприяли виконанню вищезазначених функцій. Саме коучинг і є тією особистісно-розвивальною технологією, яка дозволяє реалізувати ці функції.

Коучинг для керівника закладу освіти – це інструмент підвищення ефективності взаємодії в системі освіти в цілому та в усіх напрямах: педагог – учень, педагог – адміністрація, педагог – педагог.

Перевагами застосування коучингу в управлінні закладом освіти є: формування ефективної робочої команди; підвищення рівня вмотивованості всіх учасників освітнього процесу; раціональне використання часу; систематизація знань; відпрацювання швидкої реакції на критичну ситуацію; сприяння самостійності учнів у пошуку власних рішень і баченні ситуації; посилення рівня довіри між учителем та учнем; збільшення результативності поставлених завдань; підвищення рівня особистісного та корпоративного іміджу; стратегічне спрямування у майбутнє.

Учасникам освітнього процесу потрібно розуміти, що коуч не навчає, а стимулює інтерес і бажання навчатися. У цьому – його основна відмінність від наставника і тьютора. Керівник-наставник за допомогою власних повноважень, інструктування, вказівок і систематичного контролю спрямовує діяльність на вирішення нагальних педагогічних завдань; керівник-тьютор організовує діяльність за рішенням освітніх і життєвих проблем, у конкретних ситуаціях пропонує способи їх вирішення; керівник-коуч актуалізує за допомогою «відкритих питань», звернених до внутрішніх ресурсів, суб'єктну активність у досягненні успіху та супроводжує підлеглих у довгостроковому індивідуально особистісному розвитку.

Сьогодні дуже важливо показати вчителю, учню, батькам їхні можливості, про які вони часто і не підозрюють, допомогти напрацювати стратегію і варіанти поведінки, навчити звертатися до позитивного мислення. Щоб учасники освітнього процесу були успішними, їх необхідно цьому навчити, а коучинг і є управлінською технологією науково-методичного супроводу, який розвиває в учителів, учнів, батьків новий тип мислення, заснований на впевненості в собі та в майбутньому, на позитиві та на бажанні взаємодіяти з оточенням. Зокрема, коуч-інструменти можна використовувати на різних етапах управлінської діяльності, наприклад, на мотиваційному, дидактичному, рефлексійному.

Для мотивації підлеглих керівник закладу освіти може використовувати такі коуч-інструменти, як аналіз ситуації з різних позицій життєвого та професійного розвитку, використовуючи об'єктивні елементи оцінювання. Дидактика передбачає актуалізацію знань та дослідження проблем. Етап рефлексії допомагає усвідомити цінність отриманого досвіду, сформувати бачення щодо потенціалу використання отриманих управлінських інструментів на практиці, сформулювати наміри їх щодо використання у роботі.

Використання коуч-інструментів у освітньому процесі передбачає декілька напрямів:

- керівник створює атмосферу взаємної довіри; готовий прийняти виклик для перемоги над собою й успіху в досягненні своєї мети за допомогою технологій ефективного слухання, фокусування уваги, цілеспрямованості тощо;

- керівник виявляє переваги та недоліки своїх працівників за допомогою всіх видів спостереження, діагностичних питань, опитувальників, тестових методик; дає конкретний і структурований зворотний зв'язок; формує відповідальність і компетентність, після чого допомагає з'ясувати їхні позиції та налаштуватися на реальні зміни;

- керівник сприяє тому, щоб колектив працював більш ефективно для досягнення поставлених цілей, допомагає чітко структурувати алгоритм

цілепокладання, прийняття рішень, планування чи мотивації за допомогою різних методик і технологій моделювання;

- керівник допомагає розкритися творчому потенціалу педагога, його інноваційним можливостям.

Для ефективного впровадження коуч-інструментів в управлінську діяльність керівник закладу освіти має виконувати певні кроки: встановлювати партнерські відносини між учасниками освітнього процесу; спільно визначати завдання для досягнення конкретної мети; досліджувати ситуацію, яка склалася; визначати внутрішні та зовнішні перешкоди на шляху до результату; виробляти й аналізувати можливості для подолання труднощів у вирішенні проблеми; обирати варіанти дій і складати план; домовлятися про те, що конкретно має бути зроблено та в які терміни, тобто, що зроблено, що вдалося, що можна було б зробити краще.

Отже, перенесений у освітнє середовище коучинг забезпечує набір методик для формування важливих самоосвітніх умінь керівника закладу освіти, а саме: виокремлення, аналізу, подолання труднощів і проблем, які виникатимуть у процесі роботи; ефективного спілкування та навчання в колективі, групі, соціальних мережах; організаторських і управлінських умінь; умінь самоаналізу та самомотивації.

Коучинг є технологією професійного й управлінського розвитку керівника, в центрі уваги якого перебуває особистість, яка визначає свої цілі й методи їх досягнення, а також відповідає за результати своїх дій. Це – важлива складова в роботі керівника закладу освіти, до того ж ще й перспективна, оскільки розвиває вміння ефективно спілкуватися у різних моно- та полікультурних професійних комунікативних ситуаціях, сприяє успіху в кар'єрі й у житті, а також дає змогу самостійно приймати рішення й брати на себе відповідальність.

Олена КУЗЬМІН,
методист кабінету обдарованої дитини Рівненського ОІППО

Анжеліка ЛЕВОСЮК,
бібліотекар Рівненського ОІППО

ОРІЄНТОВНА ПРОГРАМА НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Пояснювальна записка

Закон України «Про освіту» визначає метою освіти «усебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і

необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору».

Підготувати нову генерацію національної інтелектуальної еліти відповідно до змінених суспільних умов покликана Нова українська школа. Пробудити дрімотні сили інтелекту й творчі можливості учня, надихнути його на заняття науково-дослідницькою та творчою діяльністю й озброїти сучасними методами наукового пошуку, виплекати в нього стійкий інтерес до певної галузі знань і підказати оптимальні форми потамування цього інтересу, зорієнтувати талановиту молодь у щонайширшому спектрі наукової проблематики і навчити доцільно реалізовувати й правильно оформлювати свої інтелектуальні та творчі набутки водночас формуючи ключові компетентності для успішної самореалізації – ці та багато інших завдань постають перед учителем, який працює з обдарованими школярами в умовах Нової української школи.

Запропонована «Орієнтовна програма науково-методичного супроводу професійного зростання педагогічних працівників у процесі формування ключових компетентностей обдарованої дитини в умовах Нової української школи» (далі – Програма) визначає основні напрями діяльності методичних служб, спрямованих на організацію роботи з обдарованими учнями через формування професійних компетенцій педагога.

Програма передбачає організацію науково-методичного супроводу учителів-предметників, психологів та соціальних педагогів, керівників закладів загальної середньої освіти та батьків і враховує рівень їх навченості.

Запропоновані у ній методи, форми, технології організації роботи ґрунтуються на наукових та практичних підходах до організації роботи з обдарованими школярами і забезпечують високий рівень знань із запропонованої проблеми та є підґрунтям для формування професійної компетентності педагога.

Програма включає комплекс заходів, які забезпечують можливість досягнення найоптимальніших результатів у процесі науково-методичного супроводу професійного зростання педагогічних працівників щодо формування ключових компетентностей обдарованої дитини в умовах Нової української школи.

І. Концептуальні основи Програми

Загальні положення

Програма спрямована на створення творчого середовища закладу загальної середньої освіти, де педагог – це творча особистість, яка забезпечить формування ключових компетентностей обдарованої дитини. Упровадження програми передбачає тісну співпрацю всіх учасників освітнього процесу.

Для реалізації програми необхідною умовою є поєднання традицій з інноваційними процесами, оновлення змісту та форм орієнтації науково-

методичної діяльності, постійне підвищення кваліфікації педагогічних працівників, удосконалення їхнього творчого потенціалу.

Концепція «Нова українська школа» визначає 9 ключових компонентів: ***новий зміст освіти***, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві; ***умотивований учитель***, який має свободу творчості й розвивається професійно; ***наскрізний процес виховання,*** який формує цінності; ***децентралізація та ефективне управління***, що надасть школі реальну автономію; ***педагогіка, що ґрунтується на партнерстві*** між учнем, учителем і батьками, орієнтація на потреби учня в освітньому процесі; ***дитиноцентризм, нова структура школи,*** яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; ***справедливий розподіл публічних коштів***, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти; ***сучасне освітнє середовище***, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише у приміщенні закладів освіти.

Для роботи з обдарованими дітьми в умовах Нової української школи від учителя вимагається: загальна професійна педагогічна підготовка, предметні, психолого-педагогічні, методичні знання та вміння; високий рівень професійної компетентності в контексті системи пошуку, підтримки та розвитку особистості; наявність професійно важливих особистісних якостей (необхідного рівня інтелектуального розвитку, адекватної самооцінки, творчого особистого світогляду, доброзичливості та об'єктивності при оцінюванні діяльності учнів, почуття гумору, неупередженості, впевненості, енергійності); особлива витривалість нервово-психічної системи, емоційна стабільність; уміння розпізнавати ознаки обдарованості в інтелектуальній діяльності, творчих проявах, художній майстерності, спілкуванні, руховій сфері та заохочувати своїх учнів; уміння залучати до виявлення та розвитку обдарованості учня батьків, однолітків, створюючи з їх допомогою на основі принципу педагогічного партнерства сприятливе середовище для розвитку здібностей та обдарувань учня; почуття великої відповідальності за результати роботи з обдарованими учнями; безперервне підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності для забезпечення формування ключових компетентностей обдарованої дитини.

Зважаючи на вищевикладене, **Програма ставить за мету**: створення відповідного простору в закладі загальної середньої освіти, який забезпечує інтенсифікацію, ефективність і результативність роботи з обдарованими учнями, підвищення суспільного статусу обдарованої дитини в освітніх закладах, модернізацію змісту освіти педагогів, які працюють з обдарованими школярами, його форм та методів, технологій на основі впровадження новітніх досягнень вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної науки і практики.

Завдання Програми:

- формування вмінь створення системи цілеспрямованого виявлення, підтримки, розвитку, навчання та виховання обдарованих дітей на діагностичній основі;
- напрацювання інструментарію для здійснення діагностики обдарованості школярів та готовності педагогів до роботи з обдарованими учнями;
- вивчення та ефективне використання нових освітніх технологій навчання і виховання обдарованих дітей в умовах Нової української школи;

- підготовка педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до роботи з обдарованою учнівською молоддю, переорієнтації на розвиток компетентностей обдарованої дитини;
- формування умінь керівників закладів загальної середньої освіти створення системи стимулювання інтелектуально та творчо обдарованої молоді, педагогічних працівників;
- забезпечення якісних змін у змісті освіти дорослих;
- зростання рівня професіоналізму і компетентності педагогічних працівників в організації роботи з обдарованими учнями;
- створення умов, спрямованих на формування людини з новим типом мислення, на зростання престижу особистості вчителя;
- визначення психологічного та педагогічного змісту освітнього процесу для талановитих учнів;
- визначення особливостей педагогічних умов, які ефективно сприятимуть розвиток обдарованих учнів, та шляхів взаємодії педагогів, учнів, батьків за принципами педагогіки партнерства.

Основні принципи програми

Організація навчання дорослих здійснюється з урахуванням принципів андрагогіки – сфери педагогіки, в якій розглядаються теоретичні та практичні проблеми навчання дорослих з урахуванням їх особливостей (сформовані риси особистості, наявність життєвого досвіду, культурних, освітніх та професійних запитів, переважає самонавчання та самовиховання тощо) у системі безперервного навчання, зокрема:

1. Принцип пріоритетності самостійного навчання передбачає ґрунтовну попередню підготовку – складання програм навчання, підбір і тиражування навчального матеріалу, придбання і створення навчальних комп`ютерних програм. Цей принцип забезпечує для дорослої людини можливість неспішного ознайомлення з учбовими матеріалами, запам`ятовування термінів, понять, класифікацій, осмислення процесів і технологій їх виконання. Значну допомогу в цьому надає сучасне дистанційне навчання.

2. Принцип спільної діяльності здобувача освіти з одногрупниками і викладачем у ході підготовки та в процесі навчання.

3. Принцип використання наявного позитивного життєвого досвіду (передусім соціального і професійного), практичних знань, умінь, навичок того, хто навчається, як бази і джерела формалізації нових знань. З одного боку, даний принцип заснований на активних методах навчання, що стимулюють творчу роботу учнів, а з іншого – увага повинна приділятися також й індивідуальній роботі: написанню різних видів робіт (рефератів, досліджень тощо), створенню методичних схем і описів, які згодом можна буде використати під час навчання і трудової діяльності.

4. Принцип коректування застарілого досвіду й особистих установок, що перешкоджають освоєнню нових знань. Може бути використаний як професійний, так і соціальний досвід, який суперечить вимогам часу, корпоративним цілям.

5. Принцип індивідуального підходу до навчання на основі особистих потреб з урахуванням соціально-психологічних характеристик особистості та

тих обмежень, які накладаються її діяльністю, наявністю вільного часу, фінансових ресурсів

6. Принцип елективності навчання, тобто надання учневі свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання.

7. Принцип рефлективності, що заснований на свідомому ставленні учня до навчання як основної частини його самомотивації.

8. Принцип затребуваності результатів навчання практичною діяльністю учня. Насамперед – це затребуваність набутих учнем знань, умінь, навичок професійної діяльності.

9. Принцип системності навчання – полягає у відповідності цілей і змісту навчання його формам, методам, засобам навчання й оцінці результатів. Системність можна розуміти і як систематичність, тобто безперервність або регулярність навчання, причому з урахуванням результатів попереднього навчання і нових потреб в навчанні.

10. Принцип актуалізації результатів навчання (їх швидке використання на практиці). Виконання цього принципу забезпечується попередніми принципами – системності, практичної затребуваності результатів навчання, індивідуального підходу, використання напрацьованого досвіду.

11. Принцип розвитку учня. Навчання повинне бути спрямоване на вдосконалення особи, формування здібностей до самоосвіти, усвідомлення нової в процесі практичної діяльності людини.

Очікувані результати

- удосконалення системи пошуку і підтримки обдарованих дітей у системі закладу загальної середньої освіти;
- створення умов для свободи творчості, професійного та інтелектуального розвитку і творчої самореалізації педагогів;
- високі показники досягнень учнів в олімпіадах, конкурсах через оновлення змісту освіти, формування цінностей та орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі;
- поширення досвіду використання нових педагогічних та інформаційних технологій для забезпечення якісної освіти обдарованих дітей, формування їх компетентностей;
- підвищення в учнів та педагогів інтересу до знань, наукового пошуку, дослідницької роботи на основі педагогіки партнерства;
- підвищення рівня науково-методичного, інформаційного та матеріального забезпечення педагогічних працівників, які проводять роботу з обдарованими дітьми через ефективне управління закладом загальної середньої освіти;
- урізноманітнення форм і методів освітньої діяльності.

Науково-методичне забезпечення реалізації Програми

На виконання Програми створюються і впроваджуються програми навчання у закладах загальної середньої освіти, освітніх округах, районних, міських методичних об’єднаннях педагогів. Вони передбачають таке навчання педагогічних працівників та батьків, основою якого є формування в учасників

навчального процесу високого рівня психолого-педагогічних знань, необхідних для роботи з обдарованими учнями.

Науково-теоретичне і методологічне підґрунтя функціонування таких програм мають складати ідеї видатних вітчизняних та зарубіжних педагогів, новітні дослідження психолого-педагогічної науки, вікової психології та соціології, ідеї новітньої освітньої практики, вимоги нових державних стандартів, Концепції «Нова українська школа», освітніх програм тощо.

Науково-методичне забезпечення реалізації Програми **на рівні відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій та міськвиконкомів, органів управління освітою об'єднаних територіальних громад передбачає:**

- здійснення послідовного, системного і систематичного аналізу практики організації навчання педагогічних працівників та батьків в закладах загальної середньої освіти та освітніх округах з проблем виявлення, навчання та виховання обдарованих дітей і проектування стратегічних напрямів освіти таких школярів;
- проведення моніторингу готовності педагога до роботи з обдарованими учнями;
- проектування системи виявлення та педагогічного супроводу обдарованих дітей, надання методичної допомоги їх батькам із питань виховання обдарованої дитини у сім'ї.

На рівні Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти:

- створення банків даних інноваційного комплексу технологій оптимізації навчання педагогів та батьків з проблем обдарованості;
- випуск інформаційно-методичної літератури з проблем виявлення та педагогічного супроводу обдарованих дітей;
- популяризація педагогічного досвіду з проблем навчання і виховання обдарованих школярів у закладах загальної середньої освіти;
- проведення обласних конференцій, семінарів, педагогічних читань, «круглих столів» із проблем обдарованості;
- включення відповідних тем для висвітлення на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Зміст навчання передбачає:

- навчання керівників закладів загальної середньої освіти;
- навчання психологів та соціальних педагогів закладів загальної середньої освіти;
- навчання вчителів-предметників;
- навчання батьків, які виховують обдарованих дітей.

ІІ. Навчання педагогічних працівників

2.1. Навчання керівників закладів загальної середньої освіти

Основні орієнтири науково-методичного супроводу керівника закладу загальної середньої освіти у процесі формування ключових

компетентностей обдарованої дитини в умовах нової української школи (мета, цілі завдання):

- формування уміння створення максимально сприятливих умов для розвитку ключових компетентностей обдарованих учнів за принципом дитиноцентризму на основі педагогіки партнерства;
- розробка і поетапне впровадження нового змісту освіти, інтерактивних технологій для забезпечення освітніх потреб обдарованих учнів;
- формування уміння створення сприятливих умов та позитивної мотивації для самозростання, розвитку творчого потенціалу педагогів;
- формування умінь організовувати роботу з педагогами, які працюють з обдарованими учнями, на основі моніторингових досліджень та з урахуванням запитів усіх учасників освітнього процесу.

Орієнтовний тематичний зміст:

1. Семінар «Підвищення професійної компетентності педагога у процесі формування ключових компетентностей обдарованих учнів в умовах нової української школи», «Формування позитивної мотивації вчителя до роботи у обдарованими учнями в умовах нової української школи», «Педагогіка партнерства та її роль у створенні сучасного освітнього середовища», «Ефективне управління закладом загальної середньої освіти в умовах децентралізації», «Створення акмеологічного середовища для навчання дорослих».
2. Психологічний практикум «Готовність педагогів до проектної діяльності як засобу формування ключових компетентностей обдарованих учнів».
3. Семінар-практикум «Створення умов у закладі загальної середньої освіти для інноваційної діяльності педагогічних працівників з обдарованими учнями в умовах нової української школи», «Створення системи стимулювання інтелектуально та творчо обдарованої молоді, педагогічних працівників», «Створення індивідуальної освітньої програми для обдарованих дітей», «Розвиток емоційного інтелекту всіх учасників освітнього процесу як засіб покращення якості життя», «Використання інформаційних ресурсів у системі психолого-педагогічної та правової просвіти батьківського загалу».
4. Практикум «Управління фінансами закладу освіти в умовах децентралізації», «Технологія здійснення моніторингового дослідження якості роботи з обдарованими учнями», «Організація видавничої діяльності закладу загальної середньої освіти».
5. «Круглий стіл» «Принцип дитиноцентризму як один із ключових компонентів формули нової української школи, його роль в організації науково-методичного супроводу вчителя до роботи з обдарованими учнями».
6. Тренінг «Моделювання освітнього середовища для обдарованих учнів в умовах конкурентності закладу освіти», «Моделювання сучасної інноваційної структури закладу освіти на вимоги нової української школи», «Хмарні технології в управлінській діяльності керівника закладу загальної середньої освіти».
7. Методичний діалог «Від професійної співпраці до професійної майстерності».

Очікувані результати:

- керівник закладу загальної середньої освіти – сучасний лідер, здатний забезпечити автономію закладу освіти з якісними освітніми послугами;
- сформована система роботи закладу загальної середньої освіти щодо супроводу вчителя до роботи з обдарованими учнями;
- сформований високопрофесійний, позитивно вмотивований, спрямований на творчу діяльність колектив закладу;
- сформована система стимулювання та заохочення обдарованих учнів, їхніх батьків та педагогів;
- організація такого сучасного освітнього середовища, яке передбачає використання інтерактивних технологій, активних форм і методів організації освітнього процесу, розвиток системи позаурочної навчальної й позакласної діяльності учнів, яка дозволить їм демонструвати свої досягнення на шкільних, районних, обласних, республіканських олімпіадах, творчих конкурсах, МАН.

Рекомендована література

1. Андросович К. А. Методичне забезпечення супроводу процесу соціалізації обдарованих старшокласників в умовах інтернет-середовища / К. А. Андросович // Педагогіка і психологія. – 2016. – №4. – С. 61–64.
2. Батченко Н. В. Українські «хогвартси» – освіта для талановитих та обдарованих дітей / Н.В. Батченко // Педагогічна майстерня. – 2017. – № 11. – С. 25–27.
3. Бардакова Ю. Нова українська школа. Новий державний стандарт : пам’ятка вчителя / Ю. Бардакова // Початкове навчання та виховання. – 2018. – № 13/15. – С. 34–43.
4. Басова І.В. Раціональна організація праці керівника закладу – умова підвищення результативності ЗНЗ / І.В. Басова // Управління школою. – 2017. – № 4/6. – С. 68–72.
5. Белінська С. В. Особливості організації роботи школи з обдарованими дітьми / С. В. Белінська // Завучу. Усе для роботи. – 2018. – № 7/8. – С. 54–55.
6. Берека В. Підготовка пед. працівників у системі післядипломної педагогічної освіти до роботи з обдарованими дітьми / В. Берека // Післядипломна освіта в Україні. – 2018. – №1. – С. 64–66.
7. Билиба О. Ю. Системний підхід до роботи закладу освіти з обдарованими дітьми / О. Ю. Билиба // Завучу. Усе для роботи. – 2019. – № 7/8. – С. 5–7.
8. Блащук Л. І. Організація роботи з обдарованими дітьми : методичні рекомендації / Л. І. Блащук // Управління школою. – 2018. – № 4/6. – С. 4–47.
9. Вареха А. Г. Інноваційна діяльність гімназії в контексті роботи з обдарованими учнями / А. Г. Вареха // Управління школою. – 2017. – № 4/6. – С. 17–25
10. Гузик Н. В. Природні задатки таланту – орієнтир компетентнісного підходу до змісту шкільної освіти / Н. В. Гузик // Завучу. Усе для роботи. – 2018. – № 3/4. – С. 2–16.

11. Державний стандарт початкової освіти : постанова КМ України від 21.02.2018 № 87// Інформаційний збірник та коментарі МОН України. – 2018. – № 4. – С. 3–32.

12. Зелюк В. В. Обдарована дитина: самореалізація й успіх у дорослому житті / В. В. Зелюк // Завучу. Усе для роботи. – 2018. – № 17/18. – С. 22–26.

13. Кот Д. О. Психолого-педагогічні аспекти роботи з обдарованими дітьми в закладі загальної середньої освіти / Д. О. Кот // Завучу. Усе для роботи. – 2018. – № 19/20. – С. 39–41.

14. Коротка С. М. Система роботи з обдарованими дітьми / С. М. Коротка // Завучу. Усе для роботи. – 2018. – № 3/4. – С. 17–28.

15. Кравцова В. О. Особливості роботи школи з обдарованими дітьми / В. О. Кравцова // Завучу. Усе для роботи. – 2019. – № 7/8. – С. 8–10.

16. Макєєв С. П. Робота закладу освіти з обдарованими учнями / С. П. Макєєв // Завучу. Усе для роботи. – 2018. – № 17/18. – С. 38–42.

17. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи : наказ МОН України від 23.03.2018 № 283 // Інформаційний збірник та коментарі МОН України. – 2018. – № 5. – С. 23–25.

18. Нова українська школа : концептуальні засади реформування школи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. URL: http: //mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/ konczepcziya.html (дата звернення: 20.03.2019).

19. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : Літера ЛТД, 2018. – 160 с.

20. Пасічник О. Б. Управлінські аспекти організації освітнього простору для обдарованих дітей / О. Б. Пасічник // Завучу. Усе для роботи. – 2017. – № 1/2. – С. 13–15.

21. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 20.03.2019).

22. Рудіч Л. Г. Науково-теоретичне обґрунтування освітнього середовища становлення обдарованої особистості / Л. Г. Рудіч // Завучу. Усе для роботи. – 2019. – № 5/6. – С. 32–33.

23. Савенко Ю.А. Концепція обдарованості як предмет дослідження / Ю. А. Савенко // Завучу. Усе для роботи. – 2019. – № 7/8. – С. 2–4.

24. Сидоренко В. Концепти Нової української школи : ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати / В. Сидоренко // Методист. – 2018. – № 5. – С. 4–21.

25. Школа розвитку обдарувань : у 2 ч. / Р. І. Черновол-Ткаченко, Т. Д. Сєдова, І. В. Чепіга, Л. П. Ампілогова. – Харків : Основа, 2019. – («Управління школою»; вип. 2; 3)

2.2. Навчання психологів

Основні орієнтири науково-методичного супроводу психолога та соціального педагога у процесі формування ключових компетентностей обдарованої дитини в умовах нової української школи (мета, цілі завдання):

- формування професійної компетентності психолога та соціального педагога, що передбачає високий рівень володіння теоретичними та

практичними знаннями з теми, навичками критичного мислення, роботи з інформацією, м'якими навичками;

- напрацювання інструментарію для діагностики обдарованості дітей;
- напрацювання інструментарію для проведення індивідуальної та корекційної роботи з обдарованими учнями, їх педагогами та батьками в умовах нової української школи;
- формування уміння створення умов для становлення обдарованої дитини як емоційно стійкого члена суспільства, здатного реалізувати себе у самостійному житті.

Орієнтовний тематичний зміст:

1. Семінар-практикум «Розвиток емоційного інтелекту обдарованої дитини», «Використання інформаційно-комунікаційних та хмарних технологій у діяльності психологічної служби закладу освіти», «Використання квест-технології як інструмента соціалізації обдарованої дитини».
2. Семінар «Роль та місце психолога в новій українській школі», «Розвиток психологічної культури та компетентності вчителя як запорука успішної реалізації Концепції Нової української школи», «Особливості психічних і пізнавальних процесів учнів різних вікових груп», «Проблеми соціальної адаптації обдарованих дітей», «Роль учителя у формуванні психологічно безпечного освітнього середовища», «Формування емоційно безпечного середовища в учнівських колективах».
3. Тренінг «Розвиток критичного мислення учасників освітнього процесу», «Ефективна комунікація в системі педагогічної взаємодії».
4. Практикум «Діагностика обдарованості», «Проективні методики виявлення рівня тривожності, рівня самооцінки та домагань, агресивності, захисних механізмів», «Консультпункт для обдарованих школярів та його місце у структурі нової української школи».
5. Семінар з елементами тренінгу «Кооперативне навчання як інструмент формування соціальних навичок обдарованих учнів», «Як допомогти дитині долати стреси та відновлюватися після них», «Сучасні методи педагогічної взаємодії та спілкування».
6. Творча вітальня «Система роботи практичного психолога з питань психологічного супроводу формування комфортного освітнього середовища»

Очікувані результати:

- високий рівень оволодіння теоретичними знаннями з теми;
- уміння діагностувати різні типи обдарованості учнів;
- сформоване уміння створювати індивідуальні програми розвитку та корекційні програми для обдарованих учнів;
- володіння умінням організувати консультаційні пункти для педагогів і батьків, які навчають і виховують обдарованих дітей.

Рекомендована література

1. Андросович К. А. Методичне забезпечення супроводу процесу соціалізації обдарованих старшокласників в умовах інтернет-середовища / К. А. Андросович // Педагогіка і психологія. – 2016. – №4. – С. 61–64.

2. Бардакова Ю. Нова українська школа. Новий державний стандарт : пам’ятка вчителя / Ю. Бардакова // Початкове навчання та виховання. – 2018. – № 13/15.– С. 34–43.

3. Бихал Л. В. Розвиток емоційно-вольового компонента самосвідомості : конспект заняття з елементами тренінгу з обдарованими учнями / Л. В. Бихал // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2015. – № 5. – С. 30–32.

4. Державний стандарт початкової освіти : постанова КМ України від 21.02.2018 № 87// Інформаційний збірник та коментарі МОН України. – 2018. – № 4. – С. 3–32.

5. Дубовик С. В. Психологічна підготовка здібних учнів до участі в предметних олімпіадах / С. В. Дубовик // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2015. – № 9. – С.14–20.

6. Кандаурова І. В. Плекаємо обдарованість / І.В. Кандаурова // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2015. – №10. – С. 11–18.

7. Кот Д. О. Психолого-педагогічні аспекти роботи з обдарованими дітьми в закладі загальної середньої освіти / Д. О. Кот // Завучу. Усе для роботи. – 2018. – № 19/20.– С. 39–41.

8. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи : наказ МОН України від 23.03.2018 № 283 // Інформаційний збірник та коментарі МОН України. – 2018. – № 5. – С. 23–25.

9. Миронець О. В. Психологічний супровід обдарованої дитини в навчальному закладі : організаційно-методичні засади / О. В. Миронець // Управління школою. – 2015. – № 25/27. – С. 47– 49.

10. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : Літера ЛТД, 2018. – 160 с.

11. Овадюк І. В. Як допомогти учням відчути свою інтелектуальну спроможність : рекомендації вчителям щодо подолання шкільної тривожності / І. В. Овадюк // Педагогічна майстерня. – 2016. – № 11. – С. 42–47.

12. Олексенко А. О. Формування навичок збереження психологічної рівноваги : корекційно розвивальні заняття / А. О. Олексенко // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2018. – № 12. – С. 14–29.

13. Повійчук О. А. Психологічна підготовка учнів до олімпіад : тренінгове заняття / О. А. Повійчук // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2015. – №10. – С. 27–33.

14. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 20.03.2019).

15. Ройз С. Як допомогти дитині впоратися зі стресом / С. Ройз, В. Горбунова // Німецька мова в школі. – 2019. – № 5. – С. 27–30.

16. Ткачук А. О. Обдарованість як багатогранне явище / А. О. Ткачук // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2016. – № 9. – С. 8–13.

17. Фатєєва М. В. Шлях до успіху : тренінгове заняття з обдарованими дітьми старшого шкільного віку / М. В. Фатєєва // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2019. – № 3. – С. 27–31.

18. Яхнова О. Розвиток соціальних здібностей обдарованих учнів / О. Яхнова // Сучасна школа України. – 2015. – № 2. – С. 49–55.

2.3. Навчання вчителів-предметників

Основні орієнтири науково-методичного супроводу вчителя-предметника в процесі формування ключових компетентностей обдарованої дитини в умовах нової української школи (мета, цілі завдання):

- формування професійної компетентності педагога важливою складовою якої є уміння вчителя організувати освітній процес за принципами педагогіки партнерства та дитиноцентризму;
- формування вміння виявляти і розвивати обдарованих учнів;
- розвиток особистісних якостей педагога, критичного та творчого мислення;
- розробка педагогічного інструментарію для роботи з обдарованими учнями.

Орієнтовний тематичний зміст:

1. «Круглий стіл» «Стратегії організації освітнього процесу для академічно обдарованих дітей, засновані на формуванні ключових компетентностей для успішної самореалізації у суспільстві», «Формувальне оцінювання. Доцільність використання. Його роль в оцінюванні досягнень обдарованих учнів», «Чому помилки – це круто, а невдачі можуть привести до успіху?», «Саморозвиток і самоосвіта: формуємо успішного випускника української школи».
2. Моніторингове дослідження «Діагностика готовності вчителя до роботи з обдарованими учнями в умовах нової української школи».
3. Семінар з елементами тренінгу «Проектна діяльність як механізм формування ключових компетентностей учня в умовах нової української школи», «Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті Концепції «Нова українська школа», «Формування критичного мислення педагогів та здобувачів освіти», «Партнерство з батьками в Новій українській школі: як перетворити батьків на помічників та співавторів освітнього простору», «Формування екологічної компетентності шляхом інтеграції предметів природничого циклу».
4. Семінар «Ключові компоненти компетентнісного навчання в контексті Нової української школи», «Формування ключових компетентностей педагогів в умовах нової української школи», «Формування позитивно вмотивованого, конкурентоспроможного педагога нової української школи», «Роль інтегрованого навчання у процесі формування міжпредметних компетентностей обдарованих учнів», «Педагогіка партнерства: сутність, основні принципи», «Стратегії розвитку критичного мислення», «Електронний контент як засіб підвищення якості навчальних досягнень учнів та інтересу до вивчення предмета», «Вектори діагностування та прогнозування обдарованості в творчому розвитку особистості».
5. Семінар-практикум «Наскрізні змістові лінії як провідні ідеї надання якісних освітніх послуг в умовах нової української школи», «Тренінг як інструмент розвитку креативності, пониження рівня тривожності, уміння долати страх перед невдачами, вироблення уміння змагатися», «Реалізація багатокомпонентного змісту освіти з урахуванням принципу дитиноцентризму», «Інтерактивні методи навчання як засіб формування

ключових компетентностей обдарованих учнів», «Упровадження технології розвитку емоційного інтелекту для формування ключових компетентностей в умовах нової української школи», «Веб-ресурс як навчальне середовище для взаємодії вчитель-учень на уроках в умовах нової української школи», «Блог класу як основа концепції педагогіки партнерства: співпраця між учителем, учнем і батьками», «Використання тренінгових технологій як засобу втілення ідей життєтворчості».

6. Практикум «69 способів сказати учневі «Ти – молодець!», «Розв'язування завдань ІІІ та ІV етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад», «Використання інформаційних технологій у роботі з обдарованими учнями», «Створення блогу учителя-предметника».

7. Методичний аукціон «Сучасні педагогічні технології для формування ключових компетентностей обдарованої дитини в умовах нової української школи», «Активізація когнітивної діяльності і розвиток креативних здібностей учнів шляхом застосування методу проектів на інтегрованих уроках».

8. Ярмарок методичних ідей «Розвиток здібностей через систему креативних технологій», «Науково-дослідницька діяльність як засіб розвитку «акме» вчителя та учня», «Едьютейнмент: інноваційний підхід до навчання обдарованих дітей».

9. Тренінг «Розвиток критичного мислення та його роль в організації роботи з обдарованими учнями в умовах нової української школи», «Як поєднати традицію з новими стратегіями компетентнісного навчання в умовах нової української школи», «Формування ключових компетентностей через проектні технології».

10. Творча лабораторія «Оновлення змісту освіти в новій українській школі», «Освітній блог як інструмент формування ключових компетентностей обдарованих учнів в рамках нової української школи», «Індивідуальний освітній маршрут як засіб розвитку і самореалізації обдарованої особистості на уроках …».

Очікувані результати:

- високий рівень «твердих» і «м'яких» навичок;
- високий рівень інтелекту, широка ерудиція, творчий світогляд;
- здатність до самовдосконалення та самоосвіти;
- володіння організаційними здібностями для створення атмосфери самореалізації, розкутості, вільного ділового спілкування, спонукання до творчості, уміння слухати;
- сформоване вміння аргументовано переконувати, бути неупередженим, справедливим, тактовним, емоційно врівноваженим;
- здатність до самоаналізу, самокритики, перегляду своїх позицій;
- сформоване уміння налагоджувати з учнями та батьками партнерські стосунки, надавати дітям свободу вибору у прийнятті рішень;
- сформоване вміння укладати програми індивідуального розвитку обдарованої дитини;
- високий рівень пізнавальної і внутрішньої мотивації

Рекомендована література

1. Багінська О. А. Формування творчої особистості: напрями співпраці педагога і бібліотекаря / О. А. Багінська, Н. М. Каспрукова // Шкільний бібліотекар. – 2017. – № 9. – С. 6–11.
2. Бардакова Ю. Нова українська школа. Новий державний стандарт : пам'ятка вчителя / Ю. Бардакова // Початкове навчання та виховання. – 2018. – № 13/15. – С. 34–43.
3. Батченко Н. В. Українські «хогвартси» – освіта для талановитих та обдарованих дітей / Н. В. Батченко // Педагогічна майстерня. – 2017. – № 11. – С. 25–27.
4. Бигич Ю. Інтерактивні дистанційні форми роботи з обдарованими дітьми / Ю. Бигич // Іноземні мови в школах України. – 2015. – № 2. – С. 6–10.
5. Бонарева С. Особливості роботи з обдарованими дітьми / С. Бонарева // Біологія і хімія в рідній школі. – 2018. – №1. – С. 21– 24.
6. Боярський А. В. Творчий пошук учителя – вирішальний фактор розвитку пізнавального інтересу і творчих здібностей учнів / А. В. Боярський // Трудова підготовка в рідній школі. – 2016. – № 2. – С. 45–50.
7. Вовк С. Організація роботи з обдарованими дітьми / С. Вовк, О. Фадеєва // Математика в рідній школі. – 2017. – № 2. – С. 29–33.
8. Гвоздьова Л. А. Обдарованість як загальна передумова творчого розвитку і становлення творчої особистості / Л. А. Гвоздьова // Біологія. – 2018. – № 13/14. – С. 4–10.
9. Гравс О. І. Технологія розвитку критичного мислення під час роботи з обдарованими учнями / О. І. Гравс // Географія та економіка в рідній школі. – 2016. – №7/8. – С. 3–8.
10. Державний стандарт початкової освіти : постанова КМ України від 21.02.2018 № 87// Інформаційний збірник та коментарі МОН України. – 2018. – № 4. – С. 3–32 ; Початкове навчання та виховання. – 2018. – № 13/15. – С. 4–26.
11. Дроздова Р. С. Індивідуальна освітня траєкторія обдарованого учня / Р. С. Дроздова // Математика в школах України. – 2017. – № 34/36. – С. 59– 62.
12. Зіньківська Л. І. Організаційні форми навчання обдарованих дітей / Л. І. Зіньківська // Інформатика в школі. – 2016. – № 4. – С. 2–9.
13. Кузьменчук І. Технології веб-квесту у роботі з обдарованими дітьми / І. Кузьменчук // Іноземні мови в школах України.– 2015. – № 3. – С. 9–12.
14. Лисогор Л. П. Формування творчої особистості на уроках хімії / Л. П. Лисогор // Хімія. – 2017. – № 7/8. – С. 9–11.
15. Максименко М. М. Особливості роботи з обдарованими учнями. Підготовка учнів до участі в олімпіаді з програмування / М. М. Максименко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2015. – № 2. – С. 50–53.
16. Мельник Н. Науково-методичний супровід учителів початкової школи, які працюють за програмою «Інтелект України» в умовах закладу післядипломної освіти / Н. Мельник, В. Андрійчук // Початкова школа. – 2019. – № 3. – С. 1–3.
17. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи : наказ МОН України від 23.03.2018 № 283 // Інформаційний збірник та коментарі МОН України. – 2018. – № 5. – С. 23–25.

18. Нова українська школа : концептуальні засади реформування школи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. URL: http: //mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/ konczepcziya.html (дата звернення: 20.03.2019).

19. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : Літера ЛТД, 2018. – 160 с.

20. Мініч Л. Використання якісних задач для розвитку мислення учнів / Л. Мініч // Фізика та астрономія в рідній школі. – 2019. – № 2. – С. 6–10.

21. Ноздрачова О.Г. Учитель як фасилітатор обдарованих дітей / О. Г. Ноздрачова // Англійська мова та література. – 2016. – № 12. – С. 5–6.

22. Овадюк І. В. Як допомогти учням відчути свою інтелектуальну спроможність : рекомендації вчителям щодо подолання шкільної тривожності / І. В. Овадюк // Педагогічна майстерня. – 2016. – № 11. – С. 42–47.

23. Про освіту : Закон Українивід 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 20.03.2019).

24. Радченко І. А. Вплив пошуково-дослідницької роботи на розвиток творчого потенціалу учнів / І. А. Радченко, О. Ю. Молчанова // Історія та правознавство. – 2019. – № 10/12. – С. 3–6.

25. Рижук Г. О. Робота з обдарованими учнями на уроках правознавства / Г. О. Рижук // Історія та правознавство. – 2017. – № 22/23. – С. 14–17.

26. Стоянов І. П. Робота з обдарованими дітьми / І. П. Стоянов // Фізика в школах України. – 2018. – № 7/8. – С. 30–32.

27. Фатюкова Л. А. Інноваційні підходи у викладанні навчальних дисциплін та їхня роль у пед. підтримці обдарованих учнів / Л. А. Фатюкова, О. П. Телехова // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2018. – № 10/11. – С. 3–6.

28. Харченко Ю. Ю. Розвиток творчих здібностей шляхом упровадження ІКТ та роботи в мережі онлайн / Ю. Ю. Харченко // Англійська мова та література. – 2016. – № 7/8. – С. 66–71.

29. Шведнюк Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми / Л. В. Шведнюк // Біологія. – 2019. – № 4/5. – С. 32–34.

30. Яворська Т. Творчості можливо та потрібно навчати / Т. Яворська // Іноземні мови в школах України. – 2018. – № 1. – С. 46–49.

2.4. Навчання батьків, які виховують обдарованих дітей

Основні орієнтири науково-методичного супроводу батьків у процесі формування ключових компетентностей обдарованої дитини в умовах нової української школи (мета, цілі завдання):

- створення сучасного інформаційного середовища для батьків, які виховують обдарованих дітей;
- інформування батьків щодо проблематики життєдіяльності дітей з нестандартним рівнем розвитку здібностей, особливостей перебігу їх психічних та пізнавальних процесів, соціалізації тощо;
- поліпшення рефлексії своїх взаємин з обдарованою дитиною та вироблення нових навичок взаємодії;

- встановлення і розвиток відносин співробітництва і партнерства батьків з дитиною та педагогами;

- допомога батькам розкрити у кожній дитині її індивідуальні нахили та здібності, підтримувати та плекати обдарованість своєї дитини, сприяти її позитивній самореалізації;

- орієнтування батьків на отримання дитиною творчого досвіду вибору і прийняття рішень у повсякденних життєвих ситуаціях, що пов'язані з її здоров'ям, навчанням, дозвіллям, взаємовідносинами.

Орієнтовний тематичний зміст:

1. Лекція «Ознаки обдарованості дітей», «Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули нової української школи».

2. Тренінг «Мистецтво ефективного спілкування з дитиною», «Конфлікти в родині та мистецтво їх подолання».

3. Анкетування батьків.

4. Рекомендації «Як уникати конфліктів у спілкуванні з обдарованими дітьми?», «Дозування навантаження обдарованого школяра».

5. Консультування «Батькам про психологічні особливості дітей різного віку», «Формула повернення батьківської рівноваги», «Особливості психолого-педагогічного супроводу та психологічної підтримки дитини в ситуації розлучення батьків».

6. Батьківські збори «Визначальна роль сім'ї у плеканні обдарованої дитини», «Покоління «Z»: характерні особливості», «Батьківська підтримка розвитку дитячих здібностей».

7. Психолого-педагогічний консиліум з вироблення стратегії психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей.

8. Батьківські конференції «Роль сім'ї у формуванні ключових компетентностей дитини», «Родина – школа – громада: шляхи взаємодії».

9. Семінар-практикум «Батьківські установки та їх вплив на розвиток обдарованої особистості», «Учнівські проекти. Роль та участь батьків у їх реалізації», «Методики діагностики обдарованості для використання батьками».

Очікувані результати:

- сформоване уміння спостерігати за власними дітьми з метою сприяння їхньому розвитку;

- сформоване уміння спілкуватися з обдарованою дитиною у родині;

- сформовані навички взаємодії з обдарованою дитиною;

- створений універсальний психологічний клімат у родині за рахунок усвідомлення батьками своєї ролі щодо підтримки виявлення та розвитку творчих здібностей дітей;

- покращення психологічного клімату закладу загальної середньої освіти за рахунок усвідомлення батьками своєї ролі щодо участі в освітньому процесі власної дитини.

Рекомендована література

1. Анкета для батьків для визначення здібностей дитини // Гвоздьова Л.А. Обдарованість як загальна передумова творчого розвитку і становлення творчої особистості / Л.А. Гвоздьова // Біологія. – 2018. – № 13/14. – С. 11–14.
2. Державний стандарт початкової освіти : постанова КМ України від 21.02.2018 № 87// Інформаційний збірник та коментарі МОН України. – 2018. – № 4. – С. 3–32 ; Початкове навчання та виховання. – 2018. – № 13/15. – С. 4–26.
3. Іваненко А.С. Стилі виховання батьків та формування здібностей дітей молодшого шкільного віку / А. С. Іваненко // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2019. – № 4. – С. 27–30.
4. Івченко В. В. Обдаровані діти. Як їх розпізнати? / В. В. Івченко // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2017. – № 12. – С. 4–5.
5. Корнєєва О.В. Моя обдарована дитина: психологічні рекомендації щодо проведення батьківських зборів / О. В. Корнєєва // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2014. – № 3. – С. 46–49.
6. Літвінова О.А. Визначальна роль сім'ї у розвитку обдарованої дитини / О. А. Літвінова // Мистецтво в школі. – 2018. – № 3. – С. 32–34.
7. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : Літера ЛТД, 2018. – 160 с.
8. Мельничук А. Особливості виховання обдарованих дітей у сім'ї / А. Мельничук // Школа. – 2013. – № 12. – С. 57–62.
9. Мороз О. В. Поради для батьків обдарованих дітей / О. В. Мороз // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2017. – № 4. – С. 31–34.
10. Павленко Т.В. Роль батьків та вчителів у розвитку креативності дитини / Т.В. Павленко // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2015. – № 10. – С. 34–35.
11. Прадхан А. 8 перевірених порад, що допоможуть краще навчатися / А. Прадхан ; перекл. та літ. обробка Н. В. Третьякової // Педагогічна майстерня. – 2017. – № 12. – С. 26.
12. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 20.03.2019).
13. Щорс В. В. У чому талановита дитина. Раннє виявлення обдарованості / В. В. Щорс // Педагогічна майстерня. – 2016. – № 4. – С. 13–21.
14. Юхно Н.В. Психологічна підтримка дітей у період перевантаження та перевтоми : тренінг для батьків / Н. В. Юхно // Виховна робота в школі. – 2016. – № 2. – С. 17–22.

Ольга КУКЛА,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОІППО

Вікторія КУКЛА,
старший викладач кафедри
суспільно-гуманітарної освіти Рівненського ОІППО

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Перед початковою школою відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти постає завдання впровадження в освітній процес компетентнісного підходу, розробка навчально-методичного забезпечення щодо формування ключових компетентностей молодших школярів, удосконалення професійної майстерності вчителів іноземних мов щодо розвитку компетентностей учнів молодших класів. Ключові компетентності слід формувати через спеціально підготовлений зміст, технології і розвивально збагачене середовище, яке має такі ознаки, як відкритість, цілісність, емоційна комфортність, суб'єктність навчальної взаємодії. Компетентнісний напрям початкової освіти має сприяти формуванню розвиненої особистості школяра.

Однак поряд із вищеозначеним у навчанні іноземної мови на початковому етапі важливим є засвоєння мінімізованого обсягу знань і вмінь, формування в дітей елементарної комунікативної компетентності, що забезпечується мовною, мовленнєвою, соціокультурною, загальнонавчальною компетенціями, узгодженими з віковими можливостями дітей.

Одним із найважливіших завдань початкового навчання є розвиток здібностей до засвоєння мови, основними аспектами якого є розвиток:

- імітаційних здібностей;
- фонематичного слуху;
- обсягу слухової пам'яті;
- здатності говорити емоційно;
- здатності використовувати жести та міміку;
- здатності швидкісного вимовляння;
- здатності спілкуватися, тобто бути мовленнєвим партнером;
- здатності говорити виразно (логічний наголос).

Успішне навчання учнів першого класу неможливе без урахування психофізіологічних вікових особливостей. У дітей цієї вікової категорії переважає мимовільна пам'ять, тобто зазвичай вони запам'ятовують лише те, що їм цікаве. У віці 6–7 років діти:

- швидко розвиваються як особистості;
- природно допитливі, їх легко залучити до нових видів діяльності;
- навчаються різноманітними шляхами – придивляючись, слухаючи, імітуючи тощо;
- люблять гратися і часто думають, що гра є реальним світом;

- фізично активні і потребують рухливих видів діяльності;
- мають яскраву уяву та надзвичайно креативні;
- можуть досить точно імітувати звуки, які чують, та копіювати інтонації дорослих;
- полюбляють пісні та музику;
- можуть зосереджуватися лише на короткий час, потребують різноманітності та розвитку пам'яті;
- використовують мову без пояснення граматичних правил, тому граматичні структури необхідно вводити та засвоювати імпліцитно.

Постає проблема, як зацікавити маленького учня, як зробити для нього кожен урок іноземної мови відкриттям, новим кроком в пізнанні навколишнього світу та яким чином створити успішне навчальне середовище? Шляхи вирішення означених завдань розглянемо нижче.

1. Доцільно створити ритуальний візерунок етапів уроку:
- розпочинайте та закінчуйте урок за певним сигналом (наприклад, звучанням певної мелодії);
- проводьте традиційну розминку на початку уроку, щоб увести дітей у мовне середовище (наприклад, римівка, пісня, привітання казкового героя і його розповідь про себе тощо);
- організовуйте роботу в тематичних куточках (наприклад, під час роботи над казкою діти сідають у півколо, а коли малюють та розфарбовують – за стіл, вкритий клейонкою);
- давайте дітям певні обов'язки, наприклад, допомогти роздати чи зібрати картки, малюнки, предмети. Це дає їм змогу відчути своє залучення до навчального процесу.

2. Обов'язково оснащуйте урок іноземної мови унаочненням. Наочність є ефективним засобом мотивації, її загальне призначення – створювати образне уявлення та формувати певне поняття, спряти глибокому та стійкому засвоєнню матеріалу, пожвавлювати заняття, підвищувати пізнавальну мисленнєву діяльність дітей.

3. Спілкування – це найважливішій компонент навчального процесу. Дослухайтеся та реагуйте на зміст висловлювання дитини, а не на його форму.

4. Кожен учень потребує індивідуальної уваги, відчуття того, що педагог ставиться до нього як до особистості, а не як до частини групи. Звертайтеся до кожного персонально.

5. Жести – важливий інструмент роботи з дітьми, які ще самі висловлюються мімікою та мовою тіла. Супроводжуйте свої інструкції, пісні, розповіді малюнками, жестами і мімікою, які полегшують розуміння їх значення.

6. Для навчання діти використовують п'ять сенсорів (очі, вуха, ніс, язик та дотик) та не розуміють абстрактних понять. Користуйтеся методом повної фізичної реакції (Total Physical Response), що передбачає вивчення мови через використання фізичних рухів як реакції на усні стимули, команди, інструкції. Поєднання вербальної та моторної активності підвищує ефект відтворення мови. Відомо, що вивчити будь-яку мову реально за умови, що сприймання буде передувати її продукуванню. Як зауважують методисти-практики, розуміння приблизно на один рік передує говорінню.

Відділи мозку, які відповідають за розуміння і говоріння розміщені в різних півкулях. Отримавши завдання *«Listen and repeat after me»,* дитина виконує його – відразу дві частини мозку починають працювати, що загалом уповільнює діяльність головного мозку. У процесі використання методу TPR такої ситуації не виникає. Реагуючи на отриману команду фізичною реакцією, в дитини включається спочатку одна, а потім інша півкуля головного мозку. Таким чином матеріал вивчається ефективніше. Отже, особливості методу повної фізичної реакції такі: слухання має передувати говорінню, що дає змогу дітям розуміти багато мовних конструкцій; більшість структур, які діти сприймають на занятті, складаються з рухів. Близько 50 % із них становлять команди / інструкції типу *«Look at me!», «Listen to me!», «Come here!»,* що дозволяє використовувати метод TPR; сприймання та засвоєння матеріалу через рухи підштовхує дитину до самостійного вираження своїх думок спочатку за допомогою рухів, а вже потім через мову.

7. Не примушуйте учнів говорити іноземною мовою. Застосування методу TPR, багаторазове повторення пісень, римівок, сталих виразів в іграх, хорова робота допоможуть дитині заговорити іноземною мовою без стресу.

8. Принцип розвиваючого навчання, що покладений в основу сучасного навчання іноземної мови, припускає розвиток розумових здібностей дитини різними природними для цього віку шляхами. Моторика дрібних м’язів рук безпосередньо пов’язана з діяльністю мозку. Вирізання ножицями, розмальовування картинок, виліплювання, складання пазлів, наклеювання стікерів та подібні види діяльності сприяють кращому запам’ятовуванню слів і виразів іноземною мовою.

9. На уроках іноземної мови найбільш вдалими будуть прийоми навчальної діяльності з елементами змагання (ігри, конкурси, вікторини), загадування (шаради, загадки, кросворди), перевтілення (ігри-пантоміми, скетчі, інсценівки, рольові ігри), художнього виконання (лічилки, скоромовки, римування, вірші, пісні), сюжетної організації (казки, легенди, байки та інші історії).

10. Створюйте на уроках відчуття успіху. Демонструйте дітям, що ви працюєте з ними з радістю, що ви впевнені в їх успіху. Діти також будуть працювати з радістю та насолодою.

Хваліть дітей якомога частіше, використовуючи вербальні та невербальні засоби. Дванадцять топ-виразів похвали ваших першокласників:

1. Fantastic! 2. Good for you! 3. Wow! 4. Super!

5. Let me give you a hug! 6. Super star! 7. Good work!

8. Nice job! 9. Great! 10. Well done! 11. Very well! 12. First class!

11. Забезпечте умови «Чарівної казки» на уроках. Казкові сюжети спрятимуть формуванню в дітей позитивного ставлення до вивчення мови, допомагатимуть виробляти в них первинні навички аудіювання, збагачувати пасивний та активний лексичний запас, розвиватимуть комунікативні вміння, вдосконалювати фонематичний слух, пам’ять, довільну увагу, творчі здібності. Казковий світ допоможе ознайомити дитину з реаліями країни, мова якої вивчається. Наприклад, діти зможуть дізнатися про легендарних історичних персонажів (Робін Гуда, Короля Артура), про традицію святкування Різдва зі

смаженою індичкою та пудингом, про особливості вітання та прощання з друзями і дорослими, про вживання ввічливих фраз.

12. Увага дітей короткочасна, тому кожні 5–7 хвилин змінюйте види роботи на занятті. Діти дуже енергійні та потребують постійного руху. Завжди після рухливих ігор переходьте на спокійні види діяльності. Дайте можливість кожній дитині брати активну участь у різних вправах, завданнях.

13. Формуйте одні й ті ж уміння та навички, застосовуючи різноманітні форми і види роботи. Однак одну гру можна використати на кількох уроках, дітям це подобається. Не забувайте про часте повторення матеріалу вивченого на попередньому уроці, у минулій темі, місяць тому тощо. Таке повторення сприяє переходу пасивного вокабуляра в активний.

Ігри на уроках – це не колективні розваги, а спосіб урізноманітнення подачі матеріалу, вирішення певних освітніх завдань, турботи про розвиток компетенцій учнів. Яскрава та корисна гра має бути в кожного вчителя «про запас», адже може виникнути необхідність «оживити» заняття. Використовуйте їх на уроках для подачі, відпрацювання, закріплення чи повторення матеріалу (bingo, drawing games, what's missing?, Simon says, dice games, tic tac toe, taboo etc).

14. Підтримуйте контакт із групою та кожним учнем упродовж усього заняття, використовуючи рухи, міміку, жести (Body Language) та емоційну мову (говоріть то голосно, то тихо, у різній тональності). Діти сприймають та пізнають оточуюче дотиком. Дозволяйте їм торкатися іграшок, предметів, тримати в рухах картки, предмети, картинки, а також малювати, виготовляти наочність своїми руками.

15. Використовуйте ляльковий театр або маски. Часто сором’язливим дітям важко говорити на людях, але вони можуть висловлюватися, ховаючись під маскою персонажа або говорити від імені ляльки.

16. Використовуйте різні способи взаємодії на уроках: індивідуальну роботу, роботу в парах та малих групах, із цілим класом та mingling (вільне переміщення учнів класом для виконання комунікативного завдання).

17. Використовуйте прості вирази іноземною мовою для організації роботи на занятті, повторюйте їх, підкріплюйте сказане діями, рухами, виразом обличчя, малюнками, щоб діти водночас чули інструкцію і бачили, що вона означає. Якщо необхідно дати інструкції чи пояснення рідною мовою, спочатку скажіть речення іноземною мовою, повторіть швиденько рідною мовою, після цього – знову іноземною.

18. У межах реформи «Нова українська школа» всі перші класи отримали безкоштовні набори LEGO для використання під час уроків. За допомогою таких наборів учитель може поліпшити навчальний процес. LEGO здатне навчити мислити критично в повсякденному житті, допоможе учням тренувати пам’ять, розвивати моторику і творчо мислити.

На уроках англійської мови цеглинки LEGO можна використовувати для відпрацювання цифр, кольорів, форм, для гри в різноманітні ігри, перевірки розуміння учнів прочитаного чи почутого завдання. Тренування граматичних конструкцій, які вводяться імпліцитно, також легко зробити за допомогою LEGO. Різнокольорові великі та малі LEGO-блоки прекрасно підходять для

відпрацювання спелінгу. Крім того, цеглинки LEGO розвивають творчу уяву та спонукають дітей до говоріння, зокрема складання історій.

19. MAC – метод асоціативних символів, що дає змогу не тільки запам'ятати та обіграти вивчений матеріал, але й дуже просто навчати дітей вживати граматичні структури без пояснення граматичних правил шляхом створення образів-символів. Наприклад, запитання, що починаються з допоміжного дієслова *do*, позначаємо символом (дудочка), створюючи при цьому асоціативний образ: зігнуті в кулак і прикладені до рота пальці руки асоціюються з дудочкою, в яку дуємо, проговорюючи do, do, do: *Do you read? Do you play? Do you dance?*.

За таким принципом працюють над засвоєнням інших дієслів.

Давно відомо, що діти дошкільного та молодшого шкільного віку в іншомовному середовищі набагато швидше ніж дорослі опановують нові засоби спілкування. У науковій літературі зафіксовано десятки прикладів того, як діти означеного віку, потрапивши в чужу країну, оволодівають мовою за кілька місяців і часто можуть бути перекладачами в дорослих.

За спостереженнями спеціалістів раннього навчання іноземної мови, діти вбирають у себе іноземну мову як губки, вони накопичують знання невимушено, немовби мимохіть. Недаремно М. С. Лейтес характеризує цей вік як період «вбирання і накопичення знань». Запам'ятовування досягає свого піку в 10–11 років, а потім поступово зменшується.

Важливе значення для формування іншомовних комунікативних умінь має властива дітям схильність до спілкування і навіть потреба в ньому, а також дитяча безпосередність, пов'язана із так званою фазою наївного реалізму в розвитку дитини. Молодші школярі не мають психологічних бар'єрів у спілкуванні іноземною мовою, вони не відчувають страху перед помилками, а недостатні знання лексики та мовленнєвих структур не заважають їм спілкуватися. Діти цього віку сприймають іноземну мову цілком природно, як рідну, із задоволенням та цікавістю вживають незвичні слова та звороти, а також інтуїтивно дотримуються мовних закономірностей іноземної мови.

Руслана КУШНЕРУК,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОІППО

ЄВРОПЕЙСЬКЕ МОВНЕ ПОРТФОЛІО ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасному світові притаманні швидкі та глобальні зміни, неабияка інформаційна насиченість.

Зважаючи на це, основне завдання сучасного закладу освіти – формування особистості, здатної швидко адаптуватися в різноманітних життєвих ситуаціях, критично мислити, використовувати набуті знання та вміння у навколишній дійсності, генерувати нові ідеї, вміти добувати та переробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку.

Розвивати інтерес, підвищувати мотивацію до вивчення іноземної мови покликані системи інтерактивних та особистісно орієнтованих педагогічних технологій, серед яких неабиякою популярністю користується метод портфоліо, покликаний створити унікальні передумови для розвитку ключових компетенцій і самостійності учнів у досягненні нового.

Портфоліо *(з італійської – папка з документами)* – це спосіб фіксування, накопичення та оцінювання індивідуальних досягнень за певний період навчання, що дозволяє враховувати досягнення, зусилля та прогрес учня в різноманітних видах діяльності (навчальній, творчій, соціальній, комунікативній та ін.) та є важливим елементом діяльнісного підходу в освіті. Це одночасно і форма подання, і процес організації, і технологія роботи з різноманітними об'єктами пізнавальної діяльності учнів, який дещо ускладнює формалізацію оцінювання, але дозволяє поєднувати запам'ятовування, розуміння, застосування, аналіз, синтез та оцінювання, тобто всі шість рівнів таксономії навчальних цілей у когнітивній галузі (за Б. Блумом).

Оцінювання навчальних досягнень учнів є невід'ємною складовою освітнього процесу, тому концептуальні зміни в освітній системі неможливі без перегляду й реалізації принципово нових підходів до оцінювання поступу навчання учнів. Одним із найефективніших інструментів, що допомагає розвинути в учня здатність до самооцінювання в іншомовному навчанні, є європейське мовне портфоліо.

Європейське мовне портфоліо (ЄМП) – це інноваційний навчальний засіб, що сприяє впровадженню нової освітньої технології з використанням учнівської рефлексії та самооцінювання учнів у процесі іншомовної навчальної діяльності. Використання мовного портфоліо дозволяє зробити процес іншомовного навчання для учнів більш прозорим, допомагаючи їм розвивати здатність до відображення та самооцінювання, надаючи таким чином можливість поступово збільшувати свою відповідальність за власне навчання й самовдосконалення.

За стандартами, прийнятими Радою Європи, мовне портфоліо складається із трьох компонентів: *мовного паспорта, мовної біографії, досьє*.

Мовний паспорт свідчить про досягнутий на певний момент рівень володіння мовою, визначений відповідно до Європейської шкали оцінювання рівнів сформованості складових комунікативної компетенції; таблиці оцінки та самооцінки стосовно всіх комунікативних видів мовленнєвої діяльності, розроблені відповідно до Європейської шкали оцінювання рівнів сформованості таких компетенцій, критерії оцінювання навчальних досягнень учня; самооцінка володіння мовою.

Мовна біографія передбачає залучення учня до організації власної індивідуальної іншомовної діяльності в процесі навчання, спостереження за своїми успіхами і результатами. У означеній складовій портфоліо учень інформує про досвід (шкільний та позашкільний) вивчення і застосування мови/мов. Робота із даною складовою портфоліо дозволяє учневі систематизувати власний досвід, план роботи із навчального предмета на семестр або рік (індивідуальний навчальний план), містить власні коментарі учня стосовно кожної із робіт.

Досьє демонструє відібрані та розміщені в ньому роботи учня, які свідчать про його досягнення у навчанні, практичні зразки іншомовної діяльності (шкільної та позашкільної), зазначені й описані у паспорті та мовній біографії.

Регулярна робота з усіма мовними компонентами мовного портфоліо спонукатиме учня постійно оцінювати власну діяльність: здійснювати моніторинг прогресу в іншомовному навчанні, ставити мету, планувати її реалізацію, хід виконання, перевіряти відповідність результату меті.

Використовуючи Європейське мовне портфоліо в іншомовному навчанні, учні знайомляться із загальноєвропейськими рівнями володіння мовою, навчаються працювати з ними. За допомогою Європейського мовного портфоліо спрощується процедура впровадження європейських стандартів оцінювання учнів, у тому числі під час формувального чи підсумкового тестування, які здійснюються за допомогою дескрипторів відповідно до Загальноєвропейських рівневих стандартів. Така форма оцінювання індивідуальних досягнень учнів та визначення рівня їхньої готовності до продовження навчання за певним профілем, як портфоліо, може використовуватися, починаючи з основної школи.

Під час вивчення іноземної мови самооцінювання може фокусуватися на трьох аспектах:

Перший аспект – безпосередньо сам навчальний процес. Учні повинні самостійно оцінити, наскільки добре вони навчаються загалом та на певному етапі зокрема, а також наскільки успішно виконують індивідуальні завдання, досягають навчальних цілей.

Другий аспект – учнівські комунікативні вміння відповідно до рівня і дескрипторів, розроблених Радою Європи.

Третій аспект – лінгвістична компетенція учня.

Використовуючи самооцінювання, учні навчаються контролювати власний лінгвістичний здобуток, виправляти помилки, використовуючи ті самі шкали і оціночні схеми, які використовуються під час оцінювання іншими. Таким чином, вони починають глибше розуміти методи оцінювання, що у майбутньому допоможе їм краще скласти підсумкові іспити (тести).

У сучасній практиці викладання іноземних мов досить ефективними для використання є різні види мовного портфоліо (залежно від його призначення):

- мовне портфоліо як засіб самооцінки досягнень учня в процесі оволодіння іноземною мовою і рівня володіння конкретною мовою (Self-Assessment Language Portfolio);

- мовне портфоліо як засіб автономного вивчення іноземних мов (Language Learning Portfolio) – такий вид мовного портфоліо може також варіюватися залежно від його цілей: мовне портфоліо з читання (Reading Portfolio), мовне портфоліо з аудіювання (Listening Portfolio), мовне портфоліо з говоріння (Speaking Portfolio), мовне портфоліо з письма (Writing Portfolio), мовне портфоліо із взаємопов’язаного розвитку видів іншомовної мовленнєвої діяльності (Integrated Skills Portfolio);

- мовне портфоліо як засіб демонстрації навчального продукту, результату оволодіння іноземною мовою (Administrative Language Portfolio);

- мовне портфоліо як засіб забезпечення зворотного зв’язку в навчальному процесі (Show Case, Feedback Language Portfolio); −

- багатоцільове мовне портфоліо, що відображає різні цілі у сфері оволодіння іноземною мовою.

Основні напрями діяльності вчителя щодо впровадження Європейського мовного Портфоліо в іншомовне навчання учнів

1. Формування навичок рефлексії учнів

Спонукання учнів до роздумів:

- Яким учнем щодо вивчення мови я є?
- Яким є моє учіння? Що я можу?
- Які є мої уроки?
- Який мій рівень володіння іноземною мовою?

2. Ознайомлення зі структурою і функціями Європейського мовного портфоліо, шкалою самооцінювання

Ознайомлення учнів із завданнями і функціями ЄМП, використовуючи:

- презентацію компонентів;
- обґрунтування цінності європейських рівневих шкал;
- представлення зразка ЄМП і способу зазначення прогресу, спонукаючи учнів до співставлення своїх умінь із дескрипторами Загальноєвропейської стандартизованої шкали самооцінки, обміну ідеями щодо покращення свого навчання з іноземної мови і створення постеру з найкращими пропозиціями для подальшої роботи під час вивчення іноземної мови.

3. Формування навичок визначення цілей за допомогою дескрипторів.

Навчання школярів передбачає:

- співставлення свого рівня володіння іноземною мовою із дескрипторами;
- визначення цілей завдяки дескрипторам «Я можу»;
- використання дескрипторів для визначення навчальних цілей усієї групи;
- використання дескрипторів для визначення власних досягнень та індивідуальних навчальних цілей.

4. Формування навичок і розвиток умінь планування учнями власної навчальної діяльності.

Заохочення учнів до:

- оцінювання різних видів навчальної діяльності з іноземної мови;
- аргументованого вибору ефективних видів навчальної діяльності;
- створення власних навчальних матеріалів у процесі виконання проектної роботи;
- співвіднесення видів навчальної діяльності з уміннями, визначеними в дескрипторах;

5. Поступове впровадження самооцінювання.

Навчання школярів оцінювати:

- власну роботу та роботу партнера з урахуванням коментарів учителя під час роботи в парах;
- індивідуальну роботу під час розмови з учителем про власні досягнення;
- якість оволодіння іноземною мовою, враховуючи поради вчителя, якість виконання того чи іншого завдання;
- прогрес в удосконаленні вміння, поданого в дескрипторі;

- визначення поточних цілей та шляхів їх досягнення, а також усунення недоліків.

6. Підтримка учнівської роботи з ЄМП.

Заохочення учнів до:

- групових дискусій щодо кращого використання ЄМП;
- інтерв'ювання тих учнів, які успішно використовують ЄМП;
- створення постерів із найкращими ідеями та пропозиціями щодо використання ЄМП;
- міжнародних контактів та міжкультурних проектів щодо досвіду використання ЄМП;
- створення виставок із матеріалів учнів із використання ЄМП;
- створення проектів за результатами власного навчання з використанням ЄМП та їх презентації перед громадськістю (вчителями, батьками, учнями інших класів).

У Концепції Нової української школи задекларовано зміни підходів до оцінювання результатів навчання. Одним із таких підходів є ***формувальне оцінювання***, яке вважають оцінюванням для поліпшення навчання. Саме формувальне оцінювання відображає іншу модель відносин усередині процесу навчання, що покладено в основу компетентнісної освіти. Дана модель передбачає, що контроль та оцінка діяльності нерозривно пов'язані з мотивацією до навчання, в основі якої – насамперед особистісні цінності учня, його цілі, інтереси, здатність до самостійного прийняття рішень.

Самооцінювання та традиційне оцінювання не можуть замінити один одного, але в ідеалі вони повинні доповнювати одне одного. Самооцінювання базується на учнівській розвинутій здатності до рефлексії з метою оцінювання власних знань, умінь та досягнень. Оцінювання іншими надає більшої об'єктивності у вимірювані тих же знань, навичок і досягнень. Використання цих двох видів оцінювання сприятиме розвитку учнівської автономії, впровадженню компетентнісного підходу в навчання іноземних мов, кращого розуміння загальноєвропейських оцінних стандартів.

Отже, за допомогою Європейського мовного портфоліо спрощується процедура впровадження європейських стандартів оцінювання учнів, зокрема під час формуючого чи підсумкового тестування, які здійснюються за допомогою дескрипторів відповідно до Загальноєвропейських рівневих стандартів. Упровадження мовного портфоліо в практику українських шкіл – це шлях до підвищення мотивації вивчення предмета «Іноземна мова», зміни ролі вчителя іноземної мови від учителя-передавача знань та інформації до вчителя-консультанта і координатора навчальної діяльності.

Марія ЛАВРЕНЧУК,
методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Методологічні аспекти сучасного освітнього процесу мовно-літературної освіти

Сучасний освітній мовно-літературний процес має ґрунтуватися на засадах сучасної філософії, зокрема філософії нелінійного мислення, а також на засадах нової міждисциплінарної галузі знань – синергетики (теорії самоорганізації).

Синергетика орієнтована на пошук універсальних зразків – еволюції і самоорганізації складних систем. Вона була розроблена І. Р. Пригожиним і його колегами в рамках брюссельської школи. Сутність її полягає в тому, що вирішення сучасних викликів і проблем мають не один варіант однотипних рішень, а складну систему координат і траєкторій очікуваних результатів. В основу вчення синергетики покладено принцип поєднання зусиль для досягнення максимального результату.

Стратегію мовної освіти в Україні відображено в Законі України «Про освіту», зокрема стаття 7 «Мова освіти», де зазначається, що володіння державною мовою є найважливішим фактором державотворення та націєтворення. Тому мовою освіти та ведення документації в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) є державна мова. Окрім цього у Концепції «Нова українська школа» виділено: 1 наскрізну компетентність – володіння державною мовою; 2 наскрізну компетентність – здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами.

Синергетичний шлях вирішення мовного питання у нашій країні дає проект «Дорожня карта імплементації» 7 статті «Мови освіти» Закону України «Про освіту».

Сучасна літературна освіта ґрунтується на засадах глобалізації, мультикультуралізму, гуманізму. Вивчення новотворів зарубіжної літератури ґрунтується на засадах метамодернізму. Теоретичні розробки метамодернізму презентовані Василем Іванишиним, Дмитром Дроздовським та іншими сучасними науковцями. Колекція матеріалів про нову культурну парадигму, зміну філософій та цінностей людства за останнє століття можна знайти на сайті «Метамодерна Одіссея». Тут можна знайти переклади праць Ханзі Фрайнахта та розмови з українськими митцями, філософами, істориками, культурологами про те, як проявляється метамодернізм у світі загалом та в Україні зокрема.

Стратегія професійного зростання педагога

Термін «стратегія» означає «страта тегів» – ранг вищого керівника військовими підрозділами, які мають марку, тег, прапор, знак та пов'язується з

талантом управління стратега (полководця вищої страти) – мистецтво керівництва суспільною боротьбою, загальний для очільника і деталізований у процесі управління план.

Стратегія сучасного вчителя за Концепцією Нової української школи має бути пов'язана із філософією педагогіки партнерства, менеджменту, маркетингу. Сучасний учитель має поставити амбітні цілі та завдання для себе як до професіонала: «Моя стратегія, мій імідж, мої теги, мої професійні цінності, тренди, мій бренд, репутація, моя місія…». Вироблення глобальних правил та рутин у професійній діяльності педагога: мислити нелінійно, приймати виклики сучасності, поважати плюралізм думок, учитися впродовж життя, володіти медіаграмотою тощо. Від професійних умінь та цінностей учителів залежить їхня робота з учнями, батьками та колегами.

Життєві вміння – це основа компетентностей, що закладені в Концепції «Нова українська школа». Учитель удосконалює їх передусім у собі та допомагає розвинути ці вміння учням. Наприклад, наскрізна компетентність учня, що пов'язана з інноваційністю та сталим розвитком, насамперед залежить від особистого прикладу інноваційної поведінки вчителя.

Професійна підготовка сучасного вчителя-філолога складається із таких компонентів: педагогічна інноватика, педагогічна психологія (зокрема, як пропонує освітня платформа EdEra Нової української школи – нейропсихологія); інклюзивна освіта; сучасний стан наукової дисципліни (галузь мови та літератури); ІКТ; методика та технологія навчання, практична діяльність вчителя-філолога. Саме за такими модулями буде здійснюватися сертифікація педагогічних працівників. За результатами успішного проходження сертифікації педагогічному працівнику видається сертифікат, який є дійсним упродовж трьох років. Успішне проходження сертифікації зараховується як проходження педагогічним працівником атестації. Саме так буде здійснюватися атестація педагогічних працівників із прийняттям Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Інноваційна поведінка сучасного вчителя

Якою має бути Нова українська школа? Яка нова роль педагога в сучасному світі? Які вони – професії майбутнього? До чого готувати дітей уже сьогодні? Ці та інші питання ставить перед собою освітній рух EdCamp Ukraine і шукає відповіді, проводячи у цих напрямках свої ініціативи.

За неповні три роки проект EdCamp Ukraine провів чотири загальнонаціональні (не)конференції. На його рахунку 35 регіональних подій, а цього року по всій Україні пройде вже 60 міні-едкемпів. У кейсі цієї організації – впровадження Міжнародного Дня Гідності в українських школах, допомога у створенні національної репліки світового конкурсу Global Teacher Prize, яку в нас нарекли «Нобелівською премією для вчителів», антидискримінаційна експертиза шкільних підручників, боротьба з бюрократією в освітній сфері, перебудова освітньої системи завдяки участі у державних реформах тощо. У планах – створення освітнього комплексу, який включатиме дитячий садок, школу та центр підвищення кваліфікації освітян «Біла ворона».

Найбільш промовистим показником успішної діяльності руху є масштабність його спільноти – на сьогодні це 10 тисяч українських учителів.

Про принцип give-get для освітнього середовища (візьми, якщо можеш; дай, якщо хочеш), створення горизонтальних зв'язків, освітні амбасади, навчання впродовж життя, капсульованість педагогів та як із цим працювати й змінюватися на краще.

На Рівненщині до руху EdCamp Ukraine активно приєдналися й освітяни міста Рівного. Комунальною установою «Рівненський міський методичний кабінет» проведені (не)конференції освітян та місцевої громади, (не)батьківські збори у Рівненській ЗОШ І – ІІІ ст. № 20. Рівненські освітяни діляться практичним досвідом роботи щодо поширення руху, зокрема активно працює в цьому напрямі учасниця руху EdCamp Ukraine, методист КУ «Рівненський міський методичний кабінет» Галина Григорівна Коломис. У Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти на кафедрі суспільно-гуманітарної освіти пройшла перша сесія (не)конференції науково-педагогічних та педагогічних працівників із теми «Ціннісні концепти Нової української школи».

Натхненником руху EdCamp Україна є Олександр Елькін, який так окреслив місію цього руху: «Працюючи в проектах, пов'язаних з інноваціями та інформаційними технологіями в системі освіти, три роки тому ми дійшли висновку, що всі нововведення – це супер, але якщо до них не будуть готові українські вчителі, то, на жаль, це не спрацює. У багатьох випадках саме від педагогів залежить використання нового в шкільній освіті. Тому ми шукали такий формат, який дасть змогу згуртувати українське вчительство навколо теми професійного зростання і розвитку. Такий формат знайшовся, ім'я йому – EdCamp. Ми випадково знайшли інформацію про засновників цього всесвітнього руху на одному з американських порталів і закохалися в цю ідею. Написали листа і буквально за день отримали відповідь, що формат EdCamp – вільний і ми можемо використовувати його в Україні. Так за неповні три роки ми пройшли шлях від ідеї до спільноти – єдиної в Україні – незалежної, величезної, яка на сьогодні включає понад 10 тисяч правдивих вчителів з усіх регіонів України».

Нормативно-правове та навчально-методичне забезпечення освітнього процесу вивчення зарубіжної літератури та російської мови

Пропонуємо ознайомитися з переліком основних документів, що забезпечують науково-методичний супровід навчання зарубіжної літератури та російської мови.

Упровадження положень Нової української школи:
готуємося до 2019 – 2020 навчального року

- Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» від 14.12.2016 №988-р;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів на 2017 – 2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» від 13.12.2017 № 903-р;
- Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення

про сертифікацію педагогічних працівників» від 27.12.2018 № 1190;

- Дорожня карта імплементації статті 7 «Мова освіти» Закону України «Про освіту»;
- Проект Закону України «Про повну загальну середню освіту»;
- Нова українська школа: порадник для вчителя : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : Літера ЛТД. – 2018. – 160 с.
-

Типові освітні програми

Подаємо формулу-структуру типової освітньої програми.

Типова освітня програма (ТОП) = типовий навчальний план (ТНП) + навчальна програма (НП).

Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) ІІ ступеня була введена в дію із 2018 – 2019 н. р.:

- *Для 5 – 9 класів ЗЗСО (Державний стандарт 2011 року)* – наказ МОН України «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІ ступеня» від 20.04.2018 № 405;
- У додатках 1 – 17 подані навчальні плани. У додатку 18 уміщено перелік навчальних програм для учнів ЗЗСО ІІ ступеня (затверджені наказами МОН України від 07.06.2017 № 804 та від 23.10.2017 № 1407**);**
- *Для 10-11 класів ЗЗСО (Державний стандарт 2011 року)* – наказ МОН України «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІІ ступеня» від 20.04.2018 №408;

У 2019 – 2020 навчальних роках навчання здійснюватиметься за формулою:

у 5 – 9 класах:

ТОП = ТНП (наказ МОН №405 від 20.04.2018 р.) + НП для 5 – 9 класів (2017 р.);

у 10-11 класах:

ТОП = ТНП (наказ МОН №408 від 20.04.2018 р.) + НП для 10-11 класів (2018 р., *рівень стандарту та профільний*);

Нетипові освітні програми

Навчання зарубіжної літератури у 5 – 6 класах за науково-педагогічним проектом «Інтелект України» *може* здійснюватися за

ТОП = ТНП (наказ МОН від 20.04.2018 № 405) + НП для 5 – 9 класів (2017 р.).

Лист МОН України «Про завершення експертизи освітніх програм» від 25.05.2018 № 1/9-344.

Нове освітнє середовище

Для ***створення інноваційного простору Нової української школи,*** 8-ми осередків освітнього середовища варто керуватися наказами:

- наказ МОН України «Про затвердження примірного переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи») від 13.02.2018 № 137;
- наказ МОН України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи» від 23.03.2018 № 283.

Психологічний супровід навчально-виховного процесу.
Організація навчання дітей з особливими потребами

- Закон України № 2053-УШ від 23.05.2017 «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг».
- Наказ МОН України № 799 від 07.06.2017 «Про внесення змін у додатки до наказу Міністерства освіти і науки України від 22.04.2014 № 504» – про Типові навчальні плани спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів ІІ ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.
- Інформаційне повідомлення від 23.06.2017 «Про розроблення індивідуальних навчальних планів для дітей, які навчаються за індивідуальною та інклюзивною формами навчання».
- Постанова Кабінету Міністрів України № 588 від 09.08.2017 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
- Постанова Кабінету Міністрів України № 545 від 12.07.2017 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр».
- Лист МОН України № 1/9-2 від 10.01.2017 «Про сучасні підходи до навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами».
- Лист МОН України від 27.08.2018 №1/11-9101 «Про Перелік навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами у 2018/2019 навчальному році».

При вивченні зарубіжної літератури
у 2019 – 2020 навчальному році чинними вважати

- Наказ МОН України «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (оцінюються учні 5 – 11 класів) від 21.08.2013 № 1222;
- Концепцію літературної освіти, затверджену наказом МОН України від 26.01.2011;
- Лист МОН «Про Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в основній і старшій школі закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою» від 20.08.2018 № 1/9-503.

Створення нового освітнього середовища,
інтеграційний підхід до навчання мовно-літературної освіти

У наказі МОН України «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІ ступеня» від 20.04.2018 № 405 окреслено ***очікувані результати навчання здобувачів освіти***. Відповідно до мети та загальних цілей, окреслених у Державному стандарті, визначено завдання, які має реалізувати вчитель у рамках кожної освітньої галузі. Результати навчання повинні робити внесок у формування ключових компетентностей учнів.

Такі ключові компетентності, як уміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська компетентності, можуть формуватися відразу засобами всіх предметів. Виокремлення у навчальних програмах таких наскрізних ліній ключових компетентностей, як «Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», спрямовано на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях.

Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, окремих предметів та предметних циклів; їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища. Наскрізні лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання на практиці.

Навчання за наскрізними лініями насамперед реалізується через:

- організацію навчального середовища – зміст та цілі наскрізних тем ураховуються при формуванні духовного, соціального і фізичного середовища навчання;
- окремі предмети – зважаючи на наскрізні теми при вивченні предмета здійснюється відповідне трактування, наводяться приклади і методи навчання, реалізуються надпредметні, міжкласові та загальношкільні проекти. Роль окремих предметів при навчанні за наскрізними темами різна і залежить передусім від цілей і змісту окремого предмета, а також від того, наскільки тісно той чи інший предметний цикл пов'язаний із конкретною наскрізною темою;
- предмети за вибором;
- роботу в проектах;
- позакласну навчальну роботу і роботу гуртків.

Рекомендовані форми організації освітнього процесу

Основними формами організації освітнього процесу є різні типи уроку:

- формування компетентностей;
- розвитку компетентностей;
- перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей;
- корекції основних компетентностей;
- комбінований урок.

Крім того, до форм організації освітнього процесу відносять: екскурсії, віртуальні подорожі, уроки-семінари, конференції, форуми, спектаклі, брифінги, квести, інтерактивні уроки (уроки-«суди», урок-дискусійна група, уроки із навчанням одних учнів іншими), інтегровані уроки, проблемні уроки, відеоуроки тощо.

Із метою засвоєння нового матеріалу та розвитку компетентностей, крім уроку, проводяться навчально-практичні заняття. Ця форма організації поєднує виконання різних практичних вправ, експериментальних робіт відповідно до змісту окремих предметів, менш регламентована й має акцент на більшій самостійності учнів в експериментальній та практичній діяльності. Досягнуті

компетентності учні можуть застосувати на практичних заняттях і заняттях-практикумах.

Практичне заняття – це така форма організації, в якій учням надається можливість застосовувати отримані ними знання у практичній діяльності. Експериментальні завдання, передбачені змістом окремих предметів, виконуються на заняттях із практикуму (виконання експериментально-практичних робіт). Оглядова конференція (для 8-11 класів) повинна передбачати обговорення ключових положень вивченого матеріалу, учнем розкриваються нові узагальнюючі підходи до його аналізу. Оглядова конференція може бути комплексною, тобто реалізувати міжпредметні зв'язки в узагальненні й систематизації навчального матеріалу. Оглядова екскурсія припускає цілеспрямоване ознайомлення учнів з об'єктами та спостереження процесів з метою відновити та систематизувати раніше отримані знання.

Функцію перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей виконує навчально-практичне заняття. Учні отримують конкретні завдання, а щодо їх виконання звітують перед учителем і класом. Практичні заняття та заняття практикуму також можуть будуватися з метою реалізації контрольних функцій освітнього процесу. На цих заняттях учні самостійно виготовляють вироби, проводять виміри та звітують за виконану роботу.

Можна проводити заняття в малих групах, бригадах і ланках (наприклад, робота учнів у парах змінного складу) за умови, що окремі учні виконують роботу бригадирів, консультантів, тобто тих, хто навчає малу групу.

Екскурсії передусім спрямовані на те, щоб показати учням практичне застосування знань, отриманих при вивченні змісту окремих предметів (наприклад, екскурсію можна поєднувати зі збором матеріалу для виконання заздалегідь визначених завдань).

Учні можуть самостійно знімати та монтувати відеофільми (під час відеоуроку) за умови самостійного розроблення сюжету фільму, підбору матеріалу, виконують самостійно розподілені ролі та аналізують проведену роботу.

Форми організації освітнього процесу можуть уточнюватися та розширюватись у змісті окремих предметів за умови виконання вимог Державного стандарту та окремих предметів упродовж навчального року.

Вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи при цьому досягнення конкретних очікуваних результатів, визначених у навчальних програмах окремих предметів.

Юрій ЛИС,
методист кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ТА ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2019-2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Шкільна географічна освіта у 2019 – 2020 навчальному році

У **2019 – 2020 навчальному році** предмет «Географія» у **6 – 9 класах** вивчатиметься за навчальною програмою, що укладена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, оновлена відповідно до положень Концепції «Нова українська школа» та завдань реформування школи у зв'язку із упровадженням компетентнісного підходу.

Удосконалена навчальна програма затверджена Наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 та розміщена на сайті Міністерства освіти і науки України (mon.gov.ua) в рубриці «Освітні програми. Навчальні програми для 5 – 9 класів».

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти у **2019 – 2020** навчальному році учні старшої школи (**10 – 11 класи, рівень стандарту)** навчатимуться за програмою, що затверджена Наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407 та розміщена на сайті Міністерства освіти і науки України (mon.gov.ua) в рубриці «Освітні програми. Навчальні програми 10 – 11 класів». Подібним наказом затверджена і програма для профільного вивчення географії в старшій школі (по 175 год в 10 і 11 класі – 5 год на тиждень).

У цьому навчальному році учні **11 класу (рівень стандарту)** вперше вивчатимуть курс **«Географічний простір Землі»,** на опанування якого відведено 35 годин (1 година на тиждень). **Головною метою** вивчення означеного курсу є розкриття сутності географічної науки загалом; інтеграція знань про природу, людину і господарську діяльність; формування в учнів чітких уявлень про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

Вивчення географії в **11 класі** спрямоване на реалізацію таких ***завдань:***

- розуміння географічної оболонки як системи: її виникнення, функціонування, закономірності будови і розвитку;
- оволодіння вміннями вирішувати комплексні завдання, що потребують виявлення географічної ситуації на конкретній території, моделювання природних, соціально-економічних і геоекологічних явищ і процесів з урахуванням просторово-часових умов і чинників;
- розвиток географічного мислення для орієнтації у проблемах територіальної організації суспільства, його взаємодії з природою, навичок грамотного вирішення побутових та професійно орієнтованих завдань;

- виховання патріотизму, толерантності до інших народів і культур, соціально-відповідального ставлення до навколишнього середовища під час повсякденної трудової і побутової діяльності;

- набуття компетентності у сферах: елементарного геоекологічного моделювання і прогнозування; використання різноманітних географічних знань та вмінь у побуті і в підготовці до майбутньої професійної діяльності; забезпечення особистої безпеки, життєдіяльності й адаптації до умов навколишнього середовища.

Структура програми представлена вступом і чотирма розділами.

Вступ спрямований на розкриття змісту предмета і завдань сучасної географічної науки, її структури, тенденцій розвитку, місця і ролі географії в системі природознавчих наук, житті суспільства, розв'язанні його проблем.

У Розділі 1 «Топографія та картографія» подано аналіз різних видів географічних карт, розкрито особливості роботи з ними та можливості їх використання в побуті та господарській діяльності.

Розділ ІІ «Загальні закономірності географічної оболонки Землі» включає характеристику сфер географічної оболонки Землі, розкриває закономірності та зв'язки в географічній оболонці. Географічна оболонка представлена як середовище життя людини і пов'язані з її діяльністю сучасні екологічні проблеми.

У *розділі ІІІ «Загальні суспільно-географічні закономірності світу»* розміщення і розвиток видів економічної діяльності і суспільства в сучасному світі розглядаються як результат людської діяльності, яка перетворює неоднорідний у природному відношенні простір відповідно до об'єктивних економічних законів. Головна увага зосереджується на людині. Такий підхід допомагає вибудувати знання про сучасний світ у чітку схему, зрозуміти просторову логіку розвитку економіки, прогнозувати реальні економічні результати політичних рішень.

Розділ IV «Суспільна географія України» розкриває суть географічного положення України на глобальному, регіональному, локальному рівнях: основні просторові закономірності демографічних процесів і розселення населення в Україні, проблеми та перспективи економічного розвитку країни та її місце в Європі та світі.

Курс безпосередньо пов'язаний не тільки з попередніми курсами географії, він є узагальнювальним, а також інтегрує знання, здобуті на заняттях з астрономії, фізики, економіки, історії, інформатики, біології тощо.

Організація освітнього процесу: форми і методи, технології навчання

В **11-му класі** окремі питання курсу доцільно пропонувати учням опрацьовувати самостійно. Необхідно стимулювати пізнавальну діяльність старшокласників, розвивати навички самостійного інформаційного і наукового пошуку, прогнозування та проектування.

Курс географії в 11 класі має чітко визначену *практичну* спрямованість, яка реалізується у процесі виконання практичних робіт, аналітичних завдань та досліджень. Вони спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації, а також передбачають розв'язання географічних, екологічних і соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-досліджень, дискусій,

семінарів, презентацій, експертиз, «круглих столів», ділових ігор, творчих робіт, індивідуальних і колективних проектів. Мета таких робіт може бути різною – мотиваційною, контролюючою тощо.

Програмою передбачено виконання *10 практичних робіт.* Обов'язковими для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя.

Тематика варіативних досліджень може змінюватися вчителем у межах вивчення відповідної теми. Із запропонованої тематики учень за бажанням вибирає 1-2 дослідження (впродовж року) та виконує його індивідуально або у групі. Результати дослідження презентуються учнями й оцінюються вчителем під час захисту чи представлення.

Такі підходи сприятимуть формуванню не лише предметних (географічних), а й ключових компетентностей (інформаційно-цифрової, соціальної і громадянської підприємницької, загальнокультурної та екологічної грамотності тощо).

У курсі **«Географічний простір Землі»** передбачено засвоєння географічної номенклатури, яка чітко регламентована у знаннєвому компоненті очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Значну роль у вивченні географії відіграє робота з картою та статистичними матеріалами, що допомагає правильно встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, а також оцінювати найважливіші соціально-економічні питання.

У програмі подано *орієнтовний розподіл годин* за розділами і темами. Учитель може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами.

Основними **формами організації освітнього процесу** є різні типи уроку:

- формування компетентностей;
- розвитку компетентностей;
- перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей;
- корекції основних компетентностей;
- комбінований урок.

Також формами організації освітнього процесу можуть бути екскурсії, віртуальні подорожі, конференції, форуми, спектаклі, брифінги, квести, уроки-семінари, уроки-лекції, «круглі столи», урок роботи в Інтернеті, урок-практикум, урок-дослідження (міні-проект), відеоуроки, ділові ігри, інтерактивні й інтегровані уроки тощо.

Основними **методами,** які використовуються в різноманітних поєднаннях, є:

- пояснювально-ілюстративний, що поєднує словесні методи (розповідь, пояснення, робота з літературними джерелами) з ілюстрацією різних за змістом джерел (довідники, карти, схеми, діаграми, натуральні об'єкти та ін.);

- частково-пошуковий, що ґрунтується на використанні географічних знань, життєвого і пізнавального досвіду учнів. Прикладом такого методу є бесіда, яка залежно від дидактичних цілей уроку може бути перевірочною, евристичною, повторювально-узагальнюючою;

- дослідницький метод як один із провідних способів організації пошукової діяльності учнів у навчальній роботі сприяє набуттю учнями вмінь і навичок самостійної роботи. Означений метод використовується під час складання графіків, діаграм, схем, звітів, економіко-географічних

характеристик територій; роботи з різними джерелами географічного змісту та творчими завданнями.

Значний вплив на результативність навчального процесу мають **освітні технології:** інформаційно-комунікаційні, проблемного, модульного, особистісно орієнтованого, проектного, інтерактивного навчання, критичного мислення тощо.

Така організація освітнього процесу передбачає:

- реалізацію на уроках компетентнісного і діяльнісного підходів до навчання;
- зв'язок навчання з життям;
- підвищення мотивації учнів до навчання;
- реалізацію системно-діяльнісного підходу до навчання;
- розвиток самостійності й активності учнів;
- розвиток уміння адаптуватися до дійсності;
- уміння спілкуватися, співпрацювати з людьми в різних видах діяльності.

Форми, способи і засоби перевірки та оцінювання результатів навчання

Вивчення курсу «**Географічний простір Землі**» у старшій школі передбачає два види контролю:

- *поточний* – контроль під час вивчення теми (усне опитування, тестування, самостійні та практичні роботи, захисти проектів і проведених досліджень тощо);
- *підсумковий* – контроль наприкінці вивчення розділу (теми) (усні та письмові роботи, тести, бесіди тощо).

Оцінюючи результати навчальної діяльності учнів з географії, необхідно враховувати рівень засвоєння теоретичних знань і сформованості практичних умінь, досвід творчої діяльності.

Для ефективної організації навчального процесу необхідною умовою є також використання додаткової літератури, атласів та географічних карт (стінних, електронних, контурних тощо). Перелік навчальних програм та посібників, які можуть використовуватися у процесі вивчення географії, постійно оновлюється, друкується в щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України та розміщується на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки (www.mon.gov.ua) та веб-сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (www.imzo.gov.ua).

Суттєву допомогу в підвищенні свого фахового рівня та підготовці до уроків географії вчителям надають науково-методичний журнал «Географія та економіка у рідній школі» Міністерства освіти і науки України, науково-методичний журнал «Географія в школах України», а також газета «Краєзнавство. Географія. Туризм».

На серпневих нарадах та при плануванні методичної роботи на 2019 – 2020 навчальний рік рекомендуємо розглянути такі актуальні питання:

1. Реалізація навчально-методичного та технологічного інструментарію щодо впровадження компетентнісного підходу:

- створення алгоритму компетентнісно орієнтованого уроку;
- розробка методик та технік формування компетентностей;
- конструювання завдань для компетентнісного розвитку;
- визначення змісту предметних компетенцій і компетентностей та критеріїв їх оцінювання тощо.

2. Нормативно-правове забезпечення навчального процесу з географії у 2019 – 2020 навчальному році:

- аналіз навчальної програми з географії для учнів 11 класу; реалізація змістових ліній у процесі вивчення курсу «Географічний простір Землі. 11 клас»;
- навчально-методичні комплекси з географії, електронні освітні ресурси, нові видання для вчителів та учнів.

3. Використання сучасних методик і технологій навчання (інформаційних, проектно-дослідницьких, модульних, критичного мислення, диференційованого, особистісно орієнтованого, проблемного навчання тощо), які передбачають організацію активної навчально-пізнавальної діяльності учнів щодо освоєння змісту навчального предмета.

4. Роль контрольно-оцінювальної діяльності вчителя в підвищенні якості навчання. Імплементація в навчальний предмет завдань ЗНО та PICA.

5. Результати моніторингу навчального процесу, ДПА, ЗНО, учнівських змагань (олімпіад, турнірів, конкурсів).

Звертаємо увагу на заходи, заплановані кабінетом природничих предметів Рівненського ОІППО на 2019 рік:

1. Серпневі педагогічні студії для методистів районних, міських методичних кабінетів, працівників об'єднаних територіальних громад (20.08.2019 р.).

2. Веб-конференція в режимі онлайн-трансляції для молодих учителів географії, економіки з теми «Актуальні проблеми організації освітнього процесу в закладі освіти в 2019 – 2020 н. р.» (03 – 05.09.2019 р.).

3. Обласний форум молодих педагогів «Сучасний урок в умовах реалізації компетентнісної парадигми освіти» (25.09.2019 р.).

4. Обласний турнір юних географів (01 – 02.10.2019 р.).

5. ІІ етап Всеукраїнської олімпіади з географії (листопад).

6. Природознавча гра «Геліантус» (19.11.2019 р.).

7. Курси підвищення кваліфікації вчителів у 2019 році:

- географії, економіки, природознавства (16.09 – 27.09.2019 р.);
- географії, екології, природознавства, біології, основ здоров'я (30.09 – 11.10.2019 р.).

Примітка. *При плануванні та організації методичної роботи просимо використовувати також рекомендації МОН України, що будуть надруковані у фахових географічних виданнях.*

Валентина ЛЮШИНА,
методист кабінету математики та технологій
Рівненського ОІППО

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ (ТЕХНОЛОГІЙ) ТА КРЕСЛЕННЯ У 2019/2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

У 2019 – 2020 навчальному році викладання предмета «Трудове навчання» для **5 – 9 класів** здійснюватиметься **на основі такого нормативного документа**:

- Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІ ступеня, затвердженої Наказом МОН України від 20.04.2018 № 405 (текст програми розміщено за електронною адресою: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv);

для **10 – 11 класів:**

- Типової освітньої програми закладів загальної освіти ІІІ ступеня, затвердженої Наказом МОН України від 20.04.2018 № 408 (текст програми розміщено за електронною адресою: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv).

Відповідно до зазначених документів кількість годин на викладання трудового навчання *в закладах загальної середньої освіти* (крім спеціалізованих шкіл) у новому навчальному році представлено в *таблиці*.

Таблиця

Кількість годин
на викладання трудового навчання (технологій)
у закладах загальної середньої освіти

Предмет	Класи						
	5	6	7	8	9	10	11
	Кількість годин						
Трудове навчання	2	2	1	1	1	-	-
Технології	-	-	-	-	-	3 (або 1,5)	1

Кількість годин на вивчення навчального предмета може збільшуватися за рахунок часу варіативної складової навчальних планів, передбаченої на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації.

Для поділу класів на групи необхідно керуватися нормативами, затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128, за якими поділ відбувається за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 для сільських. Згідно з рішенням місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи при меншій наповнюваності від нормативної за рахунок зекономлених

бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів. Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи, можна скористатися іншими варіантами формування груп, наприклад, із паралельних чи наступних класів або ж поділити на групи за рахунок варіативної складової навчального плану.

Вивчення трудового навчання у 5 – 9 класах

Реалізація змісту трудового навчання у 5 – 9 класах забезпечується програмою «Навчальна програма з трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів. 5 – 9 класи» (оновлена), затвердженою Наказом Міністерства світи і науки України від 07.06.2017 № 804 (текст програми розміщено за електронною адресою: https://drive.google.com/file/d/0Bxa9J40n6gsUbmt6U2FYWVBxMkE/view).

Зміст даної навчальної програми орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей.

Ключова компетентність – це знання, вміння і навички в комплексі зі сформованою життєвою позицією учня.

У формуванні ключових компетентностей беруть участь усі навчальні предмети, інтегруючи процес навчання навколо них. Кожен предмет, маючи власний компетентнісний потенціал, уносить свою лепту у формування ключових компетентностей, тобто у творення навчального середовища української школи.

Для формування ключових і предметних компетентностей у зміст кожного предмета закладено наскрізні змістові лінії: «**Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».**

Основна мета наскрізних інтегрованих змістових ліній – формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях або виконання практичних завдань, наближених до життя.

Трудове навчання вирішує внутрішньопредметні завдання, що пов'язані із формуванням в учнів проектно-технологічної компетентності.

Проектно-технологічна компетентність – це здатність учня застосовувати знання, уміння, навички у процесі проектно-технологічної діяльності учнів для виготовлення виробу (або надання послуги) від творчого задуму до його втілення в готовий продукт (послугу) за обраною технологією.

Структура навчальної програми

Навчальний програмовий матеріал для засвоєння учнями, укладено в таблиці у вигляді таких опцій (колонок):

- очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів;
- перелік основних технологій.

Навчальний процес зорієнтований на кінцевий результат у вигляді очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Текст навчального матеріалу зі згаданих вище наскрізних змістових ліній виділений курсивом у певній колонці.

Провідним завданням учителя є реалізація очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Шлях досягнення результатів визначає

учитель відповідно до матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні, інтересів і здібностей учнів, фахової підготовки самого вчителя.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів укладено у вигляді трьох компонентів: *знаннєвого, діяльнісного, ціннісного*. Вказані результати складають основу освітніх цілей у роботі вчителя, орієнтують його на запланований навчальний результат.

Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів – це навчальні і творчі проекти учнів, які можуть виконуватися будь-якою технологією з представлених у змісті програми, з відповідним добором конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу від творчого задуму до його практичної реалізації.

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється саме *на основі об'єктів проектної діяльності*, а не технологій, як це було передбачено попередніми програмами. Це дає змогу одночасно проектувати та виготовляти один і той же виріб за допомогою різних основних та додаткових технологій, що є особливо зручним у класах, які не поділяються на групи.

Результатом проектно-технологічної діяльності учнів має бути **проект** (спроектований і виготовлений виріб чи послуга). Так, у 5 – 6 класах учні опановують 6–10 проектів, у 7 – 8 класах – від 4 до 6 проектів, у 9-му класі – 2 проекти.

Кількість годин на опанування проекту вчитель визначає самостійно залежно від складності виробу та технологій обробки, що застосовуються. При цьому одна й та ж технологія може використовуватися як основна не більше 2-х раз в одному класі.

Практичний результат учнівського проекту має бути:

1) особистісно ціннісним;
2) корисним для сім'ї, родини, класу, школи, громади;
3) соціально зорієнтованим або мати підприємницький потенціал.

Процес роботи над усіма проектами в кожному класі (міні-маркетингові дослідження, зображення виробів: малюнок, ескіз, кресленик, схема), технологічні особливості їх виготовлення тощо мають обов'язково відображатися в робочих зошитах учнів, а самі роботи, після завершення, використовуватися за призначенням.

Проект у 9-му класі виконується з урахуванням уже засвоєних технологій і відповідних знань, умінь і навичок, набутих учнями в попередніх класах. Навчальна цінність поєднання відомих технологій полягає в тому, що необхідно враховувати наслідки таких «поєднань»: особливості організації роботи, пов'язаної з комплексним використанням технологій, послідовності виконання окремих операцій, виконання раніше вивчених технологій на більш високому рівні майстерності тощо.

У процесі проектування учні 9-го класу мають виконати потрібні кресленики або інші зображення деталей (ескізи, схеми, викрійки, технічні рисунки тощо), які необхідні для виготовлення виробу, що проектується. За потреби до готових креслеників або інших зображень учні вносять необхідні зміни. З цією метою вчитель має актуалізувати раніше засвоєні знання та уміння з основ графічної грамоти та передбачити необхідну кількість годин на

опанування відповідного матеріалу.

Технології укладено у вигляді переліку процесів обробки різних матеріалів, з якого вчитель спільно з учнями обирає найбільш доцільні для виготовлення проектованого виробу.

Означені вище для кожного класу технології використовують як основні. Однак при виготовленні виробів застосовуються і додаткові технології чи техніки обробки матеріалів. Додаткові технології та техніки можуть виходити за межі цього переліку.

При відборі технологій, які виходить за межі переліку, передбаченого для даного класу, враховуються такі вимоги: 1) вона не повинна створювати будь-яку загрозу здоров'ю учня; 2) додаткова технологія чи техніка повинна мати навчальну цінність – при її вивченні в учня мають з'являтись нові знання, вміння, цінності; 3) технологія має відповідати віковим особливостям, бути доступною для засвоєння учнями та відповідати цілям і завданням проекту.

Алгоритм проектної діяльності

Орієнтовний алгоритм роботи вчителя складається з таких послідовних кроків:

1) учитель разом з учнями обирає об'єкт проектування з урахуванням їх здібностей та інтересів, а також можливостей матеріально-технічного забезпечення шкільної майстерні;

2) досліджує (методами проектування) і обґрунтовує форму або конструкцію виробу;

3) досліджує та добирає матеріали, визначає необхідні технологічні процеси, за допомогою яких буде виготовлено виріб;

4) розробляє необхідні для виготовлення виробу проектно-технологічні документи – малюнок, ескіз, технічний рисунок, кресленик, схему тощо;

5) виконує заплановані роботи.

Вказана робота спрямована на формування суб'єктної (активної та інтерактивної) позиції учня в навчальному процесі, коли він у співпраці з учителем та однокласниками бере участь у конструюванні власної освітньої траєкторії.

Провідним засобом такої діяльності учня є метод проектів.

У процесі проектної діяльності під дослідженням розуміють визначення форми виробу, компонування його частин, кольорове рішення або його декоративне оформлення тощо. Для цього основними методами проектування у 5-му класі слід вважати метод фантазування, у 6-му – метод біоформ, у 7-му – метод фокальних об'єктів, у 8-му класі – елементи комбінаторики, у 9-му класі – елементи біоніки. Учитель може долучити учнів до засвоєння й інших методів колективного творчого пошуку, як-от: «мозкового штурму», «конференції ідей», елементів синектики та інших.

Під дослідженням і добором матеріалів слід розуміти таку діяльність учнів, яка спрямована на самостійне ознайомлення із різними варіантами виконання виробу з інших матеріалів.

У процесі описаної вище практичної, проектної діяльності учень доповнює власний досвід техніко-технологічними і проектними знаннями, вміннями, навичками, на основі чого в нього формується комплекс власних суджень, цінностей, ставлень, який слід розуміти як **проектно-технологічну**

компетентність.

Вивчення теоретичного матеріалу, технічних понять, а також формування відповідних умінь і навичок відбувається в послідовності, визначеній на власний розсуд учителя з урахуванням індивідуальних особливостей і здібностей учнів та відповідно до очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів й обраних технологій.

Учитель самостійно формує теми, необхідні для засвоєння учнями, згідно з обраними об'єктами проектування для їх виготовлення, визначає і планує необхідну кількість навчальних годин для вивчення ними відповідних процесів з обробки матеріалу тощо. Така академічна автономія вчителя «обмежена» лише запланованими очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів, які визначають логіку його підготовки до навчального року, семестру, розділу чи окремого уроку.

Вивчення предмета «Технології» у 10 – 11 класі

Вивчення предмета «Технології» відбувається за програмою «Технології, 10 – 11 класи (рівень стандарту)», затвердженою Наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407 (текст програми розміщено за електронною адресою: https://drive.google.com/file/d/11QuEYj2Cc247sZvojG-CM9Sgy_S5hAU3/view).

Згідно з Типовою освітньою програмою предмет «Технології» віднесено до *обов'язково-вибіркових предметів,* яких є три: **інформатика, технології, мистецтво**. У будь-якому закладі для кожного класу можна обрати **лише два з них**. Один із вказаних предметів у школі не вивчатиметься. Вибір необхідно робити для усього класу з урахуванням насамперед позиції учнів, їхніх батьків, наявності в закладі кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Два обраних предмети можуть вивчатися за такими схемами:

1) один предмет у 10-му класі (по 3 години на тиждень), інший – в 11-му (також по 3 години на тиждень);

2) обидва предмети можна вивчати і в 10-му, і в 11-му класах по 1,5 години на тиждень;

3) обидва предмети можна вивчати і в 10-му, і в 11-му класах: 1+2 або 2+1 години.

Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три для вивчення впродовж навчального року (двох): «Дизайн предметів інтер'єру», «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва», «Дизайн сучасного одягу», «Краса та здоров'я», «Кулінарія», «Ландшафтний дизайн», «Основи підприємницької діяльності», «Основи автоматики і робототехніки», «Комп'ютерне проектування», «Креслення».

Навчальний модуль за своїм змістовим наповненням є логічно завершеним навчальним (творчим) проектом, який учні виконують колективно або за іншою формою, визначеною учителем.

Структура модуля складається з очікувань навчально-пізнавальної діяльності учнів, алгоритму проектної діяльності учнів та орієнтовного переліку творчих проектів.

На вивчення обраних навчальних модулів відводиться 105 годин. Кількість годин, що відводиться на вивчення кожного з трьох обраних модулів, учитель

визначає самостійно з урахуванням особливостей проектної діяльності учнів, матеріальних можливостей школи тощо.

Основою для вивчення будь-якого модуля є проектно-технологічна система навчання, яка ґрунтується на творчій, навчально-пізнавальній та дослідно-пошуковій діяльності старшокласників від творчого задуму до реалізації ідеї у завершений проект.

Вивчення предмета «Технічна творчість»

Змістове наповнення навчального предмета «Технічна творчість» (для спеціалізованих шкіл із навчанням українською мовою і поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу) може здійснюватися за рахунок курсів за вибором відповідного спрямування. Програма **«Технічна творчість»,** 5 – 9 класи (автори: П. І. Кузьменко, В. Г. Чемшит, А. Г. Драчинський) схвалена комісією з трудового навчання і креслення Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол № 4 від 10.06.2015, Лист № 14.1/12-Г-437 від 16.06.2015) та надрукована в газеті «Трудове навчання» (№ 8 (92), серпень 2015 року) видавництвом «Шкільний світ».

Профільне навчання

Європейський вибір України супроводжується усвідомленням необхідності обґрунтування та реалізації власної стратегії подальшого прогресу загалом та окремих сфер своєї життєдіяльності зокрема в контексті поступової інтеграції в європейське співтовариство в соціальному та економічному аспектах. Залежно від темпів розвитку країни кількість робітничих вакансій буде збільшуватися, а технологічний напрям профільного навчання користуватиметься значним попитом серед учнів закладів загальної середньої освіти як складова побудови власної освітньої траєкторії.

Учні, які обрали **технологічний профіль,** можуть навчатися за такими спеціалізаціями (Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407):

1. Автосправа.
2. Агровиробництво.
3. Деревообробка.
4. Елементи імідж-дизайну.
5. Комп’ютерна інженерія.
6. Кондитерська справа.
7. Кулінарія.
8. Металообробка.
9. Обробка інформації та програмне забезпечення ПК.
10. Основи дизайну.
11. Основи лісового господарства.
12. Підприємництва.
13. Технічне проектування.
14. Туристична справа.
15. Українська народна вишивка.
16. Швейна справа.

За наявності відповідного грифа Міністерства освіти і науки України профільне навчання може здійснюватися за авторськими програмами з інших, не передбачених переліком спеціалізацій.

Ключовою складовою організації профільного навчання технологічного напряму є наявність відповідної матеріально-технічної бази. Таку базу мають міжшкільні навчально-виробничі комбінати. Тому організація профільного навчання технологічного напряму на базі МНВК є найбільш оптимальною. Однак це не виключає можливості впровадження зазначеного напряму на базі тих закладів загальної середньої освіти, що відповідають вимогам.

Закон України «Про загальну середню освіту» відносить міжшкільні навчально-виробничі комбінати до закладів системи загальної середньої освіти й покладає на них обов'язки забезпечення потреб учнів у профорієнтаційній та професійній підготовці. При впровадженні технологічного напряму на базі МНВК заклади загальної середньої освіти передають у комбінати педагогічне навантаження в обсязі, передбаченому навчальними планами для забезпечення якісного оволодіння учнями обраного напряму діяльності.

Професійна підготовка старшокласників проводиться в закладах освіти згідно з ліцензійними вимогами до означеного напряму навчальної діяльності (Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2003 № 1380). Мережа навчальних груп визначається на основі контингенту учнів старших класів, яких направляє школа, а їх наповнення регламентується ліцензійними нормами. Випускникам, які успішно закінчили повний курс навчання з професійної підготовки, надається право складати державні іспити на присвоєння кваліфікації з видачею документа про професійну освіту єдиного державного зразка України.

Наказом Міністерства освіти і науки № 904 від 23.09.2010 затверджено Типові навчальні плани і Типові програми професійно-технічного навчання. Вони є обов'язковими для виконання всіма МНВК і закладами загальної середньої освіти, що готують кваліфікованих робітників із числа учнів 10 – 11 класів. Професії, за якими здійснюється професійно-технічне навчання, залежно від кількості годин розділені на три групи.

До першої групи відносяться:

«Продавець (із лотка, на ринку)»;

«Водій автотранспортних засобів категорії «В»»;

«Водій автотранспортних засобів категорії «С»»;

«Манікюрниця»;

«Штукатур».

На опанування вищеозначених професій відводиться 480 годин навчального часу: 6 годин тижневих у 10-му та 11-му класах за рахунок технологічного профілю (Наказ МОН України від 27.08.2010 № 834, додаток 10) та 10 робочих днів навчальної практики у 10-му класі.

До другої групи відносяться:

«Вишивальниця»;

«Агент із організації туризму»;

«Оператор комп'ютерного набору»;

«Різьбяр по дереву та бересту»;

Інтегрована професія «Швачка, кравець».

На опанування означених професій відводиться 540 годин навчального часу: 6 годин тижневих у 10-му та 11-му класах за рахунок технологічного профілю та 20 робочих днів навчальної практики у 10-му класі.

До третьої групи відносяться:

«Секретар керівника (організації, підприємства, установи)»;

«Касир (на підприємстві, в установі, організації)»;

«Перукар (перукар-модельєр)»;

«Молодша медична сестра з догляду за хворими»;

«Офіціант»;

«Секретар-друкарка»;

«Слюсар із ремонту автомобілів»;

«Столяр будівельний».

На опанування означених професій відводиться 680 годин навчального часу: 6 годин тижневих у 10-му та 11-му класах за рахунок технологічного профілю, по 2 години на тиждень у 10-му та 11-му класах за рахунок варіативної складової навчальних планів та 20 робочих днів навчальної практики у 10-му класі.

Збільшення часу навчальної практики передбачається лише для професійного навчання з метою забезпечення потрібної кількості навчальних годин. Збільшення навчальної практики можна уникнути за рахунок виділення (збільшення) годин із варіативної складової навчальних планів.

За умов, коли кількість годин на опанування професії менша від передбаченої навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф Міністерства.

Здійснення професійно-технічного навчання в закладах загальної середньої освіти та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах можливе і за іншими професіями за умови дотримання вимог державних стандартів професійно-технічної освіти.

Змістове наповнення технологічного профілю може складатися з декількох курсів за вибором «Професійні проби». Такі курси освоюються учнями послідовно. Програми цих курсів мають мати відповідний гриф МОН України.

Курси за вибором «Професійні проби» можуть освоюватися за рахунок варіативної складової навчальних планів учнями, що навчаються за будь-яким профілем.

Вивчення креслення

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання основ графічної грамоти.

Вивчення курсу креслення передбачено в 11-му класі технологічного напряму в обсязі 2 год на тиждень за програмою «**Програма креслення для ЗНЗ. 11 клас.** Укладачі: Сидоренко В. К., Дятленко С. М., Гедзик А. М. (Лист Міністерства освіти і науки України від 19.11.2013 № 1/11-17681)». Текст програми розміщено за електронною адресою: https://sites.google.com/site/nmktrud/navcalno-metodicne-zabezpecenna/programi.

Також креслення може вивчатися як курс за вибором. До використання Міністерством освіти і науки України рекомендовано такі програми:

1. Програма креслення. 7 – 8 класи. Для спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу. Укладачі**:** Сидоренко В. К., Дятленко С. М., Гедзик А. М. (Лист Міністерства освіти і науки України від 19.11. 2013 № 1/11-17674). Текст програми розміщено за електронною адресою: https://sites.google.com/site/nmktrud/navcalno-metodicne-zabezpecenna/programi.

2. Програма курсу за вибором для ЗНЗ. Креслення. 8 – 11 класи. Укладачі**:** Сидоренко В. К., Дятленко С. М., Гедзик А. М. **(**Лист Міністерства освіти і науки України від 19.11. 2013 № 1/11-17679). Текст програми розміщено за такими електронними адресами: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/13758617761/, https://sites.google.com/site/nmktrud/navcalno-metodicne-zabezpecenna/programi.

Означені вище програми отримали гриф повторно у 2019 році.

Трудове навчання. Технічна творчість:

- Експериментальна навчальна програма для **5 – 7 класів** загальноосвітніх навчальних закладів, які працюють за науково-педагогічним проектом **«Інтелект України».** Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах (лист ІІТЗО від 27. 01.2015 № 14.1/12-Г-7);
- Експериментальна програма **«Трудове навчання. Технічна творчість. 5 клас»** (автори: Дятленко С. М., Гащак В. М., Тарара А. М., Терещук Б. М., Ходзицька І. Ю.);
- Трудове навчання. Технічна творчість. Експериментальна програма для **6 – 9 класів** (автори: С. М. Дятленко, В. М. Гащак, А. М. Тарара, Б. М. Терещук, В. І. Туташинський, Н. Б. Лосина, І. Ю. Ходзицька. Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах (лист ІМЗО від 12.02.2015 № 1.4/12-Г-41).

Корисну фахову інформацію для вчителів містять:

1. Соціальна мережа Facebook, група «Трудове навчання в українській школі».
2. Науково-методичний журнал «Трудова підготовка в рідній школі» (Київ, видавництво «Педагогічна преса»).
3. Науково-методичний журнал «Трудове навчання в школі» (Харків, видавнича група «Основа»).
4. Віртуальний кабінет відділу методики викладання трудового навчання КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти»: https://sites.google.com/site/nmktrud/.
5. Сайт ІППО КУ ім. Б. Грінченка: www.ippo.org.ua.
6. Сайт Палія Юрія Васильовича, учителя трудового навчання та інформатики Чернівецької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 38 Чернівецької міської ради: http://trudpalcv.at.ua/.
7. Веб-сайт для вчителів (каталог різних освітніх сайтів): http://www.teachers.at.ua/news/.

Лідія МЕДВЕДЧУК,
методист кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ТА ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІКИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Час, що наближається, –
це епоха інтелектуального працівника,
який, крім формальної освіти,
володіє ще й практичним застосуванням знань
та навичками неперервного навчання.
Петер Дракер

Сучасне реформування вітчизняної системи освіти пов'язане з інтеграцією України в європейський світовий простір, який супроводжують демократизація, гуманізація, відкритість, і вимагає нових підходів до навчання. Необхідною умовою на сьогодні є перехід від консервативного навчання до такого, яке впорається з викликами XXI століття і поведе країну до змін. Динамічні зміни життя, оновлення інформації та колосальні темпи її нагромадження, розвиток технологій та організаційні зміни зумовлюють потребу в особистості, здатній гнучко й оперативно адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, навчатися впродовж усього життя, розвиватися та творити. У сучасному світі формування освітніх цілей відбувається не на рівні держав, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, коли основні пріоритети й цілі освіти проголошуються в міжнародних конвенціях та документах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти.

Концепція Нової української школи визначає головну мету – створити

заклад, в якому буде приємно навчатися і який надаватиме учням не лише знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у житті. Випускник нової школи − цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя.

У новому Законі України «Про освіту» (ст.12) задекларовано завдання формування таких ключових компетентностей, спрямованих на досягнення загальної освітньої мети: **підприємницька** (визначена як відчуття ініціативи та підприємливість); навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей. Саме ці компетентності можуть бути реалізовані у процесі вивчення предметів економічного спрямування. В умовах компетентнісного підходу акцентується увага на результаті навчання засобами предметів

економічного спрямування, пов'язаного з формуванням **підприємливості та фінансової грамотності**; при цьому як результат розглядається не обсяг засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовувати досвід успішної діяльності в сфері підприємництва, плануванні власних життєвих подій, бюджету тощо. Аналіз існуючих програм дозволяє зробити висновок про те, що здійснення економічної освіти, окрім економіки, забезпечується вивченням «Громадянської освіти», курсів за вибором економічного спрямування та традиційно географії, адже певний перелік тем програми з географії містить економічний зміст, а також іншими предметами, зміст тем яких дозволяє реалізувати наскрізну змістову лінію **підприємливості і фінансової грамотності**.

Нагальною потребою сьогодення стала фінансова грамотність учнівської молоді. Ми маємо можливість навчити дітей бути грамотними у сфері фінансів, бути захищеними від фінансових ризиків і фінансових шахраїв, вміти планувати свій бюджет і своє фінансове майбутнє, раціонально витрачати гроші, здійснювати раціональні покупки і заощаджувати, планувати своє майбутнє для досягнення успіху.

У новому навчальному році серед завдань економічної освіти виокремимо такі:

- переорієнтувати навчання економіки на освоєння компетентностей, необхідних для життя в XXI столітті;
- через інтерактивні форми розвивати ключові компетентності, зокрема підприємливість, наскрізні змістові лінії, які є важливим чинником у процесі навчання впродовж усього життя;
- урізноманітнювати шляхи реалізації практичних знань з економіки в умовах компетентнісного підходу з метою формування фінансової культури та планування фінансового майбутнього молоді;
- формувати вміння і навички набувати, засвоювати і застосовувати економічні знання, вчитися впродовж усього життя, аналізувати і пояснювати сучасні економічні процеси, приймати рішення раціональної економічної поведінки людини як споживача, працівника, підприємця, власника доходів, платника податків, користувача суспільними благами;
- оптимізувати систему роботи з обдарованою молоддю для підготовки до Всеукраїнської учнівської олімпіади з економіки та XV Всеукраїнського турніру юних економістів, обласний етап якого відбудеться в жовтні 2019 року;
- упроваджувати за рекомендаціями МОН України в закладах загальної середньої освіти області курс за вибором «Фінансова грамотність», програми та навчально-методичне забезпечення якого розроблено з 2 по 10 класи; згідно з Наказами МОН України від 17.06.2013 № 776, від 24.03.2016 № 324 «Про розширення бази для проведення дослідно-експериментальної роботи «Науково-методичні засади впровадження фінансової грамотності у навчально-виховний процес» на 2012 – 2019 роки» на Рівненщині до означеної дослідно-експериментальної роботи долучено 56 навчальних закладів;
- закладам, що включені до наказів МОН України, знайти можливості для відновлення читання курсу «Фінансова грамотність»;

- упроваджувати інтегровані уроки «з підприємницьким тлом» у навчальних закладах області (електронний варіант означеного посібника можна знайти на сайті www.sae-ukraine.org.ua в розділі «Ресурси»).

У 2019 – 2020 навчальному році учні **10-го класу** вивчають економіку на профільному рівні (з вересня 2018 року) із навантаженням 105 годин, тобто 3 години на тиждень, за новою навчальною програмою, що затверджена Наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407 (http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html). Змістом пояснювальної записки до навчальної програми визначено компетентнісний потенціал предмета, мету й основні завдання курсу економіки у старшій школі. Підручник «Економіка» (профільний рівень), автори: Крупська Л. П., Тимченко І. Є., Чорна Т. І. 10 клас. Видавництво «Ранок» (Наказ МОН України від 31.05.2018 № 55).

Учні **11-го класу** продовжують вивчення економіки на профільному рівні.

Перелік навчальних програм, підручників та посібників з економіки містяться на офіційному сайті ІМЗО – https://imzo.gov.ua.

Основні навчальні програми:

1. Програма для закладів загальної середньої освіти «Економіка», 10–11 класи (профільний рівень); 10 клас. Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407;
2. Інтегрований курс «Громадянська освіта», 10 клас. Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407.

Програми позбавлені жорсткого поурочного поділу. Вчитель має право довільно визначати кількість годин на вивчення тем, але без вилучення одних на користь інших. Обласні, районні та міські методичні кабінети (центри) не уповноважені регламентувати розподіл учителем навчальних годин у межах тем.

В **11-му класі** вивчення економіки на **профільному рівні** в закладах загальної середньої освіти з поглибленим вивченням економіки викладатиметься впродовж 105 годин, що охоплюють 90 годин на вивчення матеріалу, 10 годин на виконання практичних робіт та 5 годин резервного часу. Для означеного класу чинними будуть програми, підручники, посібники, рекомендовані МОН України на **2019 – 2020** навчальний рік.

Економічно зорієнтованою є змістова частина програми нового інтегрованого курсу «Громадянська освіта» – **розділ 6 «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту»,** що затверджена Наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407 (http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html).

Зміст громадянської освіти передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань із різних навчальних предметів та орієнтацію на розв'язання практичних проблем. Формування цілісного світогляду учнівської молоді та набуття нею **інтегративних громадянознавчих знань** включає економічний напрям, пов'язаний із формуванням знань про економіку в повсякденному житті родини, місцевої громади, українського суспільства та розвиток ключових економічних компетентностей громадянина, розвиток економічної та фінансової грамотності, дотримання правових норм у економічному житті, участь у творенні громадянського суспільства.

У старшій школі для поглиблення і розширення змісту профільних предметів або забезпечення профільної прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання пропонуються курси за вибором, які викладаються за рахунок варіативного компонента змісту освіти.

Курси за вибором можуть бути не лише короткочасними (9 − 17 годин), а й розраховуватися на 35 або 105 годин.

Перелік навчальних програм курсів за вибором розміщено у «Списку навчальних програм, підручників та посібників для закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф Міністерства освіти і науки України або схвалення для використання в закладах загальної середньої освіти» на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за посиланням https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKcmo1Rm84dkh0NWc/view.

Серед курсів за вибором провідним залишається **«Фінансова грамотність»** (35 годин та 105 годин) для учнів 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти (авт. Смовженко Т. С., Кравченко І. С.) (Наказ МОН України від 18.09.2014 № 1054), який забезпечує розвиток не лише економічного мислення, а й фінансових компетенцій і культури. Означений курс розрахований на всю освітню вертикаль (із 2 по 10 класи), має повне навчально-методичне забезпечення та реалізує наскрізну змістову лінію «**Підприємливість та фінансова грамотність»**. Саме ця лінія відображає одну з провідних соціально й особистісно значущих ідей, що послідовно розкривається в навчанні та вихованні учнів, є засобом інтеграції навчального змісту, корелюється з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. У старшому шкільному віці якісно змінюється структура навчальної мотивації особистості – навчальна діяльність стає для неї засобом реалізації життєвих планів майбутнього.

Програми курсів за вибором:

- **«Фінансова грамотність»** (35 годин) – навчальна програма курсу за вибором для учнів 10 (11) класів загальноосвітніх навчальних закладів (за загальною редакцією Смовженко Т. С., Кузнєцова А. Є.) (Лист МОН України від 10.12.2018 № 1/11-13905);
- **«Фінансова грамотність»** (105 годин) – навчальна програма курсу за вибором для учнів 10 (11) класів загальноосвітніх навчальних закладів (за загальною редакцією Смовженко Т. С., Кузнєцова А. Є.) (Лист МОН України від 10.12.2018 № 1/11-13904);
- **«Споживач на ринку послуг»** – навчальна програма курсу за вибором для учнів 10–11 класів (автор Данилова О. Є.) (Лист ІІТЗО від 11.02.2014 № 14.1/12-Г-355);
- **«Прикладна економіка» –** навчальна програма курсу за вибором для учнів 10 класів (автор Назаренко Т. Г.) (Лист ІМЗО від 26.06.2018 № 22.1/12-Г-426).

Усі програми та навчально-методичне забезпечення з курсу «Фінансова грамотність» можна використовувати як для варіативної складової навчальних планів, так і під час проведення факультативних занять та гурткової роботи. Окрім того, у всіх навчальних закладах, що долучені до дослідно-експериментальної роботи з упровадження курсу «Фінансова грамотність»

(Наказ МОНмолодьспорту України від 19.07.2012 № 828, Наказ МОН України від 17.06.2013 № 776, Наказ МОН України від 24.03.2016 № 324), необхідно включати курс до типових планів та доцільно використовувати навчально-методичне забезпечення, зазначене у Переліку.

Варто зауважити, що **програми курсів за вибором і факультативів** для учнів основної та старшої школи розміщені у фахових періодичних виданнях та навчально-методичному посібнику «Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів. Частина 1. Частина 2» (уклад. В. В. Радченко, Ю. В. Бицюра), якому відповідно до листа ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» від 27.01.2014 № 14.1//12-Г-56 комісією з економіки Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України надано висновок «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах», що надрукований видавництвом «Аксіома» (м. Кам'янець-Подільський).

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 19.07.2012 № 828 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації України на 2012 – 2019 роки» навчальні заклади Рівненської області з 2013 року долучилися до проведення дослідно-експериментальної роботи «Науково-методичні засади впровадження фінансової грамотності у навчально-виховний процес навчальних закладів».

Програмове забезпечення передбачає наступність, послідовність та неперервність фінансової освіти учнівської молоді, що відображається в лінійно-циклічній структурі програм. При цьому зміст кожної програми сформовано таким чином, що вона може бути реалізована залежно від можливостей навчального закладу **як окремий самостійний курс,** який є пропедевтичним до програми курсу 10 класу «Фінансова грамотність». Тобто, якщо навчальний заклад має можливість увести означений курс, то працювати можна, впроваджуючи всі програми одночасно від 2 до 10 класів.

Зазначимо, що розроблено навчально-методичне забезпечення, яке містить навчально-методичний посібник для вчителя та робочий зошит для учня.

Навчально-методичні матеріали для вивчення курсу:

- «Фінансова абетка» для учнів 2 класу (Лист МОН від 20.05.2015 № 1/11-7119);
- «Фінансова арифметика» для учнів 3 класу (Лист МОН від 20.05.2015 № 1/11-7118);
- «Фінансова поведінка» для учнів 4 класу (Лист МОН від 20.05.2015 № 1/11-7117);
- «Родинні фінанси» для учнів 5 класу (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-328);
- «Фінансово грамотний споживач» для учнів 6 класу (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-329);
- «Фінансова культура» для учнів 7 класу (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-330);
- «Прикладні фінанси» для учнів 8 класу (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-331);

- «Економіка & фінанси» для учнів 9 класу (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-332).

ТОВ «Мандрівець» (м. Тернопіль) у 2017 році видало робочі зошити для учнів 2 – 9 класів, які допоможуть учневі та вчителю налагодити ефективну взаємодію на всіх етапах навчально-виховного процесу. Дані навчально-методичні матеріали схвалено для використання в закладах загальної середньої освіти комісією з економіки Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Минулорічні навчально-методичні матеріали для вивчення курсу «Фінансова грамотність» у 10 класі залишаються чинними.

Споживча освіта сприяє формуванню раціональної та свідомої споживчої поведінки і є актуальною в сучасній системі освіти в Україні, тому продовження впровадження в навчальний процес курсу за вибором «Основи споживчих знань» та програм, що реалізуються в межах проекту **«Здоров'я дитини – здорове харчування»** (авт. програм «Здоров'я дитини – здорове харчування» для учнів 3–4 та 5–7 класів А. І. Довгань, О. В. Овчарук, Л. М. Пужайчереда), забезпечать засобами означених курсів реалізацію наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека».

Реалізацію наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» забезпечать програма **курсу за вибором «Основи енергопостачання та енергоспоживання»** (авт. Сафіуліна К. Р.) та програма **факультативного курсу «Абетка з основ житлово-комунального управління»** (авт. Сафіуліна К. Р. та ін.). Вивчення означених курсів сприяє формуванню в учнів нових ментальних настанов, активної життєвої позиції, лідерських якостей; підвищенню обізнаності щодо енергозбереження та ощадливого відношення до енергоресурсів. Ці курси були створені в межах Проекту ДТЕК **«Енергоефективні школи: нова генерація».** У 2017 – 2018 н. р. розпочалася п'ята хвиля Проекту. Долучитися до команди «Енергоощадна школа» можуть усі зацікавлені заклади загальної середньої освіти України, враховуючи, що за підтримки МОН (Лист від 13.04.2018 №1/9-231) планується проведення «круглих столів» для публічного обговорення питань актуальності варіативних навчальних курсів з основ енергозбереження та житлово-комунального управління у рамках проекту «Енергоефективні школи: нова генерація» з метою підвищення обізнаності учнів, батьків із означених питань та формування активної громадської позиції.

У процесі роботи за вказаними вище навчальними програмами вчитель має право коригувати кількість годин залежно від можливостей закладу. Пропоновані курси за вибором можуть викладатися за рахунок варіативного компонента змісту освіти для забезпечення пізнавальних і освітніх потреб старшокласників та **використовуватися незалежно від обраного профілю** навчання й стати актуальними для учнів основної школи.

Із метою підтримки талановитої молоді та плекання їх переможного духу у 2019 – 2020 навчальному році за підтримки Міністерства освіти і науки України організовуються і поводяться:

- черговий Всеукраїнський турнір юних економістів, питання якого друкуються в періодичних виданнях;

- Всеукраїнський турнір юних знавців курсу «Фінансова грамотність», умови проведення якого розміщені на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти.

Анонси проведення інших подій і заходів з економічної просвіти та фінансової грамотності варто відслідковувати на сайті МОН України.

Також рекомендовано брати участь у заходах, що проводять працівники Національного банку України для учнівської молоді і дорослих із метою популяризації фінансової освіти та поглиблення економічних знань, як-от: Всеукраїнський тиждень фінансової грамотності (перший тиждень листопада), Всесвітній день заощаджень (31 жовтня), Всесвітній тиждень грошей (березень), Всесвітній день захисту прав споживачів (15 березня), День ощадності (20 травня).

Перелік посібників, які можна використовувати у процесі вивчення економіки, постійно оновлюється, друкується в щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України та розміщується на офіційному веб-сайті (www.mon.gov.ua) і веб-сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (https://imzo.gov.ua).

Важливу роль у підвищенні фахової обізнаності педагогів відіграють хмарні технології, які компанії Google, Microsoft, IBM намагаються вдосконалити для впровадження в освітній процес. Сучасні веб-сервіси у хмарі є важливою системою, завдяки якій формуються певні навчальні середовища для підвищення кваліфікації вчителів та розвитку їх професіоналізму. Завдяки їм створюється можливість залучити до освітнього процесу не лише учнів, а і їх батьків через використання досягнень інтернет-технологій та електронних додатків для освіти.

Пропонуємо педагогам також використовувати такі інтернет-ресурси: «Портал споживача» (www.consumerinfo.org.ua), «Державна служба статистики України» (www.ukrstat.gov.ua), «Національний банк України» (www.bank.gov.ua) та інші (www.cost.ua, www.cost.ua/calculator/).

Суттєву допомогу у підвищенні фахового рівня та підготовці до уроків з економіки вчителям надають науково-методичні журнали «Економіка в школах України», «Географія та економіка в рідній школі» Міністерства освіти і науки України.

Наталія МІНАКОВА,
методист кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО

МУЗЕЙНИЙ ПРОСТІР ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Головною метою сучасної освіти і виховання школярів на етапі відродження України є формування в них почуття патріотизму, національної свідомості, розширення знань з історії та культури рідного краю, набуття підростаючим поколінням соціального досвіду, отримання у спадок духовних та історичних надбань свого народу.

Виконання завдань Концепції національно-патріотичного виховання молоді, Стратегії національно-патріотичного виховання передбачає впровадження в освітній процес школи сучасних виховних технологій та методів у сфері національно-патріотичного виховання.

Значну роль у забезпеченні наступності та системності виховного процесу школи відіграють музеї при закладах освіти. Мета діяльності шкільного музею полягає в залученні учнівської молоді до вивчення та збереження історико-культурної спадщини рідного краю, вихованні патріотизму, шанобливого ставлення до історії і культури українського народу.

Музеї Рівненщини роблять значний вклад у національно-патріотичне виховання підростаючого покоління регіону. Завдання, що стоять перед цими виховними центрами, акумулюють основні напрями діяльності сучасного освітнього закладу. Ось ключові із них:

- створення умов для самореалізації талановитих і обдарованих дітей та молоді, залучення їх до активної пізнавальної, пошукової та краєзнавчої діяльності;
- формування творчо орієнтованої особистості, креативного мислення;
- підтримка соціальної активності учнівської молоді;
- проведення культурно-просвітницької роботи серед дітей та молоді, інших верств населення;
- виховання патріотизму, національної гідності, поваги до минулого, культурних традицій українського народу і національних меншин, що населяють область та Україну;
- сприяння збереженню історичної пам’яті, популяризація традицій, звичаїв, обрядів, етносу рідного краю.

Слід також зазначити, що саме існування музеїв важливе для закладу освіти, адже саме вони є одним із чинників залучення уваги громадськості, населення регіону до діяльності закладу освіти загалом і музеїв зокрема.

Шкільний музей є однією із форм розвитку творчої самодіяльності і громадської активності учнів у процесі збирання, дослідження, обробки, оформлення і пропаганди матеріалів з історії природи і суспільства, які мають виховну і науково-пізнавальну цінність. Він є базою для здійснення краєзнавчого принципу в навчанні та вихованні школярів.

Сьогодні музейне середовище включає в себе такі компоненти:

- навколомузейний простір, що організовує увагу глядача;
- власне музейне приміщення, що налаштовує на сприйняття витворів мистецтва;
- експозицію як презентацію музейних пам’яток.

Таким чином, компоненти музейно-педагогічного процесу володіють внутрішнім взаємозв’язком, що забезпечує перетворення культурного досвіду в особисті якості людини, що формується.

В основу музейно-педагогічного процесу покладено такі історично сформовані педагогічні принципи:

- *інтерактивність*, адже людина запам’ятовує лише те, що робить;
- *комплексність*, що передбачає включення всіх каналів сприйняття (чуттєвий, логіко-аналітичний, психомоторний);

- *програмність*, котра забезпечує засвоєння інформації та набуття вмінь на основі спеціально розроблених програм.

Важливою умовою ефективного застосування музейно-педагогічних технологій у практиці школи є вибір відповідних дидактичних методів та прийомів, адже музейний простір вимагає спеціальної методики проведення занять. Вітчизняні педагоги, що користуються елементами музейної педагогіки на практиці, розробили власні підходи до цього актуального питання. Це метод «занурення» в історичну епоху, який забезпечує відвідувачу символічний доступ у простір іншої культури, і при цьому дає йому змогу не лише візуально відчути епоху, а й задіяти майже всі органи відчуття. Метод моделювання, який дозволяє групі відвідувачів провести музейне дослідження за допомогою уявної побудови ситуацій, подій, явищ, історичних процесів, «залучити до роботи» свою пам'ять та уяву. Це уможливлює не лише перевірку повноти своїх знань із певного предмета, а й сприяє розвитку практичних умінь їх вільно застосовувати.

До власне музейно-педагогічних *методів* належать: рольове «прожиття» історичних та культурних подій, інформаційний, продуктивний, репродуктивний, дослідницький, реконструкції, порівняльних аналогій, асоціативний, порівняльного аналізу, випереджувального заохочення. Загальнопедагогічні методи здебільшого узгоджуються з методами, які використовують на музейній експозиції. Дотримуючись класифікацій дидактичних методів за джерелом знань та характером мисленнєвої й пізнавальної активності учнів, можна провести паралелі щодо їх застосування в музеї.

Так, розповідь і бесіду як словесні методи можна використовувати під час вивчення історії експоната, характеристики історичної епохи; методи ілюстрації й демонстрації – для безпосереднього показу експозиції; проблемно-пошуковий – для розкриття певної ідеї експозиції та особливостей її втілення, виявлення власного враження від побаченого тощо.

Український дослідник музейної педагогіки О. Караманов виокремлює *7 музейно-педагогічних прийомів*:

- *показу* – головний прийом і ключова складова музейного заняття, що спрямовує увагу на риси та ознаки предметів;

- *коментування* використовують тоді, коли експонат демонструють у процесі розвитку або руху. Прийом коментування доцільно використовувати на експозиції, де «відчувається» розгортання історичних подій, еволюційних процесів, наприклад, на виставці механічних приладів, народних виробів у контексті їхніх змін та вдосконалення впродовж певного часу;

- *руху*: за його допомогою пізнають музейний об'єкт і закріплюють знання, при цьому увага акцентується на окремих деталях;

- *реконструкції:* полягає у відтворенні події або епохи шляхом образної розповіді, за допомогою якої музейний педагог немовби робить слухача дійовою особою якоїсь події, ситуації;

- *локалізації подій,* який характеризують особливо сильним емоційним впливом, що полягає у «прив'язуванні» певної історичної події до певного місця;

- *порівняння:* полягає в зіставленні різних ознак одного й того ж експоната або різних об'єктів між собою. Порівнювати можна ознаки та особливості певних предметів у різні історичні епохи, вираження схожих почуттів різними авторами в різних експонатах;

- *цитування:* дозволяє зосередити інтерес слухачів на якомусь факті, події, явищі, надає більшої авторитетності висловлюванням педагога.

Усі методи і прийоми роботи в музеї мають практичну значущість та ефективність, однак проблема полягає в їхній апробації, подальшому вдосконаленні в ході постійного практичного застосування в освітньому процесі, деталізації прийомів для різних категорій відвідувачів.

Застосування сучасних технологій у музейній педагогіці потребує практичної реалізації досвіду всього культурно-освітнього потенціалу музею, своєрідної «трансляції» інформації, яка зосереджена в музейних експонатах. Умовами цього є підвищення значення музейного предмета як своєрідного символа тієї чи іншої епохи, культури. Очевидно, що такий підхід сприятиме розширенню світогляду учнів, вихованню людей, здатних активно пізнавати та розуміти оточуючий світ, відчувати глибину світової та національної культури.

У ході музейно-педагогічного діалогу з'являється можливість продемонструвати, як саме відбувається процес пошуку та інтерпретації інформації про кожний музейний експонат, як на його розуміння впливають індивідуальні особливості та властивості пам'ятки історії, як слід організовувати роботу з музейним експонатом із метою збільшення його емоційного впливу. Музей є унікальним засобом навчання та виховання: цінні експонати дають можливість безпосередньо доторкнутися до навчального матеріалу, що вивчається на уроках історії, українознавства та ін. Емоційні враження після побаченого сприяють виконанню освітніх та виховних завдань закладу освіти.

Музеї при закладах освіти Рівненщини є творчою лабораторією виховання учнів, у якій на основі особистісно орієнтованих підходів та застосування різних видів практичної діяльності педагоги прищеплюють підростаючому поколінню якості свідомих громадян. Ці музеї є важливим засобом освітньої роботи, формування всебічно освіченої особистості, виховання патріотів українського народу.

Нині музейна педагогіка розглядає шкільний музей як динамічний, інтерактивний освітній простір, який має певні переваги в порівнянні з державними музеями. Серед них можна визначити такі: існування постійної аудиторії, можливість використання колекції музею для організації та здійснення навчально-виховних заходів, участь школярів у збереженні музейних колекцій, можливість перевірити себе в майбутній професії, комфортна атмосфера для діалогу вчителя з учнем, відвідувача з музейним експонатом, особисті норми соціальної поведінки та ін. Усе це сприяє тому, що шкільний музей є ідеальним місцем для творчої самореалізації молоді, коли учень не лише споживає продукт музейної діяльності, але є його активним творцем.

Ураховуючи всі аспекти використання елементів музейної педагогіки, цей напрям є досить важливою частиною системи патріотичного виховання, оскільки завдяки безпосередньому зв'язку із духовними надбаннями та

історичним минулим дозволяє наочно ілюструвати ті чи інші події і факти. На думку професора Ф. Левітаса, одним із нагальних питань більш ефективного використання новітніх методів роботи є створення скоординованої системи співпраці музею і закладів освіти. Організація екскурсій, лекцій, конференцій з урахуванням особливостей шкільної програми сприятиме модернізації освітнього процесу загалом.

Особливістю діяльності шкільних музеїв є те, що вони комплектуються, створюють експозиції і використовують їх відповідно до навчально-педагогічних та виховних завдань школи. Кращі шкільні музеї функціонують як шкільні навчально-методичні центри і лабораторії, які надають значних можливостей щодо підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Важливу роль при цьому відіграє самостійна робота школярів під керівництвом педагога.

Однак хочеться зупинитися на деяких проблемах, що існують у Рівненській області в музейному середовищі. *Перша проблема* – це відсутність контактів між шкільними музеями. Так, 85 % учнів ніколи не були в жодному шкільному музеї, окрім свого. *Друга* – розширення музейної аудиторії. Шкільні музеї відвідують зазвичай учні школи, рідше – їхні батьки. На жаль, існують ще й такі школи, де не всі учні знають про шкільний музей. *Третя* – дефіцит ресурсного забезпечення музеїв: брак приміщень, морально застаріла технічна база. *Четверта проблема* – це проблема кваліфікованих керівників. Дефіцит фахівців і, зрештою, інформаційний голод, пов’язаний зі зниженням кількості музейних конференцій, кількості і тиражів музейних видань. Як наслідок – неготовність керівників шкільних музеїв до нових умов. У шкільному музеї працюють не професійні музеєзнавці, а вчителі-предметники або педагоги-організатори. Навіть державні музеї, укомплектовані досвідченими професіоналами найвищої кваліфікації, сьогодні стикаються з проблемою гострого дефіциту знань, умінь, необхідних для діяльності в нових соціальних і економічних умовах. Раніше ця проблема вирішувалася за рахунок курсів підвищення кваліфікації на базі ЗВО, стажувань у державних музеях, конференцій та інших форм професійного спілкування. Сьогодні для багатьох музеїв такі способи зміцнення кадрового потенціалу, на жаль, недоступні у зв’язку з фінансовими причинами. *П’ята проблема* – відсутність розуміння ролі шкільного музею з боку адміністрації освітнього закладу та педагогічного колективу.

Зважаючи на зазначене вище, звертаємо увагу методистів районних, міських відділів, управлінь освіти, директорів ЗЗСО, керівників музеїв, аби при плануванні роботи на майбутній навчальний рік були заплановані заходи, які дали б можливість усунути ці проблеми (в межах своєї компетенції). Для цього варто запланувати методоб’єднання керівників музеїв, скласти план-подорож взаємовідвідин музеїв («Рідними стежками краю», «А що у вас, сусіди?» (в межах району, області)), продумати створення проектів, акцій, програм для залучення громадськості до діяльності шкільного музею, винайти можливість заохочення керівників шкільних музеїв, віднайти ресурси для створення потужних музейно-виховних центрів.

Залучаючи учнів до пошуково-дослідницької роботи, художньо-естетичної та природоохоронної роботи, педагоги формують їхнє громадянське мислення,

виховують повагу до національних надбань, почуття гордості за власну країну, адже учні глибше вивчають історію міста і держави.

Отже, музейна педагогіка активно сприяє процесу виховання особистості, формуванню нового способу мислення, відходу від авторитарних принципів та підвищенню мотивації до навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям особистісно орієнтованої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 19.05.2019).
2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – URL: https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf (дата звернення: 17.05.2019).
3. Стратегія національно-патріотичного виховання [Електронний ресурс]. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025 (дата звернення: 15.05.2019).
4. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина – патріота України: програмно-виховний контекст / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – Київ : Національна академія педагогічних наук України, 2014. – 48 с.
5. Караманов О. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи / О. В. Караманов // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – №3 (152). – С. 5–12.
6. Левітас Ф. Л. Елементи музейної педагогіки у системі патріотичного виховання [Електронний ресурс]. URL: http://ffre.ru/merrnajgejgernaqas.html (дата звернення: 15.05.2019).
7. Любич О. Роль засобів музейної педагогіки в процесі виховання учнів у позашкільних навчальних закладах / О. І. Любич // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік / [за ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Беха, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника ; літ. ред. І. П. Білоцерківець]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – Вип. 4. – С. 428–429.
8. Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України // Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.10.2014 № 1195.
9. Столяров Б. Музейная педагогика. История, теория, практика : учеб. пособие / Б. А. Столяров. – М. : Высшая школа, 2004. – 216 с.
10. Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність / за ред. Л. А. Гайди. – Кіровоград : КОІППО ім. В. Сухомлинського, 2008. – 148 с.

Наталія МІНАКОВА,
методист кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Від педагога залежить, чим стане серце дитини –
ніжною квіткою чи засушеною корою.
Заповітна мрія кожного мислячого педагога – щоб серце
вихованця було чутливим до кожного слова вихователя,
щоб дитяча душа відгукнулась, мов ніжна струна,
на тонку музику його душі.
В. О. Сухомлинський

Як відомо, світогляд людини закладається в школі. Саме в закладі освіти формується особистість, її громадянська позиція та професійні якості. Школа для дитини – це не просто дім знань, що складається з навчальних предметів, а дім, де дають освіту для життя, цінність предметів (знань та умінь) у їхній виховній спрямованості.

Одним із восьми компонентів формули Нової української школи є наскрізний процес виховання, що формує цінності. Як визначає Концепція Нової української школи (НУШ), виховний процес має бути невід'ємною складовою всього освітнього процесу та орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). Нова українська школа формуватиме ціннісні ставлення і судження, що служитимуть базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії із суспільством.

Сьогодні перед закладами загальної середньої освіти постає завдання побудувати виховну діяльність таким чином, щоб сама її організація, приклади старших, освітнє середовище виховували дітей, бо випускник Нової української школи – це цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно із морально-етичними принципами і здатний ухвалювати відповідальні рішення; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

Якщо ми хочемо жити в демократичному суспільстві, нам потрібно спочатку побудувати демократичну школу.

Громадянський розвиток особистості досягає найвищого рівня тоді, коли моральні принципи, норми, правила поведінки і діяльності проявляються у вчинках людини не лише як результат зовнішньої необхідності, а як дія внутрішньої суб'єктивно значущої моральної потреби. Чим тісніша єдність

об’єктивного і суб’єктивного чинників, тим ширші можливості розкриваються для розвитку особистості [9].

Громадянське та національно-патріотичне виховання повинно стати сьогодні пріоритетним напрямом діяльності усіх ланок освіти, закладів освіти всіх рівнів.

На це спрямовують освітян нормативні документи, де визначено стратегічні цілі й завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, свого народу, формування громадянина-патріота. Зокрема, Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р, укази Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», від 12.06.2015 № 334/2015 «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», від 18.05.2019 № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання», постанови Верховної Ради України від 12.05.2015 № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», накази Міністерства освіти і науки України від 28.05.2015 № 582 «Про схвалення Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах», від 16.07.2015 № 768 «Про національно-патріотичне виховання в системі освіти».

Чинними на сьогоднішній день залишаються документи «Основні орієнтири виховання учнів 1 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України (наказ МОН України від 31.10.11 № 1243)», який визначає ціннісні орієнтири виховного процесу та програма національного виховання учнівської молоді Рівненщини на 2008 – 2020 роки.

Сьогодні в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей.

Відповідно до положень Стратегії національно-патріотичного виховання, основними складовими національно-патріотичного виховання є: громадсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання [3].

Національно-патріотичне виховання охоплює усі сфери життєдіяльності суспільства, насамперед освіту і науку, молодь та сім'ю, культуру і мистецтво, рекламу, профорієнтацію на військові спеціальності, відновлення та

збереження національної пам'яті, краєзнавство, туризм, охорону довкілля, фізкультуру і спорт, цивільну оборону, безпеку і оборону України, зв'язки із закордонним українством.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості здійснюється на прикладах героїчної боротьби Українського народу за утвердження суверенітету власної держави, ідеалів свободи, соборності, успадкованих, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013 – 2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією.

У національно-патріотичному вихованні важливо використати й виховний потенціал, пов'язаний із героїзмом українців, які боролися в арміях держав – учасників Антигітлерівської коаліції та в рухах опору нацистській Німеччині та її союзникам під час Другої світової війни 1939 – 1945 років, учасників міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки.

Важливим чинником національно-патріотичного виховання є шанобливе ставлення до пам'яті про жертв комуністичного та інших тоталітарних режимів в Україні, зокрема жертв Голодомору, політичних репресій і депортацій [3].

Водночас важливою складовою національно-патріотичного виховання є поширення інформації про досягнення наших співвітчизників та їх внесок у скарбницю світової цивілізації, зокрема у сферах освіти, науки, культури, мистецтва, спорту, висвітлення внеску представників корінних народів та національних меншин України та громадян інших держав у боротьбу за державну незалежність і територіальну цілісність України, процес її державотворення, вітчизняну наукову, духовно-культурну спадщину.

Бути громадянином означає відчувати свою належність до певної суспільно-політичної спільноти, приймати пов’язані з цим статусом права та обов’язки стосовно інших членів спільноти та державних інституцій [9]. В емоційному сенсі – це почуття любові, мужності, відданості, гідності, самоповаги, громадянського обов’язку.

У вихованні в молодого покоління почуття патріотизму виділяються ***три ключові аспекти***, а саме:

- *особистісний,* за якого молода людина своєю діяльнісною любов’ю до Батьківщини прагне створити умови для вільного духовно-морального саморозвитку і збереження власної індивідуальності;

- *суспільний* полягає у тому, що демократичне суспільство зацікавлене у повноцінному саморозвитку людини, становленні її патріотичної самосвідомості на міцній моральній основі;

- *державний,* який передбачає забезпечення умов для становлення національно свідомих громадян, здатних нині й у майбутньому забезпечити

країні гідне місце у цивілізованому світі, а в разі військової загрози спроможних відстояти її незалежність і суверенітет [9].

Найбільш ефективними у національно-патріотичному вихованні дітей і молоді є технології, що ґрунтуються на активності та демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини, формування критичного мислення, ініціативності й творчості. Це різні соціальні ініціативи, волонтерський рух, організація та проведення доброчинних акцій, патріотичних акцій, ярмарок, марафонів на підтримку учасників АТО та сімей загиблих героїв, соціально-проектна діяльність, флешмоби, акції пам'яті героїв Небесної сотні, тренінги бесіди, вікторини, поетичні калейдоскопи, інформаційні досьє, бібліомарафони, «круглі столи», «уроки мужності», дискусії, мозкові штурми, демократичні діалоги, сюжетно-рольові, пізнавально розвивальні, інтелектуальні ігри, інтернет-технології, обговорення на форумах, презентації учнівських проектів, онлайн-опитування, виставки, тематичні стенди, шкільні газети, перегляд кіно-, відео- та архівних матеріалів тощо.

Виховання патріотизму пропонується здійснювати з допомогою інноваційних медіаосвітніх ресурсів, що обумовлено оновленим варіантом Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [12].

Схематично роботу людини з інформацією можна розділити на три складові: прийом, переробка, передача. Одночасне використання всіх інформаційних каналів – зорових, слухових, тактильних, що характерне для сучасних інформаційних продуктів і телекомунікаційних технологій, створює надлишок інформації. Це скорочує час, необхідний для її засвоєння, не залишається можливості критично оцінити інформацію, що надходить.

Визначати маніпуляції (а про це ми неодноразово говорили на тренінгах із національно-патріотичного виховання, що проводилися в області), в телесюжетах, аналізувати, як постановка кадру та коментар за кадром впливає на глядача – сьогодні це необхідні вміння для кожної сучасної людини. При перегляді телевізійних новин або новин в Інтернеті необхідно «включати» критичне мислення – не сприймати пасивно певний меседж, а замислюватися над низкою питань про нього. Ключові з таких питань: Хто створив сюжет та з якою метою? Яка його основна ідея? Яка цільова аудиторія? Хто його профінансував? Хто може мати з нього користь? Кому він може завдати шкоди? Про що в ньому не говориться, а було б важливо знати? тощо. Розпочинати потрібно з малого, наприклад, з уміння визначати факти та судження у будь-якому медіатексті. Необхідно зрозуміти, де – факт (який можна перевірити), а де – думка автора чи його оцінка певного явища. Також вартло поступово вчити дітей бути активним суб'єктом, сприймаючи інформацію, а не пасивним споживачем інформації

На формування громадянського і національно-патріотичного світогляду школярів впливає не лише шкільний колектив, а насамперед сім'я учня, а тому партнерство школи і сім'ї має розвиватися та укріплюватися.

Сім'я має широкі можливості для багатогранного вияву громадянських цінностей. Батьки – це перші вчителі й найкращі знавці своєї дитини. «Нова українська школа» передбачає, що вчителі разом із батьками утворюють партнерство, в центрі якого знаходиться дитина. Коли батьки беруть участь у

шкільних заходах, співпрацюють з учителем, дитина бачить, що всі значимі для неї дорослі піклуються про неї, а як наслідок – зростає і самоповага.

Закладам освіти необхідно організувати роботу серед батьківської спільноти з метою розповсюдження психолого-педагогічних знань серед батьків та підвищення їх відповідальності за навчання і виховання дітей.

Окрім того, батьків можна залучати до викладання на додаткових заняттях або запрошувати на уроки як представників певних професій. Це урізноманітнює методи навчання та робить його цікавішим.

Говорячи про співпрацю шкіл та батьків, маємо на увазі не лише зв'язок «батьки-вчителі», а й зв'язок між школою та місцевою громадою загалом. Адже доведено, що коли школа, сім'я та місцева громада співпрацюють, учні менше прогулюють заняття й частіше вступають до ЗВО» [6].

Пропонуємо деякі поради, які, переконані, будуть доречними і для сучасних закладів освіти:

1) Йдіть за батьками. Користуйтеся соціальними мережами на кшталт Facebook, Twitter, щоб інформувати батьків про шкільні справи й залучати їх до співпраці.

2) Запросіть батьків до себе віртуально. Користуйтесь онлайн-інструментами, щоб відчинити «віртуальні вікна до класу».

3) Упіймайте медійний момент. Використовуйте сучасні медіа (наприклад, вихід нової книжки чи фільму на тему освіти) як привід для створення відкритого майданчика, де можна обговорювати шкільні заходи й освітню реформу.

4) Батьківські збори під проводом учнів. Нехай на батьківських зборах головують учні – презентують результати своєї праці й розкажуть про свої сильні сторони, проблеми й цілі» [6].

Школярі та молодь сьогодні різні, але однозначно можна сказати, що вони інші, не бояться висловлювати свою думку, ставити під сумніви слова вчителя.

Отже, нові вимоги до виховання патріота і громадянина вимагають коригування системи цінностей, а отже, пріоритетними у виховній діяльності закладів освіти стають такі завдання:

- поєднання морального виховання з національно-патріотичним, громадянським і трудовим; виховання поваги до Конституції України, Герба, Прапора, Гімну; вироблення активної громадянської позиції, свідомого ставлення до громадянського обов'язку, єдності слова і діла;

- виховання патріотизму як любові до Батьківщини, інтересу до історії, свого народу, його традицій, культури; готовності до захисту кордонів України;

- виховання гуманізму, прагнення усвідомленого, шанобливого ставлення до таких рис, як честь і гідність, справедливе та доброзичливе ставлення до людей;

- формування стійкої потреби у суворому дотриманні правил поведінки в школі, вдома і в громадських місцях;

- сприяння усвідомленню учнями тісного взаємозв'язку зовнішньої і внутрішньої культури громадянина, вироблення потреби у постійному

дотриманні правил культури поведінки і спілкування, культури мовлення і зовнішнього вигляду;

- формування в дітей здатності усвідомлювати активну роль особистості в її самовдосконаленні та самовихованні, вміння виявляти рішучість і наполегливість у подоланні труднощів, готовності і вміння займатися моральним самовихованням; виховання моральної відповідальності;

- розвиток доброзичливих стосунків між хлопцями та дівчатами, бережливого ставлення до юнацької дружби, здатності усвідомлювати високий сенс ідеалу сім'ї;

- виховання непримиренного ставлення до розпусти, аморальних вчинків, порушень норм і правил поведінки в суспільстві, вироблення готовності боротися зі злом, байдужістю і черствістю, егоїзмом та індивідуалізмом [9].

Патріотизм не виховується одягненням у вишиванки і завченими віршиками і літературно-музичними композиціями про героїв, націю, країну. Патріотизм виховується на основі чесності, справедливості, інтелігентності, носіями яких мають бути учителі, батьки, суспільство в цілому. Тільки щирий патріот України може виховати патріота України.

Слід зазначити, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді здійснюється ефективніше, якщо ідеї патріотизму усвідомлено сприймаються учителями. Тому одним із важливих кроків реалізації Стратегії є кадрове забезпечення процесу національно-патріотичного виховання. У зв'язку з цим зусилля державних органів і неурядових організацій мають бути зосереджені на організації підготовки фахівців із національно-патріотичного виховання, підвищенні кваліфікації таких фахівців, оволодінні ними відповідними знаннями, уміннями і навичками, розробленні для цього належних освітніх та навчальних програм, що забезпечить ефективне впровадження змісту національно-патріотичного виховання, визначеного Стратегією.

Із метою підвищення рівня національно-патріотичного виховання в підготовці фахівців необхідним є активне залучення ветеранів та учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях у реалізації проектів (заходів) ыз національно-патріотичного виховання, які є носіями духу патріотизму та національної свідомості.

Удосконалення професійної компетентності фахівців із національно-патріотичного виховання має відбуватися за допомогою сучасних інтерактивних форм і методів роботи.

Закон України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа», «Стратегія національно-патріотичного виховання» є тими орієнтирами, які визначають вектор динаміки освіти і виховання. Завдання, означені цими документами, вимагають суттєвої переорієнтації діяльності методичних служб на забезпечення розвитку педагога нової формації, який має академічну свободу й професійно розвивається впродовж життя, організовує дитиноцентричний освітній процес з оптимальним наближенням виховання дитини до її сенситивних періодів розвитку. Сучасний педагог не тільки має виконувати функції трансформатора знань чи організатора навчальної, позаурочної та позашкільної діяльності, а передусім він повинен бути готовий

здійснювати психолого-педагогічний супровід самоактуалізації, самовиховання, самореалізації учня, корекцію соціальних впливів на нього.

Саме це актуалізує потребу нового підходу до технологічної реалізації концепції формування вільного громадянина, здатного самоствердитись на основі набутих компетентностей, способів мислення, ціннісних ставлень і вирішувати особисті та суспільно значимі завдання.

Ураховуючи концептуальне твердження, що найдоцільніше фасилітувати розвиток компетентностей, комунікативних умінь учня, на засадах інтегрованого підходу, цьогоріч варто зосередити увагу на основних аспектах моделювання наскрізного виховного процесу. Він має бути спрямований на формування компетентностей, системи цінностей у школярів, їх особистісної життєвої позиції як громадянина і патріота своєї держави.

Сьогодні виховний процес маємо організувати так, щоб забезпечити набуття дитиною компетентностей і розвитку таких умінь, як:

- уміння адаптуватись в реальних умовах, критично мислити, формулювати гіпотези, нести відповідальність за власні дії;
- виявляти активність у пізнанні навколишнього світу, навчитись здобувати знання з різних джерел, аналізувати та вміти узагальнювати інформацію, аргументувати висновки;
- уміти застосовувати знання на практиці;
- володіти навичками спілкування, вміти відстоювати власну думку, бути толерантним;
- самостійно працювати над розвитком фізичних і духовних потреб.

Лише на основі набутих компетентнісних знань і умінь формуються ціннісні ставлення, переведення цінностей у план особистісного сенсу учня.

У контексті цих завдань, задля організації діяльності педагогів щодо наскрізного виховання, методичним службам у 2019 – 2020 навчальному році необхідно забезпечити компетентну готовність учителів, класних керівників до створення інноваційного виховного простору, який сприятиме формуванню в учнів таких рис характеру як: саморегуляція, наполегливість, старанність, енергійність, соціальний та емоційний інтелект, вдячність, оптимізм, допитливість, позитивність, толерантність.

Методична робота з класними керівниками має стати більш персоніфікованою, надаючи кожному педагогу кращі можливості для розвитку своєї професійної компетентності в прийнятний для нього спосіб. Для цього методистам з виховної роботи РМК, ММК, ОТГ необхідно добирати інтерактивні форми і методи, котрі сприятимуть розвитку в класного керівника базових компетентностей, зокрема таких виховних умінь, як: діагностування, проектування, бути здатним не лише працювати в умовах постійних змін, а й стати суб'єктом цих змін, їх ініціатором й активним учасником; організовувати виховання як взаємодію, як процес створення оптимальних умов для реалізації вихованцем свого природного потенціалу, формування системи ціннісних ставлень до світу та самого себе, формування оптимістичної моделі власного розвитку впродовж усього життя.

Акценти в методичному забезпеченні педагогів-організаторів, класних керівників мають бути перенесені на практичне долучення їх до перспективних виховних моделей та систем, на оволодіння сучасними технологіями, зокрема:

- особистісно орієнтованою, проектною, колективною творчою діяльністю;
- кейс-технологією, технологією моделювання виховної системи класу;
- технологією портфоліо;
- технологією соціального проектування;
- технологією колективного планування життєдіяльності класу;
- технологією педагогічної діагностики;
- ігровими, тренінговими, сторітелінговими, комунікативними;
- технологіями партнерської взаємодії;
- інформаційно-комунікаційними технологіями.

У сучасному методичному просторі актуальною стає технологія інтерактивного, науково-методичного супроводу реалізації таких функцій класного керівника, як:

- технологічно-емпатійне забезпечення розвитку життєвих компетентностей і життєтворчості, виховання вольових якостей, рис характеру учнів;
- захист і підтримка інтересів, прав;
- захист дітей від негативних впливів, сприяння патріотичному та соціальному становленню учнів, вирішенню їхніх соціальних проблем, розвиток соціальної активності, соціальної мобільності;
- організація дитячого колективу, його згуртування, активізація, розвиток самоврядування, підтримка ініціатив учнів, надання їм допомоги у самореалізації;
- здійснення досліджень організації виховного процесу, розвитку дитячого колективу, особистості учня, розвитку учнівського самоврядування, вивчення соціальних, життєвих проблем учнів, проблем сімей учнів тощо;
- аналіз стану і тенденцій виховного процесу, визначення мети та завдань, способів і засобів його оптимізації, проектування, програмування та планування заходів розвитку учнів, дитячого колективу;
- запобігання виникненню та поширенню в класі негативних соціальних явищ (негативна підліткова субкультура, кібербулінг, алкоголізм, наркоманія), запобігання життєвим кризам в учнів групи ризику;
- корегування та виправлення в учнів негативних якостей та рис, асоціальних партнерів поведінки.

Окрім того, спрямувати методичну діяльність на оптимальне використання можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, створення аналітичних веб-сторінок про моделі виховних систем закладів загальної середньої освіти району та області, організацію методичного супроводу інтегративної діяльності закладів освіти.

Систематично вивчати диференційовані потреби педагогів і на цій основі створювати систему науково-методичного сервісу, з використанням електронного ресурсу.

Активно впроваджувати співпрацю вчителів-предметників і класних керівників у процесі наскрізного виховання, що має суттєво забезпечити сформованість в учнів умінь, компетентностей і ціннісних ставлень.

Оптимально використовувати потенціал сертифікованих класних керівників-тренерів щодо реалізації превентивних програм та проектів.

Особливу увагу необхідно також звернути на організацію методичного супроводу інтегрованої діяльності класних керівників, школи, сім'ї і громадськості, позашкільних навчальних закладів.

Ураховуючи те, що пріоритетом у системі освіти є національно-патріотичне виховання, з метою підвищення ефективності інноваційної діяльності щодо реалізації задач національно-патріотичного виховання учнів радимо:

- створити і поповнювати базу даних та анотований каталог інноваційної діяльності з питань національно-патріотичного виховання;
- облаштувати та систематично оновлювати у закладах освіти інформаційно-меморіальні стенди про Героїв України – учасників антитерористичної операції та їхні подвиги як захисників України;
- поширювати та презентувати кращу практику роботи класних керівників із питань формування морально-етичних якостей дитини на прикладах життя українських патріотів;
- забезпечити поширення та презентацію досвіду роботи класних керівників із питань патріотичного виховання, створення комфортних, толерантних умов для дітей із сімей, де батьки були чи є учасниками бойових дій на сході України, родин переселенців;
- сприяти організації комісій з питань волонтерської діяльності у структурі учнівського самоврядування. Враховуючи ситуацію з поширенням булінгу в дитячому та молодіжному середовищі, важливо організувати методичну діяльність щодо оптимального використання можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, системи медіації для забезпечення програмної превенції булінгу, кібербулінгу, суїцидальних проявів серед дітей.

Ураховуючи виклики у сфері виховання, пропонуємо долучитися до дискусій і запропонувати своє бачення вирішення проблем. Із цією метою на секційних засіданнях, методичних об'єднаннях радимо розглянути такі дискусійні теми:

1. Виховання в сучасній школі: яким йому бути?
2. Чи відповідає шкільне виховання викликам сьогодення?
3. Ефективне виховання дітей та учнівської молоді – міф чи реальність?
4. Проблеми виховання в контексті сучасних викликів.
5. Програма наскрізного виховання учнів: якою їй бути?
6. Компетентнісний підхід до виховання: у чому необхідність?
7. Класний керівник у сучасній школі – хто він?
8. Професійний кодекс класного керівника – яким він повинен бути?
9. Батьки – споживачі освітніх послуг чи соціальні партнери?
10. Компетентність і вихованість: у чому різниця?
11. Наскрізне виховання: у чому коефіцієнт корисної дії?
12. Педагог-організатор у системі наскрізного виховання.

Пам'ятаймо, що школа – це життєвий простір дитини. Тут вона не просто готується до життя, а живе. Тому виховну роботу слід планувати таким чином, аби сприяти становленню особистості, будуймо стосунки на основі співдружності, співпраці та взаєморозуміння, керуючись ідеями самоцінності дитинства, демократичного діалогу між поколіннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 25.04.2019).
2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf (дата звернення: 25.04.2019).
3. Стратегія національно-патріотичного виховання [Електронний ресурс]. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025 (дата звернення: 25.04.2019).
4. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина – патріота України: програмно-виховний контекст / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – Київ : Національна академія педагогічних наук України, 2014. – 48 с.
5. Бугайчук Н.В. Впровадження принципів освіти демократичного громадянства та освіти прав людини в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів : спецкурс для директорів та заступників директорів загальноосвітніх навчальних закладів. / Н. В. Бугайчук – Черкаси : Видавництво КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР», 2016. – 74 с.
6. Бугайчук Н. В. Організація системи громадянсько-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в загальноосвітніх закладах Черкаської області / Н. В. Бугайчук // Педагогічний вісник. – 2016. – № 3 (85). – С. 69–71.
7. Виштак О. М. Сучасний підхід до позакласної виховної роботи. Нові форми позакласної виховної роботи [Електронний ресурс]. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42138/ (дата звернення: 15.05.2019).
8. Дослідження «Молодь України, 2015» проведеного GfK Ukraine [Електронний ресурс]. URL: http://www.gfk.com/uk-ua/insights/news/doslidzhennja-molod-ukrajini-2015/ (дата звернення: 15.05.2019).
9. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
10. Назаренко Г. А. Новий учитель нової української школи : науково-методичний журнал / Г. А. Назаренко // Педагогічний вісник. – 2017. – № 1 (87). – С. 4–6.
11. Соціологічні дослідження «Україна очима дітей» // Сайт УНІАН [Електронний ресурс]. URL: https://www.unian.ua/common/1120333-prezentatsiya-rezultativ-sotsiologichnogo-doslidjennya-ukrajina-ochima-ditey.html (дата звернення: 15.05.2019).
12. Череповська Н. І. Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді : навчально-методичний посібник / Н. І. Череповська – Київ : ІСПП НАПН України, 2016. – 150 с.

Оксана МОТОРНА,
завідувач кабінету мистецтва та фізичної культури
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Нині система освіти України зазнає докорінних змін: відбувається перехід від школи знань до школи компетентностей. Перед сучасним закладом освіти постає важливе завдання – виховати особистість, здатну до життєдіяльності, тобто компетентну особистість, яка зуміє правильно обрати свій шлях у житті, навчиться ставити перед собою завдання самовдосконалення, саморозвитку і стане успішною в різних сферах діяльності. Метою шкільної реформи, як зазначається в Концепції «Нова українська школа», є всебічно розвинена, здатна до критичного мислення цілісна особистість, патріот з активною позицією, інноватор, здатний змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя. Предмети мистецької освітньої галузі мають потужний ціннісний потенціал для виховання саме такої особистості.

Початкова школа

Метою навчання мистецтва в початковій школі є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті.

Опанування мистецтва учнями 1 – 2 класів у 2019 – 2020 навчальному році буде здійснюватися відповідно до освітньої програми закладу загальної середньої освіти (ст. 33 Закону України «Про освіту», ст. 15 Закону України «Про загальну середню освіту»). Документ схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником.

Зміст **мистецької освітньої галузі** може реалізовуватися як через ***інтегрований курс «Мистецтво»,*** так і через ***окремі предмети*** за видами мистецтва: ***образотворче мистецтво, музичне мистецтво***. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. За умови обрання закладом загальної середньої освіти викладання мистецтва через окремі навчальні предмети в робочому навчальному плані зазначається: «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво», на які відводиться по 1 годині на тиждень.

Звертаємо увагу на те, що Нова українська школа значну увагу приділяє розвитку творчості (креативності) та емоційного інтелекту – якостей особистості, необхідних їй упродовж життя (за даними висновків світових експертів) та визначених Законом України «Про освіту» (ст. 12), якостей, що активно розвиваються у процесі різних видів мистецької діяльності – співу,

малювання, гри на елементарних музичних інструментах, імпровізації, інсценізації, активного сприймання творів мистецтва для розуміння їх впливу на людину. Саме тому в Державному стандарті початкової освіти та Типових освітніх програмах (мистецька освітня галузь) зроблено вагомий акцент на формуванні в межах цієї освітньої галузі таких мистецьких умінь, які б ефективно сприяли розвитку дитячої творчості, творчому та особистісному самовираженню, активному (діяльнісному) збагаченню емоційного досвіду.

Упродовж навчання в початковій школі в дітей мають системно формуватися виконавські вміння та навички, характерні для кожного окремого виду художньої діяльності: опанування графічних, живописних, декоративних технік, ознайомлення з правилами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); формування вокальних та хорових навичок (із музичного мистецтва); набуття елементарних акторських та хореографічних умінь під час театралізацій, інсценізацій, рольових ігор, рухів під музику тощо. Водночас у контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо). Формування кожного з вищезазначених мистецьких умінь потребує особливого фахового педагогічного підходу.

Зазначимо, що якісну реалізацію завдань мистецької освітньої галузі можуть здійснювати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва). Тому під час розподілу педагогічного навантаження за наявності відповідних фахівців керівникам закладів загальної середньої освіти рекомендується забезпечити годинами з цієї освітньої галузі вчителів музичного та образотворчого мистецтва.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу в навчанні, який може розглядатися в декількох значеннях:

- *у вузькому:* через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичного мистецтва» та «Образотворчого мистецтва»);
- *у широкому:* через узгодження предметів мистецької освітньої галузі зі змістом інших освітніх галузей за умови дидактичної доцільності та коректності використання того чи іншого матеріалу.

Акцентування освіти на реалізацію компетентнісного підходу зумовлює рельєфне визначення компетентностей, які формуються засобами мистецтва, зокрема в процесі:

- усного висловлювання своїх вражень від мистецтва; оцінювання власної художньо-творчої діяльності *(вільне володіння державною мовою / здатність спілкуватися рідною);*
- здійснення елементарних розрахунків (наприклад, для встановлення пропорцій, запису ритму тощо) *(математична компетентність);*
- спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва *(компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність);*

- самостійного (чи за допомогою дорослого) використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення *(інформаційно-комунікаційна компетентність);*

- формування вміння визначати власні художні інтереси, досягнення і потреби; прагнення доцільно використовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва (*навчання впродовж життя*);

- співпраці з іншими, зокрема участі в мистецьких заходах, прикрашанні середовища, де живе та навчається; прояву відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання задоволення (впливу на власний емоційний стан) *(громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей);*

- виявлення шани до народних традицій, мистецтва рідного краю; толерантного ставлення до мистецтва різних народів *(культурна компетентність);*

- прояву бажання ділитися своїми творчими ідеями; творчої ініціативи та намагання її реалізовувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній); презентації результатів власних мистецьких досягнень *(підприємливість та фінансова грамотність);*

- сприяння і підтримки бажання впроваджувати нові ідеї *(інноваційність).*

Формування ключових компетентностей має відбуватися **системно і природно** впродовж усього періоду навчання на уроках (чи в певних навчальних ситуаціях), де це педагогічно доцільно: вчитель має застосовувати свій методичний інструментарій лише **в контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі** та тільки через відповідні мистецькі трактування і приклади**.**

Звертаємо увагу, що Типова освітня програма дає можливості вчителю, зважаючи на її вимоги й орієнтовний зміст, самостійно визначати тематику навчання, обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми тощо. Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, добору навчального художнього матеріалу: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості, тематику, цікавість для учнів і *відповідність їх віку*. Вищеозначене відображається у календарно-тематичному плані педагога на навчальний рік, відповідно до якого він (вона) здійснює навчання здобувачів освіти.

Провідними видами діяльності відповідно до змістових ліній програми є художньо-творча діяльність, пізнання мистецтва та комунікація через мистецтво, у процесі яких відбувається формування і розвиток **предметних мистецьких компетентностей** – музичних, образотворчих тощо.

Художньо-творча діяльність реалізується у формуванні виконавських умінь та навичок із різних видів мистецтва, зокрема: через опанування графічних, живописних, декоративних технік, ознайомлення із основами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (образотворче мистецтво);

розвиток ритмічного чуття, вокальних та хорових умінь (музичне мистецтво), акторських та елементарних танцювальних навичок тощо.

Вагоме значення впродовж першого циклу навчання слід надавати розвитку ритмічного чуття, імпровізації, різноманітним експериментам (наприклад, із кольорами, звуками), а також підтримці дитячих ідей та ініціатив у прикрашанні, естетизації навколишнього середовища, що значно розширює можливості дітей у власному творчому вияві – художньому самовираженні. Окрім того, важливо привчати дітей не лише творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво. Пізнання мистецтва відбувається як через художньо-творчу діяльність, так і активне сприймання творів різних видів мистецтва та ознайомлення з особливостями їхньої художньо-образної мови. Звертаємо увагу, що пізнання мови мистецтва (зокрема нотної грамоти) має відбуватися в ігровій формі і лише в контексті її практичного застосування: наприклад, під час виконання невеликих вокальних поспівок чи відтворення ритмічних послідовностей.

Із першого дня спілкування з мистецтвом дітей слід привчати уважно (щоуроку) слухати і споглядати твори мистецтва, виявляти (зокрема висловлювати) власні враження, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови). Водночас у процесі обговорення творів мистецтва не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів та їх занурення у зміст твору. Системно і послідовно дітей потрібно привчати визначати, описувати емоційні стани, викликані почутим або побаченим, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва.

Вивчення предметів мистецького циклу в 3 – 4 класах початкової школи у 2019 – 2020 навчальному році відбуватиметься за оновленими типовими освітніми програмами (Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.08.2016 № 948 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1 – 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»):

- «Образотворче мистецтво» (автори: Р. Шмагало, Ж. Марчук, І. Вачкова, О. Чорний, М. Гнатюк)Є, (оновлена);
- «Музичне мистецтво» (автори: Л. Хлєбнікова, Л. Дрогань, І. Івахно, Л. Кондратова, О. Корнілова, О. Лобова, Н. Міщенко), (оновлена);
- «Мистецтво» (автори: Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна, О. Дмитренко), (оновлена).

Компетентнісно орієнтовані уроки мистецьких дисциплін сприятимуть цілісному сприйняттю навчального матеріалу, формуванню системного мислення, позитивного емоційного ставлення до пізнання. Одним із пріоритетних завдань навчання мистецтву в 3 – 4 класах має стати встановлення міжпредметних зв’язків у вигляді моментів включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших навчальних предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми й сприяють глибшому сприйманню та

осмисленню певного поняття, залучення додаткового матеріалу, використання інформаційно-цифрових і мультимедійних технологій.

Резервом оптимізації освітнього процесу на компетентнісних засадах є його практична спрямованість. Із цією метою пропонується розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії з огляду на формування способу дій, що передбачає залучення учнів до практичної діяльності.

Пріоритет належить засвоєнню навчального матеріалу в процесі екскурсій, квестів, організації і проведення конкурсів, зустрічей, практикумів. Серед методів навчання мають домінувати інтерактивні, методи навчання в русі, а діапазон навчальної взаємодії школярів має розширюватися поступово: якщо у 1 – 2 класах це переважно робота в парах і в малих групах (3 учні), то у 3 – 4 класах – групова, командна робота.

Для формування і перевірки предметних компетентностей учитель має опиратися на систему інтегрованих завдань, спрямованих на застосування учнями способів навчально-пізнавальної діяльності, знань, умінь і навичок для розв'язання певних задач у змодельованих життєвих ситуаціях.

Основна та старша школа

У 2019 – 2020 навчальному році загальну мистецьку освіту в основній школі учні опановуватимуть за оновленою програмою для закладів загальної середньої освіти «Мистецтво. 5 – 9 класи» (автор Л. Масол та ін.), затвердженою Наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5 – 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів», яка реалізується за рахунок годин, визначених типовими навчальними планами закладів загальної середньої освіти ІІ ступеня (Наказ МОН України від 03.04.2012 № 409 зі змінами, внесеними Наказами МОН України від 29.05.2014 № 664, від 12.12.2014 № 1465, від 07.08.2015 № 855). Вона вміщує три блоки: «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво». Цілісна структура програми передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу.

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико орієнтованого компонента змісту програми предмети «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» та інтегрований курс «Мистецтво» **мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою** (вчитель музичного або образотворчого мистецтва) (Лист МОН України від 09.06.2016 № 1/9-298).

Мистецька освіта учнів старшої школи здійснюватиметься за навчальними програмами «Мистецтво» (рівень стандарту, профільний рівень) та відповідними типовими навчальними планами (Накази МОН України від 11.07.2017 № 995 «Про типові навчальні плани для 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів», від 24.11.2017 № 1541 «Про внесення змін до Наказу МОН України від 11.07.2017 № 995»).

Звертаємо увагу, що реалізація змісту освіти, визначеного державним стандартом, у 10 – 11 класах **на рівні стандарту** насамперед здійснюватиметься через базові та вибірково-обов'язкові предмети. До

вибірково-обов’язкових належать навчальні предмети «Мистецтво» (освітня галузь «Мистецтво») та «Інформатика» й «Технології» (освітня галузь «Технології»). Із них **учень (учениця)** має обрати **два предмети,** які він (вона) обов’язково опановуватиме впродовж навчання у старшій школі: один в 10-му, інший – в 11-му класі або одночасно два предмети: в 10-му та 11-му класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов’язкові предмети, діляться між двома обраними предметами).

Таблиця

Навчальні предмети	**10 клас (кількість годин)**	**11 клас (кількість годин)**
вибірково-обов’язкові предмети («Інформатика», «Технології», «Мистецтво»)	3	3

Тобто за умови вибору учнем (ученицею) навчального предмета «Мистецтво» для вивчення у старшій школі (рівень стандарту) його годинний розподіл розраховується таким чином: 10 (або 11) клас – 3 години на тиждень; або 10 – 11 клас по 1,5 години на тиждень відповідно в кожному навчальному році.

Профільне навчання у старшій школі передбачає можливість вивчення профільних предметів із різних освітніх галузей. Профіль формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечення його якісної реалізації. У закладах загальної середньої освіти, що обрали мистецький профіль, навчальний предмет «Мистецтво» є **профільним** із відповідним годинним навантаженням: 5 годин у 10-му та 5 годин в 11-му класах.

У 2019 – 2020 навчальному році учні 10 – 11-х класів навчатимуться за навчальними програмами «Мистецтво. 10 – 11 класи. Рівень стандарту» та «Мистецтво. 10 – 11 класи. Профільний рівень» (автори: Абрамян Т. О., Аристова Л. С., Гайдамака О. В., Гараздовська М. Т., Гречана О. І., Гурин О. М., Новикова Н. В., Пірог А. Г., Просіна О. В.), затвердженими Наказом МОН від 23.10 2017 № 1407 «Про надання грифу навчальним програмам для учнів 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти». Програми розміщені на офіційному веб-сайті МОН України (https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv).

Акцентування освіти на реалізації компетентнісного підходу зумовило рельєфне визначення компетентностей, які формуються засобами певного навчального предмета, зокрема мистецтва. У програмах «Мистецтво. 10 – 11 класи» окреслено сутність предметних мистецьких (музична, образотворча, хореографічна, театральна, екранна) та міжпредметних естетичних компетентностей, які насамперед формуються під час опанування учнями різних видів мистецтва. Визначено компоненти компетентностей – знаннєвий, діяльнісний, ціннісний, відповідно до яких згруповано розділ програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів». Розкрито

можливості мистецтва щодо формування ключових компетентностей, які подано як систему вмінь (здатності людини реалізувати на практиці набуті знання і навички) і ставлень (якостей, що виявляються в поведінці особистості в певній ситуації чи її вчинках на засадах ціннісних переконань, поглядів, інтересів тощо): компетентності спілкування рідною / державною, іноземною мовами; математична компетентність; основні компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; компетентність уміння вчитися впродовж життя; компетентності ініціативності і підприємливості; соціальна та громадянська компетентності; компетентність обізнаності та самовираження у сфері культури; компетентність екологічної грамотності і здорового життя. Важливість формування ключових компетентностей є беззаперечною, тому педагог має системно приділяти увагу їх формуванню, але застосовувати свій методичний інструментарій педагогічно доцільно і лише **в контексті реалізації завдань предмета «Мистецтво».**

Із метою інтеграції навчальних предметів і предметних циклів, формування ключових та міжпредметних компетентностей у зміст навчальних програм введено наскрізні змістові лінії – соціально значущі надпредметні теми, які сприятимуть формуванню в учнів уявлення про суспільство загалом, розвиватимуть здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Особливості їх реалізації зазначено в пояснювальних записках до програм. Окремо **наголошуємо**, що реалізація змісту наскрізних змістових ліній має бути педагогічно коректною і доцільною та втілюватися тільки через відповідні мистецькі трактування, приклади і методи навчання.

Зміст програми **рівня стандарту** репрезентує складову цілісної моделі загальної мистецької освіти (за Л. Масол). Вона розкриває можливість ознайомлення дитини зі світом мистецтва через провідні засади, притаманні різним видам мистецтва: **мову** мистецтва (початкова школа), **жанри та стилі** мистецтва (основна школа). У старшій школі на основі цих «трьох китів» учні знайомляться з різними культурами і мистецтвом світу.

Програма рівня стандарту реалізує вимоги державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (культурологічна змістова лінія освітньої галузі «Мистецтво»). Тематична структура програми розкриває особливості мистецтва культурних регіонів світу, визначених ЮНЕСКО: африканського, американського, далекосхідного, індійського, арабо-мусульманського, європейського (зокрема, мистецтва України як невід'ємної складової європейського мистецтва).

При цьому наголошуємо, що навчальна програма дає можливості вчителю, зважаючи на вимоги та тематику, самостійно визначати обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми навчальної програми та за необхідності змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року.

Якісна реалізація змісту програми «Мистецтво. Рівень стандарту» у 10 – 11 класах потребує її методичного тлумачення, враховуючи певну новизну навчального предмета і ймовірних ризиків (у зв'язку з тематикою курсу) щодо

застосування значного обсягу інформаційного матеріалу в межах визначеного часу.

Варто наголосити, що мета курсу – **захопити учнів мистецтвом різних регіонів світу**, виявити найхарактерніші ознаки мистецтва кожного регіону, знайти емоційний відгук, зацікавити їх настільки, щоб з'явилося бажання самостійно, більш ширше ознайомитися з мистецькими шедеврами, найбільш яскравими художніми явищами, характерними саме тому чи іншому культурному регіону та які є «візитівками» його мистецтва. Тільки на такому тлі відбуватиметься формування в учнів системи компетентностей, передбачених навчальною програмою.

Розглянемо найважливіші позиції викладання мистецтва у 10 класі, на яких має базуватися методичний арсенал учителя.

Добір творів мистецтва. Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу, добору навчального художнього матеріалу. Особливістю навчальної програми є варіативність художнього змісту: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на навчальну тематику, критерій їх високої художньої якості, репрезентативність художньо-регіональної специфіки, цікавість для учнів і відповідність їх віку. Зокрема, для реалізації змісту необхідно обирати твори і види мистецтва, що репрезентують найхарактерніші мистецькі ознаки, що за своєю суттю є мистецькими візитівками того чи того культурного регіону світу.

Для реалізації практичної спрямованості курсу вчитель має передбачити час для виконання учнями художньо-практичних (зокрема проектних) завдань, враховуючи програмні вимоги, інтереси й потреби учнів цього віку. Тому провідними видами діяльності в контексті опанування мистецтва є його **пізнання,** яке відбувається через сприймання, інтерпретацію й оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст та **творче самовираження** здобувача освіти, що реалізується через виконання мистецьких проектів (індивідуальних, колективних) та задоволення потреб учнів у співі, образотворчій діяльності, конструюванні, фото- та відеозйомці тощо, що сприятиме активному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

У процесі навчання **важливо збалансувати різні види діяльності учнів** і не перетворити курс «Мистецтво» у старшій школі в суто інформативний, не перевантажувати учнів зайвою інформацію, а, навпаки, наповнювати його завданнями художньо-практичного спрямування. Інформації для засвоєння учнями має бути небагато, не варто її нагромаджувати, зокрема історичним, світоглядним та іншими контекстами, переліками імен митців, назвами творів, дат тощо, адже відомо наперед: така інформація засвоюється тимчасово. Доцільно зосередити увагу на найважливішому – видах мистецтва, їх специфічних унікальних особливостях, які презентують саме той чи інший культурний регіон світу.

Зважаючи на означене вище, під час структурування змісту мистецької освіти у 10 – 11 класах рівня стандарту (зокрема, створення поурочних календарно-тематичних планів) вчителю необхідно дотримуватися балансу між усіма видами діяльності здобувачів освіти: визначаючи час на пізнання

мистецтва (ознайомлення з новим навчальним матеріалом, сприймання, аналіз-інтерпретація творів мистецтва), необхідно передбачити час для виконання учнями практичних робіт з образотворчої діяльності, вокальної роботи; для презентації результатів самостійної пошукової чи творчої діяльності школярів; здійснення віртуальних екскурсій тощо, адже саме художньо-творча діяльність учнів мотивує підлітків до самовираження та реалізації їх потреб та нових ідей у соціумі.

Для реалізації вищеозначеного слід наголосити на важливості застосування вчителем різноманітного методичного інструментарію та пріоритетності діалогічних форм подачі матеріалу над монологічними. Адже сьогодні вчитель – це не лише транслятор певної кількості знань та інформації, а партнер щодо опанування світу мистецтва. Ні для кого не секрет, що авторитарний підхід із монологічним викладом навчального матеріалу є неефективним і малоцікавим для учнів, особливо, якщо це стосується мистецтва.

Опанування художнього змісту навчального предмета має здійснюватися за умов тісного взаємозв'язку традиційних методів навчання (словесних, наочних, діяльнісних) із проблемними, евристичними методами, комп'ютерними технологіями та (що важливо для інтегрованого курсу) інтегративними технологіями, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявленням міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо, що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва.

Для реалізації ідей **профільного навчання** та надання можливостей вибору учням набути певні мистецькі вміння з улюбленого виду діяльності програма «**Мистецтво. 10 – 11 класи. Профільний рівень**» має дві складові: *пізнавальну* (2 години на тиждень), що реалізує вимоги культурологічної змістової лінії державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти і є обов'язковою для опануваннями всіма учнями, та *художньо-практичну* (3 години на тиждень), що репрезентована варіативними модулями, спрямованими на формування вмінь з обраного (-их) виду (-ів) мистецької діяльності.

Тематична структура та зміст пізнавальної складової програми є аналогічною до навчальної програми «Мистецтво. Рівень стандарту» і реалізується відповідно до рекомендацій, означених вище.

Художньо-практична складова вміщує варіативні модулі, які дають можливість навчальному закладу згідно з потребами й інтересами учнів, умовами, кадровим та матеріально-технічним забезпеченням обрати вид (види) мистецької діяльності для поглибленого опановування учнями його змісту, набуття ними вмінь та навичок з обраного (их) виду (ів) діяльності.

Зауважуємо, що зміст модуля (-ів) може бути не синхронізовано зі змістом пізнавальної складової, а спрямовано безпосередньо на опанування учнями певних мистецьких умінь і навичок.

З-поміж запропонованих модулів: спів (сольний, ансамблевий, хоровий), музичний інструмент (бандура, гітара, баян тощо / ансамбль, оркестр), графіка, комп'ютерна графіка, живопис, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, основи дизайну, хореографія (класична, народна, бальна, сучасна – за вибором), театральне мистецтво, фотомистецтво, мистецтво кіно, мистецтво

театру і кіно (проектна діяльність), мистецтво рідного краю. Звертаємо увагу, що впродовж навчання в старшій школі (10 – 11 класи) учні можуть опановувати зміст декількох модулів. Мінімальний час навчання за одним модулем – 1 семестр.

Запропонований програмою зміст та очікувані результати дають можливість учителю самостійно складати детальний календарно-тематичний план з урахуванням вимог навчальної програми (модуля) та обраної тривалості реалізації модуля (1, 2, 3, 4 семестри), його художньо-змістове і практичне наповнення; обирати найбільш ефективні форми організації навчального процесу, технології та методики для формування вмінь з обраного виду мистецької діяльності.

Система оцінювання результатів навчання в освітній галузі «Мистецтво» ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень. Тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці) та його (її) ставлення до опанування предмета. Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Проте для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати, з одного боку, досягнення учнів у різних видах діяльності, а з іншого – їх ставлення до предмета, активність та ініціативність, що дасть можливість ефективніше відслідкувати особистісний зріст учня (учениці), оцінити його (її) роботу в освітній діяльності і саморозвитку. Саме тому індивідуальний і диференційований підходи до оцінювання мають надзвичайно важливе значення.

До основних видів оцінювання належать: поточне, тематичне і підсумкове (семестрове і річне). Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями.

Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена в Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН. У процесі підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта», газету «Шкільний світ» тощо.

Галина НЕСТЕРУК,
методист кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Хімія як природнича наука є частиною духовної і матеріальної культури людства, а хімічна освіта – неодмінною складовою загальної культури

особистості, яка живе, навчається, працює, творить в умовах використання високих технологій, змушена протистояти екологічним ризикам, зазнає різнобічних впливів інформації. Хімічні знання створюють підґрунтя реалістичного ставлення до навколишнього світу, в якому вагоме місце посідає взаємодія людини і речовини, сприяють розкриттю таємниць живого через пізнання процесів життєдіяльності організмів на молекулярному рівні.

Згідно з метою освітньої галузі «Природознавство» та її хімічного компонента, визначеною в новій редакції Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, навчання хімії в школі спрямовується на розвиток засобами предмета особистості учнів, формування їхньої загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей та дослідницьких навичок.

Навчання хімії в основній школі у 2019 – 2020 н. р. здійснюватиметься за типовим навчальним планом із таким розподілом годин (**рівень стандарту**):

- 7 клас – 1,5 год/тиждень (51 год/рік);
- 8 клас – 2 год/тиждень (68 год/рік);
- 9 клас – 2 год/тиждень (68 год/рік);
- 10 клас – 1,5 год/тиждень (52 год/рік).

Під час вивчення хімії у **8-10 класах на профільному рівні**:

- 8 клас – 4 год/тиждень (140 год/рік);
- 9 клас – 4 год/тиждень (140 год/рік);
- 10 клас – 4 год/тиждень (140 год/рік) **(поглиблений рівень).**

У 2019 – 2020 навчальному році закінчується впровадження нових навчальних програм для учнів 11 класів, затверджених Наказом Міністерством освіти і науки України № 1407 від 23.10.2017 і розроблених на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392). Акцентуємо увагу вчителів хімії на тому, що в 11 класі вивчатиметься неорганічна хімія.

Навчальні програми для 11 класу є двох рівнів: стандарту та профільного вивчення. Кількість годин для вивчення предмета «Хімія» в 11 класі на рівні стандарту, тобто в класах, де хімія не є профільним предметом, зросла з 1 год/тиждень до 2 год/тиждень. Зокрема, в 11 класі на рівні стандарту вивчатимуться такі теми: *1) Періодичний закон і періодична система хімічних елементів; 2) Хімічний зв'язок і будова речовини; 3) Хімічні реакції; 4) Неорганічні речовини та їхні властивості; 5) Хімія і прогрес людства.*

Учитель хімії може обирати послідовність вивчення тем програми, а також визначати розподіл годин на їх вивчення самостійно. Під час вивчення предмета «Хімія» в 11 класі на профільному рівні кількість годин на тиждень становить 6.

У **7 – 9 класах** учителі хімії продовжують працювати за оновленими навчальними програмами (рівня стандарту), затвердженими **Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804.**

У **8 – 9 класах із поглибленим вивченням** хімії продовжує діяти Програма для загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням хімії, затверджена **Наказом МОН України від 17.07.2015 № 983.**

Для **10 – 11 класів** дійсною є Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, затверджена **Наказом МОН України № 1407 від 23.10.2017.**

Автономія вчителів у процесі переходу до нового Державного стандарту та впровадження Концепції «Нова українська школа» передбачає, що педагоги в межах свого закладу освіти оберуть правильну освітню траєкторію, спрямовану на розвиток в учнів предметних компетентностей. Досить важливо спланувати контроль знань учнів та узгодити їх з іншими предметами, адже доволі часто підсумкові контрольні роботи з декількох предметів припадають на один день.

Контроль знань учнів можна здійснювати як в окремих зошитах або на аркушах, так і у друкованих зошитах для тематичного контролю знань із хімії. Їх необхідно зберігати в кабінеті хімії впродовж року. **Варто наголосити на обов'язковому проведенні** однієї контрольної роботи впродовж семестру та двох – за рік. **Практичні роботи** оцінюються всі, **лабораторні досліди** – вибірково, на розсуд учителя. Відпрацювання пропущених практичних робіт проводити недоцільно.

Оцінка за ведення зошитів із хімії не виставляється. Тематична оцінка коригуванню не підлягає. Для оцінювання начальних досягнень учнів 7 – 11 класів слід керуватися Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затвердженими Наказом МОН від 21.08.2013 № 1222.

Обов'язковими видами оцінювання надалі залишаються: поточне, тематичне, семестрове та річне. Мінімальна кількість тематичних оцінок відповідно до кількості навчальних годин за рік: 35 годин – 4 тематичні; 70 годин – 6 тематичних; 140 годин – 8 тематичних. Необхідність збільшення кількості тематичних визначається вчителем.

Варто наголосити на складанні завдань для проведення контролю знань учнів. Завдання мають бути різних рівнів складності відповідно до критеріїв оцінювання. До контрольної роботи рекомендуємо включати питання, що потребують різноманітних мисленнєвих операцій, задачі, графічні завдання тощо. З метою реалізації компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходів, виховання особистості, яка не лише володіє знаннями, а й здатна нестандартно й самостійно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, застосовуючи власні знання й досвід, рекомендуємо у практичній діяльності використовувати різноманітні методи навчання: проблемно-пошукові, кейс-технології, навчальних проектів, інтерактивні тощо.

Проведення учнівських олімпіад, турнірів та конкурсів із хімії

У 2018 – 2019 н. р. на XXVI Всеукраїнському турнірі юних хіміків Рівненщину представляло дві команди. Це – команда Рівненського природничо-математичного ліцею «Елітар» та команда КЗ «Рівненський обласний науковий ліцей-інтернат».

У 2018 – 2019 н. р. збірну команди Рівненської області на IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з хімії представляли такі учні: Малевич Сергій Олександрович, учень 8 класу Рівненської гуманітарної гімназії Рівненської міської ради (вчителі – Тригубець Леся Дмитрівна, Хмеляр Інеса Макарівна); Гусар Андрій Сергійович, учень 9 класу Млинівської гуманітарної гімназії Млинівської селищної ради (вчитель – Кішман Микола Володимирович); Заріцька Ольга Олегівна, учениця 10 класу Рівненської гуманітарної гімназії Рівненської міської ради (вчитель – Тригубець Леся Дмитрівна); Ольшанська Віолетта Вікторівна, учениця 10 класу Крупецької

загальноосвітньої школи I – III ступенів Крупецької сільської ради Радивилівського району (вчитель – Ольшанська Тетяна Анатоліївна).

Перемогу в IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з хімії здобув Малевич Сергій Олександрович, посівши III місце.

Варто зауважити, що на осінніх канікулах традиційно проводитиметься XXVII Всеукраїнський турнір юних хіміків, до участі в якому запрошуються бажаючі команди у складі 3-5 учнів із керівником на засадах самофінансування. Ознайомитися із завданнями турніру на 2019 – 2020 н. р., правилами проведення та положенням можна на сайті (http://tyc.com.ua/uk/).

Також рекомендуємо вчителям хімії долучати учнів до заочної участі у Всеукраїнському інтернет-турнірі із природничих дисциплін (www.vpd.inhost.com.ua).

Варіативна складова

Суттєвим доповненням навчальних предметів на етапі основної і старшої школи є курси за вибором та факультативні курси, які створюються завдяки варіативному компоненту змісту освіти, сприяють формуванню індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтують на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії тощо.

Наголошуємо, у навчальному процесі можна використовувати лише ті програми курсів, які мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». На допомогу вчителям хімії на сайті МОН розміщена вкладка із переліком навчальних програм курсів за вибором та факультативів, що періодично оновлюється: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi.

Завдання вчителя хімії – зацікавити учнів, продемонструвати можливості хімічних знань для пояснення процесів повсякденного життя. Учень має усвідомити, що навколо нього постійно відбуваються хімічні реакції. Лише тоді він зрозуміє значення хімії як науки, яка вивчає речовини та їх перетворення.

Учителям хімії варто стежити за інформацією, яка може оновлюватися, на сайтах МОН, ІМЗО та РОІППО.

Ольга ОГОРОДНИК,
методист кабінету
інформаційно-комунікаційних технологій
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Одним з основних напрямів реформування системи освіти в країнах світу є інклюзивне навчання, основна мета якого – реалізація права на освіту осіб з особливими освітніми потребами. Означені передумови інклюзії закріплено в Конвенції про права осіб з інвалідністю – ключовому документі, що містить Концепцію інклюзивної освіти та є обов’язковим до виконання для всіх держав.

Україна пройшла власний шлях до впровадження інклюзивної освіти. У лютому 2017 року український уряд уперше виділив субвенцію на інклюзивну освіту, спрямовану на надання додаткових послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Крім того, в цьому ж році шляхом реорганізації психолого-медико-педагогічних консультацій було створено нову службу підтримки та супроводу дітей з особливими освітніми потребами – *інклюзивно-ресурсні центри*.

У вересні 2017 року було прийнято новий Закон України «Про освіту», в якому чітко прописано, що «інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак».

У Рівненській області в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) навчається 42 дитини із порушеннями функцій центрального, периферичного та бінокулярного зору, а також світловідчуття й кольоросприйняття, зокрема двоє із них – тотально незрячі. В означених закладах освіту здобувають діти з такими аномаліями рефракції, як міопія (короткозорість), гіперметропія (далекозорість), астигматизм.

Наголошуємо, що в ЗЗСО мають бути створені умови, що передбачають особливості розвитку дітей із порушеннями зору та їхні можливості використовувати порушений зоровий аналізатор у процесі навчання. Діти, які мають нульову гостроту зору (тотально незрячі), безумовно, використовуватимуть для отримання навчальної інформації дотик і слух. Однак є також незрячі діти із залишковим зором, які основну навчальну інформацію одержують через дотик і слух, проте в процесі навчання він не ігнорується, адже дає таким учням додаткову інформацію про довкілля, сприяє більш ефективній реабілітації.

Із цією метою у класах, де навчаються діти із порушеннями зору, необхідна наявність:

Оптичних корекційних пристроїв:

- окулярів зі спеціальними пристосуваннями;
- окулярів-біфокалів, призм;
- контактних лінз;
- затемнених або темних контактних лінз для дітей зі світлобоязню;
- телескопів, що кріпляться до руки або до скла окулярів;
- телескопічних окулярів для розглядання об'єктів на відстані;
- збільшувача тексту, лупи, електронної лупи.

Неоптичних пристроїв:

- фломастерів чорного кольору зі змінною шириною стержнів, що дає змогу робити чіткі, контрастні записи;
- кольорових маркерів (для виділення в записах найважливішого).

Адаптивних пристосувань:

- книг із великими шрифтом;
- чітко розлініяного паперу;
- диктофона;
- приладу Брайля (дошки і грифеля);
- вимірювальних приладів (лінійок, транспортирів) для сприймання на дотик і завдяки зору.

Звертаємо увагу на те, що всім дітям, які мають порушення основних функцій зору, протипоказана довготривала зорова робота та робота за комп'ютером. Діти з ослабленим зором можуть користуватися комп'ютером, але повинні дотримуватися загальних правил нормування зорових навантажень. Слабозорим учням потрібно створити сприятливі умови для зорового сприйняття інформації на екрані: збільшити шрифт, додати різкості, контрастності зображенням чи кольору тлу. Це слід робити з урахуванням індивідуальних зорових можливостей дитини.

Засоби інформаційно-комунікаційних технологій, наприклад, асистивні технології та допоміжне програмне забезпечення, є невід'ємними складовими у роботі з дітьми із порушеннями зору.

Серед ***платних сервісів*** найпопулярнішими є:

1) Контент навчально-програмного забезпечення mozaBook та портал mozaWeb (https://www.mozaweb.com/uk/), завдяки яким можна легко створити власний інтегрований урок із використанням звуку, відео, 3D-моделей, розробити тести для самоперевірки;
2) Видавництво «Розумники» (http://rozumniki.com/info/experiment/) уже розробило 16 тисяч інтерактивних завдань для початкової школи з предметів «Українська мова» та «Математика», триває розробка підручників «Я досліджую світ» і «Мистецтво».
3) Платформа Minecraft Education Edition (https://education.minecraft.net) дає можливість створювати STEM-уроки з міжкурсових дисциплін за допомогою Minecraft – найпопулярнішої гри серед дітей.

Звичайно, варто надати перевагу й безкоштовним сервісам і програмам, що є у вільному доступі для всіх бажаючих. Так, сучасні платформи Google, Facebook та YouTube дозволяють покращити виконання освітніх завдань через налаштування клавіш швидкого доступу, віртуальної клавіатури, функцій прогнозування слів, звукових сигналів, екранних індикаторів тощо.

Готуючись до уроку, доцільно використовувати онлайн-бібліотеки з аудіоскрипцією. Серед сайтів, де можна без особливих проблем завантажити потрібну аудіокнигу чи мультфільм із тифлокоментарем, варто виокремити:

1) https://usi.org.ua/audio-description;
2) https://sluhay.com.ua/;
3) https://www.youtube.com/channel/UCvzbw6b9EUGs09fBW8dY6lg/;
4) http://music.i.ua/user/1849879/45528/?p=4;
5) https://www.youtube.com/channel/UClpzFSOvd_u9ax2Vfls20wQ/;
6) http://liveua.in.ua/literatura/audioknyhy/audioknyhy-ukrajinskoyu.html;
7) http://biblioobzor.blogspot.com/2016/08/blog-post_20.html

Пам'ятайте, якщо у вашому класі навчається дитина з глибокими порушеннями зору, на персональний комп'ютер, ноутбук чи планшет варто

встановити програму екранного доступу із синтезатором українського мовлення NVDA.

Покроковий алгоритм
завантаження програми екранного доступу:

Крок 1. Скопіюйте посилання в адресний рядок браузера Google Chrome. (https://drive.google.com/drive/folders/1YB-BBYeBoT2YfPqo665neRqJOY3HvTWB).

Крок 2. Лівою клавішею «миші» натисніть на папку «NVDA 2019 1.rar», «завантажити», «все одно завантажити» (оберіть місце, куди буде збережена програма).

Крок 3. Відкрийте завантажений файл та розархівуйте його.

Крок 4. Програма вже працює. На панелі задач у вас з'явилася іконка «NVDA».

Крок 5. Тепер усі іконки на вашому комп'ютері озвучуються, а діти з глибокими порушеннями зору можуть легко віднайти потрібну їм інформацію.

Детальну відеоінструкцію завантаження програми можна знайти за посиланням: https://drive.google.com/open?id=1PIyQ327r-t5GsM1X2ruRIIEJWSokDpbl.

Не варто забувати про ***«гарячі» клавіші***, за допомогою яких незрячі діти або діти із залишковим зором працюють за комп'ютером (перелік комбінацій «гарячих» клавіш можна знайти в мережі Інтернет).

При плануванні та організації роботи з дітьми із порушеннями зору також можна використовувати рекомендації, розміщені на сайтах МОН України (https://mon.gov.ua/ua) та Рівненського ОІППО (http://roippo.org.ua/).

Головне завдання сучасного педагога – неперервний розвиток власної цифрової компетентності, вдосконалення навичок із використання нових засобів підтримки освітнього процесу для забезпечення ефективної доступності інформаційно-комунікаційних технологій для дітей з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Т. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення доступності та розвитку інклюзивної освіти // Т. В. Бондаренко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2018. – № 5.
2. Дивитися і бачити: путівник для батьків дітей із порушеннями зору : навч.-метод. посіб. / [упор. І. О. Калініченко]. – Полтава : ПОІППО, 2016. – 88 с.
3. Доступність та універсальний дизайн : навчально-методичний посібник. В. О. Азін, Я. В. Грибальський, Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс. – К., 2013. – 128 с.
4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 04.05.2019).
5. Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25.08.2015 № 501 [Електронний ресурс]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015 (дата звернення: 10.05.2019).
6. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний

ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013 (дата звернення: 10.05.2019).

7. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навч. посіб. / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.] ; за заг .ред. Ю. Г. Носенко. – Полтава : ПУЕТ, 2018 – 261 с.

Лариса ПЕКАРСЬКА,
завідувач кабінету
математики та технологій Рівненського ОІППО

Ганна МЕЛЬНИК,
методист кабінету
математики та технологій Рівненського ОІППО

Андрій ВИБАЧ,
головний спеціаліст управління освіти і науки
Рівненської ОДА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З МАТЕМАТИКИ У 2019-2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2019 – 2020 навчальному році вивчення математики здійснюватиметься за такими **програмами**:

1) у **5 – 9** класах – за навчальною програмою «Математика. 5 – 9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів», затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. (http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html);

2) у **8 – 9** класах **із поглибленим вивченням математики** – за «Навчальними програмами для поглибленого вивчення математики у 8 – 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженими наказом МОН України від 17.07.2013 № 983 (авт.: М. І. Бурда, М. Ф. Городній, Д. А. Номіровський, А. В. Паньков, Н. А. Тарасенкова, М. В. Чемерис, В. О. Швець, М. С. Якір) (https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/matematika-algebra-geometriya.pdf);

3) у **10-11** класах – за навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства від 23.10.2017 № 1407 (https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv).

З особливостями вивчення математики у 5 – 9 класах за діючими навчальними програмами можна ознайомитися в рекомендаціях МОН України на 2017 – 2018 навчальний рік, Рівненського ОІППО та фахових виданнях, зокрема у науково-методичному журналі «Математика в рідній школі» (№ 7/8, 2017 р.).

У поточному навчальному році учні **11 класів** продовжать навчання за оновленими навчальними програмами. До переліку даних програм увійшли:

1) Навчальна програма з математики (Алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту.

2) Навчальна програма з математики для учнів 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень.

3) Навчальна програма з математики для учнів 10 – 11 класів (початок вивчення на поглибленому рівні з 8-го класу) загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень.

Звертаємо увагу, що для тих учнів, які у 8 – 9 класах вивчали математику на поглибленому рівні, доцільним є продовження поглибленого вивчення предмета шляхом використання навчальної програми з математики для учнів 10 – 11 класів (початок вивчення на поглибленому рівні з 8-го класу) загальноосвітніх навчальних закладів.

Програми для 10 – 11 класів з математики було модернізовано на компетентнісній основі. На перше місце у структурі вищезазначених програм, як і в програмах для 5 – 9 класів, поставлено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності, а не зміст навчального матеріалу. Очікувані результати навчання упорядковані за знаннєвим, діяльнісним і ціннісним компонентами компетентностей та їх складниками. Уведено поняття *наскрізних ліній* («Екологічна безпека й сталий розвиток» «Громадянська відповідальність» «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність») як засобу інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів.

Акцентуємо увагу, що вивчення математики в 10 – 11 класах на академічному рівні не передбачено.

Опис ключових змін в оновлених навчальних програмах 10-11 класів наведено у методичних рекомендацій МОН України про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2018/2019 навчальному році.

Міністерство освіти і науки України затвердило Перелік підручників для учнів 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів, що друкуватимуться у 2019 році за кошти державного бюджету (наказ МОН України від 12.04.2019 № 474).

Наводимо ***список підручників з математики*** з даного переліку:

Рівень стандарту:

1. «Математика (алгебра і початки аналізу та геометрія, рівень стандарту)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Полонський В. Б., Якір М. С.).

2. «Математика (алгебра і початки аналізу та геометрія, рівень стандарту)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О. С.).

3. «Математика (алгебра і початки аналізу та геометрія, рівень стандарту)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Нелін Є. П.).

4. «Математика (алгебра і початки аналізу та геометрія, рівень стандарту)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Бевз Г. П., Бевз В. Г.).

Профільний рівень:

1. «Алгебра і початки аналізу (профільний рівень)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Полонський В. Б., Якір М. С.).

2. «Алгебра і початки аналізу (профільний рівень)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Нелін Є. П., Долгова О. Є.).

3. «Алгебра і початки аналізу (профільний рівень)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О. С., Єргіна О. В.).

4. «Геометрія (профільний рівень)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Полонський В. Б., Якір М. С.).

5. «Геометрія (профільний рівень)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О. С., Єргіна О. В.).

6. «Геометрія (профільний рівень)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Нелін Є. П., Долгова О. Є.).

Профільний рівень (початок вивчення на поглибленому рівні з 8-го класу):

1. «Алгебра і початки аналізу (початок вивчення на поглибленому рівні з 8 класу, профільний рівень)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Полонський В. Б., Якір М. С.).

2. «Геометрія (початок вивчення на поглибленому рівні з 8 класу, профільний рівень)» підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Полонський В. Б., Якір М. С.).

Електронні версії підручників для 11 класів будуть у вільному доступі на сайті Міністерства освіти і науки України.

У 10 – 11 класах, які навчаються за програмами профільного рівня, передбачено вивчення двох окремих предметів алгебри і початків аналізу та геометрії й виставлення у класних журналах двох окремих семестрових та річних оцінок із цих предметів.

Типовими навчальними планами типових освітніх програм передбачено такий розподіл годин на вивчення математики в профільних 10 та 11 класах: 6 год – на вивчення алгебри і початків аналізу; 3 год. – на вивчення геометрії.

Наголошуємо, що оновлені навчальні програми з математики для 10 – 11 класів **рівня стандарту,** розраховані на 3-годинне вивчення предмета, не передбачають сумісного вивчення алгебри і початків аналізу та геометрії у вигляді інтегрованого курсу «Математика».

У пояснювальній записці до даної навчальної програми з математики акцентується увага на **особливостях оцінювання та ведення журналу,** зокрема: «У кінці кожної теми з алгебри і початків аналізу та з геометрії вчитель проводить тематичне оцінювання. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичного окремо з алгебри і початків аналізу і окремо з геометрії. Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня передбачене оцінювання учнів

10 – 11 класів з математики. Семестрова оцінка з математики виводиться як середнє арифметичне семестрових оцінок із двох математичних курсів (алгебри і початків аналізу та геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа. Наприклад, учень/учениця має семестрові оцінки «8» з алгебри і початків аналізу та «9» з геометрії. Тоді середнє значення становитиме (8+9):2=8,5≈9. Отже, семестрова оцінка з математики – 9.

Семестрова оцінка з математики виставляється без дати до класного журналу на сторінку з алгебри і початків аналізу в стовпчик з написом «І семестр. Математика», «ІІ семестр. Математика» та на сторінку зведеного обліку. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню відповідно до **«Інструкції з ведення класного журналу учнів 5 – 11 (12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»,** затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496. Коригована семестрова оцінка з математики виводиться як середнє арифметичне скоригованих семестрових оцінок із двох математичних курсів (алгебри і початків аналізу і геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа за наведеним прикладом. Виставляється коригована семестрова оцінка з математики на сторінку з алгебри і початків аналізу.

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок з математики. Річна оцінка з математики виставляється на сторінку з алгебри і початків аналізу в стовпчик з написом «Річна. Математика». На сторінку зведеного обліку навчальних досягнень учнів річна оцінка з математики виставляється у стовпчик «Математика».

Наводимо зразок оформлення записів в класному журналі на сторінці «Математика. Алгебра і початки аналізу» в 10 – 11 класах (**рівень стандарту**):

	4/11	Зошит	Тематична	9/11		Зошит	Тематична	І семестр	Скоригована	І семестр. Математика	Скоригована		ІІ семестр	Скоригована	ІІ семестр. Математика	Скоригована	Річна. Математика	ДПА

Звертаємо увагу вчителів на те, що при проведенні тематичного оцінювання та оформлення в класному журналі результатів навчальних досягнень з математики учнів ЗЗСО, **можна** дотримуватися рекомендацій Рівненського ОІППО – «Рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу з математики у 2017 – 2018 навчальному році» (http://roippo.org.ua/upload/iblock/149/metodychni-rekomendatsiyi-2017_2018-n.r..pdf).

Окрім цього слід урахувати те, що з метою запобігання перевантаження учнів час проведення тематичних (контрольних) робіт визначається загальношкільним графіком, складеним заступником директора навчального закладу за погодженням з учителями.

Упродовж одного робочого дня учні можуть виконувати письмову тематичну (контрольну) роботу тільки з однієї дисципліни, а протягом тижня – не більше ніж із трьох. Під час планування тематичних робіт у кожному класі необхідно передбачити їх рівномірний розподіл протягом усього семестру, не допускаючи накопичення письмових (контрольних) робіт наприкінці семестру, навчального року.

При виставленні річних оцінок у всіх класах необхідно дотримуватися наказу МОН України від 14.07.2015 № 762 «Про затвердження Порядку переведення учнів (вихованців) загальноосвітнього навчального закладу до наступного класу», де зазначається, що «Річне оцінювання здійснюється не пізніше 6-ти робочих днів після завершення ІІ семестру. При проведенні річного оцінювання результати державної підсумкової атестації учнів (вихованців) не враховуються. Коригування результатів річного оцінювання здійснюється за результатами повторного семестрового оцінювання (одного або двох семестрів), яке проводиться відповідно до письмових завдань, що мають охоплювати зміст усіх тем, вивчених упродовж відповідного семестру, та графіка, що затверджується наказом керівника загальноосвітнього навчального закладу. За наслідками коригування результатів річного оцінювання видається відповідний наказ керівника загальноосвітнього навчального закладу».

У минулорічних методичних рекомендаціях МОН зверталася увага на вимоги до виконання письмових робіт та перевірки зошитів.

Основними видами класних і домашніх письмових робіт з природничо-математичних дисциплін є:

- розв’язування задач і вправ;
- складання таблиць, схем, тощо;
- виконання проектів;
- самостійні та контрольні роботи.

Залежно від видів письмових робіт виділяються зошити, які зберігаються в класі, та зошити, що зберігаються в учнів. Кількість і призначення учнівських зошитів визначається вчителем. Для контрольного тематичного оцінювання передбачаються окремі зошити чи аркуші, які зберігаються протягом навчального року в закладі загальної середньої освіти.

При перевірці зошитів оцінюється лише правильність записів. Почерк, охайність та форма запису не є предметом оцінювання.

Зошити з математики, в яких виконуються навчальні класні та домашні роботи, перевіряються:

- у 5 – 6-х класах – не рідше ніж один раз на два тижні;
- у 7 – 11-х класах – не рідше ніж один раз на місяць.

Оцінка за ведення зошитів **виставляється** у класний журнал, але **не враховується** при виведенні тематичної.

Нагадуємо, що згідно з наказом МОН України від 17.05.2005 № 297 «Про подолання проявів бюрократизму в освіті» розробка планів проведення навчальних занять є компетенцією педагога, який і визначає їх структуру та форму.

Основним документом при укладанні календарно-тематичних планів є програма, проте учитель може використовувати авторське планування із зазначеною орієнтовною кількістю контрольних робіт і передбаченою

кількістю тематичних оцінювань. Рекомендацій МОН України щодо кількості тематичних оцінювань із математики в останні роки не було.

Також акцентуємо увагу керівників закладів освіти, що у 2019 – 2020 навчальному році чинними лишаються такі нормативні документи:

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.05.2014 № 648 «Щодо припинення практики створення та вимагання від дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів документації та звітності, не передбаченої законодавством України»;
- Лист Міністерства освіти і науки України від 11.11.2014 № 1/9-586 «Щодо здійснення вчителем науково-дослідницької діяльності та пошукової роботи»;
- Лист Міністерства освіти і науки України від 05.12.2014 № 1/9-630 «Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя»;
- Лист Міністерства освіти і науки України від 05.02.2016 № 1/9-62 «Щодо організації навчального процесу».

Микола ПІДДУБНИЙ,
методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА ДО РОБОТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Сучасний етап розвитку системи освіти України характеризується пошуком шляхів приведення її змісту у відповідність з особистісними запитами учнів, вимогами суспільства та світовими стандартами. Основний акцент робиться на компетентнісному змісті освіти, що передбачає створення нового освітнього середовища, трансформацію педагогічного мислення освітянської спільноти. Реалізація цих завдань залежить від низки чинників, у тому числі й грамотно вибудуваного науково-методичного супроводу навчання, що його забезпечують районні (міські) методичні служби та відповідальні за освіту в ОТГ.

Упровадження компетентнісного підходу вимагає активного переосмислення педагогічних ідей видатних педагогів, переорієнтації діяльності вчителів, засвоєння ними інноваційних методик і технологій, вивчення нових нормативних документів у галузі освіти. Як показує практика, ретельного опрацювання сьогодні потребують важливі й далеко непрості питання шкільної освіти, зокрема:

- цілі компетентнісної освіти й шляхи їх формування;
- суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників освітнього процесу;
- використання можливостей ІКТ в освітньому процесі;
- типологія і структура сучасного уроку;
- формувальне оцінювання як засіб вимірювання компетентностей;
- методична підготовка вчителя.

Коротко зупинимося на кожному з них.

Що стосується ***цілей компетентнісної освіти***, вчителі мають не лише їх знати, а й уміти трансформувати в практичну діяльність учнів, орієнтовану на конкретний результат, зокрема навчити:

- *розв'язувати проблеми у сфері навчальної діяльності,* тобто навчити вчитися;
- *розв'язувати пізнавальні проблеми*, тобто, використовуючи набуті знання, навчити пояснювати явища, що спостерігаються у світі: їх сутність, причини, взаємозв'язки;
- *розв'язувати аналітичні проблеми*, тобто орієнтуватися в ключових проблемах сучасного життя;
- *розв'язувати аксіологічні проблеми*, тобто орієнтуватися в світі духовних цінностей;
- *виконувати певні соціальні ролі*: громадянина, споживача, пацієнта, члена родини тощо;
- *розв'язувати проблеми професійного вибору*, пов'язані з підготовкою до подальшого навчання;
- *розв'язувати проблеми в майбутній професійній діяльності:* організаційні, комунікативні, пошуку й аналізу інформації, фінансові тощо.

Професійна готовність педагогічних працівників у цьому плані допоможе їм зорієнтуватися в доборі змісту навчання та використанні методик і технологій, орієнтованих на практичний результат.

Навчальними програмами передбачено внесок кожного предмета у формування тієї чи іншої компетентності, предметної і ключової. Щоб полегшити працю вчителів у цій справі, у програмах здійснено орієнтацію на конкретні знаннєві, діяльнісні та ціннісні результати. Про це йдеться у пояснювальних записках. Чи скористалися педагоги вповні порадами й підказками авторів програм? На жаль, лише частково. Без відповіді залишаються запитання типу «Які види робіт сприяють формуванню інформаційної компетентності на уроках української мови?», «Формування яких ключових компетентностей як очікуваних результатів навчальної діяльності учнів 5 класу передбачено на уроках української літератури?», «Які предметні компетентності формуються на уроках української мови (літератури)?», «Яка ключова компетентність формується на етапі цілевизначення і планування?» та інші.

Серед важливих факторів, які допомагають розвинути в учня власний потенціал відповідно до його індивідуальних потреб та інтересів на основі рівноправного партнерства, є формування вмінь ***суб'єкт-суб'єктної взаємодії.***

Учителі – це вже не найрозумніші люди в тому, що стосується знання програми й навчального матеріалу, якщо під час заняття в класі є доступ до Інтернету. Кількома клацаннями мишки можна знайти багато людей, готових чомусь навчити чи допомогти. Це потрібно враховувати як позитивне й корисне для учнів явище, хоч багатьом учителям і складно сприйняти.

Сьогодні вчитель на уроці – не викладач, а *фасилітатор*, завдання якого полягає в стимулюванні та спрямуванні процесу самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів. Важливо залучити до обговорення всіх

учнів, налагодити ефективний обмін думками, щоб зіткнення протилежних поглядів перейшло в конструктивне русло.

Учитель має бути і компетентним *тьютором*, який забезпечує розроблення та реалізацію індивідуальних освітніх програм у системі формальної та неформальної освіти; і *модератором*, який уміє керувати групою на основі рівноправного партнерства; і *коучем* – персональним тренером, репетитором, який володіє спеціальними знаннями й навичками, що дозволяють учневі самому досягнути бажаного результату за короткий термін; й *експериментатором*, здатним до науково-пошукової роботи; і *«віртуальним методистом»*, спроможним створити багатофункціональний комплекс для мережевої взаємодії педагогічних спільнот і консультування.

Чому це важливо? Учителеві простіше (і легше та швидше) самому пояснити матеріал і на закріплення колективно виконати кілька завдань. Традиційно цією формою й досі послуговується значна кількість словесників. Місія ж сучасного вчителя – навчити учнів взаємодіяти, розвивати вміння проектувати й прогнозувати свої вчинки та поведінку, самостійно шукати нові способи вирішення проблем, мати власну точку зору на різні процеси і явища. Для цього доцільно використовувати цікаві учням форми роботи, як-от:

- насичувати освітній процес завданнями проблемного та пошукового характеру, дослідною роботою, діалоговими, ігровими та іншими формами групової взаємодії зі зміною рольових позицій;
- створювати сприятливе емоційне середовище за рахунок організації ситуацій вибору й успіху, клімату довіри і співробітництва між усіма учасниками педагогічної взаємодії;
- створювати суб'єктний, особистісно орієнтований характер педагогічної взаємодії, за якої педагог не лише є джерелом різноманітного досвіду, а й досконало володіє технологіями педагогічної підтримки, ставиться до кожного учня як до самоцінності, налаштований на діалог із ним, розвиток його суб'єктності;
- ураховувати мотиваційні ресурси кожного учня, особистісні смисли й цілі освітньої діяльності.

Ефективна взаємодія учасників освітнього процесу можлива лише за умови бажання взаємодіяти, тобто наявності сильного внутрішнього мотиву. Серед чинників, які формують навчальні мотиви, зупинимось лише на одному – ***використанні ІКТ на уроках мови і літератури*** як найбільше сьогодні запитаному учнями.

Не помилимось, якщо визнаємо, що ще й сьогодні вагоме місце у навчанні займають традиційні засоби – дошка, крейда, підручники, друковані тексти творів. І це при тому, що до школи приходять нові покоління дітей, які живуть в інформаційному середовищі, активно послуговуються комп'ютерами та різного роду ґаджетами і які не мислять свого життя без цієї техніки.

Стає очевидним, що вчитель, який веде заняття за допомогою мультимедійного проектора, електронної дошки та комп'ютера, використовує на уроці та під час підготовки до нього інтернет-ресурси, має якісні переваги перед колегою, який користується «крейдяною» технологією. Інформаційні технології в освіті обумовлені тим, що порівняно з традиційними навчально-методичними засобами активізують увагу дітей, значно скорочують час на

отримання інформації, надають можливість її повторення під час організації самостійної роботи, задовольняють самостійність учнів на уроці та поза його межами, сприяють швидкій перевірці знань дітей за короткий час, дають можливість відразу бачити результати своїх досягнень. Для учня комп'ютер сьогодні – це не лише навчальний інструмент, а й засіб організації навчання, джерело інформації та банк довготривалого її збереження.

Таким засобом він повинен стати й для вчителя. На уроках мови ІКТ дозволять працювати з кількома текстами різного обсягу, перевірити орфо- та пунктограми, оперативно залучити додаткову інформацію. Що стосується навчання літератури, використання цифрових засобів сприятиме залученню багатого ілюстрованого матеріалу, використанню аудіо- та відеосупроводів, організації кіносеансів із наступним обговоренням переглянутого фільму, прослуховуванню музичних творів і под.

Отже, вчитель, який хоче бути цікавим для учнів, повинен усвідомити: запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіті – це не данина моді, а необхідність сьогодення. І полягає вона в тому, що педагог, попри його психологічну неготовність до змін та внутрішній протест проти оволодіння цифровою технікою, змушений поступитися на користь останньої й оволодіти ІКТ на рівнях:

- *психологічному*: бути мотивованим та переконаним щодо необхідності використання ІКТ;
- *теоретичному*: оволодіти системою знань;
- *практичному*: вміти використовувати ІКТ у практичній діяльності;
- *методичному*: педагогічно доцільно організувати освітній процес із використанням ІКТ.

В умовах реформування освіти, особливо початкової, актуалізувалася проблема ***типології та структури сучасного уроку***. Традиційно вчителі послуговувалися типологією В. Онищука, яка передбачала такі типи уроків:

- засвоєння нових знань;
- формування вмінь і навичок;
- застосування знань, умінь і навичок;
- узагальнення і систематизації знань;
- перевірка знань, умінь і навичок.

У контекст Нової української школи, орієнтованої на компетентнісну освіту, дана типологія не вписувалася, оскільки створювалася в умовах знаннєвої парадигми і мала на меті відповідати її вимогам. Зважаючи на вимоги часу, МОН України наказом № 408 від 20.04.2018 запропонувало нову, відповідну меті освіти типологію сучасного уроку:

- урок формування компетентностей;
- урок розвитку компетентностей;
- урок перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей;
- урок корекції основних компетентностей;
- комбінований урок.

Ця типологія відповідає меті початкової освіти, якою передбачено «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь» (Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 № 87).

Очевидно, вчителям української мови і літератури, зважаючи на мету мовно-літературної освіти (сформувати компетентного мовця і читача), теж доцільно користуватися даною типологією, оскільки вона орієнтована на компетентнісний підхід до навчання, який є визначальним і в базовій та профільній школі.

Щодо структури уроків (вона не запропонована до названих типів) доцільно послуговуватися відомою структурою особистісно зорієнтованого уроку та класифікацією структурних компонентів О. Пометун, які цілком відповідають новим типам уроків.

Структура особистісно зорієнтованого уроку:

- *мотиваційний етап* (забезпечення емоційної готовності до уроку, актуалізація суб'єктного досвіду, актуалізація опорних знань);
- *етап цілевизначення і планування* (повідомлення теми уроку, визначення очікуваних результатів, формулювання особистісних цілей);
- *етап опрацювання матеріалу* (засвоєння теорії, виконання практичних завдань);
- *рефлексивно-оцінювальний етап* (рефлексія процесу та результатів навчання, завдання додому).

Структура компетентнісного уроку О. Пометун:

- *підготовчий етап*: актуалізація опорних знань та суб'єктного досвіду, мотивація, повідомлення теми, формулювання очікуваних результатів: до 10 % часу;
- *основний етап*: опрацювання матеріалу: конструювання учнями знань, умінь, ставлень і смислів: до 75 % часу;
- *завершальний етап*: узагальнення засвоєного, контроль знань; рефлексія ходу роботи та результатів; підсумок, завдання додому: до 15 % часу.

У процесі навчальної діяльності учнів на уроці здійснюється оцінювання результатів цієї діяльності. Практика сучасної школи, зорієнтована на досягнення компетентнісних результатів, засвідчує, що традиційна система контролю й оцінювання навчальних досягнень, зосереджена на фіксації помилок, усе менше відповідає ідеям особистісно зорієнтованої та діяльнісної педагогіки. У Державному стандарті початкової загальної освіти заявлено рекомендацію впроваджувати ***формувальне оцінювання*** навчальних досягнень учнів, за яким відстежується особистісний розвиток дитини та хід опанування нею навчального досвіду як основи компетентності.

З огляду на це, вчителям базової та профільної школи теж доцільно практикувати таку форму вимірювання рівня набутих компетентностей як більш ефективну. Для учня формувальне (поточне) оцінювання дозволяє простежувати особистий поступ у навчанні й планувати подальші кроки з допомогою вчителя, а для педагога – означає бути поруч з учнем і вести його до успіху шляхом унесення коректівів у навчальний процес та забезпечення правильного виконання завдань.

Його особливість – у систематичному відстеженні індивідуального просування кожної окремої дитини у процесі навчання для своєчасної корекції, а не в порівнянні їх між собою чи їхньої відповідності певному еталону. За допомогою формувального оцінювання можна на ранніх стадіях діагностувати «прогалини» в знаннях чи вміннях учня та надати йому своєчасну підтримку,

актуалізувати його увагу на вивченні певного обсягу знань та оволодінні відповідними навичками. За такого оцінювання немає поняття «погана» оцінка. Є та, що потребує покращення. Такий підхід не принижує дитину, а мотивує більше працювати для поліпшення результату. Під час перевірки, наприклад, письмових робіт з'ясовується не те, скількох помилок припустився учень і на скільки меншим буде його бал від максимального. Важливим є, якого рівня учень зміг досягти, на скільки вищим (чи нижчим) є нинішній результат порівняно з попереднім, а не з досягненнями інших дітей у класі, а також чи відповідає він очікуванням школяра.

За формувального оцінювання пріоритетними стають такі функції:

- *діагностувальна*: рання діагностика дає змогу виявити проблеми у засвоєнні учнем певної теми та вчасно запобігти неуспішності;
- *прогностична*: дозволяє врахувати індивідуальні можливості учня, дібрати відповідний для нього темп засвоєння матеріалу й рівень його складності, передбачити адекватні методи і форми пізнавальної та практичної діяльності, дібрати необхідне дидактичне забезпечення;
- *мотиваційна*: сприяє усвідомленню школярем необхідності систематичного контролю процесу засвоєння нового матеріалу, формуванню інтересу до пізнання нового;
- *розвивальна:* забезпечує усвідомлення кожним учнем особливостей його розвитку, зокрема вмінь аналізувати, узагальнювати й оцінювати результати опанування теми;
- *навчальна*: передбачає таку організацію виконання завдань, за якої учневі надається можливість самостійно відшукувати помилки та виправляти їх;
- *коригувальна*: дає змогу в ході набуття знань та вмінь своєчасно реагувати на недоліки, виявляти причини недостатнього розуміння навчального матеріалу, вчасно запобігати неуспішності;
- *виховна*: виявляється у формуванні ціннісних якостей особистості, пов'язаних із становленням самосвідомості, бажанням учитися й наполегливо працювати над собою, відсутністю побоювання помилитися, самоутвердженням і переконанням у власних можливостях і здібностях.

Упровадження формувального підходу вимагає не лише психологічної готовності учителя, а й методичної підготовки. Проте маємо зрозуміти, що в умовах упровадження компетентнісної освіти контроль і оцінювання мають стати дієвим механізмом, який забезпечить розвиток конкретного учня, сприятиме розумінню школярем власного поступу.

Домінантною в умовах реформування освіти стає ***методична підготовка*** педагога, який повинен уміти працювати в ситуації вибору педагогічної позиції, технології, методики, підручників, змісту, форм навчання. Участь у методичній роботі покликана максимально задовольнити професійні, соціальні й культурологічні запити словесників, спонукати їх до постійного самовдосконалення у професійному та особистісному вимірах задля усвідомлення, що акцент сьогодні робиться не на засвоєнні учнями певної суми знань, а насамперед на розвитку особистості, її здібностей, формуванні наскрізних умінь та ключових компетентностей, які визначають якість змісту загальної середньої освіти.

Надання вчителю академічної свободи, тобто права на самостійне здійснення своєї діяльності, аж ніяк не означає вседозволеності. Навпаки, це покладає на педагога велику відповідальність як за результати навчання, так і за методику. «Професіоналізм та професійна автономія не означають, що вчителі роблять, що вважають правильним у конкретній ситуації, – *вчителі обирають варіанти із практик, визначених як ефективні в межах цієї професії»* (А. Шлейхер). Йдеться про те, що не можна сприймати свободу як заклик поводитися виключно на власний розсуд; потрібно використовувати методики й технології з педагогічного досвіду, підкріплені високою результативністю та ефективністю.

Учитель має бути готовим і з розумінням ставитися до того, що в процесі підвищення фахового рівня шляхом участі в тренінгах, семінарах, практикумах, вебінарах, майстер-класах тощо буде здійснюватися не лише оновлення й поглиблення знань та відпрацювання практичних умінь та навичок, а й виявлення його потенційних можливостей як фахівця шляхом активної участі (а не пасивного слухача) в названих заходах, чого не було раніше. У таких педагогічних ситуаціях проявлятимуться знання основних нормативних документів про освіту, інноваційних педагогічних технологій і методик, критеріїв та видів оцінювання, типології і структури сучасного уроку, практичні вміння щодо використання ІКТ в освітній діяльності тощо. Активні форми вдосконалення фахової майстерності максимально зменшать розрив між вимогами, що їх задекларовано в документах НУШ, та можливостями їх практичної реалізації. А то виходить, що, з одного боку, ми визначили компетентнісний підхід як визначальний у сучасній освіті, і вчитель наче б то достатньо обізнаний у цьому плані, а з іншого – він не володіє технологіями формування конкретних (предметних чи ключових) компетентностей у процесі виконання учнями тих чи інших завдань. Акцент традиційно на знаннях і предметних уміннях (підкреслити члени речення, дати характеристику літературного персонажа, визначити засоби образності мови), що ж до вмінь послуговуватися набутими знаннями в практичній діяльності як необхідної умови успішної соціалізації, учні виявляються безпорадними. Тренінгові форми навчання, у процесі яких відпрацьовуються конкретні фахові вміння, зарекомендували себе сьогодні достатньо результативними в методичній діяльності, спроможними задовольнити потреби професійного зростання відповідно до індивідуальної траєкторії кожного педагога в умовах НУШ.

При цьому важливо пам’ятати, що в основі педагогіки партнерства – співпраця не лише з метою власного фахового зростання, а й обмін досвідом, який може бути корисним для колег. В утвердженні себе як педагогічної особистості важливо ділитися власними напрацюваннями шляхом участі в науково-практичних конференціях, конкурсах професійної майстерності, ярмарках педагогічної творчості, створення власних блогів у соціальних мережах. Лише багатогранна методична діяльність спроможна забезпечити ефективну підготовку сучасного вчителя, спроможного реалізувати інноваційні напрями нової української освіти.

Насамкінець кілька порад щодо організації навчання української мови та літератури в 2019 – 2020 навчальному році:

1. Перелік навчальних програм, підручників, поради щодо вивчення предметів в 11 класі, кількості та видів контрольних робіт за класами МОН України надасть у рекомендаціях до початку навчального року.

2. Уроки риторики в 10 – 11 класах у навчальних програмах розміщені в колонці «Мовленнєва змістова лінія» (у 5 – 9 класах це уроки розвитку мовлення). Мета цих уроків – розвиток мовленнєво-комунікативних умінь і навичок шляхом виконання учнями різних видів усних і письмових робіт, теми яких скеровано на формування ключових компетентностей. З огляду на це, в календарному плані вчитель сам визначає, як організовувати вивчення цього матеріалу: блоками чи окремими уроками в межах виучуваного мовного матеріалу. Оскільки це уроки мовленнєвої діяльності з конкретно визначеними видами робіт, що оцінюються, немає потреби означений матеріал ураховувати в тематичні контрольні роботи й оцінювати ще раз.

3. Відповідно до роз'яснення МОН щодо застосування окремих положень Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти № 1/9-596 від 03.10.2018, опублікованого на сайті 05 жовтня 2018 року під заголовком «Набула чинності нова інструкція з діловодства для закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України», радимо звернути увагу на те, що (цитуємо):

- «необов'язковими стають плани роботи класних керівників, вихователів, бібліотекарів, методичних об'єднань, гуртків, спортивних секцій, поурочні плани, що складалися на основі календарно-тематичних. Відтепер ці документи можуть створюватися лише за рішенням педагогічної ради закладу освіти та мати довільну форму й структуру, що має полегшити щоденну роботу вчителя»;
- «довільну форму передбачено і для календарно-тематичних планів, головною вимогою до яких залишається відповідність навчальній програмі. У цьому випадку має бути забезпечена автономія та академічна свобода кожного вчителя».

Щодо планів гуртків, факультативів, курсів за вибором, *які оплачуються*, радимо складати плани їх роботи, щоб уникнути можливих непорозумінь у майбутньому з контролюючими фінансовими органами.

Михайло ПРОФОРУК,
методист кабінету мистецтва
та фізичної культури Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ» У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Метою навчального предмета «Захист Вітчизни» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову частину національно-патріотичного

виховання. Провідним засобом реалізації вказаної мети є запровадження компетентнісного підходу в освітній процес, на основі ключових компетентностей як результату навчання.

Мета реалізовується комплексом навчальних і виховних завдань:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту Вітчизни, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я;
- усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;
- набуття знань про функції Збройних сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості;
- засвоєння основ захисту Вітчизни, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни;
- підготовка учнів до захисту Вітчизни, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

У 2019 – 2020 навчальному році користуємось навчальною програмою «Захист Вітчизни» для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 23.10.2017 № 1407), в якій імплементовано компетентнісний підхід до вивчення предмета.

У навчальній програмі виокремлено такі наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Наскрізні змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів, та є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. Також вагоме місце в означеній програмі займають нові поняття щодо захисту України в умовах нових викликів, зокрема під час ведення «гібридної війни». Саме критичне мислення та медіаграмотність є тією «зброєю» громадян, з якою учні мають ознайомитися в закладах середньої освіти на уроках навчального предмета «Захист Вітчизни».

Предмет «Захист Вітчизни» є обов'язковим навчальним предметом, який вивчається в навчальних закладах системи загальної середньої освіти упродовж 10 – 11-х класів та під час навчально-польових занять (зборів) і навчально-тренувальних занять (дівчата). Навчальна програма передбачає на вивчення предмета 1,5 та 2 години за умови виділення 0,5 годин із варіативної складової навчального плану.

Відповідно до навчального плану уроки проводяться:

- 10-й клас: 1,5 год на тиждень протягом навчального року;
- 11-й клас: 1,5 год на тиждень – у І семестрі (півріччі); 1 год на тиждень – у ІІ семестрі. Крім того, відводиться 18 год на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі.

При потижневому навантаженні по 2 год на тиждень:

- 10 клас та перший семестр 11 класу – по 2 год на тиждень;

- другий семестр 11 класу – по 1,5 години на тиждень; 18 годин – на проведення навчально-польових занять (зборів) (програма для юнаків) і навчально-тренувальні заняття (дівчата).

У кожному періоді предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо. Дівчата за їх власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я, релігійними поглядами (за подачі відповідних документів) не можуть вивчати основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат. Навчальний предмет при цьому в обох випадках має назву «Захист Вітчизни» з уточненням «Основи медичних знань».

Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі. Проте, якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами. Навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів в 11-му класі наприкінці навчального року. 3-денні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, базових навчальних закладів і навчальних закладів. До їх організації та проведення залучаються обласні, міські/районні військові комісаріати та органи місцевого самоврядування.

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист Вітчизни» в закладах загальної середньої освіти усіх типів є урок, що проводиться вчителем згідно з календарно-тематичним плануванням та навчальним планом, складеними відповідно до навчальної програми. Важливими умовами успішності занять з предмета є висока дисципліна, організованість, відповідальність учнів.

Урок як основна організаційна форма предмета «Захист Вітчизни» в усіх закладах загальної середньої освіти розпочинається із шикування, виконання Гімну України, перевірки готовності класу до уроку і тренування за тематикою уроку протягом 3-5 хв. На заняттях стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються на зразок взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних сил України.

Рекомендована форма одягу для вчителя під час проведення занять із предмета «Захист Вітчизни» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України).

Уроки предмета «Захист Вітчизни» повинні мати практичну спрямованість. Психологічна підготовка учнівської молоді до захисту Вітчизни здійснюється протягом усього періоду викладання предмета.

Морально-психологічна підготовка здійснюється під час навчання з метою формування морально-психологічної готовності та спроможності учнів виконувати покладені на них завдання, переборювати труднощі та небезпеку у надзвичайних ситуаціях, витримувати навантаження. Для цього на заняттях та тренуваннях учителями створюються відповідні умови. Вивчення цивільного захисту проводиться окремо в групах юнаків і дівчат.

Стройова підготовка молоді проходить під час уроку, а також у вигляді стройових тренажів на початку уроку (тривалість 3-5 хвилин).

Залежно від матеріально-технічної бази навчального закладу, професійної компетентності вчителя кількість годин програмового матеріалу може бути скориговане на 20 % у межах розділу. Послідовність вивчення розділів та тем у межах вимог навчальної програми вчитель може коригувати самостійно.

Стрільба з автомата проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах відповідно до планів військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених із начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого військового навчального закладу), органом управління освітою і керівником навчального закладу та дотримання заходів безпеки.

Із метою більш ефективної організації навчально-польових зборів пропонуємо визначити навчальні заклади загальної середньої освіти, на базі яких будуть проводитися заняття, залучивши до них учнів з інших закладах загальної середньої освіти, об'єднавши їх у навчальні взводи та відділення.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу з розділу «Основи цивільного захисту» передбачається під час проведення Дня цивільної оборони (цивільного захисту) в навчальних закладах системи загальної середньої освіти.

Оцінювання рівня засвоєння учнями програмового матеріалу здійснюється відповідно до «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти».

Із метою підвищення протимінної безпеки населення та дітей рекомендуємо в навчальних закладах системи загальної середньої освіти спланувати цикл уроків та виховних заходів, присвячених поводженню учнів із вибухонебезпечними предметами, на які учні можуть наразитися (лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2014 № 1/9-419 «Щодо проведення уроків та виховних заходів із питань протимінної безпеки населення та дітей у загальноосвітніх навчальних закладах»).

Зазначені заходи можуть бути проведені для всіх категорій учнів на уроках з предметів «Основи здоров'я», «Захист Вітчизни» та виховних годинах у закладах загальної середньої освіти. Для проведення уроків рекомендовано використовувати відеоматеріали з питань протимінної безпеки для цивільного населення та дітей, що розроблені Державною службою з надзвичайних ситуацій, ОБСЄ, ЮНІСЕФ та отримали статус соціальної реклами від Національної Ради з питань телебачення та радіомовлення.

У блок навчання входять теми, пов'язані з наданням домедичної допомоги. Це є загальносвітовою визнаною практикою. Детальний навчальний план із питань надання домедичної допомоги було розроблено в школах. До його основних моментів віднесено такі основні пункти:

- навіть учні молодших класів можуть навчатися проведенню окремих елементів домедичної допомоги;
- учителі, які пройшли навчання, можуть проводити навчання із домедичної допомоги; вони можуть робити це так само ефективно, як і фахівці-медики;
- оптимальний вік для початку проведення навчань – 12 років;
- під час навчання варто використовувати невеликі за розмірами, прості манекени;
- школярі активно розповсюджують інформацію: вдома вони вчать членів родини та знайомих;

- відсоток осіб між «підготовленими» і «готовими допомогти» в суспільстві помітно збільшиться за умови навчання дітей шкільного віку, що в перспективі значно збільшить кількість успішних реанімацій на догоспітальному етапі.

Навчання школярів питанням надання домедичної дороги також підтверджується деякими педагогічними висновками:

- до навчання включаються всі групи населення; для досягнення статистично значимого зростання успішних реанімацій необхідно, щоб принаймні 15% населення володіло навичкам надання допомоги;
- інформація, пов’язана зі станом здоров’я, серед населення зазвичай ігнорується, а як наслідок – наявність значної кількості випадків безуспішного лікування зупинки серця;
- почуття відповідальності зазвичай формується в ранньому віці; соціальні навички, особливо, якщо вони мають бути ефективними, необхідно розвивати на ранніх етапах навчання дітей;
- дослідження показало, що школярі в препубертатному періоді мають менше «гальмівних моментів» при навчанні наданню допомоги; найсильнішим фактором пригнічення прийняття практичних рішень у реальному житті є страх допустити помилку, однак даний аспект реалізації практичних дій досить легко усувається при навчанні школярів;
- реакції на виконання різноманітних інструкцій легше сприймаються у більш молодому віці; більш сприятливе ставлення до навчання формує практичне відпрацювання практичних навиків.

Учителям, які викладають предмет «Захист Вітчизни» рекомендуємо надавати організаційно-методичну допомогу та брати участь у проведенні означених заходів.

Для активізації військово-патріотичного виховання у закладах загальної середньої освіти рекомендується вести гурткову роботу з відповідного напряму. Під час проведення такої роботи необхідно керуватися Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, навчальною програмою «Захист Вітчизни», угодою про співробітництво між обласним управлінням освіти і науки та обласним військовим комісаріатом про спільну діяльність із питань військово-патріотичного виховання учнівської молоді.

Безпека під час проведення навчальних занять із предмета «Захист Вітчизни» передбачає чітку організацію, суворе дотримання заходів, що визначаються статутами, курсом стрільб, відповідним керівництвом та настановами.

Керівники навчальних закладів зобов’язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу на територію занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та добиватися їх суворого виконання.

Перед початком занять керівник закладу освіти зобов'язаний особисто упевнитись, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли правила безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання.

Також важливим є підготовка відповідного рівня вчителів, які б могли якісно викладати предмет з урахуванням певних особливостей. Так, навчання з домедичної допомоги передбачає використання певного обладнання (манекени,

засоби для зупинки кровотечі тощо). Відповідно до сучасних технологій викладачі повинні перед початком занять самостійно пройти відповідні курси та успішно їх завершити, після чого додатково пройти курси підвищення кваліфікації за програмою «Викладач-інструктор». Лише після цього вони на високому рівні зможуть викладати предмет у частині домедичної допомоги. Як окремий елемент слід передбачити контроль якості викладання з вищевказаних питань.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть викладачі предмета «Захист Вітчизни».

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено в Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua) та веб-сайті Інституту модернізації змісту освіти (www.imzo.gov.ua).

Михайло ПРОФОРУК,
методист кабінету мистецтва
та фізичної культури Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Інваріантна складова Типових навчальних планів, до якої входить навчальний предмет «Фізична культура», сформована на державному рівні та є однаковою для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування та форми власності.

Навчання фізичній культурі в старшій школі спрямоване на досягнення загальної мети базової загальної освіти, адже *метою базової загальної середньої освіти* є розвиток освіченої особистості, яка поєднує в собі творчий потенціал до навчання, ініціативність до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін та викликів, здатності ідентифікувати себе як важливу і відповідальну складову українського суспільства, готову змінювати і відстоювати національні цінності українського народу. Провідним чинником розвитку такої особистості є формування в учнів умінь застосовувати знання в реальних життєвих умовах, розв'язувати практичні завдання, а також здатність визначати й обґрунтовувати власну життєву позицію.

Провідним засобом реалізації вищеозначеної мети є запровадження в навчальний процес компетентнісного підходу на основі ключових компетентностей як результату навчання.

Фізичне виховання сьогодення потребує орієнтації на:

- вироблення і реалізацію якісно нової, особистісно і компетентісно обґрунтованої основи до підходу збереження і підтримки інтелектуальної та фізичної індивідуальності школярів і молоді на всіх етапах навчання врахуванням особливостей їх рухового і психофізичного розвитку;

- створення освітнього середовища, яке стимулює фізично рухову активність особистості та її організацію відповідно до вікової та психофізичної специфіки розвитку організму;

- інтенсивне включення в освітній процес школи можливостей для додаткових форм фізичного виховання;

- створення умов і механізмів фізичного виховання для занять різної спрямованості за інтересами;

- формування стійкості до асоціальних впливів щодо виникнення шкідливих звичок і неадекватних видів поведінки.

Навчально-виховний процес із фізичної культури у 2019 – 2020 навчальному році здійснюється за робочими навчальними планами, що складаються на основі Типових навчальних планів закладів загальної середньої освіти і затверджуються відповідним органом управління освітою.

Години фізичної культури передбачені усіма варіантами Типових навчальних планів і повинні фінансуватися та використовуватися в повному обсязі. Вони зазначаються в розкладі уроків, ураховуються в педагогічному навантаженні вчителів. У зв'язку з тим, що уроки фізичної культури за своїм змістом і специфікою забезпечують рухову активність учнів та не вимагають надмірного розумового напруження, години їх проведення не враховуються при підрахунку гранично допустимого навантаження учнів. Це дає змогу в кожному класі повноцінно використовувати всі навчальні години варіативної складової Типових навчальних планів, не перевищуючи загального обсягу навчального навантаження (сума інваріантної і варіативної складових). Розклад уроків повинен враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також доцільне чергування протягом дня і тижня предметів природничого і гуманітарного циклів із уроками мистецтва, технологій і фізичної культури.

Заняття з фізичної культури у навчальних закладах проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка має відповідну спеціальну освіту та кваліфікацію (тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції та ін.).

Опанування змісту фізичної культури як базового навчального предмета здійснюється за навчальними програмами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

У 2019 – 2020 навчальному році працюємо за навчальною програмою «Фізична культура» для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 23.10.2017 № 1407), в якій імплементовано компетентнісний підхід до вивчення предмета (https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv).

Навчання – це продукт кількості, можливостей та якості викладання. Якщо вчитель змінить якість викладання, то зможе змінити і результат. Важливо навчати школярів, як навчатися, поєднуючи нові знання з уже набутими.

Нова навчальна програма має структуру, яка є максимально інформативною для вчителя. Означена структура дозволяє вчителеві більш об'єктивно оцінити досягнення учня. У програмі чітко висвітлено знаннєвий, діяльнісний та ціннісний компоненти.

У навчальній програмі виокремлено такі наскрізні змістові лінії:

- екологічна безпека та сталий розвиток;

- громадянська відповідальність;
- здоров'я і безпека;
- підприємливість та фінансова грамотність.

Наскрізні змістові лінії відбивають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів, та є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учнів, що визначають їхню поведінку в життєвих ситуаціях.

Очікувані результати навчальної діяльності учнів перенесено до лівої частини програми, вони одночасно є необхідними предметними компетентностями та відповідають змістовим наскрізним темам.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» навчальний заклад формує самостійно з варіативних модулів. При цьому обов'язковим є включення засобів теоретичної та загальнофізичної підготовки, передбачених програмою для даного класу до кожного варіативного модуля. У 10 – 11 класах учні мають опанувати 2-3 варіативних модулі. На їх опанування відводиться приблизно однакова кількість годин. Не виключається можливість мотивованого збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих модулів.

Наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів є критеріями відбору варіативних модулів навчальним закладом. Бажання учнів визначається обов'язковим письмовим опитуванням. Результати опитування додаються до протоколу шкільного методичного об'єднання.

За потреби, у межах одного варіативного модуля можна освоїти навчальний матеріал, передбачений на два роки вивчення.

У разі освоєння двох варіативних модулів упродовж одного навчального року та у випадку, коли рік вивчення модуля не відповідає класу навчання (наприклад, у 10-му класі вивчається модуль баскетбол, третій рік вивчення), вчитель повинен скоригувати змістове наповнення варіативного модуля та нормативи оцінювання.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 № 518/674, учні розподіляються на *основну*, *підготовчу* та *спеціальну* медичні групи.

Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. *Не допускати на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження*.

Учні, незалежно від рівня їх фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів/учениць, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, установлює учитель фізичної культури.

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні/учениці отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-

оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку фізичних якостей учитель разом з учнем складає *індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять*, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання. Самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі/учениці додаткові бонуси при оцінюванні навчальних досягнень.

При складанні розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються навчальні нормативи, розроблені для кожного року вивчення. Навчальні нормативи є орієнтовними. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до календарно-тематичного планування.

При складанні навчального нормативу за його показником визначають рівень досягнень (початковий, середній, достатній, високий), а потім за технічними показниками виконання рухової дії та теоретичними знаннями виставляють оцінку в балах.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, оцінюються за теоретико-методичні знання, техніку виконання вправ, складання відповідних нормативів, які їм не протипоказані.

Щорічно у період із 01.09 по 01.10 з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюється, а заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер з помірними навантаженнями.

Невиконання нормативів із причин, незалежних від учня/учениці, непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять із поважних причин, не є підставою для зниження підсумкової оцінки.

При проведенні занять із фізичної культури слід дотримуватися «Правил безпеки життєдіяльності під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (наказ МОН України від 01.06.2010 № 521, зареєстрований у Міністерстві юстиції України від 09.08.2010 № 651/17946).

Забезпеченні належного організаційно-методичного проведення уроку, особистісно орієнтованого навчання, індивідуально-дозованого навантаження, дотримання дисципліни, стану спортивного обладнання та інвентарю більшість травм можна буде попередити. На уроках фізичної культури, спортивно-масових заходах систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю. Місця для занять з фізичної культури і спорту обладнуються аптечкою (відкриті спортивні майданчики – переносною аптечкою).

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено в Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua) та веб-сайті Інституту модернізації змісту освіти (www.imzo.gov.ua).

Проблематичними питаннями викладання фізичної культури в області є:

1. Забезпечення навчально-виховного процесу з фізичної культури навчально-матеріальною базою та інвентарем.
2. Низька охопленість учнів, віднесених до спеціальної медичної групи додатковими заняттями передбаченими відповідними програмами МОНУ.
3. Недостатня кількість учнів займаються у шкільних фізкультурно-оздоровчих гуртках та секціях.
4. В оцінюванні успішності учнів надається перевага фізичній підготовленості, а не якості засвоєння знань та техніки рухових дій, що передбачається програмами.
5. У спортивно-масовій роботі акцент робиться на участі в районних та обласних змаганнях, що є неправильно. Фундаментом цих змагань мають бути внутрішньошкільні змагання, інакше вся система втрачає сенс.

Вікторія САЛТИШЕВА,
завідувач кабінету дошкільної, початкової та спеціальної освіти Рівненського ОІППО

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Структура навчального року

На рівнях початкової освіти освітній процес організовується за такими циклами:

- перший цикл – адаптаційно-ігровий (1 – 2 класи);
- другий цикл – основний (3 – 4 класи).

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти організовується в межах навчального року, що розпочинається із Дня знань – 1 вересня і закінчується не пізніше 1 липня наступного року. Якщо 1 вересня припадає на вихідний день, навчальний рік розпочинається першим після нього робочим днем.

Тривалість навчального року у початковій школі (1 – 4 класах) має складати не менше 720 навчальних годин.

Структура та тривалість навчального року, навчального тижня, дня, занять, відпочинку між ними, форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною радою закладу загальної середньої освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою, та з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, особливостей регіону тощо.

Безперервна навчальна діяльність у класній кімнаті не може перевищувати 35 хвилин (для 1 класів), 40 хвилин (для 2 – 4 класів). Тривалість канікул у закладах загальної середньої освіти протягом навчального року не може бути меншою 30 календарних днів.

Заклади освіти спільно з органами державної влади та місцевого самоврядування приймають рішення щодо запровадження карантину, припинення або продовження навчального процесу з поважних причин.

Зважаючи на викладене, кількість фактично проведених учителем уроків може бути меншою від попередньо запланованої. У такому випадку навчальний заклад та вчителі мають вжити заходів щодо засвоєння учнями змісту кожного предмета в повному обсязі за рахунок ущільнення, самостійного опрацювання, засобів дистанційного навчання.

Кількість учнів у класах (наповнюваність класів) не може бути меншою п'яти осіб. Наголошуємо, що в умовах упровадження нового Державного стандарту кількість учнів не має перевищувати 30 осіб у зв'язку з тим, що в Новій українській школі впроваджуються активні форми навчання.

У процесі використання технічних засобів навчання під час проведення уроку потрібно чергувати види навчальної діяльності. Безперервна тривалість навчальної діяльності з ТЗН упродовж уроку повинна бути: для учнів 1 класів – не більше 10 хвилин; для учнів 2 – 4 класів – не більше 15 хвилин.

Використання апаратних засобів віртуальної реальності (інтерактивні дошки, мультимедійні технології та пристрої) дозволяється не більше 15 хвилин упродовж уроку та не більше 10 % часу впродовж тижня. Після занять із застосуванням ТЗН проводиться фізкультхвилинка та гімнастика для очей, а в кінці уроку – фізичні вправи для профілактики загальної втоми.

Навчальні плани

Робочі навчальні плани розробляються закладами освіти на основі Типових навчальних планів. Варіант Типового навчального плану заклад освіти обирає залежно від типу закладу, його спеціалізації, освітніх запитів учнів, батьків та з урахуванням кадрового й матеріально-технічного забезпечення.

Із метою виконання вимог Державного стандарту початкової освіти робочі навчальні плани повинні містити всі предмети інваріантної складової, передбачені обраним варіантом Типових навчальних планів.

Варіативна складова Типових планів використовується на:

- збільшення кількості годин на вивчення предметів інваріативної складової. При цьому вчитель самостійно здійснює розподіл годин на вивчення тем та фіксує його в календарному плануванні й записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для цього предмета;
- індивідуальні заняття та консультації;
- запровадження факультативів, курсів за вибором, зазначених у Програмах курсів за вибором для початкових класів (видавництво «Мандрівець», 1 – 4 том). При виборі таких курсів слід переконатися, що Програма пролонгована на 2019 – 2020 навчальний рік на сайті видавництва «Мандрівець» або Інституту модернізації змісту освіти та перевірити наявність методичного забезпечення курсу за вибором у переліку підручників та посібників, рекомендованих для використання у 2019 – 2020 навчальному році.

Окрім курсів, які зазначені в даних програмах, пропонуємо ознайомитися із такими:

- «Людина. Родина. Світ», який покликаний формувати в дітей здатність до самопізнання та самовдосконалення, еталонний образ сім'ї та здатність до самореалізації в соціумі (info@oaf.org.ua);

- «Культура добросусідства», що сприяє розвитку громадянської освіти, вміння вести діалог, бути толерантним та формує громадянську ідентичність (http://idcir.com/uk/kurs-kultura-dobrosusidstva-rekomendovanij-mon-ukrayini-do-vikoristannya).

За рішенням закладу освіти облік занять із курсів за вибором може здійснюватися на сторінках класного журналу або в окремому журналі в разі відсутності вільних сторінок у класному журналі.

Під час розподілу варіативної складової навчального плану слід враховувати, що гранично допустиме навантаження відповідно до Державних санітарних правил і норм 5.5.2.008-01 становить (*див. табл. 1*):

Таблиця 1

Класи	**П'ятиденний робочий тиждень**
1	20
2	22
3	23
4	23

Рекомендації щодо розроблення робочих навчальних планів будуть надані у Листі МОН України «Про структуру 2019 – 2020 навчального року та навчальні плани закладів освіти».

Навчальні програми

У 2019 – 2020 навчальному році учні початкових класів навчатимуться за навчальними програмами, затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України від 05.08.2016 № 948 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1 – 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів» та двома Типовими освітніми програмами для закладів загальної середньої освіти, затвердженими рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 22.02.2018.

Учителі, які працюють за програмами Нової української школи мають свободу педагогічного вибору та можливість створення власного забезпечення освітнього процесу. Основна відмінність Типової навчальної програми № 1 (під керівництвом О. Савченко) від Типової навчальної програми № 2 (під керівництвом Р. Шияна) полягає в кількості галузей, які входять до інтегрованого курсу «Я досліджую світ». У програмі № 1 інтегрується 3 освітні галузі, а у програмі № 2 – 7. Детальну інформацію про особливості впровадження інтегрованого навчання можна знайти в Листі МОН України № 1/9-332 від 22.05.2018 «Про особливості впровадження інтегрованого навчання відповідно до Типових освітніх програм ЗЗСО І ступеня».

При виборі програми вчитель повинен враховувати її можливості для формування 11 компетентностей та 9 загальнонавчальних умінь, становлення яких є обов'язковим згідно з нормативними документами Нової української школи.

Окрім двох типових навчальних програм, заклади освіти мають право обрати одну із восьми альтернативних програм, затверджених Державною службою якості освіти (лист від 24.05.2018 № 01-21/329):

- «Освітня програма для 1 – 2-го класів за системою розвивального навчання Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова та ін.» (автори: І. П. Старагіна,

Г. М. Захарова, Г. В. Жемчужкіна, К. І. Пінсон, О. А. Перепелиця, З. П. Сосницька);

- «Освітня програма для 1 – 2-х класів початкової школи за педагогічною технологією «Росток»» (автор Т. О. Пушкарьова);

- «Освітня програма «Початкова школа: освіта для життя»» (авторський колектив Київського університету ім. Б. Грінченка, науковий керівник В. О. Огнев'юк);

- «Освітня програма «На крилах успіху» для учнів 1– 2-х класів закладів загальної середньої освіти» (Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук, науковий керівник А. П. Цимбалару);

- «Освітня програма першого циклу початкової освіти за вальдорфською педагогікою» (Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні, автори: Д. Ю. Косенко та О. І. Мезенцева);

- «Освітня програма для 1 – 2-х класів закладів загальної середньої освіти за системою розвивального навчання» (Центр психології і методики розвивального навчання, автори: С. В. Ломакович, Л. І. Тимченко, С. О. Жукова, О. М. Кондратюк);

- «Освітня програма для 1 – 2-х класів «Світ, в якому я живу»» (видавництво «Навчальна книга – Богдан», керівник – проф. С. Л. Якименко);

- «Освітня програма початкової школи науково-педагогічного проекту «Інтелект України»» (Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, науковий керівник І. В. Гавриш).

Виховний процес

Виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу в початковій школі, який спрямований на формування:

- відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству;

- поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина;

- патріотизму, поваги та дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, традицій і надбань українського народу;

- усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення, проявів корупції та хабарництва, потреби захищати суверенітет і територіальну цілісність України;

- поваги до державної мови та символів, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливого ставлення до історико-культурного надбання України та навколишнього природного середовища;

- нетерпимості до приниження честі та гідності людини, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;

- громадянської культури та культури демократії;

- культури та навичок здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля;

- прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

- почуттів доброти, милосердя, толерантності, терпимості, шанобливого ставлення до сім'ї, відповідальності за свої дії.

Для забезпечення єдності навчання, виховання і розвитку учнів в межах освітнього процесу педагогічна рада вирішує питання укладання планів виховної роботи.

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Оцінювання в початковій школі відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» має такі види:

1) формувальне (поточне);

2) підсумкове (семестрове та річне);

3) державна підсумкова атестація.

Формувальне (поточне) та підсумкове оцінювання результатів навчання учнів на предмет їх відповідності вимогам освітньої програми закладу освіти, вибір їх форм, змісту та способу здійснюють педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти.

Річне оцінювання та державна підсумкова атестація здійснюється за 12-бальною шкалою оцінювання навчальних досягнень та відображається у свідоцтві досягнень, що видається учневі щорічно.

Оцінювання відповідності результатів навчання учнів, які завершили здобуття початкової освіти, проводиться шляхом їх державної підсумкової атестації.

Усі учні мають пройти державну підсумкову атестацію на кожному рівні повної загальної середньої освіти, крім випадків, визначених законодавством.

Зміст, форми і порядок проведення державної підсумкової атестації визначаються і затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Після завершення навчання за освітньою програмою відповідного рівня загальної середньої освіти та на підставі результатів річного оцінювання і державної підсумкової атестації учні отримують свідоцтво про початкову освіту (за проектом Закону «Про загальну середню освіту»).

У 1 класі відсутнє бальне оцінювання, у 2 за рішенням педагогічної ради теж можна не оцінювати знання в балах. При цьому необхідно адаптувати свідоцтво досягнень, запропоноване для оцінювання учнів 1 класу, до оцінювання досягнень учнів 2 класу.

Докладно про оцінювання учнів 1 класу Нової української школи можна ознайомитися в Наказі Міністерства освіти і науки України від 20.08 2018 № 924 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 1 класу в Новій українській школі».

Домашні завдання

Обсяг навчальних завдань у початковій школі визначається Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти. Тривалість виконання домашніх завдань повинна становити не більше однієї години у 3 – 9 класах. Не рекомендуються обов’язкові домашні завдання учням 1 – 2 класів, а також домашні завдання на святкові та вихідні дні. Відповідальність за перевищення обсягу домашніх завдань несе заступник директора з навчальної роботи початкової школи.

Організація освітнього процесу

Учитель має можливість самостійно обирати форми організації освітнього процесу, способи навчальної взаємодії, методи, прийоми та засоби реалізації

змісту. Проте перевагу в Новій українській школі слід надавати «інтерактивним формам і методам навчання: дослідницьким, інформаційним, мистецьким проектам, сюжетно-рольовим іграм, інсценізації, моделюванню, ситуаційним вправам, екскурсіям, дитячому волонтерству…» (за «Типовою освітньою програмою № 2» під керівництвом Р. Шияна).

У Новій українській школі в межах академічної свободи вчителю надається право самостійно переносити теми уроків, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Одним із побічних ефектів академічної свободи може стати втрата змісту. Тому рекомендуємо ретельно фіксувати переміщення тем у календарному плануванні та слідкувати за реалізацією очікуваних результатів навчання у Програмі.

У Новій українській школі навчальна та методична література, яку можна використовувати в закладах освіти, буде зазначена в переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, розміщених на офіційному сайті МОН.

Освітнє середовище Нової української школи

Освітнє середовище відіграє важливу роль у підвищенні якості учіння молодших школярів. Воно має бути психологічно та фізично безпеченим і відображати філософію Концепції «Нова українська школа». «У такому освітньому середовищі є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, запропонованими самими дітьми» («Нова українська школа: порадник для вчителя»). Основи організації освітнього середовища відображені в Наказі Міністерства освіти і науки України від 23.03.2018 № 283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи», Наказі Міністерства освіти і науки України від 13.02.2018 № 137 «Про затвердження примірного переліку засобів навчання й обладнання навчального та загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи».

Основними сайтами, які пропонують обладнання, навчальні посібники та меблі для Нової української школи, є такі: promin.osvita.com.ua, mebel-renessans.com, rozcom.com.ua, rozumniki.com, anshar.com.ua, briolight.com, ukrdidas.com.ua, edpro.com.ua, elizlabs.com.ua, leater.com, svartboard.com.ua, mebel-ts.com.ua.

Розглянемо найактульніші запитання щодо організації діяльності початкової школи *(див. табл. 2)*.

Таблиця 2

Моніторинг найбільш актуальних запитань щодо організації діяльності початкової школи

Хто має право читати образотворче та музичне мистецтво, а також інформатику в початковій школі – учитель початкових класів чи фахівець із даного предмета?	відповідно до угоди з ЦК профспілки педагогічних працівників та МОН можна «передавати уроки з окремих предметів у початкових класах, зокрема інформатики, лише спеціалістам за наявності об’єктивних причин та обов’язкової письмової згоди вчителів початкових

	класів, забезпечуючи при цьому оплату праці відповідно до положень п. 74 «Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти»
За рахунок якого часу проводитимуть ранкові зустрічі? Скільки хвилин вони мають тривати?	ранкова зустріч – це зустріч педагогом на початку дня всієї групи дітей. Їй присвячують від 5 до 20 хвилин. Ранкову зустріч можна проводити на свіжому повітрі (за сприятливої погоди) або в шкільних приміщеннях. Зазвичай вона є початком першого уроку дня – інтегрованого курсу «Досліджую світ». Неприпустимо збирати учнів на ранкову зустріч раніше, ніж вони приходять зазвичай до школи
Чи потрібно в кінці року в умовах безбального оцінювання робити в журналі запис «зараховано»?	так, це зазначено у чинних вимогах до заповнення класного журналу «Про затвердження Інструкції щодо заповнення класного журналу для 1 – 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів» від 08.04.2015 № 412
Як обліковується проведення індивідуальних та групових занять?	облік годин індивідуальних та групових занять здійснюється на окремих сторінках класного журналу відповідно до Листа Міністерства освіти від 28.07.2004 № 1/9-406. Оцінювання навчальних досягнень під час проведення індивідуальних і групових занять не здійснюється; відповідні бали до класного журналу не виставляються
Як змінюється організація освітнього процесу у 1 класі Нової української школи?	для організації освітнього процесу нової української школи використовуємо нормативно-методичну базу: Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2018 № 923 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо адаптаційного періоду для учнів 1 класу у Новій українській школі», «Нова українська школа: порадник для вчителя» (навчально-методичний посібник), нормативні документи Нової української школи,

	Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2019 – 2020 навчальному році
Як у журналі записуються результати ДПА?	у 4-х класах бали, отримані учнями за державну підсумкову атестацію у формі підсумкової контрольної роботи, виставляються на лівій сторінці журналу в розділі «Тема», де здійснюється запис «Державна підсумкова атестація». За умов, коли учень (учениця) звільнений (звільнена) від державної підсумкової атестації за рішенням педагогічної ради закладу загальної середньої освіти, у журналі в цій колонці робиться запис *«зв.»*. У IV розділі «Зведений облік навчальних досягнень учнів» журналу у 1 – 3-му класах заповнюються такі рядки: «І семестр», «ІІ семестр», «Рік»; у 4-му класі: «І семестр», «ІІ семестр», «Рік», «Державна підсумкова атестація»
Як записуються у журнал екскурсії?	у ІІІ розділі «Облік проведення навчальних екскурсій» учитель записує дату, зміст і кількість годин проведення навчальних екскурсій, що не передбачені навчальними програмами з певних предметів і проводяться наприкінці або впродовж навчального року. Навчальні екскурсії з окремих предметів, передбачені календарно-тематичним планом, записуються на сторінках журналу, відведених для відповідного предмета
Чи потрібно фіксувати в журналі час доопрацювання педагогічного навантаження вчителя?	із метою створення сприятливих умов для організації відпочинку молодших школярів та збереження чинної норми педагогічного навантаження вчителів початкових класів рекомендується збільшувати

	тривалість перерв між уроками. У цьому випадку додатковий облік і компенсація навчального часу не проводиться (Лист Міністерства освіти і науки України від 02.04.2018 «Щодо скорочення тривалості уроку для учнів початкової школи»)
Що робити, якщо кількість годин, зазначених у Типовому навчальному плані на вивчення предмета, у реальності є меншою?	допускається зменшення кількості годин на вивчення предмета, якщо за календарем це було пов'язано із державними святковими вихідними днями
Як розподіляють між класами освітню субвенцію на НУШ?	кошти на парти розподілятимуть за кількістю учнів; дидактичні матеріали – з огляду на кількість класів; обладнання – з огляду на кількість шкіл. Для отримання фінансування адміністрація школи має написати бюджетний запис, вказавши перелік потрібного обладнання та дидактичних матеріалів
Які з типових та нетипових освітніх програм відповідають Державному стандарту початкової освіти Нової української школи?	усі програми, затверджені МОН України та Державною службою якості освіти, відповідають вимогам Державного стандарту початкової освіти
Які підручники обрати для викладання курсу «Я досліджую світ»?	усі підручники, що пропонуються видавництвами, відповідають Державному стандарту початкової освіти, проте вчитель має проаналізувати підручник з погляду відповідності програмі, яку він обрав, переглянувши промоверсії на сайті Інституту модернізації змісту освіти
Чи потрібно вводити тематичне навчання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ», якщо вчитель обрав програму під керівництвом О. Савченко?	рекомендовано, адже інтеграція передбачає об'єднання навколо провідної ідеї (проблеми, сюжету, теми), що забезпечує нерозривний зв'язок та цілісність інтегрованого уроку

Оксана ТИМОЩУК,
методист кабінету інформаційно-комунікаційних технологій
Рівненського ОІППО

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2019 – 2020 навчальному році учні 3 – 4-х класів вивчатимуть інформатику за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України «Про навчальні програми для 1 – 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» від 12.09.2011 № 1050 та «Про затвердження змін до навчальних програм для 1 – 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» від 05.08.2016 № 948.

Типовими освітніми програмами, розробленими під керівництвом О. Я. Савченко та Р. Б. Шияна у 2-му класі передбачено інтегрований курс «Я досліджую світ», який включає зміст семи освітніх галузей, зокрема й інформатичну. За такої ситуації у навчальному плані закладу загальної середньої освіти перелік навчальних предметів містить назву «Інформатика» (у курсі «Я досліджую світ»); у розкладі уроків визначається час заняття «Інформатика» (у курсі «Я досліджую світ»). У класному журналі на цей предмет відводиться окрема сторінка з назвою, що відповідає назві предмета у навчальному плані.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється вербально.

Учитель має вільний вибір форм організації навчально-виховного процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту освіти. Водночас педагогові надається право самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Навчальна та методична література для навчання інформатики у початковій школі зазначена у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН України.

Сприйняття світу учнями 6-10 років за своєю суттю є цілісним як цілісне і саме довкілля. Потреба долати протиріччя між розподілом освітнього процесу на окремі предмети, з одного боку, і цілісністю світу та цілісністю сприйняття дитиною довкілля – з іншого, потребує активного впровадження інтегрованих уроків.

Пропонуємо інтегрувати навчальні предмети «Інформатика», «Основи здоров’я», «Фізична культура» над спільним виконанням завдань проекту «Будьте здорові», який проводиться щорічно протягом листопада місяця. Переглянути матеріали навчального мережевого проекту можна за адресою https://sites.google.com/site/budtezdor/.

Відповідно до навчальної програми учні 4-го класу повинні вміти створити колаж із кількох зображень. Для того, щоб сформувати відповідні вміння та навички, педагогам, які навчають учнів інформатики в початкових класах,

доцільно створювати онлайн-колажі разом з учнями за допомогою сервісів ***Loupe*** (http://www.getloupe.com) або ***Google-фото*** (https://photos.google.com).

Педагогові разом з учнями 4-го класу під час вивчення уроків інформатики є потреба працювати у віртуальному класі. Такі можливості надає безкоштовний сервіс ***Google Classroom*** (https://classroom.google.com), який потребує лише створення облікового запису в Google. Даний інструмент поєднує в собі можливості Google Docs, Google Drive і Gmail.

Доцільно розгорнути в закладі загальної середньої освіти систему сервісів ***G Suite for Education***. G Suite – це хмарне середовище Google для роботи з усіма додатками, Gmail, Drive, YouTube, Keep, Meet, Classroom тощо, але розроблені з новими інтелектуальними функціями, які полегшують роботу і залучають до співпраці як учителів, так і учнів. Середовище включає пошту, календар і Google+ для спілкування; має функції для зберігання файлів, створення документів, таблиць, презентацій, опитувальників тощо. Для закладів освіти це безкоштовно, однак у версіях G Suite передбачені корпоративні функції: спеціальні адреси електронної пошти в домені компанії (наприклад, @vashakompaniya.com), від 30 Гб хмарної пам'яті для збереження документів і електронних повідомлень, а також техпідтримка телефоном і електронною поштою цілодобово та без вихідних. На відміну від готового спеціалізованого програмного забезпечення для офісів, у хмарному пакеті G Suite дані користувачів зберігаються не на традиційних внутрішніх серверах компаній, а в мережі захищених центрів обробки даних Google. На відміну від безкоштовних, споживчих послуг, учителі та учні, що зареєстровані в G Suite, не бачать реклами під час використання цих додатків, а інформація та дані в облікових записах G Suite не використовуються для рекламних цілей. Крім того, адміністратори G Suite можуть самостійно налаштувати необхідні параметри безпеки та конфіденційності.

Для кращого засвоєння змісту навчального матеріалу розділу «Алгоритми і виконавці» учнями 3-го класу та «Алгоритми з розгалуженням і повторенням» учнями 4-го класу рекомендуємо педагогам разом з учнями пройти онлайн-курс на освітній платформі ***Prometheus*** «Алгоритми і проекти Scratch». Цей курс стане своєрідним путівником в опануванні можливостей Scratch, допоможе поєднати теорію з практикою, віднайти цікаві ідеї та навчитися працювати над створенням власних проектів.

Для перевірки знань учнів, створення інтерактивних навчальних ігор (вікторин, обговорення, опитування) на уроках інформатики доцільно використовувати онлайн-сервіс ***Kahoot***. Участь в іграх, створених за допомогою сервісу, сприяє спілкуванню та співпраці, підвищує рівень обізнаності використання цифрових інструментів, стимулює до розвитку критичного мислення.

Пропонуємо використовувати на уроках інформатики сервіс мережі Інтернет – ***LearningApps***, який дозволяє створювати різноманітні інтерактивні вправи на різних етапах уроку: під час організації самостійної, індивідуальної діяльності та у спільній проектно-дослідницькій роботі.

Досвід застосування LearningApps під час навчання інформатики в початковій школі доводить, що це навчальне середовище сприяє формуванню в учнів навичок ефективного використання цифрових технологій, уміння

працювати в групах, стимулює розвиток інтересу до навчання, виховує відповідальність за індивідуальні та спільні результати діяльності.

Для розгляду теми «Кодування та декодування інформації» під час навчання інформатики в 4-му класі доцільно використовувати мобільний додаток ***QR-код***. Із залученням QR-кодів можна зашифровувати та отримувати швидкий доступ фактично до будь-якої інформації у мережі Інтернет: відео на YouTube, певної геолокації на Google картах, e-mail, посилання на сторінку профілю у соціальних мережах, аудіофайл, книгу тощо. У такий спосіб може також бути закодовано невеличкий текст чи номер телефону, який можна «зчитати» навіть без доступу до мережі Інтернет.

На уроках інформатики можна використовувати сервіс ***Tagul,*** який дозволяє створити «хмару» слів із тексту. Хмарини слів можна створювати на тему уроку, яку учні повинні визначити як опорний конспект. Можна запропонувати дітям прочитати в «хмарі» головне питання, на яке необхідно знайти відповідь упродовж уроку, скласти речення або розповідь, використовуючи якомога більше слів із «хмари»; створити словникову «хмару» на основі невеликих, нещодавно вивчених навчальних текстів, попросити учнів пригадати, про що були ці тексти і в якому саме контексті використовувалися слова. Під час вивчення теми «Кодування та декодування інформації» можна написати зашифровану листівку другові.

Карти розуму дають можливість у стислій, вербально-образній формі засвоювати навчальний матеріал, тому цю технологію на уроці інформатики можна використовувати на різних його етапах. Так, під час ознайомлення школярів із новим матеріалом, можна на дошці створювати карту розуму, яку протягом уроку доповнювати новими гілками, текстами, символами, зображеннями. У ході закріплення матеріалу доцільно, щоб учні колективно або самостійно, використовуючи сервіс ***Spiderscribe.net*** (найпростіший сервіс для опанування молодшими школярами) створювали інтелект-карту із готових елементів і завантажували зображення, набирали текст, виконуючи завдання до кожної з підтем. При повторенні матеріалу рекомендовано, щоб діти створювали інтелект-карти самостійно.

Під час розгляду тем «Сервіси для перегляду зображень картин художників», «Віртуальні мистецькі галереї, екскурсії до музеїв» учнями 2-го класу, «Перегляд карт, пошук рідного краю на картах» учнями 3-го класу та «Віртуальні подорожі сузір'ями, планетами, материками, океанами» учнями 4-го класу можна використовувати елементи віртуальної реальності. Віртуальна реальність – ілюзія реальності, що створена за допомогою цифрових інструментів, які забезпечують зорові, звукові та інші відчуття. Так, віртуальна реальність відкриває безмежні можливості для навчання та творчості. За допомогою цієї технології можна подорожувати світом, насолоджуватись його мальовничими куточками та якісно змінити вивчення інформатики.

Практичну взаємодію варто організувати таким чином, щоб кожен учень міг переглянути ролик за допомогою VR-окулярів. Для перегляду VR-контенту потрібен смартфон з операційною системою Android 4.4 чи вище (iPhone 5 або більш новіші моделі) та окуляри віртуальної реальності.

Для демонстрації рекомендуємо такі мобільні додатки (Android чи iOS), як Google expedition та Перегляд вулиць, використовуючи які можна переглядати

сотні інтерактивних локацій для будь-якої тематики (океан, гори, історичні місця, планети сонячної системи тощо).

Учителям, які навчатимуть інформатики учнів початкових класів (насамперед тим, які працюватимуть з учнями 2-го класу), доцільно пройти онлайн-курс для вчителів початкової школи на сайті студії онлайн-освіти EdEra (https://www.ed-era.com/courses/). Дистанційний курс дозволить ознайомитися з Державним стандартом початкової освіти, отримати практичні навички управління класом, навчитися методикам компетентнісного та інтегрованого навчання, опанувати основи нейропсихології та інклюзивної освіти.

Застосування нетрадиційних, нестандартних, інноваційних форм навчання ефективно впливає на освітній процес учнів початкової школи.

На уроках інформатики цифровий інструмент є і предметом вивчення, і засобом навчально-пізнавальної діяльності, що, відповідно, впливає на організацію навчального процесу. Специфіка уроку інформатики виявляється, передусім, в істотному обсязі робіт із використанням комп'ютера та інших пристроїв. У комп'ютерному класі використовуються фронтальні, групові форми роботи, індивідуальна робота та робота в парах.

Ефективними формами діяльності на уроці є розповідь і пояснення, бесіда, групова робота, робота з інструктивними картками та підручником.

Для активнішого залучення учнів до роботи на уроці застосовуються нетрадиційні форми педагогічної взаємодії: дидактичні ігри, уроки-змагання, уроки-подорожі, уроки-турніри.

Найпоширенішим видом навчальної роботи є бесіда. Її використання дозволяє чітко, правильно та лаконічно донести навчальний матеріал учням. Проте, аби учень не був «вільним слухачем», повсякчас необхідно створювати проблемні ситуації, які передбачають, що учень шляхом певного обмірковування почутого намагається доповнити розповідь учителя або спробувати дати визначення якогось терміна.

Важливою складовою на уроці є проведення «логічної хвилинки», яка покликана розвивати в дітей логічне мислення та увагу. Цікавою формою роботи є «Учень замість учителя», коли дитина може спробувати себе у ролі вчителя, покерувати працею своїх ровесників. Саму «логічну хвилинку» бажано ділити на декілька етапів, обов'язково включаючи завдання, які діти сприймають на слух, завдання на індивідуальних картках, розв'язування кросвордів, ребусів, загадок.

Під час опитування раніше вивченого матеріалу краще застосовувати нестандартні форми роботи. «Перевір мене» – одна із таких форм, що дає можливість швидко перевірити знання учнів із теми. Діти письмово дають відповіді на запитання, а потім, обмінявшись роботами, під керівництвом учителя звіряють кількість правильних відповідей.

Важливим елементом на уроці є використання дидактичної гри, адже передбачає наявність двох елементів – пізнавальний та ігровий.

Обираючи гру, обов'язково слід прагнути до того, щоб вона сприяла досягненню навчально-виховної мети: закріпленню та поглибленню знань, вихованню уваги, кмітливості, психологічної витримки.

Одним з активних сюжетів ігрової діяльності на уроці є застосування «чарівної скриньки». Діти, шукаючи скарби, дістають із неї капсули, які містять

запитання з теми, що вивчається. Основне їх завдання – дати правильну відповідь.

Отже, навчальний процес варто будувати таким чином, щоб постійно залучати дітей до творчої діяльності, розвивати вміння нестандартно мислити, фантазувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тимощук О. П. Науково-методичний супровід курсу «Сходинки до інформатики» у 2013-2014 навчальному році / О. П. Тимощук // Методичні рекомендації до організації навчально-виховного процесу у 2013 – 2014 навчальному році : інформаційно-методичний бюлетень. – Рівне : РОІППО, 2013.
2. Колаж [Електронний ресурс]. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B0%D0%B6 (дата звернення: 20.04.2019).
3. Русакова Т. Г. Коллаж как метод в системе профессиональной подготовки студентов-дизайнеров / Т. Г. Русакова, С. Г. Шлеюк, Е. А. Левина // Вестник ОГУ. – 2014. – № 5 (166). – С. 194–199.
4. Створення колажу із зображень [Електронний ресурс]. URL: http://vsimppt.com.ua/lessons/4klas/urok7 (дата звернення: 25.04.2019).
5. Тимошков А. І. Методичний супровід інформатики в початковій школі / А. І. Тимошков // Теоретичні та практичні аспекти навчання інформатики в початковій школі : методичний посібник. – Рівне : РОІППО, 2016.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» від 20.04.2011 № 462 [Електронний ресурс]. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/.197 (дата звернення: 20.04.2019).
7. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017-2018 навчальному році» від 09.08.2017 № 1/9-436 [Електронний ресурс]. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56860/ (дата звернення: 20.04.2019).
8. Google Apps for Work [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Google_Apps_for_Work (дата звернення: 20.04.2019).
9. Алгоритми і проекти Scratch [Електронний ресурс]. URL: https://cutt.ly/ECfKI (дата звернення: 20.04.2019).
10. Kahoot! – онлайн-сервіс для створення вікторин, дидактичних ігор і тестів [Електронний ресурс]. URL: https://www.pedrada.com.ua/news/276-kahoot-onlajjn-servis-dlja-stvorennja-viktorin-didaktichnikh-igor-i-testiv (дата звернення: 20.04.2019).
11. The future [Електронний ресурс]. URL: http://thefuture.news (дата звернення: 10.04.2019).
12. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-565 від 18.09.2018 «Щодо методичних рекомендацій для експериментальних закладів освіти»

[Електронний ресурс]. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/5%201_9-565.pdf (дата звернення: 10.04.2019).

Анатолій ТРОФІМЧУК,
завідувач кабінету природничих предметів Рівненського ОІППО

Андрій ВИБАЧ,
головний спеціаліст управління освіти і науки Рівненської ОДА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕНННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Навчальні програми та підручники

Починаючи із 2018 – 2019 навчального року, навчання фізики та астрономії в старшій профільній школі здійснюється за кількома програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України (наказ від 24.11.2017 № 1539).

Програма 1. *Фізика і астрономія. Рівень стандарту та профільний рівень (авторський колектив під керівництвом Ляшенка О. І.).*

Програма 2. *Фізика. Рівень стандарту та профільний рівень (авторський колектив під керівництвом Локтєва В. М.).*

Програма 3. *Астрономія. Рівень стандарту та профільний рівень (авторський колектив під керівництвом Яцківа Я. С.) (див. сайт кабінету фізики РОІППО: www.kabfiz-roippo.at.ua розділ «Навчальні програми»).*

Згідно з Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти ІІІ ступеня (наказ МОН від 24.04.2018 № 408) для предмета «Фізика і астрономія» в 10 класі на рівні стандарту відводиться 3 тижневі години (лише фізичний складник), на профільному рівні – 6 тижневих годин, в 11 класі на рівні стандарту – 4 тижневі години (3 год – фізичний складник + 1 год – астрономічний складник), на профільному рівні – 6 тижневих годин.

На рівні стандарту в 10 класі вчитель обирає одну із двох програм: (1) або (2). У разі вибору в 10 класі програми (1), в 11 класі вчитель продовжує працювати за цією ж програмою, в якій передбачено астрономічний складник. У разі вибору в 10 класі програми (2), в 11 класі вчитель фізичний складник викладає за цією ж програмою, а астрономічний складник за програмою (3).

На профільному рівні в 10 класі вчитель обирає або програму (1), або програми (2) і (3) (окремо фізичний складник та окремо астрономічний). ***Звертаємо увагу****, що цими програмами на вивчення фізики та астрономії сумарно передбачено 7 годин на тиждень. Заклади освіти, формуючи власні освітні програми, можуть додавати необхідну годину із додаткових годин*

навчального плану або залишати на вивчення двох складників 6 годин. У такому разі, складаючи календарно-тематичне планування, вчителі можуть самостійно розподілити час на навчальний матеріал у межах 6 годин (приміром, 5 годин фізичного складника + 1 година астрономічного або 5,5 годин фізичного складника + 0,5 годин астрономічного).

В 11 класі вчитель продовжує працювати за тими ж програмами, які він обрав у 10 класі, а розподіл годин робить аналогічно.

(У спецвипуску «Фізика для фізиків» № 21 у 10 класі запропоновано планування 5 годин фізичного + 1 години астрономічного складника, в 11 класі – 5,5 годин фізичного + 0,5 годин астрономічного складника).

Відповідно до методичних рекомендацій МОН України вивчення предмета «Фізика та астрономія» на профільному рівні в 10 й 11 класах та на рівні стандарту в 11 класі можливе у двох варіантах: послідовне або паралельне вивчення фізичного та астрономічного складників. У разі послідовного вивчення астрономічний складник вивчається після вивчення фізичного як окремий розділ, за який виставляється одна або кілька тематичних оцінок (за рішенням учителя). У класному журналі зміст уроків записують на одній сторінці «Фізика та астрономія». Семестрові оцінки є середнім арифметичним оцінок за всі теми, що вивчаються у відповідному семестрі. Річна оцінка виставляється на підставі семестрових.

У разі паралельного вивчення впродовж навчального року окремо вивчаються фізичний та астрономічний складники. У класному журналі записують зміст уроків на окремих сторінках для кожного складника: «Фізика та астрономія: фізичний складник», «Фізика та астрономія: астрономічний складник». Семестрова оцінка виставляється на сторінці «Фізика та астрономія: фізичний складник». При виставленні семестрової оцінки враховуються тематичні оцінки як за фізичний, так і за астрономічний складники. Кількість тематичних оцінок певного складника має співвідноситися з кількістю годин, виділених на його вивчення. Річна оцінка виставляється на підставі семестрових на сторінці «Фізика та астрономія: фізичний складник». Як показав досвід викладання у 2018 – 2019 навчальному році, зручнішим є паралельне вивчення фізичного та астрономічного складників.

Вибір навчальних програм з фізики та астрономії із запропонованих варіантів здійснюється вчителем та затверджується рішенням педагогічної ради навчального закладу.

Під ці програми написано ряд підручників, якими вчитель користувався в 10 класі та які для 11 класу отримали гриф Міністерства освіти і науки України й будуть видані за державні кошти (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04. 2019 № 474).

Програма 1 (рівень стандарту):

- «Фізика та астрономія», автори Головко М. В.; Крячко І. П., Мельник Ю. С.; Непорожня Л. В.; Сіпій В. В.;

- «Фізика та астрономія», автори Засєкіна Т. М.; Засєкін Д. О.;

- «Фізика і астрономія», автори Сиротюк В. Д., Мирошніченко Ю. Б.;

Програма 2 (рівень стандарту):

- «Фізика», автори Бар'яхтар В. Г.; Довгий С. О.; Божинова Ф. Я.; Кірюхіна О. О.;

Програма 1 (профільний рівень):

- «Фізика та астрономія», автори Засєкіна Т. М.; Засєкін Д. О.;

Програма 2 (профільний рівень):

- «Фізика», автори Засєкіна Т. М.; Засєкін Д. О.;

Програма 3 (рівень стандарту):

- «Астрономія», автор Пришляк М. П.;

- «Астрономія», автори Сиротюк В. Д., Мирошніченко Ю. Б.

Програма 3 (профільний рівень):

- «Астрономія», автори Пришляк М. П., Кравцова О. М.

Календарне планування у спецвипуску «Фізика для фізиків» № 21, як і в минулому році, буде орієнтоване на програми (2) та (3).

Вивчення фізики у 7 – 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, основа якої була затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 29.05.2015 № 585, а у 2017 році зазнала певних змін і була затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. Зміст навчального матеріалу 11-х класів визначається навчальними програмами для загальноосвітніх навчальних закладів (Фізика. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень – К., 2010), затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 28.10.2010 № 1021 з урахуванням змін, затверджених наказом Міністерства МОН України від 14.07.2016 № 826 (*див. сайт кабінету фізики РОІППО, розділ «Навчальні програми»)*.

Календарне планування

Згідно з наказом МОН від 17.05.2005 № 297 (див. сайт кабінету фізики РОІППО розділ «Нормативні документи» «Накази») календарне планування навчального матеріалу вчителі мають право здійснювати безпосередньо у текстах робочих навчальних програм, розробка планів проведення навчальних занять є компетенцією педагога, який визначає їх структуру і форму. Згідно з листом МОН від 05.12.2014 № 1/9-630 (див. сайт кабінету фізики РОІППО розділ «Нормативні документи» «Листи») календарне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, зокрема з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. У спецвипуску «Фізика для фізиків» № 21 наведено планування навчального матеріалу з фізики для 7 – 9 класів, з фізики для 10, 11 класів за рівнем стандарту та профільним рівнем (навчальна програма авторського колективу під керівництвом Локтєва В. М.), з астрономії для 11 класу за рівнем стандарту та для 10,11 класів за профільним рівнем (навчальна програма авторського колективу під керівництвом

Яцківа Я.С.). У програмах для 10, 11 класів кількість годин на вивчення окремих тем не вказана (з астрономії на профільному рівні взагалі немає розбивки на 10 і 11 класи). У плануванні наводиться рекомендаційний розподіл годин, тому вчитель має право коригувати його на свій розсуд.

Фізичний експеримент

У програмі значну увагу звернуто на формування практичних навичок школярів, запропоновано достатню кількість лабораторних робіт.

Учитель може замінювати тематику окремих робіт на рівноцінні з огляду на стан матеріальної бази фізичного кабінету, об'єднувати деякі лабораторні роботи, що повинно бути відображено в календарних планах.

У пояснювальній записці до навчальної програми 7 – 9 класів вказано, що всі перераховані роботи вчитель повинен провести, але залежно від виду, призначення та рівня складності лабораторної роботи окремі з них він може не оцінювати.

У 7 – 9 класах це можуть бути роботи: «Ознайомлення з вимірювальними приладами. Визначення ціни поділки шкали приладу», «Дослідження коливань нитяного маятника», «Вимірювання маси тіл методом зважування», «Дослідження пружних властивостей тіл», «Складання та випробування електромагніту», «Вивчення характеристик звуку» тощо.

Оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними уміннями та навичками здійснюється не лише за результатами виконання фронтальних лабораторних робіт, а й за іншими видами (експериментальні завдання, домашні досліди й спостереження, навчальні проекти, конструювання, моделювання тощо), що дають змогу їх виявити. Тому, якщо учень був відсутній на уроці, на якому виконувалась фронтальна лабораторна робота, що підлягає обов'язковому оцінюванню, відпрацьовувати її в позаурочний час не обов'язково. Головне, щоб впродовж вивчення теми учень проявив свої експериментальні уміння й навички в інших видах роботи. Отримані при цьому оцінки враховуються при виведенні тематичної.

Згідно з новими програмами у 10, 11 класах навчальний експеримент реалізується у формі демонстраційного та фронтального експерименту, робіт лабораторного практикуму, практичних робіт, дослідів та спостережень, які учні виконують удома самостійно. Немає чіткого розподілу, які роботи вчитель повинен провести фронтально, а які – у вигляді практикуму. З огляду на стан забезпечення шкіл навчальним обладнанням, його кількість та якість, можливість проведення навчального експерименту передбачено переважно у формі фізичного практикуму, роботи якого можна виконати, використовуючи меншу кількість комплектів однотипного обладнання. Тематику та зміст окремих лабораторних робіт та робіт фізичного практикуму (із запропонованого переліку) вчитель може обирати самостійно та замінювати на рівноцінні. У календарному плануванні для 10, 11 класів передбачена така можливість. У кінці планування рівня стандарту наведений перелік 12 робіт, які описано в «Зошиті для експериментальних робіт», з яких учитель обирає 8 (4 – у І семестрі та 4 – в ІІ згідно з рекомендаціями програми) і проводить їх або фронтально (у відповідних місцях планування пропущено рядки, куди вчитель їх вписує), або у вигляді практикуму

в кожному семестрі, де також передбачені рядки для запису тем цих робіт. Можна також деякі роботи провести фронтально, а деякі – у вигляді практикуму. Роботи, які проводяться у вигляді практикуму, можуть бути 2-годинними за рахунок резерву годин, причому кількість робіт залишається незмінною. Відповідно до свого вибору у лівій колонці планування вчитель проставляє нумерацію, згідно з якою він проводитиме уроки і записуватиме їх у журнал. Для профільного рівня пропонується перелік із 14 робіт, усі з яких повинні бути виконані (7 – у І семестрі, 7 – у ІІ), зокрема 12 із них описані в «Зошитах для експериментальних робіт», 2 учитель підбирає самостійно. До цієї кількості (8 робіт для рівня стандарту та 14 – для профільного рівня) віднесено і роботи, що виконані в рамках навчальних проектів, які передбачали експериментальне дослідження, домашні досліди і спостереження.

Для полегшення роботи вчителя та учнів для 7 класу розроблено «Зошит для лабораторних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» (лист ДНУ «Інститут інноваційних технологій та змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 № 141/12-Г-873). У даному зошиті у вступі коротко описано поняття похибок, хоча їх обрахунок із лабораторних робіт вилучено. Пропонується два варіанти лабораторної роботи на визначення виштовхувальної сили: «З'ясування умов плавання тіл», яка пропонується у програмі та «Вимірювання архімедової (виштовхувальної) сили в рідині», яка простіша у виконанні. Оскільки вчитель має право замінювати лабораторні роботи рівноцінними, то він вирішує, який варіант роботи обрати. Як простий механізм у лабораторній роботі № 12 використовується похила площина, тому залишено назву роботи «Визначення ККД похилої площини».

Для 8 класу розроблено «Зошит для лабораторних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах», (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України № 21/12-Г-296 від 02.06.2016), в якому пропонується 5 обов'язкових лабораторних робіт та 5 додаткових експериментальних робіт.

Для 9 класу розроблено «Зошит для лабораторних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах», (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 № 21.1/12-Г-151), в якому пропонується 6 обов'язкових лабораторних робіт та 2 додаткові експериментальні роботи. У зв'язку з відсутністю обладнання лабораторна робота «Дослідження звукових коливань різноманітних джерел звуку за допомогою сучасних цифрових засобів» замінена на роботу «Вивчення характеристик звуку».

Для 10 класу рівня стандарту розроблено «Зошит для експериментальних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 18.06.2018 № 22.1/12-Г-369), де пропонується 12 робіт, які перераховані у календарному плануванні. В запропонованих роботах наводяться контрольні завдання двох видів: експериментальне завдання за малюнками у двох варіантах, що майже відтворює дану роботу; задача у 6-ти варіантах, яку учень зможе виконати вдома і пояснити під час захисту роботи у вигляді фізичного практикуму.

Для 11 класу розроблено аналогічний зошит, який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 № 22.1/12-Г-244), в *якому також пропонується 12 робіт, які перераховані у календарному плануванні*

Додаткові експериментальні роботи можна використовувати як короткочасні фронтальні або як навчальні проекти *(див. стор. 7 рекомендацій).*

Перелік навчальних демонстрацій, наведений у програмах, є орієнтовним і може бути змінений учителем залежно від обставин, в яких здійснюється навчання, наявності обладнання, устаткування, можливостей навчального кабінету тощо.

Розв'язування задач

Ефективним засобом, що забезпечує формування предметної та ключових компетентностей учнів, є розв'язування фізичних задач, про що наголошено в обох варіантах програм. У навчальній програмі «Фізика та астрономія» (авторський колектив під керівництвом О. І. Ляшенка) як самостійний вид діяльності включено практикум із розв'язування фізичних задач. Розв'язуючи під час практикумів компетентнісно орієнтовані фізичні задачі – від найпростіших, які потребують елементарних пізнавальних зусиль учня, до дослідницьких, розв'язання яких вимагає значних інтелектуальних зусиль та чимало часових затрат, – учні розвиватимуть уміння застосовувати теоретичні знання на практиці. Тому таку форму організації навчальних занять доцільно здійснювати незалежно від обраної навчальної програми як в основній, так і старшій школі. При цьому вчитель має право визначати послідовність і місце практикуму у навчальному процесі (після вивчення розділу, певної теми, конкретного параграфа). В календарному плануванні передбачено «уроки розв'язування задач» (аналог практикуму із розв'язування фізичних задач), які пропонується проводити як після вивчення конкретного параграфа, так і по закінченню вивчення певної теми.

Навчально-методична література

Оскільки згідно з листом Міністерства освіти і науки України від 26.06.2015 № 1/9-305 не вимагається гриф для додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізовує його методику навчання.

В області розроблено «Завдання для тематичного контролю» та «Збірник задач з фізики» для 7 – 11 класів. Завдання містять по 8 варіантів для п'яти тематичних контролів 7 та 11 класів, чотирьох тематичних контролів 8 класу і 6 тематичних контролів 9 та 10 класів за чотирма рівнями.

На думку авторів, у 7 класі питання частоти обертання і швидкості матеріальної точки під час руху по колу не викликатиме труднощів, тому до рівня D включено одну задачу на використання цих понять. Доцільність використання таких задач вирішує вчитель. Під час розв'язування задач для простоти обчислень рекомендуємо значення g вважати рівним 10 Н/кг. Дослід Торрічеллі з програми вилучено, але пояснити атмосферний тиск без нього неможливо, тому завдання на розуміння цього досліду залишено.

У 8 класі термін «резистор» із програми вилучено, але, мабуть, зручніше оперувати ним, ніж говорити «провідник, що має опір». Рівняння теплового балансу програма рекомендує вивчати після вивчення процесів плавлення, кристалізації, пароутворення, конденсації. Мабуть, доцільніше його вивчити відразу після введення поняття «кількість теплоти» і використовувати під час розв'язування задач на розрахунок кількості теплоти при нагріванні та охолодженні тіла.

У 9 класі до тем «Магнітні явища», «Механічні та електромагнітні хвилі», «Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики» важко підібрати задачі, які б відповідали установленому стандарту тематичного контролю, особливо для рівнів «С» і «D». Щоб не порушувати структури збірника, такі завдання підібрані, але не завжди є рівноцінними, тому важливість таких завдань у балах умовна і не відповідає рівневі їх складності. Вчитель сам вирішує, які задачі пропонувати учням та як їх оцінювати.

Оскільки в 10 та 11 класах програма з фізики рівня стандарту передбачає вивчення предмета на рівні та в обсязі, що при ретельному ставленні до навчання дозволяє учням успішно скласти іспит з фізики у формі зовнішнього незалежного оцінювання, на рівні, достатньому для продовження навчання у відповідному закладі вищої освіти, завдання для тематичного контролю рівня «D» можуть викликати в учнів, які не планують пов'язувати своє життя з природничими науками та математикою, певні труднощі. У даному випадку вчитель може не дотримуватися рекомендацій щодо оцінювання, що наведені в пояснювальній записці до «Завдань для тематичного контролю», а оцінювати учнів на власний розсуд (наприклад, вважати завдання рівня «С» завданнями високого рівня).

У збірниках задач наведено завдання, аналогічні до тих, які пропонуватимуться учням під час тематичного контролю; завдання, які не ввійшли у тематичний контроль, але дозволять учням вдосконалити навички розв'язування задач; завдання компетентнісного спрямування, де необхідне розуміння фізичних явищ і процесів у життєвих ситуаціях. Наводяться приклади розв'язку типових задач, зразок розв'язку одного варіанту завдань для тематичного контролю і один варіант для самостійного розв'язку. В кінці збірників наведені відповіді до розрахункових задач.

Навчальні проекти

У зміст навчальних програм з фізики внесено такий вид роботи, як проектна діяльність. У пояснювальних записках до програм йдеться про те, що виконання проектів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів, під керівництвом учителя. Крім того, зазначається, що навчальний фізичний експеримент у шкільному навчанні реалізується у формі демонстраційного і фронтального експериментів, лабораторних робіт, фізичного практикуму, навчальних проектів, позаурочних дослідів тощо. Окремі лабораторні роботи можуть бути виконані у формі учнівських навчальних проектів. Оцінювання навчальних проектів здійснюється індивідуально, як за самостійно виконане учнем завдання. Кількість виконаних та оцінюваних проектів може бути довільною, але не менше одного впродовж навчального року.

Розрізняють такі види проектів:

Дослідницькі проекти **–** потребують добре обміркованої структури, повністю підпорядковані логіці дослідження і мають відповідну структуру: визначення методології дослідження, тобто теми дослідження, аргументація її актуальності, предмета й об'єкта, завдань і методів дослідження, формулювання гіпотез, розв'язання проблеми і вибір шляхів її розв'язання.

Творчі проекти – не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників, вона розвивається, підпорядковуючись кінцевому результату й формі його представлення (стіннівка, відеофільм, свято тощо).

Інформаційні проекти **–** спрямовані на збирання інформації про який-небудь об'єкт, явище, з метою ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів.

Практичні проекти – розв'язання практичних завдань «замовника» проекту, а як результат – розробка наочного посібника, макета, приладу, обладнання, рекомендацій щодо їх використання.

Ігрові (рольові) проекти – образне відображення реальних процесів і явищ у сценічних формах, ігрових ситуаціях – як результат моделювання реального об'єкта.

Іноді розв'язання фізичних проблем може поєднуватися із вказаними типами проектів.

Зупинимося детальніше на дослідницьких та практичних проектах, які спрямовані на використання зошитів для лабораторних робіт:

- виконання творчих експериментальних завдань у домашніх умовах з подальшою презентацією результатів експерименту (наприклад, можна взяти домашні завдання із зошитів для лабораторних робіт);
- виконання експериментальних робіт в умовах кабінету фізики (наприклад, лабораторних робіт, передбачених програмою, які вчитель вирішує провести як навчальний проект, додаткових експериментальних робіт, описаних у «Зошиті для лабораторних робіт» для 8-го і 9-го класів, у «Зошиті для експериментальних робіт» для 10-го класу, лабораторних робіт, описаних у «Зошиті для лабораторних робіт та робіт фізпрактикуму» в 11-му класі, вилучених із програми).

Якщо вчитель обирає виконання обов'язкових лабораторних робіт як навчальних проектів, то доцільно перенести урок «Захист навчальних проектів» із кінця теми у відповідне місце календарного планування після лабораторної роботи, де заслухати звіт учнів про результати домашнього дослідження або про хід та результати лабораторної роботи, а у випадку виконання додаткової експериментальної роботи або вилученої лабораторної роботи перенести уроки «Навчальний проект» і «Захист навчальних проектів» із кінця теми у відповідне місце календарного планування та на одному уроці роботу виконати, а на наступному – заслухати звіт учнів.

Як приклад, наведемо планування матеріалу з теми «Електромагнітні коливання і хвилі» (11 клас). Припустимо, що експериментальну роботу «Визначення ЕРС і внутрішнього опору джерела струму» було виконано фронтально в попередній темі «Електродинаміка», то навчальний проект у цій темі був проведений теоретично, дві роботи «Розширення меж вимірювання амперметра» і «Зняття вольт-амперної характеристики лампи і визначення

температури нитки розжарення» буде виконано в кінці семестру у вигляді практикуму. Робота «Вимірювання індуктивності котушки» виконується в темі «Електромагнітні коливання і хвилі» як навчальний проект усередині теми.

№ з/п	№ з/п	Тема	Дата
		ЕЛЕКТРОМАГНІТНІ КОЛИВАННЯ ТА ХВИЛІ (2 год)	
33	1	Коливальний контур. Виникнення вільних електромагнітних коливань. Перетворення енергії під час вільних електромагнітних коливань	
34	2	Гармонічні електромагнітні коливання. Формула Томсона	
35	3	Розв'язування задач	
38	4	Змінний струм як вимушені електромагнітні коливання	
39	5	Конденсатор і котушка в колізмінного струму. Активний, ємнісний та індуктивний опори. Робота й потужність змінного струму. Діючі значення напруги та сили струму	
40	6	Розв'язування задач	
41	7	Трансформатор. Виробництво, передача та використання енергії змінного струму	
42	8	Розв'язування задач	
43	9	Електромагнітні хвилі, їх утворення та поширення. Висновки з теорії Максвелла, досліди Герца. Швидкість поширення електромагнітних хвиль	
44	10	Принципи радіотелефонного зв'язку. Радіомовлення та телебачення	
45	11	Розв'язування задач	
46	12	*Підсумковий урок із теми «Електромагнітні коливання та хвилі» (_____)*	
36	13	*Навчальний проект«Вимірювання індуктивності котушки»*	
37	14	*Захист навчальних проектів із теми «Електромагнітні коливання та хвилі»*	
		Лабораторний практикум	
47	15	*Розширення меж вимірювання амперметра*	
48	16	*Зняття вольт-амперної характеристики лампи і визначення температури нитки розжарення*	

Додатковий час навчальних планів

За рахунок додаткового часу навчальних планів освітніх навчальних програм кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена та

використовуватись як на подовження часу опанування змістом обраної програми, так і на вивчення курсів за вибором та факультативів відповідно до обраного профілю. У першому випадку вчитель має право самостійно здійснювати розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми (лист Міністерства освіти і науки України від 07.06.17 № 1/9-315). *У другому випадку вчитель повинен використовувати програми факультативних занять, затверджені МОН України. «Збірник програм курсів за вибором і факультативів і з фізики та астрономії» (див. сайт кабінету фізики РОІППО, розділ «Навчальні програми») був розроблений у 2009 році й у цьому ж році отримав гриф МОН України. У грудні 2016 році на дані програми був поновлений гриф МОН України, а отже, цим збірником можна користуватися включно до 2021-2022 навчального року.* Мінімальна наповнюваність груп для факультативних занять і курсів за вибором у міських закладах загальної середньої освіти становить 8 учнів, у сільських – 4 учні (Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128).

За рішенням навчального закладу облік занять із курсів за вибором може здійснюватися на сторінках класного журналу або в окремому журналі. Рішення щодо оцінювання навчальних досягнень учнів також приймається навчальним закладом. Факультативи, групові та індивідуальні заняття проводяться для окремих учнів чи груп учнів. В окремому журналі зазначається склад групи, яка відвідує факультативні заняття з предметів та ведеться облік відвідування. Оцінювання навчальних досягнень учнів може здійснюватися за рішенням педагогічної ради (лист Міністерства освіти і науки України від 07.06.17 № 1/9-315).

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів» від 18.02.08 № 99 класи (групи) з поглибленим вивченням окремих предметів створюються в загальноосвітніх навчальних закладах за наявності відповідного навчально-методичного забезпечення, з урахуванням нахилів, здібностей і побажань дітей та згоди їхніх батьків або осіб, що їх замінюють. Рішення про формування класів з поглибленим вивченням одного чи кількох навчальних предметів приймається педагогічною радою за рекомендацією ради навчального закладу і затверджується наказом керівника закладу. Програми поглибленого вивчення фізики передбачають вивчення предмета у 8 – 9 класах по 4 години на тиждень. Із програмами можна ознайомитися на сайті кабінету фізики РОІППО у розділі «Навчальні програми».

У 10 – 11 класах профіль навчання формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечити його якісну реалізацію. У попередні роки логічним був «фізико-математичний» профіль. Аналізуючи навчальні плани типових освітніх навчальних програм, видно, що, забезпечивши кількість годин для математичного профілю, на профільне вивчення фізики годин не вистачає. Оскільки для більшості учнів математика є необхіднішою (обов'язкова ДПА у формі ЗНО, вступ до ЗВО), то в закладі освіти доцільно формувати математичний профіль, а на основі абзацу «у разі залишку навчальних годин, передбачених на вивчення профільних предметів, заклад освіти може використовувати їх для збільшення кількості годин на вивчення базових предметів, для вивчення спеціальних і факультативних курсів», додати

години на вивчення фізики. У такому випадку учитель використовує програму рівня стандарту, збільшивши час на більш детальне вивчення окремих тем, на розв'язування задач.

Астрономія

Програма з астрономії авторського колективу під керівництвом Я. С. Яцківа передбачає на рівні стандарту виконання двох практичних робіт. У програмі запропоновано 3 теми для кожної роботи й учитель може довільно обирати по одній із них або проводити комбіноване практичне заняття, на якому поєднувати запропоновані теми. У програмі профільного рівня таких робіт є 14. Окремі з них важко провести в шкільних умовах, тому доцільно використати для їх проведення комп'ютерні програми.

Оцінювання навчальних досягнень

Звертаємо увагу, що оцінювання навчальних досягнень учнів 10 – 11 класів здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 05.05.2008 № 371 «Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти», учнів 7 – 9 класів – відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» *(див. сайт кабінету фізики РОІППО, розділ «Нормативні документи» «Накази»)*.

Основними видами оцінювання є поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (частини теми) відповідно до вимог навчальних програм упродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, самостійних, творчих, контрольних робіт) та навчальної активності школярів.

Під час тематичного оцінювання з фізики мають бути враховані результати навчальних досягнень учнів із трьох напрямів: знання теорії, вмінь розв'язувати задачі та виконувати лабораторні роботи. При цьому логічним буде проведення контрольної роботи, короткочасної самостійної роботи, усного заліку тощо по закінченні вивчення теми чи її частини.

Перед початком вивчення чергової теми вчитель повинен ознайомити учнів із тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов'язкових робіт і термінами їх проведення; умовами оцінювання. До обов'язкових видів робіт можуть належати: лабораторні роботи, роботи фізичного практикуму, залік, конференція, самостійна та контрольна роботи тощо.

Відповідно до інструкції з ведення класного журналу 5 – 11 (12)-х класів ЗЗСО, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496 *(див. сайт кабінету фізики РОІППО, розділ «Нормативні документи» «Інструкції»)*, тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з написом «Тематична» без зазначення дати. Орієнтована кількість тематичних оцінювань наведена в календарному плануванні *(див. спецвипуск № 19 «Фізика для фізиків»)*.

За результатами тематичного оцінювання виставляється семестрова оцінка у відповідні колонки «І (ІІ) семестр», а річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових оцінок. При виставленні семестрової та річної оцінок слід ураховувати динаміку особистих навчальних досягнень учнів із предмета, важливість теми (тривалість її вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу тощо). Учні мають право на підвищення семестрової оцінки. Скоригована семестрова оцінка виставляється без дати в колонку з написом «скоригована» поруч із колонкою «І (ІІ) семестр». Колонки для виставлення скоригованих оцінок відводяться навіть за відсутності учнів, які виявили бажання їх коригувати. Семестрові та річні роботи, як окремі підсумкові роботи, не проводяться.

Річна оцінка виставляється до журналу в колонку з надписом «річна» без зазначення дати не раніше ніж через три дні після виставлення оцінки за ІІ семестр і не пізніше 6 робочих днів після завершення ІІ семестру, на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Наприклад:

04/09	07/09	Поточні	27/09	Тематична	28/09	…	І семестр	Скоригована	…	ІІ семестр	Скоригована	Річна
	н	8 7 8 8	7	7			7			8		8
	9	8 9 9 9	8	9			9			8		8
	7	9 7 8 8	н	8			8			7	8	8
	7	7 8 7 8	н/7	7			7	8		6	7	7
	н	н н н н	н	н/а			н/а	6		6		6
	н	н н н н	н	н/а			н/а			н/а		н/а

Коригування результатів річного оцінювання здійснюється за результатами повторного семестрового оцінювання (одного або двох семестрів), що проводиться відповідно до письмових завдань, що мають охоплювати зміст усіх тем, вивчених упродовж відповідного семестру, та графіка, що затверджується наказом керівника загальноосвітнього навчального закладу. За наслідками коригування результатів річного оцінювання видається відповідний наказ керівника загальноосвітнього навчального закладу (наказ МОН України від 14.07.2015 № 762).

Для учнів, які не мають річної оцінки (неатестовані) з певних причин, за рішенням педагогічної ради та відповідного наказу керівника навчального закладу річне оцінювання проводиться в серпні-вересні.

Із метою недопущення перевантаження учнів та раціонального використання часу контрольні роботи (заміри, діагностичні роботи тощо), що організовуються керівництвом навчального закладу, мають проводитися під час запланованих учителем письмових робіт і містити завдання лише з теми, яка вивчається. У таких випадках учитель позбавляється необхідності проводити повторні письмові роботи.

Державна підсумкова атестація з фізики для учнів основної школи у 2018 – 2019 навчальному році проводилася у письмовій формі за вибором школи за завданнями, розробленими закладами загальної середньої освіти (лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-66 від 31.01.2018). Проведення ДПА з фізики у старшій школі відбувалося за вибором учнів у формі ЗНО.

Проведення ДПА у 2019 – 2020 навчальному році буде обумовлене наказами МОН на початку 2020 року.

У новій програмі для 7 – 9 класів у змісті навчального матеріалу відсутні навчальні екскурсії, хоча у пояснювальній записці до програми звертається увага на важливість цієї роботи. Тому доцільність проведення екскурсій в позаурочний час вирішує вчитель.

Вимоги до перевірки зошитів регламентуються листами Міністерства освіти і науки України «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів із природничо-математичних дисциплін у 5 – 11 класах від 27.12. 2000 № 1/9 – 529 *(див. сайт кабінету фізики РОІППО, розділ «Нормативні документи» «Листи»).*

Звертаємо увагу на такі моменти:

- у семестрі має бути не менше однієї письмової (контрольної) роботи з фізики.
- кожен учень повинен мати не менше 2-х зошитів (для класних і домашніх робіт, лабораторних робіт (практикуму));
- контрольні (письмові) роботи можуть виконуватися як в окремому зошиті, так і на окремих аркушах;
- зошити (аркуші) для письмових і лабораторних робіт мають зберігатися у кабінеті фізики, а в разі відсутності такого – в учителя протягом усього навчального року;
- бал за ведення робочих зошитів у журнал не виставляється.

Шкільний кабінет фізики

Кабінет фізики навчального закладу повинен відповідати вимогам Положення про навчальні кабінети (наказ МОН України від 20.07.2004 № 601) та Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОНмолодьспорту від 14.12.2012 № 1423) *(див. спецвипуск «Фізика для фізиків» № 4, сайт кабінету фізики РОІППО, розділ «Нормативні документи» «Положення»).*

Наказом МОН України від 15.10.2015 № 1088 затверджено «Методичні рекомендації щодо забезпечення кабінетів фізики засобами навчання та обладнанням», наказом МОН від 22.06.2016 № 704 затверджено Типовий перелік засобів навчання та обладнання навчального та загального призначення для кабінетів природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів *(див. сайт кабінету фізики РОІППО, розділ «Шкільний кабінет фізики»).* Із даним переліком можна ознайомитися у спецвипуску «Фізика для фізиків» № 13.

Нагадуємо, що до переліку основних документів кабінету входять:

- Акт-дозвіл на проведення занять у кабінеті фізики;
- Паспорт кабінету фізики;
- Журнал проведення інструктажів з безпеки життєдіяльності;

- Інструкція з безпеки для кабінету фізики;
- Інвентарна книга;
- Матеріальна книга.

Безпека життєдіяльності

Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 № 304 зі змінами відповідно до наказу від 22.11.2017 № 1514 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України», інструктивно-методичних матеріалів «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напряму загальноосвітніх навчальних закладів» (Лист МОНмолодьспорту України від 01.02.2012 № 1/9-72), «Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів», затверджених наказом Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.07.2012 № 992 та «Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності» (лист МОН від 16.06.2014 № 1/9-319).

Згідно з наказами та матеріалами проводяться такі інструктажі:

1) ***Первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті*** (на першому уроці кожного навчального року). Запис про проведення первинного інструктажу робиться в окремому журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності, який зберігається в кабінеті;

2) ***Первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності перед початком кожної лабораторної роботи***, роботи фізпрактикуму, який реєструється в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі про запис змісту уроку. (Примірні інструкції для проведення даного інструктажу наводяться у зошитах для лабораторних робіт);

3) ***Позаплановий інструктаж із безпеки життєдіяльності*** у разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж, у разі нещасних випадків за межами закладу освіти під час проведення екскурсій. Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів, що зберігається в кожному кабінеті;

4) ***Цільовий інструктаж із безпеки життєдіяльності*** з учнями у разі організації позанавчальних заходів (олімпіади, екскурсії). Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється у журналі реєстрації інструктажів.

Під час проведення первинного інструктажу з безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті учнів потрібно ознайомити з інструкцією з безпеки для кабінету фізики, яка розміщена на стенді, затверджена директором школи і повинна оновлюватись не рідше як один раз на 5 років.

Віра ФУРМАН,
завідувач кабінету суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОІППО

Лілія АВДИМИРЕЦЬ,
методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВЧИТЕЛЕВІ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО» У 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Основи правознавства. 9 клас. Правознавство. 10-11 (профільний рівень)

У 2019 – 2020 навчальному році у ***9-му класі*** закладів освіти викладається предмет «Основи правознавства» за навчальною програмою з основ правознавства для 9 класу (автори: Ремех Т. О., Муза О В., Євтушенко Р. І., Сутковий В. Л., Зорнік Т. Є., Лоха Л. О., Силенко В. В.), наказ МОН від 07.06.2017 № 804.

Метою навчання правознавства в школі є надання учням основ правових знань, виховання поваги й любові до своєї держави та державотворчих і правотворчих традицій, забезпечення умов для формування елементів правової культури, правових орієнтирів і правомірної поведінки школярів.

Правознавство як навчальний предмет сприяє становленню особистості, розвитку критичного мислення, логіки, здатності розуміти й оцінювати правові явища та процеси, аналізувати різноманітні життєві ситуації відповідно до правових норм; спонукає учнів ставити запитання та шукати відповіді щодо ролі держави й права в житті людини і суспільства. Знання основ правознавства формує певну систему цінностей, впливає на правосвідомість учнів та рівень їхньої правової культури, прищеплює інтерес до права, заохочує до свідомої реалізації, застосування й додержання правових норм.

Зміст навчального правознавчого матеріалу в програмі побудований на основі людиноцентричного й аксіологічного підходів у контексті юридичної науки, де право розглядається як мистецтво добра і справедливості.

Курс «Основи правознавства» вивчається учнями в 9 класі впродовж одного навчального року в обсязі 35 годин. Його зміст відповідає сучасним освітнім викликам, він мінімізований відповідно до вікових особливостей учнів 9 класу. Програма спрямована на засвоєння учнями навчального змісту, що забезпечує набуття ними ключових та правої предметної компетентностей.

Задля набуття предметно-правової компетентності відповідно до держаних вимог загальноосвітньої підготовки учнів окремим структурним складником програми є ***практичні заняття***. Вони є уроками застосування учнями знань та мають допомогти їм сформувати уявлення про тему, що вивчається. Кожне з пропонованих практичних занять є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до місця заняття в контексті конкретної теми.

Практичні заняття передбачають самостійну роботу учнів над певними аспектами змісту теми з використанням різноманітних джерел знань: підручників, посібників, довідкового матеріалу, інтернет-ресурсів тощо.

На практичних заняттях учитель виконує роль консультанта-організатора самостійної роботи учнів, надає їм допомогу відповідно від їх пізнавальних можливостей і потреб.

Програма передбачає ***уроки узагальнення*** до розділів, на яких учні з допомогою вчителя мають систематизувати й узагальнити вивчене, відрефлексувати процес навчання, реалізувати міжпредметні зв'язки тощо. Такі уроки можна використати для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів і підсумкового узагальнення.

Перевірка результатів навчання учнів основ правознавства передбачає оцінювання рівня засвоєних ними знань і сформованих умінь та навичок.

Оцінювання процесу та результатів навчання основ правознавства вимагає використання як традиційних (усне опитування, письмові завдання), так і альтернативних (оцінювання участі діяльності, самооцінювання, взаємооцінювання) методів у різних комбінаціях. Вибір методів оцінювання має здійснюватися з урахуванням характеру об'єктів оцінювання. Це можуть бути усні відповіді та письмові роботи учнів, завдання щодо виявлення їхніх операційних умінь, моделювання життєвих ситуацій, а також участь учнів у дискусіях, рольових іграх, написання творів-есе тощо.

Резервний час, який передбачено програмою, вчитель використовує на власний розсуд.

Наголошуємо, що в межах реалізації Національної стратегії з прав людини особливу увагу необхідно звернути на знання учнями міжнародних стандартів прав людини та міжнародних, регіональних і національних механізмів їх захисту.

Для ***10 – 11 профільних класів*** у 2019 – 2020 навчальному році чинною є програма «Правознавство. 10 – 11 (профільний рівень)», наказ МОН від 23.10.2017 № 1407. Навчання старшокласників профільного предмета «Правознавство» передбачає системний підхід у формуванні понятєвого апарату, оптимальне поєднання в навчальному процесі фронтальних і кооперативних методів навчання, індивідуалізацію навчання через застосування прийомів самостійної роботи, розвиток і вдосконалення предметних умінь, необхідних у майбутній професійній діяльності в правничій сфері.

Програма передбачає вивчення предмета «Правознавство» (профільний рівень) у 10 – 11 класах упродовж двох років (3 год на тиждень).

Організацію освітньої діяльності учнів за цією програмою вчитель відображає у власному календарно-тематичному плані або в робочій програмі. При цьому, обираючи форми та методи власної навчальної діяльності правознавства, він має врахувати специфіку регіону, особливості освітнього закладу та класного колективу, вікові та індивідуальні особливості учнів.

Варіативні курси правознавчого й громадянознавчого змісту в основній школі є пропедевтичними курсами та курсами допрофільної підготовки учнів:

- «Права дитини» (авт. Левчишина О. М., Майорський В. В.), 5 клас (лист ІМЗО від 02.07.2018 № 22.1/12-Г-473);

- «Права дитини у вільній країні» (авт. Левчишина О. М., Майорський В. В.), 6 клас (лист ІМЗО від 02.07.2018 № 22.1/12-Г-472);

- «Освіта для демократичного врядування» (авт. Левчишина О. М., Майорський В. В.), 10 – 11 класи (лист ІМЗО від 02.07.2018 № 22.1/12-Г-471).

В умовах російської агресії вкрай актуальним є вивчення курсу за вибором «Міжнародне гуманітарне право» (авт. Дністрянська М. В., Євтушенко Р. І., Криницька Н. В., Майорський В. В., Муза О. В., Павлоська-Кравчук В. А., Ратушняк С. В.), лист ІМЗО від 02.07.2018 № 22.1/12-Г-470. Курс сприяє формуванню в учнів власного ставлення до норм МГП, отриманню ними знань про найбільш поширені засоби захисту себе і своїх близьких у неординарних життєвих ситуаціях, пов'язаних із ризиком; розвитку вмінь учнів регулювати власну поведінку в повсякденному житті, навчає визначати межі порушень МГП, формувати вміння оцінювати ситуації насильства з гуманітарної точки зору, попереджувати ескалацію насильства.

Школярі мають розуміти причини появи біженців, складнощі їхнього життя тощо.

Науково-методичний журнал «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання» № 1 (71) за 2018 р. опублікував методичний посібник для вчителів базової школи, які викладають основи правознавства. Його створення є результатом кількарічних досліджень практики навчання правознавства вчителями Рівненської області. Матеріал посібника допоможе вчителям зорієнтуватися в теорії та практиці компетентнісно орієнтованого навчання основ правознавства, впроваджувати його в практичній діяльності та ефективно навчати учнів предмета.

Філософсько-світоглядні дисципліни. Громадянська освіта (рівень стандарту)

У 2019 – 2020 н.р. у закладах загальної середньої освіти продовжується вивчення інтегрованого курсу «Громадянська освіта», інваріантної складової Типових навчальних планів. Навчальна програма «Громадянська освіта» (інтегрований курс, рівень стандарту) (автори: Т. Бакка, Н. Беца, П. Вербицька, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мокрогуз, О. Муза, В. Павловська-Кравчук, Т. Ремех, Є. Ситник, Н. Ступницька, О. Педан-Сліпухіна), наказ МОН від 23.10.2017 № 1407).

Формування навчального простору курсу «Громадянська освіта» передбачає:

- створення на уроках демократичної атмосфери, сприятливої для співпраці, прояву власних ініціатив, самостійних та відповідальних дій учасників навчального процесу; організація навчального процесу та особистий стиль роботи вчителя мають викликати в учнів інтерес навчати їх самостійно мислити та відповідально діяти;

- ефективне використання інтерактивних форм та методів навчальної, позакласної та позашкільної діяльності учнівської молоді передбачає налагодження рівноправної міжособистісної взаємодії усіх учасників навчального процесу;

- застосування практико-орієнтованого підходу до організації пізнавальної активності учнів, процес навчання має орієнтуватися на розв'язання нагальних проблем сучасності.

Зміст програми з громадянської освіти ***не передбачає уроків узагальнення і тематичного контролю.*** Зважаючи на це, вчитель на свій розсуд може (за необхідності) планувати такі уроки, оскільки програма не містить розподілу навчального матеріалу за годинами. Під час розподілу навантаження варто надавати перевагу вчителям історії та правознавства як викладачам курсу «Громадянська освіта».

Практичні заняття курсу допомагають засвоїти знання, розвинути вміння, сформувати ставлення та утвердити цінності через особистий практичний досвід учнів. Практичні заняття повинні відповідати віковим і психологічним особливостям учнів, бути різноманітними, включати у себе групові, дискусійні, дослідницькі та інші методи. Програма пропонує орієнтовний перелік тем для практичних занять. Вчителі можуть пропонувати власні теми, враховуючи потреби учнів.

Оцінювання курсу. Головна увага приділяється не стільки отриманню учнями інформації, скільки виробленню навичок, умінь та формуванню ціннісних орієнтирів людини і громадянина, що є принципом компетентнісного навчання. Ефективним способом залучення учнів є самооцінювання та взаємне колегіальне оцінювання в класі *(peer assement)* – методи, які дозволяють учням брати на себе відповідальність за власне навчання, а також сприяють детальному ознайомленню учнів із критеріями оцінки, активному засвоєнню вивченого. Втім, є й стандартні семестрове та річне оцінювання.

Нормативно-правова база інтегрованого курсу «Громадянська освіта»:

- Декларація ООН з освіти та виховання в області прав людини (http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES//66/137&Lang=E);
- Конституція України (http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print);
- Закон України «Про освіту» (http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19);
- Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (проект) (https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-koncepciyu-rozvitku-gromadyanskoyi-osviti-v-ukrayini);
- Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934);
- Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016-2020 рр. (http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805);
- Національна стратегія у сфері прав людини (http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/501/2015);
- Хартія Ради Європи з освіти з демократичного громадянства й освіти з прав людини (https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education);
- Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини (укр./англ.) (http:theewec.org/Content/What-wedo/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali);
- Онлайн-платформа курсу «Громадянська освіта» (http:// citizen.in.ua).

Курси морально-духовного спрямування

Відповідно до Типових навчальних планів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою і вивченням етики чи курсів духовно-морального спрямування (додаток 13 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 № 409 в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05. 2014 № 664) у 2019 – 2020 навчальному році в 5 – 6 класах продовжується вивчення предмета «Етика» або курсів духовно-морального спрямування в інваріантній складовій. Для шкіл, що користуються іншими Типовими планами, ці курси можуть вивчатись за рахунок варіативної складової. Перелік рекомендованих програм для курсів морально-духовного спрямування буде надіслано напередодні навчального року.

Викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в закладах загальної середньої освіти відбувається за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя. При цьому варто враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують означені курси: у цьому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком.

Для забезпечення належного викладання курсів етики, християнської етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання в області створено районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи, кабінети тощо.

Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехизацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших церков, примус дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо.

Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, запрошувати на позакласні заходи, уроки з предмета.

Інформуємо, що 27 березня 2019 р. в області відбувся фінал XVI Конкурсу-ярмарку педагогічної творчості, зокрема й у номінації «Етика та християнська етика». З конкурсними роботами та роботами переможців можна ознайомитися на сайті Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (http://roippo.org.ua).

Уже другий рік поспіль проходить обласна олімпіада «Знавці Біблії», організаторами якої є громадська спілка «Покликані перемагати» та Міжнародний благодійний фонд «МИР» за сприяння Уповноваженого Президента України з прав дитини та управління освіти і науки Рівненської ОДА. Зростання кількості учасників свідчить про неабиякий інтерес до предмета. У 2019 році в олімпіаді взяли участь учні із 15-ти районів та 4-х міст області, яких підготували вчителі курсів християнської етики.

За ініціативи Громадської ради при Міністерстві освіти і науки України з питань співпраці з церквами і релігійними організаціями на базі Національного університету «Острозька академія» проводяться щорічні заходи з духовно-морального виховання: всеукраїнська олімпіада «Юні знавці Біблії» та Всеукраїнський фестиваль-конкурс «Учитель (вихователь) року з предметів духовно-морального спрямування». В області працює координатор із питань

взаємодії з лабораторією християнської етики Національного університету «Острозька академія».

Благодійним фондом «Живи, Буковино» за підтримки Громадської ради при Міністерстві освіти і науки України з питань співпраці з церквами і релігійними організаціями проводяться конкурси «Знавці Біблії» та християнської пісні. З умовами конкурсів можна ознайомитися на сайті: www.lifebukovina.com.

Участь у конкурсах є добровільною.

Історія

Наказом Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 № 236 внесено зміни до навчальних програм з Історії України для 5 – 9 та 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти та викладено їх у новій редакції.

Програма складається з пояснювальної записки, структурованих за розділами очікуваних результатів освітньої діяльності учнів і змісту навчального матеріалу як основи для досягнення цих результатів.

На секціях суспільних предметів, що будуть проведені в межах серпневих педагогічних студій у Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти для працівників районних, міських методичних кабінетів і працівників ОТГ, які відповідають за науково-методичний супровід учителів суспільних предметів із теми «Інноваційні платформи зростання професійної майстерності працівників методичних служб як умова забезпечення якості підготовки педагогів у контексті Нової української школи», будуть надані методичні рекомендації вчителям щодо викладання предметів «Історія України», «Всесвітня історія», інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ».

Кабінетом суспільно-гуманітарних предметів заплановані науково-методичні семінари з авторами оновлених програм та авторами підручників, про що буде повідомлено додатково.

Раїса ШАГІЄВА,
методист кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ У 2019 -2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2019 – 2020 навчальному році вивчення біології в 5 – 9 класах здійснюватиметься за навчальними програми, укладеними відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), положень концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р). Програми затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 та розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України (mon.gov.ua) в рубриці «Освітні програми. Навчальні програми для 5 – 9 класів».

Вивчення біології та екології у 10 – 11 класах здійснюватиметься за програмами:

1) ***Біологія та екологія. 10 – 11 класи. Рівень стандарту.*** Програму розроблено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392), Концепції екологічної освіти України (затвердженої рішенням колегії МОН України від 20.12.2001 № 13/6-19) та відповідно до положень Концепції «Нова українська школа» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р);

2) ***Біологія та екологія. 10 – 11 класи. Профільний рівень.*** Програму розроблено на основі Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392) з урахуванням змісту кваліфікаційних рівнів відповідно до Національної рамки кваліфікацій (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341), Концепції екологічної освіти України (затвердженої Рішенням Колегії МОН України від 20.12.01 № 13/6-19) та відповідно до положень Концепції «Нова українська школа» (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988).

Програми затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 та розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України (https://mon.gov.ua/ua) в рубриці «Освітні програми. Навчальні програми для 10-11 класів».

Основна концептуальна ідея навчальних програм базується на модернізації структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу, переорієнтації змісту освіти на цілі сталого розвитку; формуванні здоров'язбережувального середовища, екологізації освітнього процесу.

Звертаємо увагу, що за рахунок варіативної складової навчального плану кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена й використовуватися як на подовження часу опанування змістом навчальної програми, так і на вивчення курсів за вибором та факультативів.

У першому випадку розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми здійснюється вчителем самостійно. Розподіл годин фіксується у календарному плані, який погоджується директором закладу освіти чи його заступником. Вчитель зазначає проведені уроки у частині класного журналу, відведеного для предмета, на підсилення якого використано зазначені години. У другому – вчитель використовує програми курсів за вибором і факультативів, що затверджені Міністерством освіти і науки України, або програми, розроблені закладом освіти.

Розроблені вчителем програми гуртків і факультативів схвалюються науково-методичною радою районного, міського методичного кабінету, центру та затверджуються наказом районного, міського відділу, управління освіти; програми курсів за вибором – науково-методичною радою Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та затверджуються наказом управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації.

Звертаємо увагу, що на сайті Інституту модернізації змісту освіти розміщено рекомендації щодо реалізації наскрізних змістових ліній

(https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/) та перелік рекомендованих навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників для використання в освітньому процесі (https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/).

Відомо, що впровадження компетентнісного підходу зумовлює переосмислення технологій контролю й оцінювання. Безпосереднім результатом освітнього процесу є очікувані результати навчання, які являють собою сукупність знань, умінь, навичок, суджень, ставлень, набутих особою у процесі навчання, досягнення яких можна чітко ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти. Виявлення сформованості знаннєвого компонента можливе через уміння оперувати термінами та поняттями; формулювати визначення понять; називати ті чи інші явища, процеси тощо; характеризувати їх за певними ознаками; пояснювати механізми процесів тощо. Сформованість діяльнісного компонента тісно поєднана з виконанням практичної частини програми. Прояв ціннісного компонента виражений через ставлення учнів у висловлених судженнях, обґрунтуванні їх, оцінці, висновках.

Основними видами оцінювання є поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

Однією із форм поточного оцінювання є оцінювання виконання практичних та лабораторних робіт. Практичні (лабораторні) роботи обов’язково оцінюються.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми відповідно до вимог навчальних програм. Перед початком вивчення чергової теми вчитель повинен ознайомити учнів із тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов'язкових робіт і термінами їх проведення; умовами оцінювання.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (частини теми) відповідно до вимог навчальних програм упродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт (усних відповідей, лабораторних, практичних, самостійних, контрольних, творчих робіт, проектів тощо) та навчальної активності школярів.

Обов'язковим є проведення однієї контрольної роботи в семестр. Зміст завдань контрольної роботи повинен охоплювати зміст однієї навчальної теми. Час проведення контрольної роботи та її зміст визначає вчитель. Для контрольної роботи (згідно з критеріями оцінювання й вимогами програми до результатів навчання) необхідно використовувати завдання різної форми й різних рівнів складності.

Із метою недопущення перевантаження учнів та раціонального використання часу контрольні роботи (заміри, діагностичні роботи тощо), що організовуються керівництвом закладу освіти, мають проводитися під час запланованих учителем письмових робіт і містити завдання лише з теми, яка вивчається.

Навчальні програми дають право вчителю творчо підходити до реалізації їх змісту, добирати об'єкти для вивчення та включати в зміст освіти приклади зі свого регіону, змінювати послідовність вивчення окремих питань у межах теми. Кількість годин на вивчення теми є орієнтовною і може бути змінена. Резервні

години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Учитель має вільний вибір форм організації освітнього процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту освіти (накази Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІ ступеня» та від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти ІІІ ступеня»).

Під час проведення занять із біології та екології особливої уваги потребує дотримання правил безпеки життєдіяльності. Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 22.11.2017 № 1514 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 № 304», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.12.2017 № 1512/31380.

Професійному зростанню вчителів сприяє їх співпраця з учнями під час підготовки до олімпіад.

Із 11 по 15 березня 2019 року тривав фінальний етап ІХ Всеукраїнської учнівської олімпіади з екології в м. Кременець Тернопільської області. Рівненщину представляли шестеро учасників: Микола Шкіндер, учень 10 класу Великожолудського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів – дитячий навчальний заклад» Володимирецької районної ради (вчитель Снітко Галина Григорівна; науковий консультант Колесник Тетяна Миколаївна); Богдан Бабік, учень 10 класу Рафалівської загальноосвітньої школи ІІ – ІІІ ступенів Володимирецької районної ради (вчитель Бабік Володимир Володимирович); Тетяна Легка, учениця 11 класу Рівненського навчально-виховного комплексу «Колегіум» (вчитель Максимчук Лариса Миколаївна; науковий керівник Рискова Варвара Георгіївна); Іван Пінчук, учень 11 класу Дубровицького навчально-виховного комплексу «Ліцей-школа» (вчитель Пінчук Наталія Миколаївна; науковий керівник Колесник Тетяна Миколаївна; науковий консультант Клименко Микола Олександрович); Вікторія Пігут, учениця 11 класу Дубенського навчально-виховного комплексу «школа-гімназія» (вчитель Підлісна Лілія Данилівна); Софія Маслянчук, учениця 11 класу Рівненської загальноосвітньої школи І – ІІІ ступенів № 13 (вчитель Росінська Галина Петрівна; науковий керівник Куроченко Ірина Іванівна).

Переможцями ІV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з екології стали: Тетяна Легка (ІІ місце), Іван Пінчук (ІІІ місце).

Із 18 по 23 березня 2019 року тривав фінальний етап ХХХІХ Всеукраїнської учнівської олімпіади з біології в м. Харків. Рівненщину представляли четверо учасників: Владислава Кругліцька, учениця 8 класу Володимирецької загальноосвітньої школи І – ІІІ ступенів № 1 (вчитель Кондратишина Олена Володимирівна); Сергій Мосницький, учень 9 класу комунального закладу «Бугринський навчально-виховний комплекс: дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа І – ІІ ступенів-агротехнічний ліцей» Бугринської сільської ради Гощанського району (вчитель Динисюк Тамара Федосіївна); Софія Хондока, учениця 10 класу Володимирецької загальноосвітньої школи І – ІІІ ступенів № 1 (вчитель

Кондратишина Олена Володимирівна); Дейнега Євген, учень 11 класу комунального закладу комунального закладу «Рівненський обласний науковий ліцей-інтернат ІІ – ІІІ ступенів» (учитель Чуль Ольга Сергіївна).

Переможцем IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з біології стала Хондока Софія (ІІІ місце).

Під час підготовки учнів до участі у Всеукраїнських учнівських олімпіадах радимо використовувати матеріали, розміщені на сайтах Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (http://roippo.org.ua/activities/gifted_pupils/internet-school.php), ННЦ «Інститут біології та медицині», Київського національного університету імені Тараса Шевченка (https://biology.univ.kiev.ua/vseukrainska-uchnivska-olimpiada-z-biolohii.html), а також на Українському біологічному сайті. Звертаємо увагу, що завдання ІІ етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад у 2019 – 2020 навчальному році укладатимуться відповідно до змісту навчальних програм.

Професійному зростанню педагогів, виявленню їх педагогічного досвіду та популяризації педагогічних здобутків сприяє участь у педагогічних конкурсах. У 2018 – 2019 навчальному році проведено Обласний етап конкурсу-ярмарку в номінації «Біологія та екологія». На конкурс-ярмарок представлено 45 посібників. Розробки є актуальними, компетентнісно та практично спрямованими, інноваційними.

Переможцями XVI Обласного конкурсу-ярмарку педагогічної творчості стали *(див. табл.):*

Таблиця

Переможці XVI Обласного конкурсу-ярмарку педагогічної творчості у номінації «Біологія та екологія» у 2018 – 2019 навчальному році

Місце	Прізвище, ім'я, по батькові автора, (місце роботи)	Назва роботи	Коротка анотація
І	Авторський колектив: Колядко Сюзанна Юріївна, Морозюк Оксана Євгеніївна, Кузьмич Оксана Василівна, Белаш Любов Михайлівна, Кулько Ольга Олексіївна (заклади загальної середньої освіти Сарненського району)	Біологія. Компетентнісно орієнтовані завдання	Посібник містить компетентнісно орієнтовані завдання з біології. Пріоритетним завданням, яке стоїть перед сучасною біологією, є розвиток компетентного учня. Цьому сприяє формування в учнів практичних умінь навичок, особливо під час розв'язування різноманітних практично орієнтованих завдань. Завдання відповідають чинній навчальній програмі з біології для закладів загальної середньої освіти та допоможуть закріпити вивчений матеріал уроку, розвивати критичне та логічне мислення, загальну ерудицію, просторову уяву, здатність учнів аналізувати будь-який об'єкт чи сучасну проблему, формувати ключові та предметні компетентності

II	Гузлай Інна Улянівна (Грушвицька ЗОШ І – ІІІ ступенів Рівненської районної ради)	Використання опорних схем, таблиць, малюнків на уроках біології як засобу розвитку образного мислення учнів	У посібнику подаються різноманітні опорні схеми й таблиці, малюнки, використання яких сприятиме формуванню в учнів наскрізних умінь та навичок, розвитку образного мислення. Мета посібника – допомогти учителю урізноманітнити структуру уроку, методи роботи, навчити дітей працювати творчо й продуктивно, враховуючи їх інтереси та можливості
II	Зламан Світлана Василівна (Рівненська ЗОШ І –ІІІ ступенів № 18 Рівненської міської ради)	Використання навчальних інтерактивних ігрових вправ на уроках біології у 6 – 9 класах	У посібнику подано матеріали з досвіду роботи автора щодо використання навчальних інтерактивних мультимедійних ігрових вправ на уроках біології у 6 – 9 класах. Використання інтерактивних мультимедійних вправ в освітньому процесі, запропонованих автором, сприяє мотивації учнів до навчання, забезпечить розвиток пізнавальної активності учнів, інформаційних, комунікативних і життєвих компетентностей, дає можливість упроваджувати в освітній процес дистанційне навчання
II	Яцук Наталія Олександрівна (Шубківська ЗОШ І – ІІІ ступенів Рівненської районної ради)	Використання інноваційних інформаційно-компютерних технологій у викладанні біології	У посібнику викладено матеріали щодо використання інформаційно-комп′ютерних технологій, проаналізовано наявні інтернет-сервіси, подано рекомендації щодо їхнього застосування в освітньому процесі з біології. Зокрема, автор рекомендує використовувати інтернет-сервіси для зберігання мультимедійних веб-ресурсів, створення і застосування освітніх продуктів, активізації навчальної діяльності. Подано розробки уроків до теми «Біорізноманіття» та ментальні карти до всього шкільного курсу біології
III	Дячук Тетяна Андріївна (Острозька загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів № 1 Острозької міської ради)	Серія «Пазли для вчителя біології»	Посібник складається з 3-х частин: 1. Усі уроки біології у 7 класі. 2. Ментальні карти з біології для 8 класу. 3.Ментальні карти з біології для 9-10 класів. Представлено розробки різних типів уроків із використанням традиційних та інноваційних методик, описано методику виконання лабораторних досліджень та практичних робіт,

			подано додатковий матеріал для випереджаючих завдань та пристендових уроків
ІІІ	Позднякова Тетяна Євгенівна (Рівненська ЗОШ І – ІІІ ступенів № 18 Рівненської міської ради)	Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології	У посібнику обґрунтовано актуальність використання ментальних карт у професійній діяльності вчителя, наведено переваги застосування ментальних карт для візуалізації інформації, висвітлено принципи створення ментальних карт, способи їх використання в освітньому процесі, запропоновано покрокову інструкцію створення ментальної карти за допомогою онлайн-сервісу Goggle.it. Висвітлено досвід використання інтелект карт на уроках, подано ментальні карти до курсу біології у 8-му класі

Із метою підвищення якості біологічної освіти рекомендуємо використовувати матеріали переможців XVI Обласного конкурсу-ярмарку педагогічної творчості в освітньому процесі. Посібники розміщено за посиланням: https://drive.google.com/drive/folders/12zCfxuWb1oC6hJD4GEy7o-3_Trbnl8BY.

Чинними залишаються методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з біології, екології у 6 – 9-х та 10-х класах закладів загальної середньої освіти, які містяться в листах Міністерства освіти і науки щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін за 2014 –2018 роки.

Раїса ШАГІЄВА,
методист кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА В 2019 – 2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2019 – 2020 навчальному році вивчення природознавства здійснюватиметься за навчальною програмою, укладеною відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), положень концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р). Програму з природознавства затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України № 804 від 07.06.2017 та розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України (mon.gov.ua) в рубриці «Загальна середня освіта. Освітні програми. Навчальні програми для 5 – 9 класів».

Метою освітньої галузі «Природознавство» є формування природознавчої компетентності учнів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики.

Для успішного формування природознавчої компетентності вивчення природознавства має орієнтуватися на компетентнісно орієнтований підхід із використанням сучасних освітніх технологій (розвиток критичного мислення та креативності, проблемний підхід, упровадження проектних технологій). Поряд із фронтальними та індивідуальними формами роботи необхідно залучати учнів до колективної діяльності (парної, групової роботи) із застосуванням інноваційних методик, використанням інформаційно-комунікаційних засобів (наприклад, електронного планетарію, відеосюжетів, віртуальних екскурсій тощо), що сприятиме формуванню в учнів комунікативної та соціальної компетентностей.

Головна мета уроку природознавства – розвиток дитини. Учитель повинен організувати освітній процес таким чином, щоб у дітей було бажання вчитися, створити такі умови, щоб у ході кожного уроку формувалася навчальна діяльність, яка перетворює школяра в суб'єкт, зацікавлений в навчанні і саморозвитку. Учень на уроці – це повноцінний учасник різноманітних форм роботи. Учитель на уроці – організатор обставин, в яких учень, використовуючи всі спільні напрацювання, веде самостійний пошук. Учитель має пояснити, показати, натякнути, підвести до проблеми, створити ситуацію успіху, заохотити, вселити впевненість, формувати мотиви учіння, а також закріпити авторитет учня серед однокласників.

Віковий період 10 – 11 років характеризується переходом від молодшого шкільного віку до підліткового. У розумовому аспекті починається поступовий перехід від конкретного мислення до абстрактного. Проте абстрактне мислення ще не повністю розвинене, тому варто уникати навчального матеріалу, в якому багато нових понять (рекомендовано не більше трьох нових термінів за один урок). Необхідно, щоб школярі правильно розуміли вживані вчителем терміни, що трапляються в текстах підручника.

Щоб знайти оптимальні форми та методи взаємодії, учителю необхідно ознайомитися з навчальними програмами для початкової школи, методикою роботи з дітьми вчителя початкової школи, від якого клас переходить до основної школи. При цьому варто звернути увагу на особливості спілкування дітей, атмосферу уроку, рівень підготовленості та самостійності учнів. Недопустимим є перевантаження учнів зайвими за обсягом домашніми завданнями, їх слід дозувати з урахуванням рівня підготовки учня, гігієнічних вимог віку. Також необхідно ретельно слідкувати за темпом уроку, адже швидкий темп заважає значній частині дітей засвоювати навчальний матеріал.

Урізноманітнюючи методи, прийоми і засоби навчання, учитель насамперед має надавати перевагу спостереженням у природі, власним дослідженням учнів, практичним роботам, дослідам, екологічному моделюванню та прогнозуванню, вирішенню ситуативних завдань, роботі з інформаційними джерелами, а також практичній діяльності з охорони природи.

У змісті навчального матеріалу з природознавства розрізняють: практичні роботи (реалізуються на уроці, обов'язково оцінюються); практичні заняття

(реалізуються на уроці, оцінюються вибірково); навчальні проекти (реалізуються на уроці, оцінюються сформовані компетентності); демонстрації (реалізуються на розсуд учителя та зважаючи на наявні умови матеріально-технічного забезпечення: реальні об'єкти, плакати, карти, фотографії, прилади, відеоматеріали); організацію спостережень (проводяться на уроці або вдома під наглядом батьків).

Виконання практичної частини програми неможливе без наявності в кабінеті спеціально підібраних натуральних об'єктів та обладнання для практичних занять і робіт. Окрім того, у навчальному процесі важливим є використання реальних природних об'єктів у межах проведення практикумів у навколишньому природному середовищі, організації і проведення уроків-екскурсій.

Організація освітнього процесу у формі практикумів у навколишньому середовищі сприятиме:

- формуванню в учнів системи цінностей, поглядів та переконань, які впливають на ставлення особистості до екологічної дійсності шляхом актуалізації етичних норм та правил у відношенні до природних об'єктів;
- формуванню в учнів екологічно орієнтованих навичок та звичок, передумовою яких є непрагматична взаємодія зі світом природи;
- вихованню ставлення до навколишнього середовища шляхом актуалізації абсолютних цінностей;
- формуванню моральних почуттів відповідальності за стан довкілля; осмислення та оцінка екологічних явищ, уміння їх аналізувати з позицій особистої причетності до вирішення екологічних проблем;
- нагромадженню екологічних знань із метою формування навичок такої поведінки, яка б не завдавала шкоди довкіллю;
- формуванню активної природоохоронної діяльності з позицій рівноправності з іншими істотами в системі живого світу.

Проводити уроки-практикуми в навколишньому середовищі рекомендуємо під час вивчення таких тем (*див. табл.*):

Таблиця

Назва розділу, теми	**Тема уроку (заняття)**
ВСТУП	Навчальний проект «Жива і нежива природа навколо нас»
РОЗДІЛ І. ТІЛА, РЕЧОВИНИ ТА ЯВИЩА НАВКОЛО НАС	Повторюваність явищ. Взаємозв'язок явищ у природі
РОЗДІЛ ІІІ. ЗЕМЛЯ – ПЛАНЕТА СОНЯЧНОЇ СИСТЕМИ. Тема 2. Планета Земля як середовище життя організмів	Рослинний і тваринний світ своєї місцевості. **Практичне заняття** «Ознайомлення з найпоширенішими й отруйними рослинами, грибами і тваринами своєї місцевості». **Екскурсія** (*відповідно до місцевих умов*) до зоопарку, живого куточка, Будинку природи, краєзнавчого музею, на ферму тощо

Тема 3. Людина на планеті Земля	Зміни в природі, що виникають унаслідок природних чинників і діяльності людини. **Практичне заняття** «Дослідження екологічних проблем своєї місцевості». ***Організація спостережень*** за природоохоронною діяльністю людей у своїй місцевості

Під час виконання практичної частини програми вчителю слід звернути увагу на формування в учнів таких умінь:

- спостереження як сприйняття і визначення властивостей об'єкта за допомогою органів сприйняття;
- опис зовнішнього вигляду вивчених тіл і речовин;
- порівняння природних об'єктів за 3–4 ознаками;
- визначення в описі досліду або спостереження його мети, умов проведення та отриманих результатів;
- правильне використання (з урахуванням правил безпеки) лабораторного обладнання та приладів для вимірювання довжини, температури, маси і часу при проведенні спостережень та дослідів;
- вибір способу вимірювання: визначення способу вимірювання величин, використання різноманітних одиниць вимірювання, відбір (або конструювання) необхідних вимірювальних приладів;
- фіксація результатів дослідження за допомогою різних форм представлення інформації: словесного опису, малюнків, схем тощо;
- формулювання висновків, заснованих на результатах досліджень.

Реалізація всіх зазначених вище способів діяльності буде забезпечувати діяльнісний характер предмета і є основою для перетворення навчальної інформації в практичні особистісно значущі вміння, застосовувані в повсякденному житті.

Оптимізувати навчальний процес допоможе використання інформаційно-комуканікаційних технологій. Доцільно пропонувати учням такі завдання: пошук природознавчої інформації, малюнків, фотографій тіл і явищ природи, підготовка презентацій тощо. Означені технології сприяють розкриттю і розвитку особистісних якостей кожної дитини, допомагають краще засвоїти знання, підвищують рівень наочності навчання, забезпечують включення широкого кола позаурочної інформації в контекст предметної освіти, навчають її сприймати і переробляти, розвивають критичне мислення, формують інформаційну культуру школяра.

Освоєння учнями прийомів роботи з інформацією можна розділити на дві частини:

- оволодіння самим процесом пошуку, розуміння, переробки і передачі інформації;
- набуття навичок роботи з конкретними засобами інформаційно-комунікаційних технологій: ксерокс, факс, відеокамера, сканер, принтер, текстові редактори, графічні, електронні таблиці тощо.

Перша частина прийомів відноситься до загальних навчальних умінь. Друга – до формування інформаційно-комунікаційної компетентності. У процесі навчання природознавства володіння учнями інформаційно-комунікаційними технологіями не береться до уваги при оцінюванні. ІКТ розглядаються як засіб отримання природничої інформації та її подання.

Навчання учнів прийомам подання інформаційних повідомлень (переказувати навчальні або науково-популярні тексти, давати коротку рецензію відповідей інших учнів; використовувати природничу лексику у власних усних повідомленнях із застосуванням ілюстративного матеріалу і в письмових розповідях; брати участь у роботі малої групи співробітництва відповідно до визначеної ролі; коректно вести навчальний діалог) є завданнями міжпредметного характеру. Ефективність їх вирішення багато в чому залежить від координації роботи вчителів гуманітарного і природничо-наукового циклів. Цілеспрямоване формування на уроках природознавства вмінь, пов'язаних із поданням інформації, розвиває мовлення школярів, стимулює їх інтерес до вивчення предмета, формує комунікативну компетенцію.

Реалізації наскрізних ліній («Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність») сприятиме виконання учнями навчальних проектів.

Звертаємо увагу, що в курсі природознавства проекти виконуються на уроках. Учні мають робити проект самостійно (від планування до презентування продукту), проте з обов'язковим супроводом учителя та можливістю постійного консультування з ним. Рівень їх самостійності та завдання для виконання визначає вчитель. Відповідно до того, як учні набувають конкретних навичок здійснення проектної діяльності, зростає частка їх самостійності у виконанні проектів.

На початку роботи учнів над проектом учитель здійснює діагностику наявних у них компетентностей, відслідковує прогрес учнів із формування потрібних компетентностей у ході виконання і здійснює разом з учнями оцінювання рівня їхньої сформованості після виконання проектів.

Упродовж навчального року учні виконують чотири обов'язкові проекти, що:

- створюють умови для кращого розуміння основних природничо-наукових понять, що необхідно засвоїти;
- передбачають виконання завдань, що пов'язані з реальним життям учнів;
- спрямовані на вирішення конкретної проблеми;
- є посильними для виконання всіма учнями даної вікової категорії.

Оскільки підготовка до виконання проектів вимагає значного часового ресурсу, кваліфікації та досвіду вчителя, залежить від попередніх умінь учнів, а також вимагає досить багато часу і зусиль учнів та вчителів, це може призвести до збільшення навантаження. Зважаючи на це, доцільно узгодити кількість проектів у кожному конкретному класі з учителями інших навчальних предметів. Доцільно деякі проекти з природознавства проводити як міжпредметні, наприклад, разом з інформатикою, математикою, мовою і літературою, історією. Бажано узгодити з учителями інших предметів, які працюють в цьому класі і також виконують з учнями проекти, спільні вимоги

щодо наскрізних умінь учнів, які формуються і розвиваються у процесі виконання ними проектів.

Запропоновані в програмі проекти спрямовані на формування компетентностей, передбачених стандартами, але головний акцент у кожному з них зроблений на початок формування певних провідних умінь і навичок, які зазначені в програмі першими в переліку вмінь і ставлень. У зв'язку з цим зазначені в програмі проекти відрізняються за типом, тривалістю, видами діяльності. Опис усіх проектів, орієнтовні методичні рекомендації для вчителів, допоміжні матеріали для учнів, форми оцінювання, які учні та вчителі можуть застосовувати для відслідковування поступу в навчанні й підсумкового оцінювання продуктів проектів і очікуваних навчальних результатів, містяться на електронному ресурсі: http://prirodaprojects.blogspot.com/.

Навчальні проекти виконуються в малих групах (3–5 учнів). Під час виконання навчальних проектів із природознавства в 5 класі вміння учнів поповнюються та поглиблюються. Так, головними навчальними завданнями в першому запропонованому проекті є формування вміння збирати і фіксувати дані, представляти їх наочно, формулювати висновки (математична, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя), у другому – базових навичок співробітництва (соціальна компетентність), у третьому – вести тривале спостереження, фіксувати дані в журналі спостережень, формулювати гіпотези, планувати і проводити дослідження, пояснювати отримані результати (компетентності в природничих науках і технологіях). У четвертому проекті до названих вище додається ініціативність, підприємливість та екологічна грамотність.

Проте слід зауважити, що *кількість проектів і їх тематика* залежно від навчальних цілей, які ставить перед учнями вчитель, особливостей класу, досвіду вчителя і учнів у виконанні проектів, матеріально-технічного забезпечення, наявності власних цікавих дидактичних розробок, рівня підготовленості класу, особливостей природи свого краю можуть бути змінені.

Звертаємо увагу, що на сайті Інституту модернізації змісту освіти розміщено рекомендації щодо реалізації наскрізних змістових ліній (https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/) та перелік рекомендованих навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників для використання в освітньому процесі (https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/).

Зауважуємо, що впровадження компетентнісного підходу зумовлює переосмислення технологій контролю й оцінювання. Безпосереднім результатом освітнього процесу є очікувані результати навчання, які являють собою сукупність знань, умінь, навичок, суджень, ставлень, набутих особою у процесі навчання, досягнення яких можна чітко ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти. Виявлення сформованості знаннєвого компонента можливе через уміння оперувати термінами та поняттями; формулювати визначення понять; називати ті чи інші явища, процеси тощо; характеризувати їх за певними ознаками; пояснювати механізми процесів тощо. Сформованість діяльнісного компонента тісно поєднана з виконанням практичної частини програми. Прояв ціннісного компонента відбувається через ставлення учнів у висловлених судженнях, їх обґрунтуванні, оцінці, висновках.

Основними видами оцінювання є поточне, тематичне, семестрове, річне.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (частини теми) відповідно до вимог навчальних програм упродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт (усних відповідей, лабораторних, практичних, самостійних, контрольних, творчих робіт, проектів тощо) та навчальної активності школярів. Перед початком вивчення чергової теми вчитель має ознайомити учнів із тривалістю її вивчення (кількість занять); кількістю й тематикою обов'язкових робіт і термінами їх проведення; умовами оцінювання.

Під час проведення занять особливої уваги потребує дотримання правил безпеки життєдіяльності. Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог Наказу Міністерства освіти і науки України № 1514 від 22.11.2017 «Про внесення змін до Наказу Міністерства освіти і науки України від 18 квітня 2006 № 304», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.12.2017 за № 1512/31380.

Навчальна програма дає право вчителю творчо підходити до реалізації її змісту, добирати об'єкти для вивчення та включати в зміст освіти приклади зі свого регіону, змінювати послідовність вивчення окремих питань у межах теми. Кількість годин на вивчення теми є орієнтовною і може бути змінена. Резервні години можуть використовуватися для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Учитель має вільний вибір форм організації освітнього процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту освіти.

Лілія ШИШОЛІК,
методист кабінету дошкільної, початкової та спеціальної освіти Рівненського ОІППО

ПРАЦЯ – ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ

Поряд з ігровою діяльністю ефективним чинником усебічного розвитку дошкільника є праця. Посильні й правильно організовані трудові завдання задовольняють прагнення дітей до самостійності, виховують наполегливість, упевненість у собі та інтерес до освоєння нових видів діяльності.

Базовий компонент дошкільної освіти як державний освітній стандарт спрямовує педагогів на цілісний загальний розвиток дитини, акцентує увагу на забезпеченні фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я, розвитку особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стержня, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння розвитку індивідуальності дитини відповідно до її вікових можливостей на основі компетентнісного підходу. Він **наголошує на важливості збалансування в особистісному зростанні дитини фондів** «можу», «хочу» і «треба», що передбачає гармонійне поєднання відповідних до віку й індивідуальних темпів розвитку життєво необхідних знань, умінь, навичок з інтересами, прагненнями, бажаннями, можливостями, настроями та

вольовими зусиллями дитини. У зазначеному нормативному документі наголошується на важливості **набуття дошкільниками життєвих компетенцій у різних видах дитячої діяльності,** серед яких одне із чільних місць належить предметно-практичній діяльності.

Освітня лінія «Дитина у світі культури» Базового компонента дошкільної освіти націлює на досягнення предметно-практичної компетенції як результату освітньої роботи перед вступом дитини до школи та **передбачає сформованість у 6–7-річного дошкільника:**

- елементарної обізнаності *з працею дорослих;*
- *інтересу і поваги* до різних професій;
- *ціннісного ставлення* до результатів людської праці;
- *бажання долучатися* до посильної предметно-практичної діяльності й прагнення виявляти творче ставлення до неї;
- *базових умінь і навичок* у різних видах діяльності тощо.

Концептуально вагома позиція Базового компонента дошкільної освіти щодо формування основних особистісних якостей (самостійності, працелюбності, відповідальності, самовладання, спостережливості та ін.) налаштовує педагогів і батьків на широке бачення перспектив будь-якого освітнього впливу на дошкільника, зокрема й засобами предметно-практичної діяльності, трудового виховання. Ці якості поступово формуються у процесі такого виховання й одночасно є запорукою успішного входження малюка у світ праці, навчання основ науки життя, неможливого без праці людських рук, розуму і серця.

Із контекстом Базового компонента дошкільної освіти узгоджуються й вимоги чинних програм щодо реалізації завдань трудового виховання дітей. Зокрема, окремим розділом подано цей важливий змістовий напрям освітньої роботи в **таких комплексних програмах:**

- «Впевнений старт»;
- «Дитина»;
- «Дитина в дошкільні роки»;
- «Українське дошкілля»;
- «Я у Світі».

В означених програмах чітко окреслено низку завдань щодо залучення дітей до різних видів праці, форми організації дитячої праці, показники розвитку вихованців у ній.

Значення й особливості дитячої праці

Праця дітей у межах їх предметно-практичної діяльності **тісно пов'язана з грою:** виникає з гри, мотивується ігровими задумами, спершу зосереджується на процесі як низці цікавих ігрових дій, а вже пізніше – на результаті. На відміну від праці дорослих праця дітей **не створює суспільно-корисних продуктів, матеріальних чи духовних цінностей,** адже дошкільники ще не мають для цього відповідних фізичних і психічних можливостей. Тому дитяча праця відіграє важливу розвивально-виховну роль упродовж дошкільного дитинства, а от суспільної (у широкому розумінні) значущості набуває значно пізніше – у дорослому віці. Проте варто наголосити, що дитяча праця, будь-яке самостійно виконане малюком практичне завдання – це перше випробування сил, що мотивується значенням його результату як для самої дитини, так і для її

соціального оточення (рідних, друзів, сусідів тощо), і дає змогу усвідомити відносини відповідальної взаємозалежності. Цим зумовлено й використання в сучасній педагогічній лексиці термінів **«предметно-практична діяльність», «предметно-практична компетенція / компетентність»** як більш адекватних для характеристики дошкільного віку. Саме тому про трудову діяльність, працю, трудове виховання дошкільників ми говоримо зі значною частиною умовності й відносності.

Чинники зниження інтересу дошкільників до праці

Останніми десятиліттями питанням трудового виховання дітей дошкільного віку в Україні не приділяли належної уваги. Ця негативна тенденція склалася на фоні загальних соціально-економічних негараздів, що розмежували українське суспільство за рівнем матеріальних статків і значно нівелювали духовні, моральні цінності, серед яких і цінність чесної, сумлінної, морально мотивованої праці. Як наслідок – **деформація світосприйняття і світорозуміння дітей,** не привчених бачити у праці основу людського існування, самовиявлення, самоствердження, самореалізації і звиклих до споживацької позиції.

Дослідження, проведені в закладах, виявили **низку проблем в організації дитячої праці,** вихованні дітей засобами трудової діяльності. Незважаючи на те, що предметно-практична діяльність посідає третє місце серед інших видів дитячої діяльності (після ігрової та навчально-пізнавальної), інтерес дошкільників до праці дорослих і самостійного виконання практичних завдань невисокий (його проявляють лише 7–12 % дітей), навіть у старшому дошкільному віці відмічають тенденцію до його зниження та механічного виконання дій. Це спричинено **низкою чинників,** як-от:

- ***певна одноманітність трудової діяльності дітей*** упродовж їх перебування в закладі (найчастіше самообслуговування, традиційні чергування за графіком у їдальні та на заняттях, періодичні доручення-накази, примусові, обов'язкові й однакові для всіх дітей групи заняття з ручної праці). При цьому зміст завдань та запропоновані для виконання прийоми роботи, обладнання і матеріали нерідко не задовольняють інтереси й можливості старших дошкільників, адже творчі задуми, технічна вправність, фізична витривалість і рівень розвитку вольових якостей уже більші ніж у малюків;

- ***недостатня мотивація дитячої праці,*** яку діти найчастіше виконують із прагматичних міркувань задля задоволення своїх потреб. Дошкільники не здатні самостійно осягнути значущість праці дорослих для суспільства і користь власної для найближчого оточення. При цьому родина фокусує увагу на підготовці дітей до шкільного навчання, нівелюючи роль виховання працею у становленні особистості, а дошкільний заклад більше реагує на запити батьків ніж на інтереси і потреби особистісного зростання малюків;

- ***підпорядкування дитячої праці авторитету дорослого,*** який «тисне» на дитину і примушує її до формального, часто неякісного виконання певної роботи на негативному емоційному фоні;

- ***недотримання систематичності, поетапності формування предметно-практичних умінь і навичок,*** унаслідок чого значна кількість дітей до кінця перебування в закладі не вміють або не бажають брати участь у

запропонованій роботі, нерідко пояснюючи відмову: «не вмію», «не хочу», «набридло», «втомився»;

- ***прагнення дорослих при виникненні навіть незначних труднощів у дітей самим виконати доручену справу***, аби зекономити час і не витрачати зайвих емоційно-вольових зусиль на мотивацію, вправляння, допомогу тощо. Звикаючи до цього, діти постійно очікують допомоги, їхня ініціативність, активність, самостійність, інтерес до процесу й результату діяльності знижуються. Як наслідок – потрапляючи в ситуацію, коли треба виконати без сторонньої допомоги навіть нескладне завдання, вони не в змозі мобілізувати свої зусилля, спланувати і довести справу до кінця;

- *намагання дорослих переробити виконану дітьми роботу в них на очах;*

- ***пропонування дорослими завищених за обсягом і складністю трудових доручень без урахування можливостей дітей.*** При цьому батьки й вихователі забувають, що діти, не досягнувши позитивного результату або перевтомившись після виконання завдання, надалі будуть ухилятися від подібної роботи. Діти перевтомлюються і тоді, коли довгий час займаються однією справою, перебувають в одній позі, користуються обладнанням, яке не відповідає віковим можливостям, виконують значні обсяги завдань у швидкому темпі;

- ***захвалювання одних і недооцінювання старань та успіхів інших дітей,*** які ще не можуть якісно виконати трудове завдання через брак досвіду, проте небайдужі до результату і докладають чимало зусиль для успішного виконання дорученої справи. Дитина ніколи не відчує радість від праці, поки не подолає своєї невпевненості, не набуде необхідних знань, практичних умінь і навичок, а це можливо лише за умови постійної підтримки з боку досвідченіших дорослих і однолітків;

- ***нерівномірне залучення дітей до різних видів праці та форм її організації.*** Скажімо, до чергувань частіше залучають дітей, які в родині отримали первинний господарсько-побутовий досвід і володіють відповідними навичками, а тому виконують усі завдання швидше, якісніше, самостійніше за інших. Крім того, оскільки дівчата активніші й відповідальніші в різних видах праці, то їх залучають до цієї діяльності набагато частіше, ніж хлопців. Тому на момент вступу до школи хлопці порівняно з дівчатами демонструють нижчі показники сформованості таких базових якостей, як організованість, відповідальність, працелюбність тощо. Водночас слід відзначити й неабияку привабливість для дошкільників елементарної праці як виду діяльності, що сприяє задоволенню прагнення малюків до самостійності, інтересу до праці дорослих і спонукає наслідувати певні трудові дії у своїй ігровій та предметно-практичній діяльності. Це поступово, з віком наближує дітей до досягнення продуктивного результату праці, відчуття власної соціальної значущості.

Види праці дошкільників

Визначені у Базовому компоненті дошкільної освіти орієнтири формування предметно-практичної компетенції досягаються планомірним розв’язанням тих освітніх завдань щодо розвитку, виховання, навчання дітей і того змістового наповнення їхньої праці, які окреслені чинними програмами. Насамперед важливо вчасно й систематично залучати вихованців до таких **видів праці**:

- самообслуговування;
- господарсько-побутова праця;
- праця в природі;
- ручна (художня) праця.

Самообслуговування – це **діяльність, спрямована на задоволення повсякденних особистих життєвих потреб,** пов'язаних із необхідністю догляду за тілом, одягом, взуттям тощо *(умивання, зачісування волосся, одягання, прибирання ліжка тощо)*. У процесі самообслуговування **діти активно засвоюють** необхідні навички, знання про власне тіло, предмети особистої гігієни, організацію гігієнічних процедур, **набувають практичного досвіду** самостійності. Щоденно виконуючи елементарні завдання із самообслуговування, дошкільники привчаються до систематичної праці й починають розуміти, що всі (дорослі і діти) мають певні обов'язки, виконання яких не слід перекладати на інших.

Елементами самообслуговування діти починають оволодівати з **раннього віку,** намагаючись самостійно вмиватися, одягатися, їсти та ін. Спочатку дії дітей досить обмежені, невпевнені, не завжди вдалі. Однак, якщо дорослі терпляче, послідовно і регулярно привчають дітей обслуговувати себе, використовують при цьому ігрові прийоми, показ і пояснення правильних способів дій, допомогу, спільне з дитиною виконання, постійні заохочення і вправляння у практичній діяльності, то згодом малюки оволодівають навичками самообслуговування.

Із віком складність дій дітей зростає, як і вимоги до якості їх виконання (точності, повноти, охайності, швидкості, самостійності). За дітьми поступово закріплюють обов'язки із самообслуговування, які дають їм можливість відчути своє дорослішання, сприяють виробленню необхідної для майбутнього шкільного життя звички до трудового зусилля, підвищують відповідальність. Педагог не лише пояснює, показує, радить, як раціонально виконати завдання, а й стимулює дітей до самостійного розв'язання поставлених завдань. Важливо звертати увагу дошкільників на кінцевий результат роботи, своєчасність і якість її виконання, аби вони усвідомлювали її необхідність не лише для себе, а й для оточення.

Хтось із дітей довго одягається – скорочується час для прогулянки та ігор усієї групи, не прибрали іграшки – немає вільного простору, неохайно в кімнаті – її важко прибирати. Зважаючи на це, досягнення дитини в самообслуговуванні важливо підтримувати і схвалювати.

Господарсько-побутова праця

Господарсько-побутова праця спрямована на дотримання чистоти і порядку в приміщенні, на певній ділянці, тобто **допомогу дорослим під час організації побутових процесів.** Вона пронизує повсякденне життя дітей в дошкільному закладі й удома, забезпечує необхідний комфорт, хоча її результати не такі помітні, як в інших видах практичної діяльності. Господарсько-побутова праця сприяє вихованню в дітей бережливого, заощадливого ставлення до речей, прагнення використовувати їх раціонально, уміння помічати безлад і готовність його усувати.

Молодші дошкільники засвоюють такі початкові уявлення про господарсько-побутову працю дорослих удома і в закладі, як:

- миття посуду, підлоги;
- витирання пилу;
- приготування їжі;
- зміна постільної білизни.

Вони охоче допомагають дорослим у цих справах, виконуючи елементарні трудові завдання, при цьому нерідко захоплюються процесом і перетворюють працю на гру, а під час ігрової діяльності активно наслідують дії дорослих у побутовій праці.

Старші дошкільники, прагнучи до самостійності й активності, демонструють більше впевненості у своїх силах не лише під час самообслуговування. Вони готові включатися в нескладну господарсько-побутову працю на рівні з дорослими та з легкістю виконують:

- сервірування столу;
- складання і миття іграшок, чайного посуду;
- прання лялькового одягу, дрібних дитячих речей;
- підмітання;
- чищення килимка пилососом тощо.

Завдання дорослого – навчити дітей:

- *виконувати трудові процеси цілісно* – від осмислення мети до одержання результату та прибирання робочого місця;
- *оволодівати способами* виконання трудових дій і запобігання травматизму;
- самостійно контролювати *якість роботи.*

Саме цілісне освоєння трудового процесу дасть змогу дитині стати дієвим суб'єктом посильної для неї діяльності, відчути свою умілість та самоствердитися.

Праця в природі

Праця в природі передбачає трудову діяльність з об'єктами природи на городі, у квітнику, в садку, куточку живої природи, наприклад:

- догляд за рослинами і тваринами;
- обробіток ґрунту;
- прибирання земельної ділянки тощо.

Це продуктивна праця, **її кінцева мета конкретна і зрозуміла –** виростити овочі, квіти, ягоди, підгодувати пташок тощо. Хоча вона і є доступною для дошкільників, все ж віддалена в часі й потребує від дітей довготривалих фізичних, вольових, розумових зусиль, послідовної, копіткої роботи, постійного контролю, відповідальності за існування рослин або тварин. Забудеш погодувати акваріумних рибок – можуть померти, не поллєш квіти – зав'януть, не будеш систематично доглядати за городом (прополювати, поливати, підгортати й рихлити ґрунт) – не отримаєш врожай тощо.

Як бачимо, праця в природі створює сприятливі умови для емоційно-ціннісного, соціально-морального, пізнавального розвитку дітей, збагачує рухову сферу; а праця, організована на свіжому повітрі, загартовує організм та зміцнює нервову систему.

Упродовж дошкільного віку вихователь поступово залучає дітей до праці в природі. **Молодші дошкільники** вже здатні виконувати нескладні трудові дії *(збирати осіннє листя на ділянці, протирати листя кімнатних рослин, поливати вазони, годувати птахів тощо).* Із часом, наслідуючи дії дорослих, діти набувають уміння діяти самостійніше й **у старшому дошкільному віці,** здатні виконувати складніші види роботи *(висівати насіння овочів, декоративних квітів, саджати коренеплоди тощо).*

Ручна (художня) праця

Ручна (художня) праця – цікавий **вид праці, пов'язаний із виготовленням виробів із різноманітних матеріалів** *(паперу, картону, тканини, природного і покидькового матеріалу тощо).* Під час ручної (художньої) праці використовують різні техніки роботи з матеріалами, беручи за основу сучасне і народне декоративно-прикладне мистецтво.

Цей вид праці має особливе значення для морального і креативного розвитку дітей, адже виготовлення різних виробів, зокрема й із декоративно-прикладного мистецтва, дає змогу проявляти винахідливість, кмітливість, фантазію, розвивати конструкторські та художні здібності. Крім того, виготовляючи прикраси для приміщень чи майданчика, подарунки для інших дітей чи дорослих *(іграшки-саморобки, сувеніри, ялинкові прикраси, закладки для книг, вітальні листівки, вишиті серветки тощо),* діти привчаються виявляти емпатію, доброзичливість, безкорисливість у стосунках із соціумом, отримувати задоволення від рукотворної краси, бажання зробити приємне знайомим і незнайомим людям.

Оскільки **ручна (художня) праця потребує від виконавця** достатніх умінь і навичок роботи з деякими інструментами, технічними приладами і пристроями, певних знань про властивості матеріалів, належного рівня довільної уваги, пам'яті, мислення, уяви, розвитку фізичних і вольових якостей, цей вид праці **посідає повноцінне місце в житті старших дошкільників,** а у роботі з молодшими – застосовується фрагментарно, зважаючи на обмежений діапазон можливостей дітей.

Форми організації дитячої праці

Традиційно формами організації праці дітей в закладі є:

- доручення;
- чергування;
- колективна праця.

Доручення

Доручення – найпоширеніша форма участі дітей у посильній трудовій діяльності. Його сутність у тому, що **на дитину покладається конкретне завдання,** яке вона повинна виконати сама або з допомогою ровесника чи дорослого. Доручення використовують на кожному віковому етапі в усіх видах праці. Зазвичай діти отримують їх від дорослих.

Упродовж дня дітям пропонуються **різноманітні доручення:**

- *за складністю* – прості, складні;
- *за способом організації виконавців* – колективні, підгрупові, індивідуальні;
- *за тривалістю виконання* – довготривалі, короткотривалі, епізодичні;
- *за змістом*.

Доручення для **молодших дошкільників** носять епізодичний короткотривалий характер. Вони нескладні за змістом і зорієнтовані на швидкий результат *(принести стілець, подати книгу, чашку, покласти на місце іграшки, насипати зерняток пташкам тощо).* Малюки виконують їх у звичній, зрозумілій ситуації повсякденного життя *(допомагають дорослим у сервіруванні столу, підготовці до ігор, прогулянок, занять, прибиранні в ігровому куточку, наведенні ладу на книжковій поличці тощо).* Набуваючи елементарних навичок господарсько-побутової праці, діти прагнуть виконати складніші завдання завдяки збільшенню кількості трудових дій, при цьому захоплюються процесом і нерідко перетворюють його на гру. Ось чому важливо орієнтувати молодших дошкільників на конкретний результат, використовуючи значимі для них мотивування завдань *(отримати схвалення дорослого, зробити приємне для близьких людей тощо)* та оцінювання трудових дій дорослими, що підвищує усвідомлення дитиною ролі праці.

Тож основною метою трудового виховання молодших дошкільників є формування в них:

- інтересу до праці і бажання виконувати доручену справу старанно;
- уміння працювати підгрупами (по 2–3 особи).

Діти старшого дошкільного віку починають повніше усвідомлювати значущість праці, сприймають її як корисну, необхідну, важливу справу, виявляють зацікавленість в її успішному виконанні. Їх предметно-практичні дії поступово ускладнюються, відокремлюються від гри, набувають характеру і змісту певних трудових операцій, спрямовуються на позитивний результат. Від епізодичних короткотривалих доручень діти переходять до виконання **постійних обов'язків та триваліших завдань.**

Вихователь доручає окремим дітям упродовж дня самостійно прибирати ігровий куточок, стежити за порядком у спальні, роздягальні, годувати мешканців куточка природи тощо.

Щоб діти діяли самостійно й відповідально, слід підвищувати їх зацікавленість в успішному виконанні доручень дорослого. **Цьому сприятиме мотивація** морального, пізнавального, естетичного характеру, що є актуальною для старших дошкільників. Із віком мотиви поглиблюються, стають більш сталими у зв'язку з усвідомленням мети, що її висувають дорослі, і прийняттям її як власної. Якщо молодші дошкільники мотивують свою працю тим, що так вимагає дорослий або так хочеться їм самим, то **в старшому дошкільному віці мотивація стає більш суттєвою:** досягти якісних результатів при виконанні доручення, щоб допомогти оточуючим, заслужити довіру авторитетної людини, принести користь, радість іншим тощо.

Дітям 5 – 6-ти років дають складніші доручення, наприклад, такі, що пов'язані з проханням або зверненням до інших осіб. Дитині доручають підійти до вихователя іншої групи і передати альбом. При цьому вона повинна самостійно сформулювати своє прохання з дотриманням правил увічливості і мовленнєвого етикету так, щоб її зрозуміли.

Змістом доручень старшим дошкільникам є **організаційні вправи,** які виховують уміння розподіляти свій час, приймати рішення, узгоджувати свої дії з діями інших. Дітям, які ще не мають сформованих практичних умінь і навичок, можна надавати індивідуальну допомогу, додатково пояснювати і

показувати окремі прийоми чи послідовність дій, оцінювати їхні практичні зусилля. Важливо частіше позитивно **підтримувати ініціативу вихованців,** які відповідально, старанно, із зацікавленням в якісному результаті виконують доручену справу.

Чергування

Чергування – складніша порівняно з дорученнями форма організації праці. Воно полягає в **систематичному виконанні дитиною трудових обов'язків упродовж певного часу** (зокрема, протягом одного чи кількох днів).

Діти раннього віку і молодші дошкільники зазвичай беруть участь у підготовці матеріалів до занять, допомагають вихователю доглядати за кімнатними рослинами, складати іграшки тощо без залучення до чергувань, лише виконуючи нескладні доручення. Як форму організації праці **чергування запроваджують** для дітей п'ятого року життя. Діти поетапно навчаються виконувати традиційні обов'язки чергових по їдальні, заняттях, куточку природи. Практика засвідчує, що доцільно урізноманітнювати види чергувань, зокрема організовувати й чергування в ігрових осередках, на ігровому майданчику тощо. Таке варіювання дає змогу ширше охоплювати вихованців трудовими завданнями, що оптимізує процес формування впродовж дошкільного віку таких **базових якостей** дитячої особистості, як відповідальність, самостійність, працелюбність, самовладання тощо.

За чинними програмами розвитку та виховання дітей дошкільного віку є можливість простежити, як поступово розширюється система чергувань, **ускладнюються обов'язки чергових, підвищуються вимоги до їх виконання,** а саме:

- із початку навчального року організовують чергування 4-річних дітей у їдальні;
- із другої половини року вводять чергування на заняттях;
- 5 – 6-річні дошкільники впродовж року чергують у їдальні, куточку живої природи та на заняттях.

Організація чергувань передбачає чітку систему почергового призначення дітей черговими у їдальні, куточку живої природи та на заняттях, можливість гнучкої заміни чергових з урахуванням об'єктивних обставин і суб'єктивних чинників, а також облаштування місць збереження інвентарю, визначення робочого місця, кола обов'язків і послідовності їх виконання. Чергування організовують так, щоб кожна дитина періодично виконувала різні види роботи.

Якщо **в молодшому дошкільному віці** дорослий стежить за виконанням обов'язків дітьми, нагадує послідовність дій, за потреби здійснює безпосередній контроль і надає допомогу, то **у старшому дошкільному віці,** оскільки сили і можливості дітей зростають, вихователь звертає увагу на самостійне виконання роботи дітьми, бачення ними помилок і недоліків. Прямий контроль усувається на задній план, при цьому зростає роль самоконтролю. Досить корисно практикувати бесіди-обговорення роботи чергових. Вони допоможуть дітям правильно оцінити свою роботу і роботу товаришів, навчитися сприймати схвалення і зауваження, усвідомлювати відповідальність перед колективом.

Колективна праця

Колективна праця – важливий засіб **формування колективістських взаємин у дітей шляхом їх залучення до спільної роботи.**

Участь у колективній праці дає змогу дітям зрозуміти необхідність дотримання загальноприйнятих норм і правил взаємодії, формує націленість на успіх загальної справи, готовність підпорядковувати особисті бажання і наміри колективним цілям, допомагати іншим і за потреби звертатися за допомогою, задовольняє прагнення дитини до самовиявлення, самореалізації, самоствердження.

Оскільки готовність брати участь у загальній трудовій діяльності, узгоджено діяти, виконувати свої обов'язки в загальній справі та інші необхідні передумови формуються у старшому дошкільному віці, то й **колективну працю організовують саме зі старшими дошкільниками** 1–2 рази на тиждень.

Діти здатні колективно виконувати роботу з прибирання групового приміщення, куточка живої природи, книжкового, ігрового, фізкультурного осередків, ігрового майданчика. Особливо зацікавлює праця спільна з дорослими, де є нагода відчути себе на рівні зі старшими, продемонструвати власну спроможність та значущість, що є важливим проявом дорослішання.

Організовуючи колективну працю, вихователь має продумати її мету, зміст, чітко розподілити завдання та обов'язки між дітьми так, щоб кожній дитині знайти посильну роботу. Під час праці слід тримати в полі зору всіх дітей групи, скеровуючи їх дії допомогою і взаємодопомогою, нагадуваннями і підказками, показом і роз'ясненням окремих прийомів тощо. Після закінчення роботи важливо звернути увагу вихованців на її результати, оцінити трудові зусилля, ставлення кожної дитини до виконання дорученої частки справи.

Для колективної праці **дітей організовують фронтально або підгрупами.** Об'єднання дітей є ефективним за наявності в них досвіду співробітництва, належного володіння конкретними предметно-практичними навичками. Знання індивідуальних психологічних особливостей дітей дає змогу об'єднувати в групи вихованців із різним рівнем співробітництва та активності.

Залучення молодших за віком дітей до групи старших для виконання спільного трудового завдання – **важливий прийом навчання взаємодії** в найближчому соціумі в умовах різновікової групи закладу і родини. Різноманітні ситуації, які виникають у створених для тимчасової трудової взаємодії групах, потребують дотримання дітьми певних правил-регуляторів. Ознайомлення дітей із цими правилами і вимогами дорослого щодо їх дотримання є одним із засобів педагогічного керівництва взаєминами вихованців у процесі їх трудової діяльності.

Особливості організації дитячої праці та її оцінювання

Отже, організовуючи трудову діяльність вихованців, педагог має враховувати їхні інтереси, уподобання, здібності, індивідуальні можливості. Це не означає, що дитяча праця є аналогом розваг. Дитина має докласти фізичних, інтелектуальних, моральних, емоційних, вольових зусиль, щоб виконати завдання. Відповідність природі дитини, її станам і настроям, адекватна індивідуальна й колективна мотивація стимулюють дошкільників до праці, дають їм змогу відчути задоволення від трудового процесу і від досягнення

мети. Без цього трудові доручення, чергування, колективна праця стають сумною повинністю.

Слід пам'ятати: отриманий **результат не завжди** є **показником трудових зусиль дошкільника.** Буває, що дитиною докладено максимум старанності, сумління, але якість виконаної роботи, на думку дорослого, незадовільна. За таких умов неприпустимою є оцінка результату як негативного. Необхідно підтримати дитину, висловити віру в її можливості, дати відчути, що її праця потрібна. Для формування позитивного ставлення до трудової діяльності **важливо зважати на власну ініціативу дошкільників,** яку слід не лише виявляти і підтримувати, а й заохочувати. Слід відмовитися від жорсткої регламентації, авторитарності, створюючи атмосферу доброзичливості, взаємодопомоги та творчого пошуку.

Надія ШМИРУК,
методист кабінету освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО

ОРГАНІЗАЦІЯ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДИХ ПЕДАГОГІВ

Формальна освіта допоможе вам вижити,
а самоосвіта – приведе до успіху.
Джимі Рон

Виробити в учнів потребу й уміння навчатися впродовж життя відповідно до Концепції Нової української школи може лише той учитель, який сам постійно навчається. Тому систематична та цілеспрямована самоосвіта є головним завданням кожного вчителя, однією з необхідних умов успішного професійного зростання молодого педагога в умовах Нової української школи.

Самоосвіта молодого вчителя має суттєве значення для реалізації на практиці раніше отриманих знань, формування вмінь професійної педагогічної діяльності.

Самоосвіта мотивується такими чинниками, як:

- щоденна робота з інформацією;
- творча атмосфера;
- конкуренція;
- зміни в суспільстві;
- громадська й суспільна думка.

Виокремимо кілька критеріїв готовності молодого педагога до самоосвітньої діяльності:

- уміння обрати напрям пошуку необхідної літератури, зокрема визначити, в яких публікаціях містяться відповіді на питання, що цікавлять молодого фахівця та в яких періодичних виданнях можна віднайти потрібну інформацію;
- здатність визначити основну ідею та осмислити систему власного досвіду, впроваджуючи його в дію;

- уміння використовувати цифрові технології, що полегшують процес самоосвіти; вони допоможуть у спілкуванні та співпраці між педагогами, у вирішенні педагогічних проблем, підвищенні рівня власної інформаційної грамотності, розвинуть інформаційно-комунікаційну компетентність молодих учителів;
- потреба у різнобічній педагогічній діяльності як одному із засобів підвищення рівня власної педагогічної культури.

Відповідно до діючих нормативних документів адміністрація закладу освіти *не має права* вимагати від учителя планування самоосвітньої діяльності, однак робота молодих педагогів буде набагато продуктивнішою, якщо адміністрація все ж сприятиме організації такої діяльності, а саме:

- створить оптимальні умови для самоосвітньої роботи (збільшення вільного часу молодого педагога, поповнення бібліотечного фонду школи літературою з питань самоосвіти, новинками психолого-педагогічних видань);
- забезпечить самостійний вибір педагогом теми самоосвітньої діяльності та форм її реалізації;
- забезпечить системність та послідовність проходження педагогами усіх етапів самоосвіти та демонстрацію успіхів і досягнень молодого вчителя;
- організовує семінари-практикуми, «круглі столи», тренінги, педагогічні читання з питань використання прийомів і засобів організації самоосвітньої роботи;
- забезпечить внутрішньошкільний контроль за визначеною ділянкою методичної роботи;
- задовольнятиме потреби молодих педагогів у неперервній освіті та надаватиме допомогу в подоланні певних труднощів (створення постійно діючого консультпункту з питань організації самоосвітньої роботи молодого педагога).

Тематика консультацій може включати такі питання:

- роз’яснення щодо виконання законів, постанов, нормативних актів Концепції Нової української школи;
- визначення основних шляхів співпраці з учнем та батьками;
- підготовка вчителя до уроку;
- особливості оцінювання навчальних досягнень учнів;
- роз’яснення основних стратегічних моментів у проведенні зборів;
- вимоги до ведення документації;
- планування тематичного навчання;
- особливості організації освітнього середовища.

Надзвичайно важливою функцією адміністрації закладу освіти є також стимулювання самоосвітньої діяльності молодого вчителя. У цьому контексті варто виокремити такі види стимулів:

- повага членів колективу;
- співпраця з учнями та колегами;
- доброзичливі стосунки з адміністрацією закладу освіти;
- підвищення кваліфікації;
- творча атмосфера в колективі;
- надання максимально широкої ініціативи без зайвої опіки та формалізму;

- використання досвіду інформаційної діяльності тощо.

Технологія організації самоосвіти молодих педагогів може бути представлена у вигляді таких п'яти етапів:

Перший етап – установчий – налаштування на самостійну роботу; формулювання особистої індивідуальної теми, осмислення послідовності своїх дій.

Другий етап – навчальний – ознайомлення молодого педагога із психолого-педагогічною та методичною літературою з обраної проблеми.

Третій етап – практичний – накопичення педагогічних фактів, їх добір та аналіз, перевірка нових методів роботи, проведення експериментів; аналіз літератури.

Четвертий етап – теоретичне осмислення, аналіз та узагальнення накопичених педагогічних фактів – організація творчих звітів щодо перебігу самоосвітньої діяльності на засіданнях МО; відвідування із подальшим обговоренням «відкритих» уроків з обраної проблематики та інші колективні форми роботи.

П'ятий етап – підсумково-контрольний – молодий фахівець робить підсумки власної діяльності, узагальнює спостереження, оформляє результати у вигляді портфоліо. Головним при цьому є опис здійсненої роботи та виокремлених фактів, їх аналіз, теоретичне обґрунтування результатів, формулювання загальних висновків та визначення перспектив. Означену організацію роботи можна вважати перспективним планом із самоосвіти.

Система самоосвітньої роботи вчителя передбачає:

- поточне і перспективне планування;
- підбір раціональних форм і способів засвоєння й збереження інформації;
- оволодіння методикою аналізу та способами узагальнення власного і колективного педагогічного досвіду;
- поступове освоєння методів дослідницької та експериментальної діяльності.

План самоосвітньої діяльності молодого педагога зазвичай включає:

- перелік літератури, яку варто опрацювати;
- визначені форми самоосвіти;
- окреслені терміни завершення роботи;
- передбачувані результати (підготовка доповіді, виступ на засіданні методичного об'єднання, поурочне планування, опис досвіду роботи, організація та проведення проблемного семінару, оформлення результатів у вигляді портфоліо тощо).

Матеріал, зібраний у процесі самоосвітньої діяльності, рекомендуємо розподілити на окремі теми та зберігати у вигляді портфоліо або особистого педагогічного щоденника.

Важливе значення у процесі самоосвітньої роботи має *вміння використовувати цифрові інформаційні технології,* які тісно пов'язані зі сферою освіти. Сьогодні це – потужний інструмент, який полегшує самоосвітню діяльність молодого вчителя. Однак, як відомо, інструменти безперервно оновлюються, а «старі» удосконалюються, розширюють сферу застосування, набувають нових функцій, більш актуальних для сучасної освіти.

Пропонуємо перелік *освітніх інструментів*, що стануть у нагоді молодому педагогові у його професійному зростанні та самоосвітній діяльності:

- ***Edmodo*** – освітня технологічна платформа, що дозволяє спілкуватися вчителям та учням, об'єднавшись навколо процесу навчання в школі.
- ***Skype*** – чудовий інструмент для підтримки зв'язку з іншими педагогами або участі в нарадах у режимі он лайн; допоможе вчителям співпрацювати з коллегами з інших країн світу.
- ***Prometheus*** – громадський проект масових відкритих онлайн-курсів, де вчитель знайде безкоштовні навчальні курси університетського рівня. Дає можливість переглядати відеолекції, виконувати інтерактивні завдання, аби перевірити набуті знання та спілкуватися на форумі з іншими вчителями.
- ***EdEra (Education Era) –*** освітній проект, в якому до кожної лекції (коротких відео, запитань і завдань) додається супроводжуючий матеріал – конспект з ілюстраціями та поясненнями. Навчатися можна в будь-який зручний час.
- ***ВУМ (Відкритий Університет Майдану)*** – дистанційна платформа громадянської освіти. Онлайн-проект пропонує більше 30-ти тем для безкоштовного навчання. Курси сформовані з відеолекцій, практичних завдань та контрольних запитань. Наявність форуму надає можливість спілкуватися з іншими студентами та вчителями.

Освітні інструменти, що допоможуть учителеві зробити уроки більш захоплюючими, цікавішими та ефективнішими:

- ***Quizlet –*** полегшує вчителеві процес створення навчальних посібників та карток для учнів, які допомагають легко запам'ятати важливу інформацію;
- ***TED-Ed –*** містить значну кількість відео, що структуроване за темами та неодмінно стане корисним для навчання: починаючи з того, як працює болезаспокійливий засіб до шекспірівських сонетів.

Серед інструментів, які допоможуть учителю залишатися на зв'язку, організовувати, а також створювати мультимедійні уроки і засоби навчання, варто виокремити:

- ***Evernote –*** допоможе у зборі ідей, фотографій, записів на своєму акаунті Evernote, маючи доступ до нього в будь-якому місці; є необхідним інструментом у роботі вчителя під час планування уроків;
- ***Popplet –*** простий у використанні сервіс (для вчителів, які володіють базовим рівнем знань з англійської мови), що дозволяє створювати ментальні й інтелектуальні карти, обговорювати важливі ідеї, обмінюватися враженнями та співпрацювати.

Результат самоосвіти може мати різні *форми*:

- *традиційні:* доповідь, виступ на семінарі, педагогічній раді, засіданні методичного об'єднання; розробка комплектів дидактичного чи роздаткового матеріалу з предмета; підготовка батьківських зборів чи позакласних заходів тощо;
- *інноваційні:* проект; розробка електронних уроків, посібників тощо; розробка пакета тестових матеріалів в електронних оболонках; створення особистої методичної чи предметної веб-сторінки; створення електронної

бібліотеки творів художньої літератури відповідно до програм; створення електронного портфоліо тощо;

- *науково-методичні:* методичний посібник; навчальний посібник; стаття до фахового видання; науково-методична розробка; методичний чи діагностичний кейс; термінологічний словник до певної теми тощо.

Критерії оцінювання результатів самоосвітньої діяльності:

- *педагогічний* – освітні програми та технології, рівень навченості учнів;
- *психологічний* – рівень психофізіологічного комфорту, розвиненість професійних особистісних якостей;
- *соціально-психологічний* – характер стосунків між учасниками навчально-виховного процесу, розширення комунікативного простору;
- *соціальний* – рейтинг педагога;
- *науково-методичний* – підвищення кваліфікації, впровадження педагогічних технологій, активність у науково-методичній роботі.

Результатом самоосвітньої діяльності молодого педагога мають бути корисні та затребувані в сучасних умовах знання. Завдяки самоосвіті він зможе підвищити власний рівень знань, ефективніше взаємодіяти з дітьми та, що найголовніше, стати «агентом змін» у власній школі в рамках реалізації Концепції «Нова українська школа».

Ігор ОПОЛЬСЬКИЙ,
завідувач кабінету ЗНО та моніторингу якості освіти
Рівненського ОІППО

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ ТА МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ У 2019-2020 НАЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Якість освіти для суспільства набуває особливої актуальності. Нові вимоги та перспективи задає Закон України «Про освіту».

Якісний рівень освіти забезпечується за допомогою моніторингу – систематичних процедур збору даних про важливі аспекти освіти на всіх рівнях із метою безперервного відстеження її стану та прогнозування подальшого розвитку.

Держава та Уряд, суспільство активно цікавляться питаннями якості освіти та вживають заходів щодо покращення її якості. Яскравим свідчення цього є не лише участь України у 2018 році в Міжнародному порівняльному моніторинговому дослідженні якості освіти PISA – 2018, Національному моніторинговому дослідження якості початкової освіти, а й заплановані заходи щодо участі у PISA – 2021 та ІІ етапі Національного моніторингового дослідження якості початкової освіти у 2020 році.

Процедурі моніторингу має приділятись особлива увага, оскільки вона є основним засобом для одержання інформації про якість освіти та її стан. Головна мета освітнього моніторингу – підвищення якості освіти у системі дошкільної, загальної середньої освіти, посилення управлінських дій щодо корекції якісних показників в освіті на регіональному, субрегіональному та локальному рівнях.

Для оперативного отримання інформації щодо стану освіти з певних питань використовують процедуру моніторингу, під якою розуміють безперервне, тривале спостереження навчального процесу й управління нею.

Систему освітнього моніторингу активно розробляють вітчизняні та зарубіжні вчені.

Систематична робота, що здійснюється кабінетом ЗНО та моніторингу якості освіти Рівненського ОІППО (далі – кабінет ЗНО та МЕЯО) на теренах області, дає свої позитивні результати. Зокрема, проведенню кожного моніторингового дослідження передує вироблення методичних рекомендацій, розроблення відповідного інструментарію, проведення вебінару для відповідальних у районах, містах, ОТГ, закладах ЗСО, ПТНЗ, ЗВО І – ІІ рівнів акредитації за моніторингові дослідження, експертизу якості освіти, надання дистанційної методичної допомоги.

Однак у ході роботи з’ясовується, що є ще низка питань, які потребують вирішення. У зв’язку з цим доцільно:

- відділам, управлінням освіти районних державних адміністрацій, виконавчих комітетів рад міст обласного підпорядкування, районним, міським методичним кабінетам, відповідальним за освіту в об’єднаних територіальних

громадах, ПТНЗ, ЗВО І – ІІ рівнів акредитації більше уваги приділяти роботі з питань організації та проведення моніторингу якості освіти на субрегіональному та локальному рівнях;

- зосередити свою увагу на тих векторах, які дозволяють відстежувати стан освітнього середовища району, міста, стан процесів, що відбуваються у ньому.

При плануванні роботи на 2019 – 2020 навчальний рік відділам, управлінням освіти районних державних адміністрацій, виконавчих комітетів рад міст обласного підпорядкування, районним, міським методичним кабінетам, відповідальним за освіту в об'єднаних територіальних громадах, закладам ЗСО обласного підпорядкування, ПТНЗ, ЗВО І – ІІ рівнів акредитації рекомендуємо враховувати заходи, визначені:

- Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.09.2013 № 686-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»;

- Постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1095 «Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» *(постановою ухвалено рішення щодо створення Українського та регіональних центрів оцінювання якості освіти, а також затверджено Порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти. Цим Порядком визначено механізм проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти*);

- Постановою Кабінету Міністрів України від 31.12.2005 № 1312 «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» (*постановою затверджено Положення про Український центр оцінювання якості освіти*);

- Постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 624 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України» від 31.12.2005 № 1312; від 27.08.2010 № 796;

- Постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 222 «Про затвердження Порядку залучення педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників та інших фахівців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання» (*постановою визначено механізм залучення Українським та регіональними центрами оцінювання якості освіти педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників та інших фахівців до виконання робіт і надання послуг, пов'язаних із проведенням зовнішнього незалежного оцінювання, а також унормовано питання оплати праці залучених працівників за їх основним місцем роботи*);

- Постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2015 № 533 «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», яка визначаю механізми та алгоритм проведення процедур ЗНО та моніторингу якості освіти;

- Постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2015 № 533 «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»;

- Постановою Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 № 952 «Про деякі категорії осіб з особливими освітніми потребами»;

- наказом Міністерства освіти і науки України, який врегульовує основні питання проведення зовнішнього незалежного оцінювання в 2020 році;

- наказом Міністерства освіти і науки України, яким затверджено Календарний план підготовки та проведення в 2020 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, що визначає основні етапи підготовки та проведення зовнішнього незалежного оцінювання, а також терміни їх реалізації;

- спільним наказом Львівського регіонального центру оцінювання якості освіти та управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації «Про підготовку і проведення зовнішнього незалежного оцінювання у 2020 році»;

- планом роботи кабінету ЗНО та моніторингу якості освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти на 2019 та 2020 роки, який розміщено на порталі «Освіта Рівненщини» у спільноті методистів, які відповідають за організацію та проведення моніторингових досліджень та зовнішнього незалежного оцінювання.

Готуючи проведення процедур моніторингу якості, кабінет ЗНО та МЯО Рівненського ОІППО надсилає на електронні адреси відповідальних за організацію та підготовку до проведення моніторингових досліджень та зовнішнього незалежного оцінювання необхідні інструктивно-методичні рекомендації та інструментарій.

Наголошуємо, що матеріали, які надсилаються, можуть бути використані відділами, управліннями освіти, районними, міськими методичними кабінетами, ОТГ, закладами ЗСО, ПТНЗ, ЗВО І – ІІ рівнів акредитації ***з метою проведення моніторингових досліджень*** у своєму районі, місті, ОТГ, закладі освіти шляхом розширення вибіркової сукупності респондентів із метою виявлення ширшого кола актуальних проблем, що вивчаються окремо взятим моніторингових дослідженням.

Рекомендуємо ознайомитись та здійснювати обмін досвідом роботи з питань моніторингу якості освіти, практичними напрацюваннями районів та міст Рівненщини, інших регіонів України, оскільки у них ***одним із важливих векторів визначено формування регіональної системи моніторингу якості освіти, яка дозволяє в першу чергу здійснювати моніторинг середовища, у якому відбуваються освітні процеси.***

Організація і проведення моніторингу якості освіти (моніторингових досліджень), формування системи моніторингу відділами, управліннями освіти, районними, міськими методичними кабінетами має здійснюватися виважено, продумано, об’єктивно. ***Ключовими моментами*** у процесі проведення будь-якого моніторингового дослідження є: ***визначення мети*** проведення моніторингу, а також того, ***як будуть використовуватись отримані результати***.

На сьогодні у державі національна система моніторингу якості освіти перебуває у процесі становлення та динамічного розвитку, тому керівникам, працівникам відділів, управлінь освіти, районних, міських методичних кабінетів, центрів, загальноосвітніх навчальних закладів при організації і проведенні власних моніторингових досліджень потрібно орієнтуватися у

першу чергу на ті актуальні освітні питання району, міста, навчального закладу, які потребують першочергового відстеження.

У 2017 – 2019 роках керівники закладів загальної середньої освіти I – III, II – III, III ступенів, ПТНЗ, ЗВО I – II рівнів акредитації отримали на персональні сторінки дані про результати складання своїми випускниками державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

Зауважимо, що аналізувати такі показники можна в розрізі року, зокрема:

- українська мова та література – за 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 роки;
- історія України та математика – за 2016, 2017, 2018, 2019 роки;
- інші предмети – за 2017, 2018, 2019 роки.

Заклади ПТО та ВНЗ I – II рівнів акредитації, учні, студенти яких проходили ДПА у формі ЗНО у 2019 році, можуть аналізувати результати 2018 та 2019 років з української мови, математики та/або історії України – лише 2019 року.

У травні 2018 року Україна брала участь у означеному вище дослідженні, результати якого будуть надані партнерами PISA у 2019 році. З матеріалами дослідження можна ознайомитись у темі «Міжнародне порівняльне моніторингове дослідження PISA (Programme for International Student Assessment)».

Результати Національного моніторингового дослідження якості початкової освіти почалися поетапно оприлюднюватись Українським центром оцінювання якості освіти з грудня 2018 року по квітень 2019 року. Рекомендуємо опрацювати дані аналітичного звіту та врахувати в роботі початкової школи усіх закладів ЗСО.

Моніторингові дослідження мають на меті сприяти вирішенню актуальних питань освітнього середовища. Стверджуючи про якість освіти на рівні навчального закладу, маємо на увазі ***якість знань учнів*** та ***якість освітнього середовища,*** в якому учні отримують знання. Здійснювати моніторинг якості освіти (якості знань) силами відділу, управління освіти, районного, міського методичного кабінету, центру складно, оскільки така технологія вимагає значних затрат великого об’єму ресурсів: часу, матеріальних затрат, залучення педагогічних працівників, учнів, роботи експертних груп, розробки інструментарію, його апробації, удосконалення, узагальнення результатів, напрацювання аналітичних матеріалів, вироблення методичних рекомендацій тощо.

Відділам, управлінням освіти райдержадміністрацій, виконавчих комітетів рад міст обласного підпорядкування рекомендовано у роботі використовувати результати ретроспективного аналізу результатів ЗНО за період 2008 – 2018 років, результати участі випускників 11-х класів ЗЗСО у державній підсумковій атестації, яка у 2019 році проходила у формі зовнішнього незалежного оцінювання уже з одинадцяти предметів.

Рекомендуємо посилити роботу при підготовці до проведення державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання з української мови, історії України, математики, іноземної мови. Для цього просимо ознайомитись із переліком заходів, які пропонує кабінет ЗНО та моніторингу якості освіти, та здійснити замовлення для проведення працівникам кабінету ЗНО та моніторингу якості освіти, які додатково

підготують та проведуть ряд навчальних семінарів, вебінарів з актуальних питань. Просимо активно долучати до цих заходів педагогічну, учнівську та батьківську громадськість.

Беручи до уваги результати проведення зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО) та рівень якості освіти учнів 10-11-х класів закладів ЗСО, ПТНЗ, ЗВО І – ІІ рівнів акредитації, які є потенційними учасниками ЗНО, рекомендуємо при підготовці до ЗНО використовувати матеріали сайту Львівського регіонального центру оцінювання якості освіти (http://www.lvtest.org.ua/), зокрема його розділ «Тренувальне онлайн-тестування». Усі завдання, які використовуються в цьому розділі, відповідають критеріям проведення зовнішньої оцінки. Отримані результати дають можливість учителю загальноосвітнього навчального закладу, методисту районного, міського методичного кабінету, центру не лише отримати оперативну інформацію про те, наскільки якісно учні засвоїли матеріал певного розділу окремо взятому класі чи паралелі класів загальноосвітнього навчального закладу, а й виробити рекомендації щодо покращення якості освіти для учасників навчально-виховного процесу. Також використання даного розділу дозволяє учням не лише вдосконалювати свої навички з питань ІКТ, а й набувати нових, виконуючи завдання тестової форми.

Застосування такої форми роботи може зазнавати певних труднощів, оскільки таке вимірювання вимагає наявності необхідної кількості комп'ютерів, підключених до глобальної мережі Інтернет, необхідної швидкості потоку передачі даних тощо.

У моніторингу існує ряд інших методик, які дозволять відстежувати стан освітнього середовища, зокрема ***факторно-критеріальне моделювання*** (наукова школа Г. В. Єльникової). Базові факторно-критеріальні моделі дозволяють адаптувати будь-яку модель безпосередньо до умов конкретного відділу, управління освіти, районного, міського методичного кабінету, центру, загальноосвітнього навчального закладу при проведенні моніторингу якості освіти (моніторингового дослідження), відстежувати динаміку змін. Такий підхід дозволяє бачити результативність роботи об'єкта (об'єктів) не лише у цифровому відображенні, а й за допомогою графіків, діаграм, що спрощує сприйняття отриманої інформації, її узагальнення, напрацювання аналітичних матеріалів.

При організації та проведенні ряду заходів із питань зовнішнього незалежного оцінювання у 2020 році на відділи, управління освіти, районні, міські методичні кабінети, ОТГ, заклади ЗСО, ПТО, ЗВО І – ІІ рівнів акредитації покладається відповідальність щодо інформаційно-методичного супроводу ЗНО.

Рекомендуємо проводити слухання для учнів, освітян, батьків учнів щодо організації та проведення ЗНО-2020 не лише в районах, містах, ОТГ, а й у закладах освіти із максимальним залученням учнів 11-х класів, студентів, їх батьків, громадськості з метою донесення повної та вичерпної інформації про всі процедури ЗНО; рекомендуємо залучати до слухань з питань ЗНО учнів 10-х класів та їх батьків.

Процедура проведення державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання виходить на якісно новий рівень: у 2015

році з української мови, у 2016 році – з української мови, математики та історії України, у 2016 році до формату 2015 року додається обов'язково до ДПА ще один (третій) предмет за вибором учасника, із 2017 року ДПА у формі ЗНО проводиться з одинадцяти предметів.

У 2018 році результати зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури (українська мова) зараховувались як результати державної підсумкової атестації за освітній рівень повної загальної середньої освіти для й учнів (слухачів, студентів) професійно-технічних, вищих навчальних закладів, які у 2018 році здобудуть повну загальну середню освіту. Рекомендуємо ПТНЗ, ЗВО I – II рівнів акредитації ретельно проаналізувати результати ДПА у формі ЗНО з української мови, визначивши причини, які негативно впливають на освітні результати, напрацювати алгоритм покращення якості освіти у своєму закладі. Також рекомендуємо спроектувати алгоритм роботи щодо покращення якості освіти у ПТНЗ, ЗВО I – II рівнів акредитації з математики, історії України.

Осіб, відповідальних за підготовку до проведення МД та ЗНО у районах, містах, просимо ретельніше здійснювати процедуру добору, навчання та сертифікації педагогічних працівників, які працюватимуть під час проведення ЗНО на пунктах тестування старшими інструкторами та інструкторами, черговими.

Усім педагогічним працівникам, які в перспективі залучатимуться до процедур проведення зовнішнього незалежного оцінювання, рекомендуємо чітко дотримуватися рекомендацій та виконувати всі процедури, прописані у технологічних картках працівників пунктів тестування. Це забезпечить безперебійне та безапеляційне проведення ЗНО у 2020 році.

Усі нормативно-правові документи, які регулюють діяльність із питань моніторингу якості освіти (моніторингових досліджень), апробації та моніторингу якості навчальної літератури, експертної діяльності, організації та проведення зовнішнього незалежного оцінювання розміщено на порталі «Освіта Рівненщини» (http://rivneosvita.org.ua/).

Ураховуючи значні зміни, що стосуються організації та проведення ЗНО у 2020 році, значну кількість осіб, яка потребує оперативного донесення всієї інформації, коментарів, обміну думок, консультацій щодо умов, формату проведення ЗНО, традиційно на порталі «Освіта Рівненщини» у розділі **«Загальний форум» з актуальних тем (ЗНО, ДПА, експертиза якості освіти, моніторинг якості освіти),** доступ до якого мають не лише зареєстровані користувачі (вчителі, педагоги, адміністрація ЗО тощо), а й учні, їх батьки, громадськість області, обговорюватимуться важливі питання з означеної проблематики.

Отримувати інформацію можна за посиланням http://rivneosvita.org.ua/community/forum/index.php/forum1/ або www.rivneosvita.org.ua, вибравши у розділі «Спілкування» підрозділ «Загальний форум», на якому розміщено одинадцять тем, що стосуються питань ЗНО, (ДПА у формі ЗНО) та моніторингу якості освіти, зокрема:

1. Вступна кампанія до вищих навчальних закладів України у 2020 році.
2. Підготовка до ЗНО: база тестових завдань. Тренувальне онлайн-тестування.

3. Інструктивно-методичні наради, навчальні семінари, вебінари з питань організації та проведення ЗНО, експертизи якості освіти та моніторингу якості освіти у 2019-2020 навчальному році.

4. Зовнішнє незалежне оцінювання у 2020 році: ДПА у формі ЗНО у закладах ЗСО, ПТО та ЗВО І – ІІ рівнів акредитації.

5. Міжнародне порівняльне моніторингове дослідження PISA (Programme for International Student Assessment).

6. Пробне зовнішнє незалежне оцінювання у 2020 році.

7. Моніторинг якості освіти від УЦОЯО: сертифікація педагогічних працівників.

8. Експертиза якості освіти: апробація тестових завдань для наповнення банку тестів Українського центру оцінювання якості освіти.

9. ЗНО: українська література. Учням. Письменники, якими їх не вивчають у школі.

10. Вступ до магістратури за технологією ЗНО у 2020 році.

У темах форуму відвідувачі можуть задавати запитання та оперативно отримувати на них відповіді. Окрім цього, кожна тема має кнопку «Підписатися» (її бачать лише зареєстровані та авторизовані користувачі), якщо натиснути на цю кнопку, то Ви автоматично будете отримувати сповіщення про появу новин у даній темі. Форуми ведуть працівники кабінету ЗНО та моніторингу якості освіти Рівненського ОІППО.

Розглянемо означені вище питання більш детальніше.

ТЕМА № 1. Вступна кампанія до закладів вищої освіти України у 2020 році

У цій темі розміщується загальна інформація щодо вступної кампанії у 2020 році, умов прийому до вищих навчальних закладів (загальні), порядок рейтингового відбору абітурієнтів тощо.

Просимо звернути увагу, що у 2020 році абітурієнти під час реєстрації на ЗНО будуть встановлювати пріоритетність обраних ВНЗ так, як це було у 2015 – 2019 роках.

Перелік вступних іспитів абітурієнт дізнається у приймальній комісії ВНЗ, коли ознайомлюється із його Умовами прийому.

ТЕМА № 2. Підготовка до ЗНО: база тестових завдань. Тренувальне online-тестування

У даному розділі форуму розміщено гіперпосилання **на базу використаних тестових завдань Українського центру оцінювання якості освіти**.

Хочемо наголосити на тому, що ***дане онлайн-тестування задумане та укладене зусиллями працівників Львівського РЦОЯО винятково на добровільних засадах і тими завданнями, які використовувались під час проведення зовнішнього незалежного оцінювання!!!***

Для того, щоб перевірити свої знання з тих предметів, які виносяться на ЗНО у 2020 році, успішно підготуватись до ДПА-2020 у форматі ЗНО-2020, спробувати свої сили у виконанні тестових технологій, пропонуємо всім відвідувачам даного форуму скористатись ГІПЕРПОСИЛАННЯМ НА ЦЕЙ БАНК ЗАВДАНЬ.

Ці тестові завдання рекомендовані до використання першочергово ВЧИТЕЛЯМ, які працюють з учнями 11-х класів ЗЗСО, вчителям, викладачам, які здійснюють загальноосвітню підготовку в ПТНЗ, ЗВО І – ІІ рівнів акредитації, учні яких складатимуть ДПА у формі ЗНО: пройдіть тестування, з'ясуйте відповіді на проблемні запитання (якщо такі були), ознайомтесь із видами тестових завдань: завдання з вибором однієї відповіді із чотирьх, завдання з вибором однієї відповіді із п'яти, завдання на встановлення відповідності, завдання на встановлення послідовності.

Перед кожним онлайн-тестуванням програма пише, з ЯКИХ видів завдань та в ЯКІЙ кількості складається НАБІР ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ.

Читаємо УВАЖНО УМОВИ!!! Після проходження тестування можна отримати варіанти правильних відповідей у порівнянні зі своїми та побачити набрану кількість балів.

УВАГА !!! Онлайн-тестування пропонує НАБІР тестових завдань – це НЕ ФОРМАТ тестового зошита сертифікаційної роботи!!!

Усі завдання укладено за предметами, за розділами тощо. Тестові завдання (і правильні відповіді до них) **можна копіювати** та використовувати у навчальному процесі під час підготовки до ДПА та ЗНО. Успіхів вам, шановні відвідувачі даної теми на форумі !!!

ТЕМА № 3. Інструктивно-методичні наради, навчальні семінари, вебінари з питань організації та проведення ЗНО, експертизи якості освіти та моніторингу якості освіти у 2019-2020 навчальному році.

Даний розділ є актуальним для працівників відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, виконавчих комітетів рад міст обласного підпорядкування, районних методичних кабінетів, вищих навчальних закладів І – ІІ рівнів акредитації, професійно-технічних навчальних закладів, закладів загальної середньої освіти обласного підпорядкування, органів управління освітою в об'єднаних територіальних громадах Рівненщини, які відповідають за організацію та проведення процедур ЗНО, експертизи якості освіти та моніторингу якості освіти на місцях. Крім того, що завжди надсилаємо на електронну пошту офіційного листа, будемо розміщувати повідомлення щодо проведення таких заходів на цьому форумі, прикріплюватиме необхідні інформаційно-методичні матеріали; повідомлення про заходи розміщуються на сайті.

Можна пропонувати теми для нарад, семінарів, лекцій, виступів, дискусій.

ТЕМА № 4. Зовнішнє незалежне оцінювання у 2020 році: ДПА у формі ЗНО у закладах ЗСО, ПТО та ЗВО І – ІІ рівнів акредитації. Дана тема вміщує посилання на нормативно-правову базу Міністерства освіти і науки України, Українського центру оцінювання якості освіти, Управління освіти і науки Рівненської ОДА та Львівського регіонального центру оцінювання якості освіти, Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти про умови, терміни та формат проведення зовнішнього незалежного оцінювання у 2019 році, державної підсумкової атестації випускників 11-х класів, студентів закладів загальної середньої освіти, ПТО, ЗВО І – ІІ рівнів акредитації у формі ЗНО.

ТЕМА № 5. Міжнародне порівняльне моніторингове дослідження PISA (Programme for International Student Assessment).

У даній темі подаються відомості про підготовку до проведення в України, зокрема в Рівненській області, міжнародного порівняльного дослідження якості освіти; про участь України у ІІ етапі дослідження PISA-2021.

ТЕМА № 6. Пробне зовнішнє незалежне оцінювання у 2020 році.

Означена тема висвітлюватиме всю необхідну інформацію щодо умов участі у пробному тестуванні. Пробне тестування дає учням можливість психологічно адаптуватись до процедури, що суттєво спрощує участь в основній сесії. Просимо максимально сприяти учням 11-х класів, студентам у реєстрації на пробне тестування, оскільки у 2020 році результати тестування основної сесії ЗНО **з української мови** та літератури (мова + твір), **математики** чи **історії України** (за вибором учасника) та ще **1 (одного) предмета** будуть зараховуватись як ДПА за шкалою від 1 до 12 балів у закладах ЗСО, ПТНЗ та ЗВО І – ІІ рівнів акредитації.

ТЕМА № 7. Моніторинг якості освіти від УЦОЯО: сертифікація педагогічних працівників.

Дана тема є актуальною для вчителів, викладачів. Тут продовжимо розміщувати відомості про проведення процедур СЕРТИФІКАЦІЇ серед учителів, зокрема онлайн-тестувань для вказаної категорії педагогів; питань, які стосуються сертифікації педагогічних працівників.

ТЕМА № 8. Експертиза якості освіти: апробація тестових завдань для наповнення банку тестів Українського центру оцінювання якості освіти.

Дана тема форуму повідомлятиме про заходи, спрямовані на проведення апробації тестових завдань для наповнення банку тестових завдань УЦОЯО. Участь в апробації будуть брати ті заклади освіти, які будуть визначені спільними наказами ЛРЦОЯО та УОН РОДА.

ТЕМА № 9. ЗНО: українська література. Учням. Письменники, якими їх не вивчають у школі.

Дана тема містить повідомлення про життя, творчу діяльність українських письменників. Формат матеріалу дозволяє відкрити для себе письменника таким, яким його не вивчають у шкільному курсі з української літератури.

Окрім цього, до цієї теми включено повідомлення про те, де можна знайти екранізацію художніх творів, наявних у програмі ЗНО з української мови та літератури у 2018 році.

ТЕМА № 10. ВСТУП до МАГІСТРАТУРИ за технологією ЗНО у 2020 році.

У даній темі буде вміщуватись актуальна інформація щодо проведення процедур вступних випробувань до магістратури за технологією ЗНО у 2020 році, що працюють в Україні із 2017 року.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єльникова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: Колективна монографія / Г. В. Єльникова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова та ін. / за заг. ред. Г.В.Єльникової. – Чернівці : Технодрук, 2009. – 572 с.

2. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т. Лукіна // Шкіл. світ. – К., 2006. – 128 с.

3. Опольський І. В. Факторно-критеріальне моделювання в системі освіти. Кваліметричний підхід до моніторингу якості освіти : матеріали до лекції / І. В. Опольський. – Рівне : РОІППО, 2011.

4. Петренко Л. М. Педагогічна експертиза: технологія експертного оцінювання результатів навчальних досягнень учнів. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 176. – (Б-ка журналу «Управління школою»; Вип. 5 (53)).

5. Приходько В. М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу (у запитаннях і відповідях) / В. М. Приходько. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 192 с. – (Б-ка журналу «Управління школою»; Вип. 3 (87)).

6. [Електронний ресурс]. URL: http://www.inventech.ru/pub/methods/metod-0013/ – довідкова інформація про метод Делфі.

7. [Електронний ресурс]. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D0%94%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%84%D0%B8 – довідкова інформація про метод Делфі.

8. Тренувальне онлайн-тестування з питань підготовки до ЗНО на сайті Львівського РЦОЯО [Електронний ресурс]. URL: http://lv.testportal.gov.ua:8080///.

9. Сайт Рівненського ОІППО (розділ «ЗНО) [Електронний ресурс]. URL: http://www.roippo.org.ua/activities/monitoring/zno.php.

10. Сайт Рівненського ОІППО (розділ «Експертиза якості освіти) [Електронний ресурс]. URL: http://www.roippo.org.ua/activities/monitoring/index.php.

11. Сайт Рівненського ОІППО (розділ «Моніторинг якості освіти) [Електронний ресурс]. URL: http://www.roippo.org.ua/activities/monitoring/monitoring_educational_quality.php.

12. Загальний форум порталу «Освіта Рівненщини» (питання ЗНО, ЕЯО, МЯО) [Електронний ресурс]. URL: http://rivneosvita.org.ua/community/forum/index.php/forum1/.

13. Сайт Українського центру оцінювання якості освіти [Електронний ресурс]. URL: http://testportal.gov.ua/.

14. Сайт Львівського регіонального центру оцінювання якості освіти [Електронний ресурс]. URL: lvivtest@lv.testportal.gov.ua.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до організації освітнього процесу в закладах освіти у 2019 – 2020 навчальному році

Інформаційно-методичний бюлетень

Колектив авторів

Редагування:

Заводна Л. М., методист кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОІППО;

Приходько В. С., коректор кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОІППО.

Комп'ютерне складання:

Ільницький В. О., завідувач кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОІППО.

Видавництво Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
32028, м. Рівне, вул. Чорновола, 74
Тел. (0362) 64-96-72
e-mail: roippo.rv@ukr.net, redakciya_roippo@ukr.net